

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE SELÇUKLU - MOĞOL SİYASİ İLİŞKİLERİ
(XIII. YÜZYIL)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurullah ÇETİN

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR

AĞUSTOS – 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

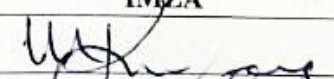
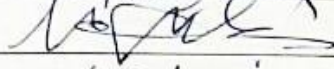
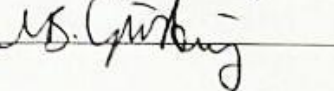
TÜRKİYE SELÇUKLU - MOĞOL SİYASİ İLİŞKİLERİ
(XIII. YÜZYIL)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurullah ÇETİN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ

“Bu tez 10/03/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyeokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR	BAŞARILI	
Doç. Dr. Haşim ŞAHİN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Meryem GÜRBÜZ	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Türkiye Selçuklu – Moğol Siyasi İlişkileri (XIII. Yüzyıl)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 20/07/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 15 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci

(Adı – Soyadı, İmzası, Tarih)

Nurullah ÇETİN

10/08/2017

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı

: Nurullah Çetin

Öğrenci Numarası

: 1460Y12108

Ana Bilim Dalı

: Tarih

Programı

: Ortaçağ Tarihi

Statüsü

: Y. Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

Danışman

(Adı - Soyadı, İmzası, Tarih)

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR

10/08/2017

ÖNSÖZ

Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir nevi köprü vazifesi üstlenmiş ve tarih boyunca önemli ticaret yollarının geçiş güzergâhında yer alan Anadolu coğrafyası, stratejik konumu itibariyle pek çok devletin yurt edinmek istediği bir bölge olmuştur. Türklerin 1071 yılından itibaren Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar, 1075 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasını sağlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti bu coğrafyanın Türkleşmesine önemli katkı sağlamış ve bölgedeki varlıklarını koruyabilmek için komşu devletlerin yanısıra, Haçlılar ve Moğollarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Moğollara karşı alınan başarısızlıklar, onların XIII. yüzyılın ortalarında Türkiye Selçuklu idaresinde söz hakkına sahip olmalarına neden olmuştur.

Biz bu çalışmamızda, Türkiye Selçuklu-Moğol Siyasi ilişkilerini ele aldık. Bu manada yapılmış çeşitli çalışmalar olmakla birlikte, biz çalışmamızda dönemin kaynaklarından ve günümüz araştırma eserlerinden yararlanarak ayrıntılı bir şekilde bu konuyu ele almaya gayret ettik. Tez çalışmamızı giriş ve üç bölümde şekillendirdik. Giriş bölümünde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve XIII. yüzyılın başlarından Moğollara kadar ki siyasî durumu ele aldık. Birinci bölümde ise, Moğollar ile başlayan ilk münasebetlerin nasıl başladığını, Anadolu'nun ne şekilde Moğol egemenliği altına girdiğini ve gayrimüslim tebaanın Moğol istilasındaki rollerini anlattık. İkinci bölümde Selçuklu Sultanlarının Moğollar ile olan siyasi ilişkileri ile emirlerin tahakkümlerini ve dönemin önemli mutasavvıflarından Mevlâna'nın Moğol istilası karşısında nasıl bir davranış sergilediğini aktardık. Üçüncü bölümde ise, Baycu Noyan'ın Anadolu'ya vali olarak tayin edilmesinden sonra meydana gelen gelişmeleri inceledik. Çalışmamızda olaylar arasındaki bağlantıları tespit etmeye ve bunların arka planını irdeleyerek sağlıklı neticelere ulaşmaya çalıştık.

Çalışmamız sürecinde hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kırkpınar'a ve yine kıymetli görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Haşim Şahin'e, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen aileme, ayrıca çalışmayı hazırladığım zaman diliminde her vakit yanımda olan eşim Buşra Çetin'e teşekkür ederim.

Nurullah ÇETİN
10/08/2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR	vii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM: TÜRKİYE SELÇUKLU – MOĞOL İLİŞKİLERİNİN İLK DÖNEMİ

1.1. Moğolların Anadolu Hudutlarına Gelişleri	13
1.2. Yassıçemen Savaşı (1230)	17
1.3. Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti İle İlk Münasebetleri.....	21
1.4. Moğol Tehdidine Karşı Alınan Önlemler	22
1.4.1. Devlet İçerisindeki Önemli Merkezlerin Güvenliğini Sağlama Faaliyetleri.....	23
1.4.2. Anadolu’da Siyasi Birliği Sağlama.....	26
1.4.3. Moğol Tehdidine Karşı Komşu Devletlerle İttifak Kurma Gayretleri.....	27
1.4.4. Ordunun Güçlendirilmesi.....	29
1.4.5. Moğollar ile Selçuklular Arasında Diplomatik İlişkiler.....	30
1.5. Babaîler İsyanı (1240).....	34
1.6. Moğolların Anadolu’ya Gelişi ve Erzurum’u İşgal Etmeleri (1242)	40
1.7. Köseadağ Savaşı (1243).....	44
1.8. Moğol İstilâsı ve Anadolu’nun Fiilen Moğol Hâkimiyetine Girmesi.....	51
1.9. Moğol İstilâsı Sırasında Gayrimüslim Halkın Tutumu	55

II. BÖLÜM: MOĞOL HÂKİMİYETİ DEVRİNDE TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI VE MOĞOLLARLA İLİŞKİLERİ

2.1. I. Alâeddin Keykubad	64
2.2. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Devri	71
2.2.1. Sâdeddin Köpek'in Devlet İdaresindeki Tahakkümü	72
2.2.2. Moğollar ile Yapılan Barış Görüşmeleri.....	77
2.3. Üçlü Yönetim Dönemi	86

III. BÖLÜM: BAYCU NOYAN VE SONRASI DÖNEMDE SELÇUKLU – MOĞOL İLİŞKİLERİ

3.1. Baycu Noyan'ın Anadolu Valiliği	95
3.2. Müşterek Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykâvus - IV. Rükneddin Kılıç Arslan..	97
3.3. IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Pervane Muînüddin Süleyman.....	101
3.4. III. Gıyâseddin Keyhüsrev Devri	107
3.4.1. Pervane Muînüddin Süleyman ile Moğol Emirleri Arasındaki Çekişmeler	110
3.4.2. Sultan Baybars'ın Kayseri Seferi.....	113
3.4.3. Abaka Han'ın Anadolu'ya Gelişi ve Muînüddin Süleyman Pervane'nin Öldürülmesi.....	115
3.5. Muînüddin Süleyman Pervane Sonrası Selçuklu - Moğol İlişkileri (1277-1300) .	116
3.5.1. Şehzade Kongurtay'ın Anadolu'daki Faaliyetleri.....	116
3.5.2. Ata Melik Cüveynî'nin Anadolu'daki Faaliyetleri	117
3.5.3. Gıyâseddin Mesud ve Abaka Han.....	118
3.5.4. Geyhâtu'nun Anadolu'ya Gelişi	121
3.5.5. İlhanlı Ülkesinde İç Karışıklıklar ve Anadolu'da Moğol İsyanları	124
3.5.6. Anadolu'nun Dört Mali Bölgeye Ayrılması ve Sultan III. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu Tahtına Oturması.....	127
3.5.7. Sülemiş İsyanı ve Selçuklu-Moğol İlişkilerine Etkileri	129

3.6. XIII. Yüzyıl Sonrası Türkiye Selçuklu Devleti'nin Siyasi Durumu 130

SONUÇ..... 131

KAYNAKÇA 135

ÖZGEÇMİŞ..... 147

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dpt.	: Dipnot
DV Yay.	: Diyanet Vakfı Yayınları
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi (MEB)
İSAV	: İslam Araştırma Vakfı
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PESA	: Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
S	: Sayı
SAÜFEF	: Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss	: Sayfa Sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc	: Tercüme Eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

Tezin Başlığı: Türkiye Selçuklu- Moğol Siyasi İlişkileri (XIII. Yüzyıl)	
Tezin Yazarı: Nurullah ÇETİN Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR	
Kabul Tarihi: 10 Ağustos 2017 Sayfa Sayısı: xiii (Ön Kısım) + 147 (Tez)	
Anabilimdalı: Tarih	Bilimdalı: Ortaçağ Tarihi
Asya ve Anadolu coğrafyasında yapmış oldukları yıkım ve istilalar ile Dünya tarihine damga vuran Moğollar'ın Uzak Doğu'dan Anadolu sınırlarına gelmeleri, bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. Şüphesiz bu durumdan en fazla Türkiye Selçuklu Devleti etkilenmiştir. Dönemin Selçuklu hükümdarı Sultan I. Alâeddin, Moğol tehlikesini farketmiş ve tedbirler almaya çalışmıştır. Harezmşahlar ile 1230 yılında yapılan Yassıçemen Savaşı neticesinde, Selçuklular ile Moğollar sınır komşusu olmuştur. Moğol tehlikesinden çekinen Sultan I. Alâeddin, Moğolların il olma teklifini kabul etmiştir. Sultan I. Alâeddin ülkesini Moğol tehdidinden korumuş, fakat kendisinden sonra tahta oturan oğlu II. Gıyâseddin'in tecrübesiz idaresi, Moğolları Anadolu'ya çekmiştir. 1240 yılında meydana gelen Babaîler İsyanı, devletin eski gücünde olmadığını göstermiş ve Moğolları cesaretlendirmişti. 1243 yılında meydana gelen Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu ordularının mağlup olmaları, Sultanın savaş meydanını terketmesi neticesinde Anadolu toprakları Moğol istilasına maruz kalmıştır. Bundan sonra Selçuklu Sultanları'nın dirayet gösterememesi ve bazı devlet adamlarının menfî hareket etmeleri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların egemenliğine girmesine neden olmuş ve Anadolu'yu Moğolların atadıkları valiler yönetmeye başlamıştır. Moğol baskısına maruz kalmış olan ahali ve devlet idarecilerini, devrin önemli mutasavvıflarından Mevlâna teskin ederek dirayetli tutmuştur. Memlük hükümdarı Sultan Baybars'tan yardım isteyen bazı devlet adamları, 1277 yılında Anadolu'ya gelen Baybars'a, Moğollardan çekindikleri için destek vermemeleri üzerine Baybars memleketine geri dönmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra da Moğol baskı ve zulmü Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar artarak devam etmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Türkiye, Selçuklular, Harezmşahlar, Babaîler İsyanı, Köseadağ Savaşı, Moğol İstilasası	

Title of the Thesis: Turkey Seljuk and Mongols Political Relationships (XIII. Century)

Author: Nurullah ÇETİN

Supervisor: Assist. Prof. Mahmut KIRKPINAR

Date: 10 August 2017

Num. of pages: xiii (pre text) + 147 (main body)

Department: History

Subfield: Middle Ages History

Mongols have left mark in world history with their destruction and invasion in Asia and Anatolia regions. Their expansion from Far East to Anatolia borders changed the equilibriums in these region. Undoubtedly Turkey Seljuk Empire is most affected from this predicament. Sultan I. Alâeddin, which is the emperor of the Seljuk Emperor had noticed the Mongol threat and tried to take precautions. In this period Seljuks border on Mongols, as a result of Yassiçemen War in 1230 with Khwarazmshah. Sultan I. Alâeddin had accepted the proposal of the Mongols' proposal to become a city, because he bewared of Mongol threat. Thus Sultan I. Alâeddin had protected his empire from Mongol threat, but inexperienced management of his son II. Gıyâseddin, which ascended to throne after him had drawn Mongols to Anatolia.

Babaîler Revolt in 1240 showed that Empire had lost its old power and encourage Mongols. Seljuk army was defeated in Kösedağ War which took place in 1243, Sultan has escaped from battle arena, and resulted Anatolia territories exposed to Mongol invasion. Hereafter Sultans of Seljuk that ascended to throne had not showed to sagacity and negative actions of some of the statesman resulted in Turkey Seljuk Empire to enter patronage of the Mongols and their territories are dominated by Mongols. Turkey Seljuk Empire is managed by governors, which are assigned by Mongols.

Mevlâna which is the significant sufi of the period is both sooths people and governors to stay them astute from Mongol oppression. Some of the governors sought help from Sultan Baybars, emperor of the Mameluk. When Baybars come in to Anatolia to help them governors afraid from Mongols to support him and as a result Baybars returned to his empire without helping them. After that Mongol tyranny is continued to increase until the downfall of the Turkey Seljuk Empire.

Keywords: Turkey, Seljuks, Khwarazmshah, Babaîler Revolt, Kösedağ War, Mongol Invasion

KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

KAYNAKLAR

Çalışmamızın bu kısmında, tezimizde yararlanmış olduğumuz kaynak ve araştırmalarda öne çıkan, konumuz açısından önemini ve hangi eserlerden ne ölçüde istifade ettiğimizi belirttik.

1) İbn Bibi, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî

El- Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umûri'l- Alâ'iyye (Selçuknâme)¹

Türkiye Selçuklu Devleti tarihi açısından önem arz eden eserlerin başında yer almaktadır. İbn Bibi, aslen Harezm Türkleri'nden olup, annesi Bibi Hatun Harezmşahlar hükümdarı Sultan Celâleddin Mengüberti'nin münecimi, babası Meceddin Muhammed ise Sultan'ın divan kâtiplerindendir. Sultan Celâleddin Mengüberti'nin 1231 yılında öldürülmesinden sonra İbn Bibi'nin ailesi, ilk olarak Dimaşk yakınlarına gelmiş ve daha sonra oradan Konya'ya geçerek Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın hizmetine girmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde İbn Bibi de devlet hizmetine girmiş, 1282 yılı dolaylarındaki vefatında kadar devlet hizmetinde bulunmuştur.²

İbn Bibi, 1186 ve 1280 yılları arasında Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana gelen olayları kaleme aldığı el-Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umûri'l- Alâ'iyye adlı eserini, dönemin İlhanlı veziri olan Şemseddin Cüveynî'nin isteği üzerine Farsça kaleme almış ve 1281 yılında bu eseri tamamlamıştır. İbn Bibi, eserinde ele aldığı olayları Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkmasından sonra daha ayrıntılı olarak kaleme almıştır. Eserinde bahsettiği olayların birçoğuna bizatihi şahit olmuş olması veya şahit olmuş kişilerden dinlemesi sebebiyle eseri büyük önem arz etmektedir. Bu eser, Türkiye Selçuklularının Moğollarla olan ilişkilerinden geniş ölçüde bahsetmiş olmasıyla, en çok yararlandığımız kaynakların başında yer almıştır.

¹ İbn Bibi, , **El- Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme II**, Çev.: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "*İbn Bibi*" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XIX, İstanbul 1999, ss:379-382; Firdes Özen, Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2010) ss:XII.

2) Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî

Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr³

XII. yüzyılın ortalarında doğan müellif, künyesinden de anlaşılacağı üzere Aksaray şehrinde doğmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte, diğer kaynaklarda kendisinden bahsetmemektedir. Onun hakkındaki bilgileri yazmış olduğu eserlerinden öğrenmekteyiz. Aksarayî, iyi bir eğitim almış ve genç yaşlarda devlet hizmetine girmiştir. Devlet içerisinde divan kâtipliği ve evkaf nazırlığı gibi görevlerde bulunan Aksarayî, yaklaşık elli yıl devlet hizmetinde görev yapmıştır. Aynı zamanda, İlhanlıların Anadolu nâibi ve Selçuklular'dan alınacak vergilerden sorumlu vekili Mücireddin Emirşah'ın yanında da çalışmıştır. Uzun yıllar devlet görevinde bulunduğu için gördüğü ve yaşadığı bütün vakıaları kaleme alan Aksarayî, bu eserine Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr adını vermiş ve 1323 yılında İlhanlılar'ın Anadolu valisi olan Timurtaş Noyan'a takdim etmiştir.

Farsça olarak kaleme alınan eser, dört bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümü İslâm tarihinden ve Selçuklular'ın ilk yıllarından bahsetmektedir. Eserin asıl ana bölümü ve bizim içinde önem arz eden kısmı ise dördüncü bölümdür.⁴ 1256 yılından 1323 yılına kadar yaşanmış olayların anlatıldığı eser, Türkiye Selçuklu Devleti tarihi adına İbn Bibi'nin eserinden sonra ikinci önemli kaynaktır. Ayrıca eserini kaleme alırken zaman zaman İbn Bibi'nin eserinden de yararlandığı görülmektedir. Bu eser, Moğollar'ın Anadolu'da yapmış oldukları tahribatları ve istilâları ayrıntılı bir şekilde anlatması nedeniyle çalışmamızın birçok kısmında bu eserden yararlandık.

3) Atâmelik Alâeddin Cüveynî

Tarih-i Cihân Güşa⁵

Cüveynî, 1226 yılında Bağdat'ta doğmuştur. İran'ın ünlü ailelerinden birinin soyundandır. Babası Bahâeddin Muhammed, Moğol Kaan'ı Hülagu Han'ın İran

³ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, Çev.: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Aka, "Aksarayî, Kerîmüddin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: II, İstanbul 1989, ss:293.

⁵ Alâeddin Atamelik Cüveynî, **Tarih-i Cihân Güşa**, 1. Baskı, Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2013.

bölgesine gelmesine kadar yaklaşık otuz beş yıl Moğollar'ın hizmetinde bulunarak devlet idaresinde vezirlik makamına kadar yükselmiştir. İyi bir eğitim alan Cüveynî, henüz genç yaşında yeteneğini göstererek Moğollar'ın İran valisi emir Argun'un yanında hizmet etmeye başlamıştır. 1256 yılında Hülagu Han'ın İran'a gelmesi üzerine onun hizmetine girerek yanında ayrılmamıştır. Moğollar'ın çeşitli görevlerinde hizmet etmiş olan Cüveynî, Moğolları yakından tanıma imkânı bulmuş ve kaleme aldığı eserde onlardan geniş bilgiler vermiştir.⁶

1252 yılında Hülagu Han'ın Ön-Asya seferine çıkmasından evvel yazmaya başladığı *Tarîh-i Cihân Güşa* adlı eserini 1259 yılında tamamlamıştır. Bizim de çalışmamızda faydalandığımız bu eser, toplamda üç ciltten oluşmakla birlikte ve kendinden sonra gelmiş tarihçileri de etkilemiştir. Eserin birinci cildinde, Moğolların kurucusu olan Cengiz Han'ın ortaya çıkışını ve yapmış olduğu fetihleri kaleme alan müellif, ikinci cildinde ise Harezmsahlara hakkında bilgiler vermektedir. Son kısım olan üçüncü cildinde ise, tamamen Hülagu Han'ın dönemini anlatmaktadır. Biz çalışmamızda bu eserin, Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında gerçekleşen ilişkiler konusunda vermiş olduğu bilgilerden faydalandık.

4) Reşîdüddin Fazlullah b. Ebu'l-Hayr İmâdüddin el Hemedânî

Câmiü't-Tevârih⁷

Dünya'nın en önemli tarihçileri arasında ismi zikredilen Reşîdüddin, 1240 yılında Hemedan'da doğmuştur. Gerçek mesleği tabiplik olan Reşîdüddin, iyi bir eğitim almış ve devlet idaresinin hizmetine girmiştir. Devlet içerisinde çeşitli görevlerde hizmet verdikten sonra Gazan Han döneminde vezirlik makamına yükselmiştir. Uzun yıllar bu görevini sürdüren Reşîdüddin, 1318 yılında Olcaytu Han'ı zehirlediği gerekçesiyle infaz edilmiştir. Müellifin kaleme almış olduğu *Câmiü't-Tevârih* adlı eseri dünya tarihi niteliğini taşımaktadır. Gazan Han'ın emri ile yazmış olduğu bu eser, iki ciltten oluşmaktadır. Reşîdüddin eserini o döneme kadar hiç denenmemiş usul ile kaleme almıştır. Eserini yazarken yanında farklı memleketlerden çeşitli uzmanlar da bulunmuş ve kendi ülkeleri hakkında yazılan bölümlerde yardımcı olmuşlardır. Eserin

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Bilgin, "*Cüveynî, Atâ Melik*", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: VIII, İstanbul 1993, ss: 140-141; Özen, *a.g.t.*, ss: XIV.

⁷ Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiü't-Tevârih* (İlhanlılar Kısım), çev: İsmail Aka ve diğerleri, TTK Yayınları, Ankara 2013.

yazılmasından evvel adı duyulmamış Türk kavimlerinden bahsetmesinden dolayı, Türk dünyası açısından oldukça önem arz eden bir eser olma niteliği taşımaktadır.

Gazan Han döneminde yazmaya başladığı bu eseri, Olcaytu Han döneminde tamamlamış ve ona sunmuştur. Eserin birinci cildinde, Türk ve Moğol kabileleri ile Gazan Han dönemi sonuna kadar Moğol Tarihi'ni anlatır. İkinci cilt ise, Çin ve Hint tarihi ile beraber Selçuklu, Gazneli ve Harezmşahlar devletlerinin tarihlerinden bahsetmektedir. Farsça, Arapça ve Moğolca olmak üzere üç dilde kaleme alınan eser, olaylar hakkında geniş bilgiler vermesi nedeniyle büyük bir öneme sahip olmuştur.⁸ Bu eser Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğol ilişkileri açısından en temel kaynaklardan birisidir. Biz çalışmamızda Selçuklu-Moğol siyasi ilişkilerini ele alırken bu eserden oldukça istifade ettik.

5) Sıbt İbnü'l-Cevzî, Yusuf b. Kızıoğlu

Mir'âtü'z-Zamân Fi Târîhi'l-A'yân⁹

1186 senesinde Bağdat şehrinde dünyaya gelen müellifin babası Türk asıllı Hüsameddin Kızıoğlu, annesi İbnü'l-Cevzî'nin kızı Rabia'dır. Bu nedenle müellif, Sıbt İbnü'l-Cevzî olarak bilinmektedir. Küçük yaşta babasının vefat etmesi üzerine dedesinin yanında hayatını devam ettirmiştir. Bağdat şehrinde başladığı eğitimini çeşitli şehirlerde tamamlayarak 1203 senesinde Dımaşk şehrine yerleşmiştir. Henüz genç yaşında olmasına rağmen tarih yazıcılığında oldukça önemli yol katetmiştir. Müellif aynı zamanda Haçlılar'a karşı yapılan mücadelenin öncülerindedir. Sıbt İbnü'l-Cevzî, Dımaşk şehrindeki çeşitli camilerde verdiği vaazlarla kendisini halka sevdirmiştir. Müellif, 1256 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir.

Müellifin kaleme almış olduğu Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-A'yân adlı eseri, insanlığın yaradılışından başlayarak yazarın ölümüne kadar geçen zamanda yaşanan olayları anlatan kırk ciltlik umumi bir tarih eseridir. Eser kronolojiye göre tertip edilmiştir.¹⁰ Mir'âtü'z-Zamân, XI. yüzyıl Selçuklu tarihi açısından oldukça önem arz eden bir

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C.: XXXV, İstanbul 2008, ss: 19-21; Özen, a.g.t., ss:XV.

⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular, Terc: Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2011.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî", TDV İslam Ansiklopedisi, C.: XXXVII, İstanbul 2009, ss:87-88; Özen, a.g.t., ss:XXI.

eserdir. Selçuklular tarihinin Tuğrul Bey, Alp Arslan ve Melikşah dönemleriyle ilgili oldukça kıymetli bilgiler vermektedir. Biz bu çalışmamızın giriş bölümünde ele aldığımız konularda bu kaynaktan faydalandık.

6) Abû'l-Farac Bar Hebraeus Cemâlüddîn İbnü'l İbrî¹¹

1226 senesinde Malatya şehrinde dünyaya gelen müellif, 1253 yılında Süryanî Metropolitisi olarak tayin edildi. Aslen Yahudi olduğu için kendisine İbnü'l-İbrî de denilmektedir. Moğol Kaan'ı Hülagu Han'ın İran'ı fethettikten sonra Abbasî Halifeliğine son vermesi üzerine Suriye'yi ele geçiren Han'ın huzuruna çıkmış ve ondan Süryaniler'in korunması için menşur almıştır. 1264 senesinde Doğu Metropolitiliği'ne tayin edilen müellif, 1286 yılında Meregâ şehrinde ölmüştür. Abû'l-Farac'ın kaleme aldığı en önemli eseri, Süryanice olarak telif ettiği ve insanlığın yaradılışından başlayarak 1284 senesine kadar meydana gelen olaylardan bahsettiği genel bir vekâyinamesidir. Daha sonra bu eserine bazı yeni bilgiler ilave ederek, Arapça bir muhtasar da yazmıştır.¹² Biz bu her iki eserden de konumuzla ilgili olan kısımlarından önemli bilgiler elde ettik. Abû'l-Farac Tarihi diye adlandırılan genel vekâyinamesinin Ömer Rıza Doğrul tarafından yapılan Türkçe tercümesinden ve muhtasar nüshasının da Şerafettin Yaltkaya'nın Tarihi Muhtasarüddüvel adıyla yapmış olduğu Türkçe tercümesinden yararlandık.

ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızın konusu ile ilgili olarak, ülkemizde yapılan en kapsamlı araştırma İlhan Erdem'in *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*¹³ isimli doktora tez çalışmasıdır. Türkiye Selçukluları ile Moğolların birbirleriyle ilişkilerinin nasıl başladığı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümüne girmesi ile ortaya çıkan durumları, Anadolu'da meydana gelen Moğol baskıları ve Türkiye Selçuklularının Moğol tahakkümü karşısındaki tutumlarını ayrıntılı bir şekilde ele alan bu araştırma, aynı zamanda iki devlet idarecilerinin siyasi ilişkilerinden de bahsetmektedir. Biz de çalışmamızın konusuyla ilgili olan kısımlardan istifade ettik.

¹¹ Gregory Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, çev: Ömer Rıza Doğrul, C.: II, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1999; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **Târîhu Muhtasari'd-Düvel**, çev: Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara 2011.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-İbrî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XXI, İstanbul 2000, ss:92-94; Özen, **a.g.t.**, ss:XXIII.

¹³ İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 1995.

Türkiye Selçuklu Devleti idarecilerinin Moğollar ile ilişkileri konusunda yine oldukça önem arz eden bir diğer kıymetli çalışma ise Osman Turan'ın kaleme aldığı *Selçuklular Zamanında Türkiye*¹⁴ adlı eseridir. Selçuklular'ın Anadolu'ya gelişleri ile başlayan eser, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadarki süreci ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Biz konumuz ile ilgili olarak, bu eserin büyük bir kısmından faydalandık.

Tez çalışmamızda yine sıkça faydalandığımız bir başka araştırma ise, Mükrimin Halil Yinanç'ın kaleme aldığı *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* adlı eserinin I. ve II. ciltlerinden yararlandık.¹⁵

Claude Cahen'in kaleme almış olduğu *Osmanlılardan Önce Anadolu, İslamiyet 1 Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar ve Türkler Nasıl Müslüman Oldular* adlı eserlerinden¹⁶, çalışmamızda konumuzla ilgili kısımlarını kullandık.

Ali Sevim'in kaleme aldığı *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*¹⁷ adlı eserinin konumuzla ilgili olan kısımlarından ve giriş bölümünde ele aldığımız XIII. yüzyıl öncesi dönemde Selçuklular'ın durumu konusunda bu eserden önemli derecede yararlandık.

Nejat Kaymaz'ın kaleme almış olduğu ve tez konumuzla ilgili olarak önemli araştırmalar olan *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri ve Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü* adlı eserlerinden¹⁸, konumuzla alakalı kısımlarından yararlandık.

Leo De Hartog'un *Cengiz Han Dünyanın Fatihisi* isimli eserinden¹⁹, çalışmamızda Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşu, Moğolların Harezmsahlılar ile olan münasebetlerini ele alırken bu eserden de istifade ettik.

¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 10. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁵ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.:I, Refet Yinanç (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2013; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.:II, Refet Yinanç(haz.), TTK Yayınları, Ankara 2014.

¹⁶ Claude Cahen, *İslamiyet 1 Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar*, Ter.: Esat Nermi Erendor, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev: Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014; Cahen, *Türkler Nasıl Müslüman Oldular*, Örgün Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2011.

¹⁷ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

¹⁸ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2014; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

¹⁹ Leo De Hartog, *Cengiz Han Dünyanın Fatihisi*, Dost Kitabevi, Ankara 2003.

Berthold Spuler'in, İlhanlılar tarihi ile ilgili olarak kaleme almış olduğu *İran Moğolları* isimli kıymetli eseri²⁰, İlhanlı Devleti'nin kuruluşu ve idarecilerinin Selçuklular ile ilişkileri konusunda yararlandığımız bir diğ er eser olmuştur.

²⁰ Bertold Spuler, **İran Moğolları**, çev: Cemal Köprülü, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2011.

GİRİŞ

Amaç

Çalışmamızda, Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasındaki münasebetlerin başlangıcı, siyasi ve diplomatik yönleri, iki devlet idarecilerinin birbirleriyle olan mektuplaşmaları, bazı Selçuklu idarecilerin hakkında ortaya atılan Moğol casusluğu iddiaları ele alınmıştır. Yine gayri müslim tebaanın Selçuklu- Moğol ilişkilerindeki konumları, ayrıca dönemin tanınmış mutasavvıflarından Mevlâna'nın Selçuklu- Moğol ilişkilerindeki rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Önem

Çalışmamız, Anadolu coğrafyasının Türk yurdu haline gelmesinde önemli etken olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin idarecileri ile yine dönemin güçlü devletlerinden olan Moğol idarecileri arasındaki siyasi ilişkileri ele alması, bu ilişkilerde Selçuklu devlet adamlarının iç politikadaki tahakkümlerinin ve gayrimüslim tebaanın tutumlarının incelenmesi, önemli mutasavvıflardan Mevlâna'nın bu siyasi ilişkilerdeki rolünün anlatılması bakımından, hâlihazırda bu konuların bir arada incelendiği bir çalışmanın olmaması nedeniyle Türkiye Selçuklu- Moğol siyasi ilişkileri açısından önemlidir.

Yöntem

Bu çalışma yapılırken ilk olarak kaynak taraması yapılmış ve konu ile ilgili kaynaklardan edinilen bilgiler toplanarak kaydedilmiştir. Edinilen bu bilgiler konularına göre düzenlenerek fişleme metodu ile bir araya getirilmiştir. Çalışmanın konusu geniş bir coğrafyayı ve uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Olaylar ve şahıslar ayrıntılı bir şekilde anlatılmış ve konular ele alınırken dönemin kaynakları dikkate alınmıştır. Bütün bilgiler doğrultusunda çalışmamızı üç bölümde şekillendirdik. Çalışmamızın birinci bölümünde Moğolların tarih sahnesine çıkmasından sonra Anadolu sınırlarına kadar geliş süreçleri incelenerek bölgede oluşturdukları siyasi değişiklik ve tehditler anlatılmıştır. Akabinde Türkiye Selçuklu Devleti idarecilerinin almış oldukları karşı tedbirler, Moğol istilasına nasıl ve ne şekilde maruz kaldıkları ele alınmıştır. Daha sonra devlet içerisindeki gayri müslim halkın idareye karşı tutumu ve Ermenilerin Moğolları neden destekledikleri aktarılarak birinci bölüm neticelendirilmiştir. Çalışmamızın ikinci

bölümünde ise, Türkiye Selçuklu Devleti idarecilerinin Moğollarla ilişkileri tarihsel sürece göre incelenmiş ve Moğolların Anadolu'da yapmış oldukları kıyımlar anlatılmıştır. Aynı zamanda bazı Selçuklu devlet adamlarının idaredeki tahakkümlerinin Moğol istilasına etkileri ele alınmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, Moğol ordu komutanı Baycu Noyan'ın Anadolu'ya geldikten sonraki süreç ele alınarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol hâkimiyeti altında yıkılışına kadar geçen süre içerisinde yaşanan olaylar değerlendirilmiştir. Çalışmamız sonuç kısmı ile neticelendirilmiştir.

Çalışmamızda istifade ettiğimiz önemli kaynaklar; Farsça ve Arapça gibi çeşitli dillerden Türkçe'ye tercüme edilmiş olan birinci el kaynak eserlerdir. Bu kaynaklardan elde edilmiş olan bilgiler değerlendirilmiştir. Bu manada özellikle çalıştığımız döneme ait birinci el kaynaklar arasında; dönemin önde gelen tarihçilerinden İbn-i Bibi'nin *el-Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umûri'l- Alâ'iyye*'si, Aksarayî'nin *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*'ı, Cüveynî'nin *Tarih-i Cihân Güşâ*'sı, Hemedânî'nin *Câmiü't-Tevârih*'i, Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-A'yân*'ı ve Abû'l-Farac'ın *Abû'l-Farac Tarihi ve Muhtasarüddüvel*'i gibi eserler birinci derece önemli kaynak olarak incelenmiştir. Aynı zamanda alanında uzman yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından kaleme alınmış eserler ile süreli yayınlar, makaleler, ansiklopedi maddeleri, sempozyum bildirileri ve tezler incelenerek istifade edilmeye çalışılmıştır.

Sınırlılık

Çalışmada ele alınan konularla ilgili genel olarak gerek dönem kaynaklarında gerekse de araştırma eserlerinde tatmin edici bilgiler mevcuttur. Fakat bazı konularda, özellikle de casusluk iddiası konusunda dönemin kaynaklarında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bu konudaki bilgilere günümüz araştırmacılarının konu ile ilgili olarak yapmış oldukları yorumlardan ibaret olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bazı hükümdarların zehirletilmesi ve öldürülmesi hususunda yine dönemin kaynakları ayrıntılı bilgi vermemektedir. Biz çalışmamızda Türkçe'ye tercüme edilen dönemin yazarlarının kaleme aldığı eserleri ön planda tutarak, günümüz araştırmacılarının çalışmalarından istifade ederek olayları ele almaya çalıştık. Dönemin kaynaklarından ulaşamadığımız bilgilere, günümüz araştırma eserlerin verdiği bilgileri yorumlayarak aktardık.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu ve XIII. Yüzyıla Kadar Yaşanan Gelişmeler

Anadolu coğrafyası, stratejik özelliği ve jeopolitik konumu nedeniyle yüzyıllar boyunca birçok devletin hâkimiyet kurmak istediği ve bu amaçla da sürekli birbirleriyle mücadele içerisinde olduğu bir bölgedir. Bu bölge için mücadele eden devletlerin, milletlerin başında şüphesiz Türkler ve kurmuş oldukları Türk devletleri gelmektedir. Türkler, Anadolu'ya hâkim olabilmek için tarih boyunca bu bölgeye defalarca akınlar düzenlemişlerdir.

Milâdi IV. yüzyılın sonlarına doğru başlayan bu akınlar²¹, sonraki yüzyıllarda aralıklarla devam etmiştir. Türklerin yapmış oldukları bu akınların neticesinde, Bizans İmparatorluğu ile yapılan Malazgirt Savaşı'nın (1071) zafer ile sonuçlanması, Anadolu'nun kapılarını Türklere tamamen açmış²², yıllardır istila ve yağma için yapılan akınlar artık bölgeye yerleşmek, yeni topraklar fethetmek için yapılmaya başlanmıştı.²³ Malazgirt Savaşı ile ağır bir yenilgi alan ve ordusunda ciddi kayıplar veren aynı zamanda iç siyasetindeki taht mücadeleleri ile uğraşmak zorunda kalan Bizans İmparatorluğu, topraklarını Türk akıncıları karşısında koruyamamış ve böylece savunmasız kalan topraklar Türklerin eline geçmiştir. Bu fetih hareketlerinin neticesinde Anadolu'da Türk nüfusu hızla artmaya başlamış ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1075 yılında kurulmasıyla bu coğrafya Türk yurdu haline gelmeye başlamıştı.²⁴

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Büyük Selçuklu Devleti hanedanı ile hükümdarlık konusunda aralarında bulunan çekişmelerden dolayı, aşireti ile birlikte Anadolu'nun yolunu tutmuştur. Anadolu'ya gelerek tarihi bir Bizans şehri olan İznik'i ele geçirmiştir. 1075 yılında Süleyman Şah Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurarak İznik'i başkent yapmıştır. Kutalmışoğlu Süleyman Şah devletini kurması üzerine, Abbasi Halifesi kendisine bağımsızlık alametleri ile Sultanlık menşuru göndermiştir. Bu durum Büyük

²¹ Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:27.

²² Abdurrahman İbnü'l- Cevzi, **El- Muntazam Fi Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular** (H.430-485), Terc: Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2014, ss:98-106; Sibt İbnü'l- Cevzi, **a.g.e.**, ss:165-173; Enver Behnan Şapolyo, **Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Güven Matbaası, Ankara 1972, ss:87.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.: I, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1961, ss:1; Osman Turan, **Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, 5. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1977, ss:283; Seyfullah Kara, **Selçuklular'ın Dini Serüveni**, Şema Yayınevi, İstanbul 2006, ss:95.

²⁴ Sevim, "*Süleyman Şah I*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.:: XXXVIII, İstanbul 2010, ss:103-105.

Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Melikşah'ı tedirgin etmiş ve emirlerinden Porsuk'u Anadolu'ya Süleyman Şah'ın üzerine göndermiştir. Porsuk, Süleyman Şah'a Bizans İmparatorluğu sınırında saldırıp, kardeşi Mansur'u öldürerek oğlu Kılıç Arslan'ı esir almıştır. Anlaşma sağlanınca Porsuk geri çekilmiş ve bu durum Melikşah'ın Süleyman Şah'ın Anadolu'daki hâkimiyetini tanıdığına göstergesi olmuştur.²⁵ Süleyman Şah'ın 1086 yılında vefat etmesi üzerine, oğlu I. Kılıç Arslan 1092 yılında Türkiye Selçuklu tahtına oturmuştur.²⁶ I. Kılıç Arslan ilk olarak devleti yeniden teşkilatlandırarak, Bizans üzerine fetihler yapmaya ve devletin sınırlarını hızlı bir şekilde genişletmeye başlamıştır.²⁷

Türklerin Anadolu'ya hâkim olmaya başlaması ve bu bölgede devlet kurmaları, Batılı devletleri tedirgin etmiştir. Türkleri Anadolu'dan atmak ve Kudüs'ü Müslümanların elinden almak için bir araya gelen Avrupa devletleri, yıllarca sürecek olan Haçlı Seferleri'ni başlatmıştır.²⁸ Bu seferlere insanları teşvik etmek için siyasi nedenlerden ziyade dini motifler kullanılmış ve özellikle Hz. İsa'nın intikamının alınacağı düşüncesi Haçlı Seferlerine katılmak için insanları teşvik ederek galeyana getirmiştir.²⁹ Bu seferlerle netice alamayan Avrupalılar, "Romania" olarak adlandırdıkları Anadolu'ya, artık "Turkia" demeye başlamışlardır.³⁰ Haçlı Seferleri ile Avrupalılar, Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkmayı ve Türklerin ilerleyişini durdurmayı başaramamış olsalar da devleti ciddi manada yıpratmışlar, hatta başkentin değişmesine neden olmuşlardır.³¹ Nice hayallerle Anadolu'ya gelen Haçlılar, umduklarını bulamadıkları gibi Rumların taarruzlarına maruz kalmışlardır.³² Bu taarruz ve baskı neticesinde perişan vaziyete düşen Haçlılara Türkler yardım etmiş, hatta Türklerin bu iyilikleri karşısında üç binden

²⁵ Firdes Özen, **a.g.t.**, ss:2-3.

²⁶ I. Kılıç Arslan devri ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent, "*Kılıcarşlan I*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XXV, İstanbul 2002, ss:396-399.

²⁷ Yılmaz Öztuna, **Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler**, 4. Baskı, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2008, ss:41-43.

²⁸ Emrullah Kaleli, "*Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm*", **E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C.:XIII, S.:1, İzmir 2013, ss:21-22; Carole Hillenbrand, **Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri**, çev: Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, ss:48.

²⁹ Demirkent, "*Haçlılar*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XIV, İstanbul 1996, ss:527; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev: Fikret Işıltan, C.: I, 4. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2008, ss:83-92; Güray Kırpık, **Doğunun ve Batımın Gözünden Haçlılar**, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, ss:55.

³⁰ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:24.

³¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, ss:2; Mehmet Özel, **Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1986, ss:402; Selim Kaya, **Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, TTK Yayınları, Ankara 2006, ss:5; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss: 133.

³² Turan, **Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, ss:294.

fazla Frank askeri Müslüman olmuştur. Rumlara yardım için memleketinden gelen Haçlılar, Rumlara düşman bir şekilde geri dönmüşlerdir.³³

Türkiye Selçuklu Devleti I. Haçlı Seferi'nden sonra başkent İznik başta olmak üzere Batı Anadolu ve Karadeniz sahil kesimlerini Bizans İmparatorluğu'na bırakmak zorunda kalmış, böylece Orta Anadolu'ya gelerek Konya şehrini başkent yaparak siyasi varlıklarını burada sürdürmeye devam etmişlerdir. Sultan I. Kılıç Arslan siyasi faaliyetlerinin yönünü Doğu Anadolu bölgesine çevirmiş ve burada yapmış olduğu bir takım fetihler neticesinde Büyük Selçuklu Devleti'ni rahatsız etmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Büyük Selçuklu komutanı Emir Çavlı, Sultan I. Kılıç Arslan ile Habur nehri kıyısında karşılaşmış ve yapılan savaşı kaybeden I. Kılıç Arslan nehri geçerken boğularak vefat etmiştir (1107).³⁴

Sultan I. Kılıç Arslan'ın vefatı, Türkiye Selçuklu Devleti'ni siyasi buhrana düşürdü. Bunun neticesinde Türkiye Selçukluları, Anadolu'da liderliği eline geçirmeyi başarmış olan Danişmendliler'in gerisinde kaldı. Bu devirde Türkiye Selçuklu tahtına oturan Şehinşah, siyasi faaliyetlerinin yönünü Batı Anadolu'ya çevirerek Bizans ile mücadeleye girişmiş, fakat bu mücadelelerde başarı elde edemedi. Daha sonra İzzeddin Mesud, eşi tarafından akrabası olan Danişmendlilerin desteğini alarak Sultan Şehinşah'ı tahttan indirerek 1116 yılında saltanatı ele geçirdi.³⁵

Danişmendli Emir Gazi, İzzeddin Mesud ile birlikte başarılı bir mücadele izleyerek Kastamonu ve çevresini Bizans İmparatorluğu'ndan geri almayı başarmıştır. Emir Gazi'nin vefatı üzerine yerine oğlu Muhammed geçmiş ve Anadolu Selçuklu hükümdarı İzzeddin Mesud, bundan sonra Melik Muhammed ile birlikte Bizans'a karşı mücadeleye devam etmiştir. Başarılı mücadeleler karşısında daha fazla direnemeyen Bizans, geri çekilmeye başlamıştır. Türkiye Selçuklularının Bizans ile mücadelesi bir süre daha devam etmiş, 1143 yılında Bizans İmparatoru Ioannes ve Danişmendli Melik Muhammed'in vefatı Selçuklulara yaramıştır. Melik Muhammed'in vefatından sonra varisleri tarafından taht mücadeleleri başlamasını fırsat bilen Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan İzzeddin Mesud, Ceyhan ve Elbistan bölgesini ele geçirerek Bizans'ı

³³ Turan, **a.g.e.**, ss:295.

³⁴ Azîmî, **Azîmî Tarihi** (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler), çev.: Ali Sevim, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 2006, ss: 40; Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1993, ss:112; Özen, **a.g.t.**, ss:4.

³⁵ Gregory Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:349-350.

da kesin yenilgiye uğratmıştır. Böylece Anadolu'daki üstünlük tekrardan Türkiye Selçuklularının eline geçmiştir.³⁶

İmadüddin Zengi'nin Urfa Haçlı kontluğuna son vermesi, Haçlıların 1148 yılında tekrardan harekete geçmesine neden olmuş ve bunun neticesinde Anadolu'ya yeni bir sefer daha düzenlemişlerdir. Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan Mesud, Anadolu'ya gelen Haçlı ordusuna karşı başarı elde etmiş ve Haçlı ordusunu ağır bir şekilde yenilgiye uğratmıştır. Bu zaferden sonra Sultan Mesud'un İslâm dünyasındaki şöhreti artmıştır.³⁷ Bundan sonra Sultan Mesud, Güneydoğu Anadolu bölgesini Franklardan almış ve Anadolu'daki en büyük rakibi olan Danişmendliler'i kendisine tabi yaparak Anadolu'nun en güçlü hükümdarı konumuna gelmiştir.³⁸

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan İzzeddin Mesud'un 1155 yılında vefat etmesi üzerine yerine oğlu II. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklu tahtına geçmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan, babası tarafından ağır yenilgilere maruz kalmış olan Danişmendlilerin Selçuklulara karşı kurmuş olduğu ittifakları bozmayı başarmıştı. Fakat şimdi ise karşısına çıkan bir başka güçlü ittifak ise, Bizans-Haçlılar ve Danişmendliler ittifakı idi. Sultan II. Kılıç Arslan bu ittifak ile mücadele edemeyeceğini anlayınca, bir takım tavizler vererek Bizans'ı bu ittifaktan vazgeçirmiştir. Bunun üzerine harekete geçerek Danişmendlilerin üzerine sefer düzenlemiş ve onların birçok şehir merkezlerini ele geçirmeyi başarmıştı. Ancak bu sırada Nureddin Zengi'nin araya girmesi ile ciddi bir sonuç elde edememiştir. 1174 yılında tekrar harekete geçen Sultan II. Kılıç Arslan, bu kez Danişmendliler'in önemli şehir merkezlerini ele geçirerek bu devlete son vermiştir (1175).³⁹

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da yayılma faaliyetlerinden oldukça rahatsız olan Bizans İmparatoru Manuel, hem bu faaliyetlere son vermek hem de Türkleri Anadolu'dan atmak amacıyla büyük bir ordu ile harekete geçmişti. Bizans'ın bu durumundan haberdar olan Sultan II. Kılıç Arslan, hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçmiş ve Isparta çevresinde Bizans ordusunu pusuya düşürerek bozguna uğratmıştır. 1176 yılında gerçekleştirilen Miryokefalon Savaşı neticesinde Bizans İmparatorluğu

³⁶ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:175-204.

³⁷ Hillenbrand, **a.g.e.**, ss:143-144; Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, C.:I., ss:265-272; Sevim, **a.g.e.**, ss:125; Özen, **a.g.t.**, ss:5.

³⁸ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:212-221; Sevim, **a.g.e.**, ss:126.

³⁹ Abdulhaluk Çay, **II. Kılıç Arslan**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1997, ss:24-68; Özen, **a.g.t.**, ss:6.

tarihindeki en ağır yenilgilerden birine maruz kalmış ve bu savaş Bizans'ın Anadolu'ya hâkim olmak için yaptığı hareketlerin sonu olmuştur. Böylece Bizans, Anadolu coğrafyasının artık bir Türk yurdu olduğunu kabul etmiştir.⁴⁰

Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan II. Kılıç Arslan zamanında önemli başarılar elde ederken doğudaki siyasi dengelerde değişmekteydi. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra toprakları üzerinde Harezmsahlar gibi yeni devletler kurulmuştu. Yine Orta Doğu bölgesinde güçlü bir Eyyûbîler Devleti kurulmuştu.⁴¹ Bütün bu gelişmeler neticesinde hâlihazırdaki durum, Türkiye Selçuklu Devleti ile bölgenin yeni kurulmuş devleti olan Eyyûbîler arasında mücadeleyi kaçınılmaz hale gelmişti. Bu duruma birde Eyyûbî hükümdarı Selahaddin'in Amid ve çevresini ele geçirmesi eklenince, artık iki ülke arasında gerginlikler başlamasına neden oldu.

Sultan II. Kılıç Arslan güçlü bir devlet meydana getirmiş, fakat ülkeyi on bir oğlu arasında paylaşırması devletin otoritesinin bozulmasına neden olmuştu.⁴² Sultan II. Kılıç Arslan, Konya yakınlarına kadar gelmiş olan Haçlıların üzerine yürümüş, lakin onların karşısında ciddi bir varlık gösteremeyince kendilerine dokunmamak şartıyla Haçlılar ile antlaşma yapmıştır.⁴³ Bu yıllarda Eyyûbî hükümdarı Selahaddin, başarılı mücadeleler neticesinde Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtarmış ve 1191 yılındaki Hittin⁴⁴ zaferi ile İslâm dünyasının en önemli şahsı olmuştur.⁴⁵

XIII. Yüzyılda Moğol İstilâsı Öncesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Siyasi Durumu

Sultan II. Kılıç Arslan'ın 1192 yılında vefat etmesi üzerine, yerine veliaht ilan etmiş olduğu I. Gıyâseddin Keyhüsrev Türkiye Selçuklu tahtına geçmiştir. Fakat saltanatı uzun sürmemiş, II. Rükneddin Süleyman Şah'a karşı taht mücadelesini kaybetmesi üzerine 1196 yılında II. Rükneddin Süleyman Şah Selçuklu tahtını ele geçirmiştir.⁴⁶ Tahtı ele geçiren II. Rükneddin'in ilk işi, Anadolu'da bozulmuş olan siyasi birliği

⁴⁰ Anonim, **Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)**, terc: Halil İbrahim Gök- Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, ss:37; Ayrıca Miryokefalon Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Özeydin, "*Kılıcarıslan II*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XXV, İstanbul 2002, ss:399-403.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, "*Eyyûbîler*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XII, İstanbul 1995, ss:20-31.

⁴² İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, ss:96; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, TTK Yay., Ankara 1997, ss:8; Sevim, **a.g.e.**, ss:131.

⁴³ Çay, **a.g.e.**, ss:102-112; Özen, **a.g.t.**, ss:7.

⁴⁴ Hittin Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, "*Hittin Savaşı*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XVIII, İstanbul 1998, ss:165-167.

⁴⁵ Gregory Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:440-443; Eyyûbî hükümdarı Selahaddin ve dönemi hakkında geniş bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, **Selâhaddin Eyyûbi ve Devri**, İSAR Yay., İstanbul 2000; Özen, **a.g.t.**, ss:8.

⁴⁶ Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:134.

yeniden tesis etmek oldu. Bu amaçla harekete geçen II. Rükneddin, ilk olarak Selçuklu şehzadeleri arasındaki taht mücadelesini fırsat bilerek Karadeniz ticaretine engel olmaya çalışan Bizans'ın üzerine sefer düzenlemiştir. Bizans İmparatoru, Selçuklu ordusuna karşı koyamayacağını anladığı için barış teklif etmiş ve onun bu isteği Sultan II. Rükneddin tarafından kabul edilmiştir.⁴⁷ Bizans İmparatorluğu'nu vergiye bağlayan Sultan II. Rükneddin, daha sonra Ermeniler üzerine sefere çıktı. Bu sefer neticesinde Ermenileri mağlup ederek, onları Torosların güneyine çekilmelerine mecbur etti.⁴⁸

Sultan II. Rükneddin, Doğu Anadolu bölgesinde Gürcüler'in tehlike arz ettiğini görünce hemen harekete geçerek Gürcüler üzerine sefer düzenledi. Sultan, anlaşmak istediye de Gürcüler kabul etmedi. Selçuklu ordusunun istirahat halinde Gürcüler tarafından baskına uğraması, bu seferin mağlubiyetle neticelenmesine neden olmuştur. 1204 yılında gerçekleşen bu seferden sonra Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah vefat etti. Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah devrinde Anadolu'da siyasi birlik büyük ölçüde sağlanmıştır.⁴⁹

Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah'tan sonra, Selçuklu tahtına oğlu III. Kılıç Arslan oturdu. Fakat onun saltanatı da çok uzun süreli olmadı. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti adına çok fazla bir değişiklik olmadı. 1204 yılında Haçlılar'ın İstanbul'u işgal ederek burada yeni bir Latin devleti kurmuş olmaları, bölgedeki siyasi durumun değişmesine neden olmuştu.⁵⁰ İstanbul'un işgal edilmesinden sonra şehirden çıkan Rumlar, merkezi İznik ve Trabzon olmak üzere iki ayrı Rum devleti kurmuşlardır.⁵¹

Türkiye Selçuklu Devlet adamları tarafından tahta oturmak için davet edilen I. Gıyâseddin Keyhüsrev, III. Kılıç Arslan ile giriştiği mücadeleyi kazanarak 1205 yılında Selçuklu tahtına oturdu.⁵² Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta oturduğu sırada, kuzeyde bulunan Gürcüler, Selçukluların iç mücadelelerinden yararlanarak Selçuklu şehirlerine saldırılar düzenlemeye başlamışlardı. Ayrıca, güneyde bulunan Eyyûbîler

⁴⁷ Kaya, "Süleyman Şah II", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.: XXXVIII, İstanbul 2010, ss:106.

⁴⁸ Kaya, a.g.m., ss:106; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:272; Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, ss:135.

⁴⁹ Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, ss:136; Muhittin Gül, "Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri", SAÜ FEF Dergisi, C.:11, S.:1, Sakarya 2009, ss:81.

⁵⁰ Şaban Ali Düzgün, "İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", İslâm Araştırmaları Dergisi, C.:XIV, S.:3-4, Ankara 2001, ss:351;

⁵¹ Uzunçarşılı, a.g.e., ss:3; Yavuz, a.g.e., ss:3; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:301; Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, ss:138.

⁵² İbn Bibi, a.g.e., ss:84-86; Nuri Yavuz, Anadolu'da Beylikler Dönemi, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2010, ss:3; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:297.

ise, Selahaddin'in ölümü üzerine devlet küçük melikliklere bölünmüştü. Bu durum karşısında Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, ilk iş olarak Trabzon Rumları üzerine sefere çıktı. Onları kendisine tâbi hale getirdi ve vergiye bağladı (1206).

Karadeniz'deki bu başarısını Akdeniz üzerine de taşımak isteyen Sultan I. Gıyâseddin, bölgedeki önemli ticaret merkezi olan Antalya'yı fethetti (1207). Bir sonraki yıl tekrar harekete geçen Sultan, bu kez Ermeniler üzerine sefere çıktı ve onları mağlup ederek Maraş bölgesini ele geçirdi. Daha sonra 1211 yılında İznik Rum İmparatorluğu üzerine sefere çıkan Sultan I. Gıyâseddin, bu sefer sırasında ölmesi üzerine Selçuklu ordusu barış yaparak geri çekilmek zorunda kaldı.⁵³ Ayrıca bu sefer, Selçukluların Rumlar ile yapmış oldukları son mücadele olmuştur.⁵⁴ Sultan I. Gıyâseddin döneminde Türkiye Selçuklu Devleti, ilk kez Venedikliler ve Kıbrıs Krallığı ile anlaşma imzalamış, ayrıca Antalya'nın fethi ile de Anadolu milletlerarası ticaretin merkezi haline gelmiştir.⁵⁵

I. Gıyâseddin'den sonra 1211 yılında oğlu I. İzzeddin Keykavus Selçuklu tahtına oturdu.⁵⁶ Sultan I. İzzeddin, babasının hedefleri doğrultusunda hareket etti. Ticarete önem verdi. Bu amaçla ilk olarak Karadeniz'in önemli ticaret merkezi konumunda bulunan Sinop şehrini fethetti ve itaatsizlik eden Trabzon Rumlarını da yeniden itaat altına alarak vergiye bağladı (1214).⁵⁷ Bu fetih ile Sultan I. İzzeddin Keykâvus, "es-sultânü'l- gâlib" unvanını aldı.⁵⁸ I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünü fırsat bilen Antalya Rumları, şehirde yaşayan Türk halka baskı yapmaya başlamıştı. Bunu haber alan Sultan I. İzzeddin, derhal harekete geçerek Antalya üzerine sefere çıktı. Selçuklu ordusunun üzerine geldiğini öğrenen Rumlar, Kıbrıs Franklarından yardım istedi. Buna rağmen Selçuklu ordusu karşısında varlık gösteremeyen Rumlar, ağır bir yenilgi aldı ve Selçuklu ordusu şehri tekrar ele geçirdi (1216).⁵⁹ Böylece Karadeniz'den sonra

⁵³ Anonim, **Selçuknâme**, ss:39-40; I. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemi hakkında ayrıntı için bkz. Tuncer Baykara, **I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi Şehit**, TTK Yay., Ankara 1997; Sevim, "*Keyhusrev I*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.:XXV, İstanbul 2002.

⁵⁴ Yavuz, **a.g.e.**, ss:3.

⁵⁵ Sevim, **a.g.m.**, ss:348; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:314.

⁵⁶ Sümer, "*Keykâvus I*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXV, İstanbul 2002, ss:352.

⁵⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:152; Anonim, **Selçuknâme**, ss:40; Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, ss:33; Sümer, **a.g.m.**, ss:352; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:326; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:140.

⁵⁸ Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, ss:34; Sümer, **a.g.m.**, ss:352; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:328; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:140.

⁵⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:141-146; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, ss:5; Sümer, **a.g.m.**, ss:353; Yavuz, **a.g.e.**, ss:4; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:326-328; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:142.

Akdeniz’de de başarı gösteren Sultan I. İzzeddin Keykavus, “İki Denizin Sultanı (Sultanü’l-Bahreyn) unvanını almış olarak Konya’ya döndü.⁶⁰

Anadolu’nun güneyinde yaşayan Ermeniler’in Haçlılar ile arasının açıldığını öğrenen Sultan I. İzzeddin, bu durumdan yararlanmak için Ermeniler’in üzerine sefere çıktı. Bu sefer neticesinde Ermeniler’i yenilgiye uğratarak Ceyhan bölgesini Selçuklu topraklarına kattı (1216).⁶¹ Sultan I. İzzeddin Keykavus, 1220 yılında Eyyübîler üzerine sefer hazırlığı yaptığı zamanda vefat etti.⁶² Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan I. İzzeddin Keykavus döneminde Orta Doğu’nun en güçlü ve zengin devleti konumuna yükselmiştir.

I. İzzeddin Keykavus’un vefatı üzerine 1220 yılında I. Alâeddin Keykubad Selçuklu tahtına çıkmıştır.⁶³ Bir rivayete göre, I. İzzeddin Keykavus’un oğlu olmadığı için kardeşi I. Alâeddin’i veliaht ilan etmiştir.⁶⁴ Sultan I. Alâeddin dönemi, Türkiye Selçuklu Devleti tarihi açısından en parlak dönem olarak bilinmekte ve zikredilmektedir.⁶⁵ Sultan I. Alâeddin’in meliklik devrinde kendi adına paralar bastırması, onun devlet yönetici olmak istediğinin ve bu konudaki dirayetinin bir göstergesi olmuştur.⁶⁶ Onun Selçuklu tahtına oturması, komşu devletlerde büyük bir yankı uyandırmış ve Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah, Şeyh Sühreverdi’yi Sultan I. Alâeddin’e elçi olarak göndermiştir. Halife Nasır, Sultan’a göndermiş olduğu hediyeler ile Onu halifeliğin manevi otoritesi ile onurlandırmış ve böylece Sultan I. Alâeddin Keykubad İslam dünyasında itibarlı bir konuma yükselmiştir.⁶⁷

Sultan I. Alâeddin Keykubad tahta çıktığı zaman Türkiye Selçuklu Devleti’nin hâkimiyeti altında bulunan başlıca merkezler, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Elbistan, Maraş, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Sinop, Kastamonu, Ankara,

⁶⁰ Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, ss:38.

⁶¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:169-172; Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, ss:40; Sümer, **a.g.m.**, ss:353; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:337; Sevim, **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:142.

⁶² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:189-200; Sümer, **a.g.m.**, ss:353; Yavuz, **a.g.e.**, ss:4; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:337-340; Sevim, **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:143-144.

⁶³ Anonim **Selçuknâme**, ss:41; Sümer, “*Keykubad I*”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.:XXV, İstanbul 2002, ss:358.

⁶⁴ Emine Uyumaz, **Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi**, TTK Yayınevi, Ankara 2003, ss:18; Yusuf Ayönü, **Selçuklular ve Bizans**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, ss:234; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:348.

⁶⁵ Sümer, “*Anadolu Selçukluları (1075-1308)*”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXXVI, İstanbul 2009, ss:382.

⁶⁶ Sultan I. Alâeddin’in meliklik devrinde bastırılmış olduğu paralar hakkında bkz. İbrahim Artuk, “*Ala el-Din Keykubad’ın Meliklik Devri Sikkeleri*”, **Bellekten**, C.: XLIV, S:174, TTK Yayınları, Ankara 1980, ss:265-270.

⁶⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:229-230; Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, Yay. Haz.: Selcen Koca-İsa Sarı, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, ss:320; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:351; Osman Çetin, **Türk-İslâm Devletleri Tarihi**, 3. Baskı, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2011., ss:245.

Çankırı, Kırşehir, Kütahya, Uluborlu, Isparta, Denizli, Aydın ve Antalya idi. Bunun yanında Trabzon Rum İmparatorluğu, Ermenistan ve diğer Türk beyliklerinin de Türkiye Selçuklu Devleti ile bir problemi yoktu. Batıda bulunan İznik İmparatorluğu ile dostane ilişkiler devam etmekteydi. I. İzzeddin Keykâvus'un Halep bölgesinde Eyyûbîlerle yaptığı savaşta yenilmesi üzerine Selçuklu-Eyyûbî ilişkileri gerginleşmişti.⁶⁸

Sultan I. Alâeddin Keykubad, ticarete önem vermiş ve bu amaçla Akdeniz'in önemli ticaret limanlarından olan Alanya'yı fethetmiştir (1223).⁶⁹ Moğolların, Asya üzerinden Anadolu'ya doğru yağma ve istilâ politikası izleyerek hızla yayılması, Sultan I. Alâeddin'in bir takım tedbirler almasını gerektirmiş ve bu nedenle zor durumda bulunan Abbasi halifesine Nasıl Nidinillah'a yardım göndermiştir.

Sultan I. Alâeddin, güneyde bulunan Ermeniler ile mücadele ettiği sırada, Celâleddin Harezşah'ın tehlikeli hareketlerinden dolayı doğuya yönelmiştir. Moğol zulmü ve baskısından dolayı batıya kaçan Harezşahlar Devleti hükümdarı Celâleddin'in, Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarında Artuklular'ı, Trabzon Rumları'nı ve Erzurum Selçuklu Meliki'ni himaye altına almıştı. Bunun üzerine Sultan I. Alâeddin derhal harekete geçerek Artuklular'a sefer düzenledi ve Adıyaman çevresini ele geçirdi.

Sultan I. Alâeddin, 1227 yılında Türkiye Selçuklu tarihinde ilk denizaşırı seferini düzenleyerek, Kırım'ın önemli ticaret limanı olan Suğdak Limanı'nın Moğollar tarafından istila edilmesi üzerine bölgede sükûneti sağladı.⁷⁰ 1228 yılında düzenlediği bir sefer ile de Mengüçlüler Beyliğine son vererek Anadolu birliğini sağlamak hususunda önemli bir başarı elde etti.⁷¹

Sultan I. Alâeddin, aynı yıl Celâleddin Harezşah'ın müttefiki olan Trabzon Rumları'nın üzerine bir sefer düzenleyerek, onları tekrar itaat altına aldı.⁷² Böylece Sultan I. Alâeddin Keykubad, Harezşahlar Devleti ile kaçınılmaz hale gelen savaş hazırlıklarına başladı. İleride ayrıntısıyla ele alacak olduğumuz Türkiye Selçuklu Devleti ile Harezşahlar Devleti arasında 1230 yılında gerçekleşen Yassıçemen

⁶⁸ Uyumaz, **a.g.e.**, ss:22.

⁶⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:240-249; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:24; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:145.

⁷⁰ Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:34; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:149.

⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:358-359; Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:43; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:148.

⁷² Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:46; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

Savaşı'nı Türkiye Selçuklu Devleti kazanmış ve böylece Harezmşahlar Devleti yıkılma sürecine girmiştir. Harezmşahlar Devleti'nin tarih sahnesinden yok oluşu, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollar ile komşu olmasına neden olmuştur.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU – MOĞOL İLİŞKİLERİNİN İLK DÖNEMİ

1.1. Moğolların Anadolu Hudutlarına Gelişleri

Moğolların, Anadolu'yu tehditlerini ve Selçuklular ile olan münasebetlerinin anlaşılması için, evvela Moğolları batıya götüren sebeplerle, Moğolların Anadolu'ya gelmeden evvel ki tarihlerine kısaca değinmek, yerinde olacaktır.

Ortaçağ dünya tarihinde önemli bir rol oynayan ve özellikle de İslâm memleketlerinde ciddi tahribatlarıyla⁷³ kendisinden sıkça söz ettiren Moğollar'ın, Cengiz Han döneminden önceki yaşamları hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Moğollar hakkındaki bilgileri genel olarak, Çin, Rusya, Polonya ve Macar tarihlerinden ve ayrıca XIII. yüzyılda Moğolistan bölgesinde dolaşan seyyahların eserlerinden alınmaktadır.⁷⁴

Moğol Devleti'nin başlangıcı olarak 1203 tarihi verilmektedir.⁷⁵ Cengiz Han'dan evvel Moğolların belli bir reisi, önderi yoktu. Çeşitli kabilelere ayrılmışlardı. Bu kabileler ise sürekli kendi aralarında mücadele içerisindeydiler. Hırsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı mertlik ve yiğitlik sayarlardı. Hitay hanına bağlıydılar ve ona haraç verirlerdi.⁷⁶

Moğol ismi de ilk olarak Cengiz Han döneminde devlet adı olarak kullanılmıştır.⁷⁷ Moğollar, siyasi birliklerini sağlamadan evvel Orta Asya iç bölgesinde bulunan Göktürk ve Uygur devletleri bünyesinde varlıklarını sürdürmüş ve bu dönemde Türk kültürü ve devlet geleneklerinden önemli ölçüde etkilenmişlerdir.

Moğolların, dünya tarihinde yerini alarak kendilerinden söz ettirmeleri ancak XIII. yüzyılda olmuştur. Timuçin, dağınık halde bulunan bütün Moğol kabilelerini tek bir çatı altında toplayarak siyasi birliği sağlamış ve Cengiz Han unvanını alarak Moğol

⁷³ Bediüzzaman Füzüzanfer, **Mevlâna Celâleddin (Biyografi)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 120; Mikâil Bayram, **Selçuklular Zamanında Konya'da Dini ve Fikri Hareketler**, NKM Yayınları, İstanbul 2008, s. 76; Cahen, **Türkler Nasıl Müslüman Oldular**, ss:478.

⁷⁴ M. Baron C. D'ohsson, **Moğol Tarihi**, Terc.: Ekrem Kalan-Qiyas Şükürov, IQ Yayınları, İstanbul 2006, ss:11.

⁷⁵ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:5.

⁷⁶ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:83.

⁷⁷ Osman Gazi Özgüdenli, "**Moğollar**", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXX, İstanbul 2005, ss:225.

İmparatorluğu'nun başına geçmiştir.⁷⁸ Cengiz Han dönemi, Moğolların istila hareketlerinin başladığı dönemdir.⁷⁹ Moğolların tamamında olmasa da özellikle yönetim ve komuta kısmında bulunan “*seçilmiş millet inancı*” gereği, tüm dünyaya hâkim olma düşüncesi bulunmaktadır. Bu durum onların istila hareketlerinin önemli sebeplerindedir.⁸⁰ Bununla beraber, Moğollar'ın batıya doğru harekete geçme sebeplerinden birisi de, Cengiz Han'ın Otrar'a göndermiş olduğu ticaret kervanının, Harezmsah'ın Otrar valisi İnalçık tarafından katledilmesi olmuştur.⁸¹

Cengiz Han'ın Çin'i fethettiği haberini alan Harezmsahlar Devleti hükümdarı Alaeddin Muhammed⁸², bu haberin doğruluğunu öğrenmek ve Moğolların gücü hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla Cengiz Han'a bir elçilik heyeti gönderdi.⁸³ Heyeti kabul eden Cengiz Han, kendisinin doğunun ve Alaeddin Muhammed'in ise batının hükümdarı olduğunu, iki devlet arasında dostane ilişkilerin kurulması gerektiğini ve tüccarların iki devlet içerisinde rahatça ticaret yapmalarını istediğini heyete bildirdi.⁸⁴ Bunun üzerine iki devlet arasındaki dostane ilişkiler başladı. Harezm ülkesinden Moğol ülkesine ticaret yapmak için giden bir heyeti oldukça güzel karşılayan Cengiz Han, buna karşılık Harezm ülkesine bir elçi heyeti gönderdi.⁸⁵ Bu heyetin içerisinde tüccarların yanı sıra Cengiz Han'ın oğulları ve komutanları da vardı. Bu heyetin elçilik görevinin yanında bir diğer görevi de memleketlerine geri dönerken yanlarında nadide kumaşlar ve mallar götürmektir. Heyet yaklaşık 450 kişiden teşekkül ediyordu, Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî bu sayıyı 150 olarak zikreder, Cengiz Han, Alaeddin Muhammed'e hitaben yazdığı mektupta şu ifadeler geçiyordu: “*Ülkenizin tüccarlarından buraya gelenler oldu. Onları memnun edip sağ salim gönderirken, onlarla birlikte ülkenizde alışveriş yapıp güzel ve nadide şeylerle geri dönsünler diye adamlar gönderiyoruz. Böylece ticari ilişkiler,*

⁷⁸ Mustafa Kafalı, “*Cengiz Han*”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: VII, İstanbul 1993, ss:368; Mustafa Barış Özkök, **Eğlenceli Türk Tarihi**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2015, ss:89; Çakmak, **a.g.m.**, ss:906; Niyazi Akşit, “*Cengiz Han*”, **A'dan Z'ye Kültür ve Tarih Ansiklopedisi**, C.: I, Serhat Yayınevi, Ankara 2004, ss:125-126.

⁷⁹ Ahmed Hilmi – Ziya Nur Aksun, **İslâm Tarihi 2, Türkler ve İslâm**, 4. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, ss:88.

⁸⁰ H. Ahmed Özdemir, **Moğol İstilâsı ve Abbâsî Devleti'nin Yıkılışı**, İZ Yayıncılık, İstanbul 2005, ss:53.

⁸¹ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:116; İbn-i Battuta, **Büyük Dünya Seyahatnamesi**, çev: Mümin Çevik- A. Murat Güven, Yeni Şafak Yay., İstanbul 2005, ss:278; Çakmak, Köseadağ Savaşı (1243), (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi SBE, 1990), ss:25.

⁸² Harezmsah hükümdarı Alâeddin Muhammed hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Meryem Gürbüz, “*Tekiş, Alâeddin*” **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXXX, İstanbul 2011, ss:364-365.

⁸³ Abdülkerim Özyayın, “*Harezmsahlar Devleti*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.: IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss:883-896.

⁸⁴ Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, çev: H. Dursun Yıldız, TTK Yayınları, Ankara 1990, ss:418-419.

⁸⁵ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:117.

aramızdaki anlaşmazlıkları ve düşmanlıkları kaldırıp yerine sevgi ve dostluk getirmeye, kin ve husumetin sürüp gitmesini önlemeye vesile olacak.”⁸⁶

Bu konu üzerinde günümüz bazı araştırmacılar, Cengiz Han’ın Alaeddin Muhammed’e gönderdiği mektupta, onun kazanmış olduğu zaferlerden haberdar olduğunu ve bu nedenle de onunla bir anlaşma yapmak istediğini, aynı zamanda onu “oğulları ile bir tuttuğunu” söylediğini kaydederler. Bunun üzerine de Cengiz Han’ın kendisine “oğul” diye hitap etmesine hiddetlenen Alaeddin Muhammed’in Moğol ordusunun gücünün zayıf olduğunu ve kendileriyle savaşmak gibi bir niyetleri olmadığını öğrenince anlaşma yapmayı kabul ettiğini yazmaktadır.⁸⁷

Bu anlaşmadan sonra Cengiz Han’ın, Harezmsahlar’a gönderdiği ticaret kervanının Otrar valisi tarafından Alaeddin Muhammed’in emri ile öldürülmesi üzerine Cengiz Han, bir heyet göndererek Otrar valisi İnalçık’ın kendisine verilmesini istedi. Fakat Alaeddin Muhammed, Otrar valisi İnalçık’ı vermeyi kabul etmeyerek, gelen heyeti de öldürttü.⁸⁸ Harezmsah’ın bu davranışı, İslâm dünyasında ve batıda yüzbinlerce insanın ölüme, birçok yerleşim yerinin ve ilim-kültür merkezlerinin yakılıp yıkılmasına ve yine birçok eserlerin tahrip edilmesine neden olacak olan Moğol istilasının başlamasına neden olmuştur.

Harezmsahlar Devleti hükümdarının bu tutumu üzerine hazırlıklara başlayan Cengiz Han, 150 bin kişilik ordusu ile harekete geçti ve ilk hedefi ticaret kervanının öldürüldüğü Otrar şehri idi. Moğolların bu hareketine karşılık hiçbir ciddi hazırlık yapmayan Muhammed Harezmsah’ın ordusu da dağınık halde bulunuyordu. Bunun yanında Moğollara karşı bazı yerlerde gösterilen ciddi direniş de sonuç vermeyince, Harezmsah ülkesinin önemli şehirleri Moğollar hâkimiyetine girmeye başlamıştı.⁸⁹ Nihayet Harezmsah başkenti Gürgenç şehri de Moğolların eline geçti ve Muhammed Harezmsah kaçmak zorunda kaldı. Böylece Harezmsah ülkesinin tamamı Cengiz Han’ın hâkimiyeti altına girmiş oldu. Moğolların ilerleyişini durduramayarak kaçmayı tercih eden Muhammed Harezmsah, ömrünün son zamanlarında oğlu Celâleddin Harezmsah’ı

⁸⁶ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:8; Cüveynî, **a.g.e.**, ss:117.

⁸⁷ Barthold, **a.g.e.**, ss:421; Hartog, **a.g.e.**, ss:87; Çakmak, **a.g.m.**, ss:908.

⁸⁸ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:118; Çakmak, **a.g.t.**, ss:26; Taneri, **a.g.m.**, ss:229; Özdemir, **a.g.e.**, ss:135.

⁸⁹ Minhâc-ı Sirâc El- Cûzcânî, **Tabakât-ı Nâsrî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)**, çev: Mustafa Uyar, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, ss:55-58; Çakmak, **a.g.m.**, ss:909-910; Özgüdenli, **a.g.m.**, ss:225; Gürbüz, Hârizmsahlar’da Devlet Teşkilâtı, Ekonomik ve Kültürel Hayat, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2005) ss:10.

veliaht tayin ederek yakınındakilere ona itaat etmelerini söyledi. Hükümdarın ölümünden sonra halk, özellikle Moğollara karşı cesur bir şekilde hareket eden Celâleddin Harezmsah etrafında toplanarak, Onun hükümdarlığını kabul etti.⁹⁰

Celâleddin Harezmsah, babasından farklı olarak Moğollar'dan kaçmak yerine onlarla savaşım mücadele etmeyi tercih etmekteydi. Celâleddin Harezmsah, Moğollara karşı savaşacak güçte olmadığını bildiği halde, mücadele etmiş ve mağlup olduğunda da nehre atlayarak kaçmıştır. Celâleddin'in bu hareketine hayran kalan Cengiz Han, oğullarına hitaben *“Böyle bir oğula sahip olan babaya ne mutlu. Su ve ateş gibi iki bela girdabından kendini kurtarıp sahile vardı.”* demiştir.⁹¹

Cengiz Han, daha sonra keşif yapmak için kuzey bölgesine doğru yönelmiş ve burada bulunan Gürcülerle savaşarak onları yenilgiye uğratmıştır. Gürcistan bölgesini yağmaladıktan sonra Kafkasya'ya doğru yönelerek burada karşılarına çıkan Çerkes, Lezgi, Alan ve Kıpçak ittifakı ile karşılaşmışlardır. Akıllıca hareket ederek ilk olarak Kıpçakları kendi yanlarına çekmişler, daha sonra diğer kavimleri tek tek yenilgiye uğrattıktan sonra Kıpçakları da yenmişlerdir. Bölgede iyice yayılmaya başlayan Moğolların bir kuvveti de Venedik ve Cenevizlilerin ticaret merkezi olan Kırım'a gitmiş ve bölgedeki en önemli ticaret limanı olan Suğdak'a saldırarak burayı ele geçirmişlerdir. Burada Ruslarla yapılan mücadeleden de galibiyetle ayrılarak, Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa'ya doğru harekete geçmişlerdir.⁹²

Cengiz Han, batıda istila ve yağma faaliyetleriyle uğraştığı sırada, ülkesinde isyan hareketinin başlaması üzerine, vakit kaybetmeden derhal ülkesine dönmek üzere yola çıktı.⁹³ Tangutların isyan hareketini başlattığını öğrenince, hemen harekete geçerek Tangutlar üzerine sefere çıktı. Fakat bu sefer esnasında hastalanarak 1227 yılında öldü.⁹⁴ Bunun üzerine Cengiz Han'ın yerine veliaht ilan ettiği Ögedey (Oktay) Han Moğol tahtına oturdu.⁹⁵

⁹⁰ Özdemir, **a.g.e.**, ss:173; Jean-Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, çev: Aykut Kazancıgil-Lale Arslan-Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, ss:279.

⁹¹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:14; Çakmak, **a.g.m.**, ss:913; Özdemir, **a.g.e.**, ss:177.

⁹² Cüveynî, **a.g.e.**, ss:246-248.

⁹³ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:15; Özdemir, **a.g.e.**, ss:178.

⁹⁴ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:185-187;; Kafalı, **a.g.m.**, ss:368; Özdemir, **a.g.e.**, ss:179.

⁹⁵ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:15-16; Cüzcânî, **a.g.e.**, ss:105; Özgüdenli, “ *Ögedey Han*”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C: XXXIV, İstanbul 2007, ss:21.

1.2. Yassıçemen Savaşı (1230)

Moğolların istila faaliyetlerinden etkilenerek çok zayıf duruma düşen Harezmsahlar devleti, yıkılma sürecine girmiş ve hükümdar Alâeddin Muhammed'in ölümü üzerine tahta geçen oğlu Celâleddin, Moğollara karşı başarılı bir mücadele sergileyerek batıya doğru çekilmek zorunda kalmıştır.⁹⁶ Celâleddin Harezmsah, Moğolların istila hareketlerine karşı mücadele etmek için halifeden yardım istemiş, fakat onun bir gün kendilerine saldırmasından çekinen halife yardımda bulunmayarak Celâleddin'in üzerine asker göndermiştir. Bunun üzerine Celâleddin Harezmsah halifenin gönderdiği askerleri mağlup ederek Bağdat civarına kadar ilerlemiş ve bölgeyi yağmalamıştır. Akabinde hiçbir zorlukla karşılaşmayarak Azerbaycan'a gelip, Meraga şehrini kendisine başkent yapmıştır(1225).⁹⁷ Hükümlerini kurduktan sonra Moğollara karşı başarılı mücadeleler sergileyen Celâleddin Harezmsah, bölgenin bir başka güçlü Türk devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti ile dostane ilişkiler kurup, bir ittifak oluşturma düşüncesiyle Sultan I. Alâeddin Keykubad'a elçi göndermiştir.⁹⁸

Harezmsah hükümdarı Celâleddin'in göndermiş olduğu elçiye, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı sultan I. Alâeddin Keykubad'ın cevabı konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Buna göre bazı kaynaklar Sultan I. Alâeddin'in bu ittifak teklifine, Celâleddin Harezmsah'ın tehlikeli hareketleri ve Moğol tehlikesi nedeniyle olumsuz yanıt verdiğini kaydetmektedir.⁹⁹ Bazı araştırmacılar ise, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Celâleddin Harezmsah'ın bu ittifak teklifini memnuniyetle karşıladığını ve olumlu cevap verdiğini ifade etmektedir.¹⁰⁰ Bu şekilde iki devlet arasında dostluk kurulmuş olsa dahi, özellikle Celâleddin'in yanlış siyaseti neticesinde bu iki devlet karşı karşıya gelecektir.

⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:367; Aydın Taneri, "*Hârizmsahlar*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XVI, İstanbul 1997, ss:230; Mehmet Ali Çakmak, "*Moğol İstilas ve Harezmsahlar İmparatorluğu'nun Yıkılışı*", **Türkler Ansiklopedisi**, C.:IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss:912; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:47; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

⁹⁷ Taneri, **a.g.m.**, ss:230; Çakmak, **a.g.m.**, ss:913; İlhan Erdem, **a.g.t.**, ss:40-41; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:48; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

⁹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:367-374; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:48; Haşim Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, ss:157; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150; Çetin, "*Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Selçuklu-Moğol Münasebetleri*", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.: 4, C.:4, Bursa 1992, ss:111.

⁹⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:376-378; Şahin, **a.g.e.**, ss:158.

¹⁰⁰ M. Orhan Bayrak, **Türk İmparatorlukları Tarihi**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2002, ss:275-277; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:48-49; Ayönü, **a.g.e.**, ss:247; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150; Arslan Tekin, **Türk'ün Tarihi**, 3. Baskı, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2015, ss:334.

Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubad, doğudan yaklaşan Moğol tehlikesini çağdaş hükümdarlardan daha iyi görmüş ve bu konuda da iç ve dış siyasette bir takım önlemler almaya çalışmıştır.¹⁰¹ Bu önlemler konusunu ileride ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Fakat onun, Moğollar ile arasında tampon bölge konumunda bulunan Harezmsah Devleti ile dostane ilişkiler kurmuş olması muhtemeldir. Çünkü o dönemde Sultan I. Alâeddin Keykubad, memleketini Moğol tehlikesinden korumak adına askeri ve siyasi hazırlıklar yapmakta idi. Böyle bir durumdayken Moğollara karşı hazırlanmış olduğu ordusunu Harezmsahlar ile yıpratmak istemeyecek olması fikri daha ağır basmaktadır.¹⁰²

Harezmsahlar hükümdarı Celâleddin ile Sultan I. Alâeddin Keykubad arasındaki iyi ilişkiler, Celâleddin'in doğuda Türkiye Selçuklu Devleti adına tehlike arz etmeye başlamasıyla zedelenmeye başladığı anlaşılmaktadır. Celâleddin Harezmsah, çok hırslı bir hükümdardı, devletinin sınırlarını genişleterek, egemenliğini daha da arttırmak istiyordu. Bu nedenle, Türkiye Selçuklu Devleti'nin doğu sınırında sürekli hareket halinde olması, Sultan I. Alâeddin'i tedirgin etmeye başlamıştı. Ayrıca, Celâleddin'in hareketliliği Selçuklu ticaretini de olumsuz etkilemekteydi.¹⁰³ Bunun yanında Erzurum meliki Cihanşah'ın, Celâleddin'e tabi olarak onu sürekli Sultan I. Alâeddin'e karşı kışkırtması ve Eyyübî hükümdarı Melik Eşref'in de Sultan I. Alâeddin'i, Celâleddin'e karşı kışkırtması iki hükümdarın arasının açılmasına neden olmuştu.¹⁰⁴ Bütün bunlardan endişe duyan Sultan I. Alâeddin, ilk başlarda Moğol tehlikesine binaen Celâleddin'e ses çıkartmamıştı, fakat Celâleddin Harezmsah'ın Selçuklu sınırına yakın ve müttefiki Eyyübîler'e ait olan Ahlat şehrini Ağustos 1229'da kuşatma altına almasıyla¹⁰⁵, Celâleddin'in Selçuklular ve Eyyübîler adına Moğollardan daha tehlikeli hale gelmiş olduğunu göstermektedir.¹⁰⁶

Celâleddin Harezmsah, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın uyarılarını dinlemeyerek, Ahlat'ı işgal edip yağmalaması sonucu iki devlet arasındaki tüm iyi ilişkiler bozuldu.

¹⁰¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:352.

¹⁰² Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, ss:355-357.

¹⁰³ Uyumaz, *a.g.e.*, ss:51.

¹⁰⁴ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, ss:150.

¹⁰⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:377-378; Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, terc: Gürsoy Solmaz, Elips Kitap, Ankara 2009, ss:18-19; Bayrak, *a.g.e.*, ss:278; Çakmak, *a.g.m.*, ss:914; Sümer, *a.g.m.*, ss:358; Uyumaz, *a.g.e.*, ss:51-52; Şahin, *a.g.e.*, ss:158; Ayönü, *a.g.e.*, ss:247; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, ss:150; Özkök, *a.g.e.*, ss:86; Tekin, *a.g.e.*, ss:334.

¹⁰⁶ Peter Malcolm Holt, A.K.S. Lambton ve B. Lewis, *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, 2. Baskı, C.: I, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997, ss:256; Koca, *Selçuklu Devleti Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, ss:354-355.

Harezmşahlar Devleti'nin kendi topraklarına da saldırabilir düşüncesiyle artık bu iki devlet arasında savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Sultan I. Alâeddin Keykubad, Eyyûbî hükümdarı Melik Eşref ile anlaşarak savaş hazırlıklarına başladı.¹⁰⁷

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Harezmşah Devleti hükümdarı Celâleddin'i son kez uyarılmış ve yaklaşan Moğol tehlikesine karşı kendisi ile ittifak kuracağını dahi söylemişti.¹⁰⁸ Fakat Celâleddin bu iyi niyet ve uyarılar karşısında Sultan I. Alâeddin'i dikkate almamış, hatta ona cevap dahi vermemişti.¹⁰⁹ Bunun üzerine harekete geçen Sultan I. Alâeddin Keykubad, ilk olarak 12 bin kişiden oluşan seçkin atlı birliklerini Erzincan'a gönderdi. Daha sonra da bizatihi kendisinin komuta ettiği 20 bin kişilik bir ordu ile Kayseri'den yola çıkarak Sivas'a geldi. Aynı zamanda Eyyûbî hükümdarı Melik Eşref'in komutasındaki 10 bin kişilik Eyyûbî ordusu da Kızılırmak yöresine gelerek burada konakladı.¹¹⁰

Selçuklu ve Eyyûbî ordularının savaş için hazırlık yaparak harekete geçtiğini haber alan Celâleddin Harezmşah, Erzurum meliki Cihanşah ile birlikte Selçuklu-Eyyûbî ordusuna karşı harekete geçti. Yaklaşık 40 bin civarındaki ordusu ile Erzincan'daki Yassıçemen ovasına vardı.¹¹¹ (Anonim Selçuknâme'de bu sayı 400 bin olarak zikredilmektedir.)¹¹²

İki büyük ordu Yassıçemen ovasında karşılaştıklarında Selçuklu ordusu yaklaşık 50 bin kişiden oluşmaktaydı. Burada yapılan zorlu savaş üç gün sürdü.¹¹³ İlk etapta her şey Celâleddin'in istediği gibi gitmekteydi. Selçuklu öncü birlikleri, Harezm öncüleri tarafından ağır bir yenilgiye uğramış, Eyyûbî hükümdarı Melik Eşref bu yenilgiden Sultan I. Alâeddin'i sorumlu tutmuştu.¹¹⁴ İki ordu arasındaki çetin mücadele ikinci günde devam etti, fakat kesin bir sonuç alınamadı. Sultan I. Alâeddin'in zor durumda olduğunu gören Melik Eşref'in, takviye kuvvet göndermesi üzerine Celâleddin'in en güçlü ve son saldırısı da püskürtülmüş oldu. Bunun üzerine Selçuklu ordusu karşısında

¹⁰⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:384-385; Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Şahin, **a.g.e.**, ss:159; Muammer Gül, **Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010, ss:90; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

¹⁰⁸ Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150; Hasan Geyikoğlu, "*Harezmşahlar ve Doğu Anadolu*", **Türkler Ansiklopedisi**, C.: IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss:917-925.

¹⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:383; Şahin, **a.g.e.**, ss:159.

¹¹⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:386-391; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

¹¹¹ Erdoğan Merçil, **İlk Türk-İslam Devletleri**, TTK Basımevi, İstanbul 1985, ss:194-196; Bayrak, **a.g.e.**, ss:278; Sümer, **a.g.m.**, ss:358; Turan, **Selçuklular Zamamında Türkiye**, ss:391.

¹¹² Anonim, **Selçuknâme**, ss:34.

¹¹³ Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

¹¹⁴ Şahin, **a.g.e.**, ss:159.

başarılı olamayacağını anlayan Celâleddin Harezmsah, daha fazla kayıp vermemek için savaş alanını terk etti.¹¹⁵ Böylece 1230 yılında iki güçlü Türk devleti arasında meydana gelen Yassıçemen Savaşı'nı Türkiye Selçuklu Devleti kazandı.¹¹⁶

Anadolu Selçuklu Devleti karşısında ağır bir mağlubiyet yaşayarak savaş meydanını terk eden Harezmsah hükümdarı Celâleddin, Azerbaycan'a kaçmak zorunda kaldı. Sultan I. Alâeddin Keykubad, Yassıçemen zaferinden sonra, Erzurum meliki Cihanşah'ın da aralarında bulunduğu birçok Harezmlî beyleri esir aldı.¹¹⁷ Bunun üzerine Melik Eşref ile birlikte Erzurum'a hareket eden Sultan I. Alâeddin Keykubad, Cihanşah'ı affederek Saltuklu ilinin merkezi olan Erzurum şehrini teslim aldı.¹¹⁸ Celâleddin Harezmsah'ın kaçmasıyla ortada kalan beylerini Sultan I. Alâeddin Keykubad, Selçuklu ordusuna kazandırmıştır.

Yassıçemen Savaşı'nda ağır bir yenilgi alarak kaçmak zorunda kalan Celâleddin Harezmsah, bundan sonra bir daha kendisini toparlayamamış ve tarih sahnesinden silinmiştir. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında tampon görevi üstlenen Harezmsahların yıkılmasıyla, Selçuklu ülkesi Moğollara komşu olmuş ve Moğol akınlarının açık adresi konumuna gelmiştir.¹¹⁹

Celâleddin Harezmsah'ın Yassıçemen Savaşı'nda Sultan I. Alâeddin'e karşı ağır bir yenilgi aldığını öğrenen Moğollar, bu fırsatı değerlendirmek için Celâleddin'i takip ederek ani bir gece baskını ile yanındaki az bir kuvveti etkisiz hale getirdiler fakat Celâleddin ellerinden kurtulmayı başarmıştı. Bunun üzerine 1231 yılında Doğu Anadolu bölgesine girerek Artuklu ve Eyyûbî şehirlerini istila eden Moğollar, bununla da yetinmeyerek, Sivas yakınlarına kadar ilerlemiş ve birçok insanı esir almışlardı.¹²⁰

¹¹⁵ Uyumaz, **a.g.e.**, ss:61; Şahin, **a.g.e.**, ss:159.

¹¹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:401-403; Anonim, **Selçuknâme**, ss:35; Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, 3. Baskı, C.: I, İÜEF Yayınları, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, ss:322; P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:256; Taneri, **a.g.m.**, ss:230; Cahen, **İslamiyet 1 Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar**, ss:286; Bayrak, **a.g.e.**, ss:278; Çakmak, **a.g.m.**, ss:914; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:62; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:393; Çetin, **a.g.e.**, ss:251; Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:355-357; Gül, **a.g.e.**, ss:91; Şahin, **a.g.e.**, ss:159; Ayönü, **a.g.e.**, ss:247; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150; Rice, **a.g.e.**, ss:72; Tekin, **a.g.e.**, ss:334; Özkök, **a.g.e.**, ss:86.

¹¹⁷ Fuat Köprülü, "**Harezmsahlar**", **İA**, C.: 4, MEB, İstanbul 1988, ss:290.

¹¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:409; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:66-67; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:394; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:150.

¹¹⁹ Çakmak, **a.g.m.**, ss:914; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:395.

¹²⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:419; Sümer, **a.g.m.**, ss:359; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:67; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:396; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:151.

Bu sırada Moğol hükümdarı Ögedey Han, Celâleddin Harezşah'ın yayılmacı politikasından rahatsız olmuş ve Cormagun Noyan komutasındaki askeri birliğini Celâleddin'in üzerine göndermişti.¹²¹ Celâleddin, Selçuklu ordusu karşısında ağır bir yenilgi alınca, Moğol ordusuna karşı koyabilecek gücü kalmamış ve Moğollara karşı diğer Müslüman hükümdarlar ile ittifak kurmak amacıyla halifeden yardım almak için Bağdat'a doğru harekete geçti. Fakat Ahlat şehri yakınlarında Moğol baskımına uğrayarak yanında bulunan az bir kuvveti de kaybetti ve tek başına dağlarda gezerken bir kürt tarafından öldürüldü.¹²² Celâleddin Harezşah'ın ölümü üzerine Moğollar ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında tampon bölge konumundaki Harezşahlar Devleti yıkılmış ve böylece Moğollar ile Türkiye Selçuklu Devleti komşu iki devlet haline gelmişti.

1.3. Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti İle İlk Münasebetleri

Moğolların, batıya doğru yağma ve istila hareketlerini gerçekleştirdikleri dönem, Türkiye Selçuklu Devleti'nde sultan I. Alâeddin Keykubad devrine tekabül etmektedir.¹²³ Sultan I. Alâeddin'i çağdaşı olduğu diğer hükümdarlardan ayıran önemli özelliklerinden biri de hiç şüphesiz, doğudan hızla yaklaşmakta olan Moğol tehlikesini fark etmesi ve bunun için tedbirler almak gerektiğinin farkında olmasıydı. Hatta bu konuda Harezşahlar Devleti hükümdarı Celâleddin'i uyarılmış, bu tehlikeye karşı koymak için siyasi ittifak kurulmasının önemini ifade etmişti.¹²⁴ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Celâleddin bu tehlikeyi fark edemeyince Sultan I. Alâeddin ile savaşmış ve yenilgiye uğrayarak yıkılma sürecine girmişti.

Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın Celâleddin'in üzerine göndermiş olduğu Cormagun Noyan, İran ve Azerbaycan bölgesini ele geçirmiş ve bu toprakların güzelliğini ve ürünlerinin bol olduğunu Ögedey Han'a bildirmişti. Bunun üzerine Ögedey Han gönderdiği buyrukta: "Cormagun o bölgede vali olarak kalsın ve bize her yıl sarı altın, altın işlemeli kumaşlar, diba, inciler, sedefler, atlar ve develer göndersin." diye

¹²¹ Cûzcânî, **a.g.e.**, ss:107.

¹²² Cüveynî, **a.g.e.**, ss:376-384; Taneri, "Celâleddin Hârizşah", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C: VII, İstanbul 1993, ss:250;; Çakmak, **a.g.m.**, ss:914.

¹²³ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:18.

¹²⁴ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:257; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:352; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:21; Tekin, **a.g.e.**, ss:335.

buyurmuştur.¹²⁵ Bunun üzerine bölgede hâkimiyetini kurmaya çalışan Cormagun, aynı zamanda diğer devletlere de akınlar düzenlemektedir.

Moğolların bölgeye yerleşme politikası izlediği dönemde Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin ise, eski gücünü yitirmeye başlamış ve gelebilecek olası Moğol akınlarına karşı topraklarını koruyamayacak olan Eyyûbîlerin hakimiyetinde bulunan Ahlat ve çevresini kendi sınırlarına katarak, Moğol tehlikesini kendi topraklarında karşılamak istemiştir.¹²⁶ Bu durum daha evvel Eyyûbîler ile kurulmuş olan ittifakın bozulmasına neden olmuştur. Sultan I. Alâeddin'in hem Celâleddin Harezşah'a hem de Eyyûbîlere karşı bu başarılı mücadelesi Moğollar'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nden çekinmesine ve saygı duymasına neden olmuştur.¹²⁷

1231 yılında Sivas bölgesine kadar gelen Moğol akıncıları, Selçuklu şehirlerinin ve bölgenin verimli topraklara sahip olduğunu görmüşlerdi. Bu akın neticesinde, iki devlet ilk kez karşı karşıya gelmiştir.¹²⁸ Bu konu ileride ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

1.4. Moğol Tehdidine Karşı Alınan Önlemler

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı I. Alâeddin Keykubad Moğolların tehlikeli hareketlerinin bir gün kendi memleketini ve hatta tüm İslâm âlemini tehdit edeceğini, diğer çağdaş hükümdarlardan daha iyi sezmişti. Sultan I. Alâeddin, bu nedenle içeride ve dışarıda olmak üzere bir takım güvenlik tedbirleri almanın elzem olduğu kanaatindeydi.¹²⁹ Onun saltanat dönemi boyunca almaya çalıştığı önlemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

* Olası bir tehlikeye ve saldırılara karşı devletin önemli merkezlerinin surlarını ve kalelerini daha da korunaklı hale getirerek, zayıyatı en aza indirmek.

* Devletin, dışarıdan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı, siyasi bütünlüğü sağlamış bir ordu ile mücadele etmesi için Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü sağlamak.

¹²⁵ Yüan-Ch'ao Pi-Shi, **Moğolların Gizli Tarihi**, çev: Ahmet Temir, TTK Basımevi, Ankara 1948, ss:195; Erdem, **a.g.t.**, ss:54; Özen, **a.g.t.**, ss:41.

¹²⁶ Çakmak, **a.g.t.**, ss:31; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:397; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:151.

¹²⁷ Erdem, **a.g.t.**, ss:55.

¹²⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:419-420; Sümer, **a.g.m.**, ss:359; Uyumaz, **a.g.e.**, ss:67; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:396; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:151.

¹²⁹ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:255; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:352; Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:346.

* Olası bir Moğol saldırısını devletin sınırları dışında karşılamak için, aynı tehlike ile karşı karşıya olan komşu devletlerde güçlü bir ittifak kurmak.

* Selçuklu ordusuna yapılacak yeni takviyelerle, ordunun sayısını ve gücünü arttırmak.

* Moğol devleti hükümdarları ile herhangi bir ihtilafa girmekten kaçınarak, onlarla barış içerisinde yaşama gayreti göstererek, memleketi istila ve yağmadan korumaya çalışmak.

Sultan I. Alâeddin'in Moğol tehlikesine karşı almış olduğu tedbirleri maddeler halinde kısaca ifade ettikten sonra, şimdi bu maddeleri tek tek ele alarak açmaya çalışalım.

1.4.1. Devlet İçerisindeki Önemli Merkezlerin Güvenliğini Sağlama Faaliyetleri

Bu dönemde devletlerin doğal sınırları dışında, komşu devletlerle yapılan antlaşmalar neticesinde belirlenmiş kesin sınırlar mevcut değildi. Böylece devletin toprakları, diğer başka devletlerin askeri güçlerine daima açık hedef durumundaydı. Böyle durumlarda devletin güvenliğini, sınırlarda bulunan araziler üzerine kurulmuş, etrafı sur ve kalelerle çevrilmiş yerleşim birimlerinde bulunan askeri birlikler sağlamaktaydı. Bu nedenle, istilacı güçlerin öncelikli hedefleri bu şehirler ve kalelerdi. Dolayısıyla hükümdarlar da, halkın can ve mal güvenliğini sağlamak, memleketlerini dış saldırılara karşı koruyarak egemenliklerini koruyabilmek için bu şehirlerin etrafını sağlam surlarla ve kalelerde çevirmek zorundaydılar.¹³⁰

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşılık son derece bilinçli bir şekilde hareket etmiştir. Bu nedenle, Moğol akınlarını durdurabilmek için herhangi bir doğal engeli bulunmayan bölgelerde, devletin güvenlik sistemini güçlendirmiştir. 1231 yılındaki Moğol akıncılarının hiçbir engel ile karşılaşmadan Sivas şehrine gelerek, bölgeyi yağmalaması üzerine Sultan I. Alâeddin, özellikle şehirlerin daha güvenli hale gelmesi için çalışma başlatmıştır. Bir gün Konya sokaklarında gezintiye çıkan Sultan I. Alâeddin, devletin merkezi olan Konya şehrinin surlarla çevrilmesi hususunda yanındakilere şu cümleleri söylemiştir: *“Dünyanın her yerinden insanları rahat ve huzur aramak için bin bir umutla geldikleri, malını mülkünü bırakıp eşîğini günlerin olaylarından uzak bir yuva olarak seçtikleri böyle bir şehri hisar süsünden mahrum bırakmak hata olur. Her ne kadar haşmetimiz ve canlar yakan*

¹³⁰ Koca, “Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Güvenlik Politikası”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S.:5, Ankara 2009, ss:190.

*kılıcımız, dünyanın etrafını saran bir sur olsa da yine de hırs ve tamah felaketine karşı tedbir almamız gerekir. Çünkü zamanın dönmesi aynı kararda olmaz. Artık çabamızın ve gayretimizin çoğunu, iki renkli zamanın kötü olaylar kazanmasının etki edemeyeceği, devirlerin kin balyozundan uzak kalacağı sağlam bir suru bu şehrin ve Sivas mahruresinin etrafına için harcayalım.*¹³¹

Binaenaleyh Sultan I. Alâeddin Keykubad, başta Konya olmak üzere Sivas, Kayseri, Alanya, Niğde, Erzincan, Amasya ve Malatya gibi devletin önemli şehirlerinin etrafını sağlam surlarla çevirterek, güvenliğini arttırmıştır.¹³² Daha sonra ele geçirdiği şehir ve kalelerin de güvenliğini artırarak, bunların içine çok sayıda silah ve erzak koydurmuştur.¹³³

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın memleketin güvenliği ve egemenliğin korunması adına almış olduğu bu önlemler oldukça yararlı olmuştur. Örneğin, Köseadağ bozgunundan evvel Erzurum (1242) ve sonrasında ise Kayseri (1243) şehirlerinin askerleri, Moğol ordusunun kuşatmasına karşılık, özellikle şehir surlarının vermiş olduğu avantaj ile oldukça kuvvetli bir direniş sergilemişlerdir. Böylece Moğol ordusunun saldırıları kırılmıştır. Moğol komutanları bu kuşatmalardan vazgeçip geri çekileceği sırada içeriden gelen ihanet neticesinde ancak başarılı olmuşlardır.¹³⁴ Şayet, böyle bir ihanet olmamış olsaydı, belki de Anadolu coğrafyası Moğol istilası ve yağmaları ile karşılaşmayacaktı. İşte bu durumdan da anlaşılacağı üzere, Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşı almış olduğu bu önlem ile ileri görüşlü ve isabetli karar olduğunu göstermiştir.

Aynı zamanda kudretli hükümdar I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşı doğuda Harezmsahlara Devleti ile siyasi ittifak kurmayı arzu etmişti. Fakat olumsuz gelişen olaylar neticesinde iki devletin yapmış olduğu savaşı Türkiye Selçuklu Devleti kazanmış ve böylece siyasi ittifak kurulamamıştı. Sultan I. Alâeddin ise bölgede Moğol tehlikesini önleyebilecek yeni tedbirlerin alınmasının icâb ettiğini düşünmekteydi.¹³⁵

¹³¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:253-254; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:353.

¹³² P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:255; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:353; Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:347-349; Bedirhan, **a.g.e.**, ss:275.

¹³³ Koca, **a.g.m.**, ss:191.

¹³⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:514-517.

¹³⁵ Koca, **a.g.m.**, ss:198.

Sultan I. Alâeddin, Moğol akınlarını ve istila faaliyetlerini kendi toprakları dışında durdurmayı planlıyor ve Harezmşahlar Devleti'nin yıkılması sonucu bölgedeki siyasi boşluğun doldurulmasının gerektiğini düşünüyordu. Bu düşünce neticesinde Sultan I. Alâeddin Keykubad, bu bölgeye Eyyûbîleri çekerek Moğollar ile kendi toprakları arasında Eyyûbîlerin tampon bir ülke olmasını istemekteydi. Bu nedenle Harezmşahlar ile giriştiği savaşın neticesinde ele geçirdiği Ahlat şehri ve çevresini tekrar Eyyûbî hükümdarı Melik Eşref'e verdi. Bununla da yetinmeyerek, Gürcistan'a kadar olan bölgenin ve Ermeni ülkesinin fethini de Melik Eşref'e bıraktı. Ayrıca Melik Eşref'in bu fetih hareketinde zorlanmaması ve istekli bir şekilde bu mücadeleye girişmesi için O'na kendi komutanlarını da yardımcı olarak gönderdi.¹³⁶

Sultan I. Alâeddin Keykubad, bölgedeki siyasi boşluğun Moğolların istila ve yağma akınlarını bölgeye çekeceğini biliyordu. Bu nedenle bölgede tampon bir güç oluşturmak için çalışmalarını hızlı bir şekilde neticeye kavuşturmayı istemekteydi. Fakat O'nun bu ferasetli ve ileri görüşlü siyasi zekâsı diğer hükümdarlarda maalesef yoktu. Tıpkı Celâleddin Harezmşah gibi Eyyûbî hükümdarı Melik Eşref'te Moğol tehlikesinin farkında değildi. Bu nedenle Sultan I. Alâeddin'in Ahlat ve çevresinde oluşturmak istediği siyasi güç için kayıtsız kalmış ve bölgenin fethini gerçekleştirememiştir. Melik Eşref'in yapmış olduğu hata bununla da sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgede kendisine ait olan şehirlerin güvenliğini sağlayamamıştı.¹³⁷

Melik Eşref'in, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bölgedeki tampon bir güç oluşturma çabalarına kayıtsız kalması, Moğolların gözünden kaçmamış ve Cormagun Noyan komutasındaki Moğol akıncılarının bölgeyi yağmalamak için harekete geçmesine neden olmuştur. Ahlat ve çevresinde büyük bir istila ve yağma faaliyeti gösteren Moğol akıncıları, bu istila faaliyeti sırasında Anadolu'nun zenginliklerini fark etmişti.¹³⁸ Şüphesiz ki bu fark ediş, bir süre sonra 1232 yılında ikinci bir Moğol akınına sebebiyet vermiş ve bu akın Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerisine Sivas şehrine kadar ilerleyişle neticelenmiştir.¹³⁹

¹³⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:410-412; Koca, **a.g.m.**, ss:199.

¹³⁷ Koca, **a.g.m.**, ss:200; Kaymaz, **Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü**, ss:84.

¹³⁸ Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:19-20.

¹³⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:419-420; Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, ss:151; Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, Yay. Haz.: Altan Çetin-Bilal Koç, TTK Yayınları, Ankara 2014, ss:243.

Moğolların bu istila akınının basit bir sınır ihlali olmadığına farkında olan Sultan I. Alâeddin Keykubad, ileride gerçekleşmesi muhtemel olan büyük bir istila ve yağma faaliyetinin bir habercisi olduğunu düşünmekteydi. Bu düşüncesinde haklı olan Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğolların kendi topraklarına girerek kendisini açık bir şekilde tehdit ettiğinin farkındaydı. Bu nedenle Moğol akıncılarının ardından en seçkin askerlerini gönderen Sultan I. Alâeddin, Moğolların geriye çekildiğini öğrenince askerlerine bölgenin ele geçirilmesi hususunda emir verdi. Bu emir üzerine hareket eden Selçuklu ordusu hızlı bir şekilde Gürcistan üzerine yürüyerek bölgede üstünlüğünü kabul ettirdi ve Gürcüleri kendisine tâbi kıldı.¹⁴⁰

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşı ilk olarak Harezmsahlara, sonrasında da Eyyübîler ile siyasi ittifak kurmayı düşünüyordu. Ancak, gerek Harezmsahlara Devleti hükümdarı Celâleddin'in siyasi hataları ve gerekse Eyyübîlerin ferasetsiz davranışları, bu siyasi ittifakın kurulmasını engellemiştir. Bu konuda istediği ittifakı kuramayan Sultan I. Alâeddin, bölgedeki siyasi otorite boşluğunu kendi askeri gücü ile doldurmayı ve böylece Moğollar karşısında siyasi bütünlüğü sağlanmış bir şekilde savunma yapmaya karar verdi.¹⁴¹

1.4.2. Anadolu'da Siyasi Birliği Sağlama

Olası bir istila ve saldırılara oldukça müsait konumda bulunan Anadolu coğrafyasının sağlıklı bir şekilde korunabilmesi, Sultan I. Alâeddin Keykubad'a göre, siyasi bütünlüğünün sağlanması ve devletin doğal sınırlara ulaşması ile gerçekleştirilebilirdi. Çünkü doğudan hızla yaklaşan Moğol tehlikesine, ancak tek bir vücut olarak karşı konulabilir ve başarılı bir savunma yapılabilirdi.¹⁴² Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol tehdidine karşı almaya çalıştığı önlemlerden biriside Anadolu'da siyasi bütünlüğü sağlamaktır.

Selçuklular döneminde Anadolu'da siyasi birliği sağlama düşüncesi ve hareketleri Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde başlamış bir politika değildi. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya hızla akınlar düzenleyen Türkler bölgede birçok beylik

¹⁴⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:420-425; Vahit Özdemir, XII. ve XIII. Yüzyılda Türk-Gürcü Münasebetleri (Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk Beylikleri Döneminde), (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2011), ss:64.

¹⁴¹ Koca, **a.g.m.**, ss:201.

¹⁴² Koca, **a.g.m.**, ss:192.

kurmuşlardı. Anadolu'nun farklı bölgelerinde teşekkül eden bu beyliklerin siyasi açıdan parçalanmış bir vaziyette olması, herhangi bir saldırıya karşı korunaksız durumdaydı. Siyasi manada Anadolu'da tutunmayı başaran Selçuklular, bölgenin güvenli bir şekilde savunulabilmesi için II. Kılıç Arslan devrinden itibaren bütün güç ve enerjilerini Anadolu'da siyasi birliği sağlama ve devletin sınırlarını doğal sınırlarına ulaştırma gayreti üzerinde toplamışlardır.¹⁴³ Bu amaç doğrultusunda hareket eden Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarları, kendi soydaşlarından olan beylikleri ilhak ederek topraklarını ele geçirmişler ve yabancı milletlerin devletleri ile de bir takım antlaşmalarla kendilerine bağlamak suretiyle Anadolu'da siyasi bütünlüğü sağlamaya çalışmışlardır. Bu manada ilk mücadele veren II. Kılıç Arslan olmuş ve I. Alâeddin Keykubad'a kadar gelen bütün hükümdarlar da aynı gaye doğrultusunda faaliyet göstererek mücadele etmişlerdir.¹⁴⁴

Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, devletin doğal sınırlara ulaşması için büyük bir mücadele ile hızlı bir şekilde denizlere doğru akınlar düzenlemişti. Bu fetih hareketleri neticesinde Akdeniz ve Karadeniz sınırlarına kadar ulaşan Sultan I. Alâeddin, bununla da yetinmeyerek Anadolu'da siyasi birliği sağlama faaliyetlerine başlamıştır. Yukarıda da ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız üzere Sultan I. Alâeddin, doğuda ve batıda yeni fetihler yaparak siyasi birliği büyük ölçüde sağlamış durumdaydı. Öyle ki, İznik Rum Devleti hariç, geriye kalan bütün bölgeleri kendi egemenlik sınırları altına alan Sultan I. Alâeddin Keykubad, vefat ettiğinde ardında geniş sınırlara sahip olan ve hiçbir devletin kolay kolay saldırmaya cesaret edemediği bir devlet bırakmıştı.¹⁴⁵

1.4.3. Moğol Tehdidine Karşı Komşu Devletlerle İttifak Kurma Gayretleri

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin, Moğol tehlikesine karşılık iç politikasında oluşturduğu güvenlik tedbirleri neticesinde kendi askerleri ile karşılık koyabileceğine inanıyordu. Fakat kendi askerlerinin de bu mücadelede yetersiz kalma ihtimalini düşünerek, kendisi gibi Moğol tehlikesi ile karşı karşıya bulunan komşu devletlerle de siyasi açıdan ittifak kurmanın doğru bir adım olacağı düşüncesindeydi. Bu düşünce ile harekete geçen Sultan I. Alâeddin Keykubad, Eyyübî meliki Eşref ile

¹⁴³ Koca, **a.g.m.**, ss:192.

¹⁴⁴ Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:351.

¹⁴⁵ Koca, **a.g.m.**, ss:194.

doğudan gelebilecek tehlikeye karşılık bir ittifak kurdu ve bu ittifakı Melik Eşref'in kız kardeşi ile de evlenerek pekiştirdi.¹⁴⁶

Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad, Eyyübîler ile yapmış olduğu bu ittifakı yalnızca Moğol tehlikesine karşı değil, aynı zamanda doğuda yeni bir siyasi oluşum içinde olan Harezmsahlar Devleti hükümdarı Celâleddin Harezmsah'a karşı da kurmuştu. Zira bu dönemde Celâleddin Harezmsah, Türkiye Selçuklu Devleti adına Moğollardan daha tehlikeli durumda idi.¹⁴⁷ Türkiye Selçuklu Devleti'nin doğu sınırında teşekkül eden Harezmsahlar Devleti, Selçuklular adına yeni bir siyasi tehdit oluşturuyordu. Aynı zamanda Moğollar ile düşman olduklarından, Moğolların batıya doğru harekete geçmesine neden olacakları düşüncesi, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bu devlete karşı soğuk davranmasına neden olmuştu.¹⁴⁸ Bu durum iki devlet arasındaki ilişkilerde bir belirsizlik meydana getirdi.

Sultan I. Alâeddin Keykubad gibi Celâleddin Harezmsah da Moğol tehlikesinin farkında idi ve bu tehlikeye karşı kendisine siyasi ittifak arıyordu. İki devlet arasındaki bu belirsizlik, Celâleddin'in Sultan I. Alâeddin'e elçi göndermesi ile son buldu. Celâleddin Harezmsah, Sultan I. Alâeddin Keykubad'a göndermiş olduğu mektupta, "*Alâeddin Keykubad ile aynı soydan olduklarını, batıda Sultan Alâeddin'in ve doğuda da kendisinin gaza ve cihad ettiğini ve bu nedenle de aralarında dostluk ve ittifak kurmalarının iki devlet adına da faydalı olacağını*" belirtiyordu.¹⁴⁹ Bunun yanında Celâleddin, düşüncelerinde samimi olduğunu göstermek için kızlarından birini Sultan I. Alâeddin'in oğullarından biri ile evlendirme teklifinde bulunmuştur. Celâleddin'in bu davranışları, Sultan I. Alâeddin tarafından olumlu karşılık görmüştür. Harezmsahlar'ın bulunduğu konum, Moğollar ile Selçuklular arasında tampon bölge olduğundan, Sultan I. Alâeddin Harezmsahlar'dan yararlanmayı düşünmüştü. Bu düşünce ile hareket eden Sultan I. Alâeddin, Celâleddin gönderdiği mektupta: "*Moğollara karşı mücadelesinden memnun kaldığını, soydaşlık ve dostluk gereklerini yerine getirerek, düşmanlara karşı kendisine yardım edeceğini*" bildirdi.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Çetin, **a.g.e.**, ss:245-246; Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:353.

¹⁴⁷ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:256; Koca, **Selçuklu Devleti Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:354-355.

¹⁴⁸ Koca, **a.g.m.**, ss:195.

¹⁴⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:367-374; Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2014, ss:80-81.

¹⁵⁰ Koca, **a.g.m.**, ss:196.

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad ile Celâleddin Harezmsah arasındaki bu samimi mektuplaşmalar, ne yazık ki iki devlet arasındaki ittifakın kurulmasına vesile olamamıştır. Yukarıda ayrıntılı bir şekilde bahsettiğimiz üzere Celâleddin Harezmsah, bu siyasi ittifakın önemini kavrayamamış ve Selçuklu Devleti'ne karşı düşmanca bir tavır sergilemeye başlamıştı. Sultan I. Alâeddin'in uyarılarını ve Moğol tehlikesine karşı birlikte hareket edilmesi gerektiği şeklindeki telkinlerine kulak asmayarak siyasi bir hata yapan Celâleddin, Selçuklu iç işlerine karışmaya kalkıştı. Bununla da yetinmeyerek, Sultan I. Alâeddin'in gönderdiği elçileri alıkoydu ve mektuplarına cevap vermedi. Son olarak Türkiye Selçuklu Devleti müttefiki Eyyûbîlere ait olan Ahlat şehrine saldırıp, yağmalaması iki devlet arasındaki bütün iyi düşünceleri sonlandırdı.¹⁵¹ Bunun üzerine iki devlet arasında meydana gelen savaş Türkiye Selçuklu Devleti kazanmış ve mağlup olan Celâleddin kaçarak canını zor kurtarmıştı. Bu iki devlet arasında kurulması planlanan siyasi ittifak düşüncesi de böylece sona ermiş oldu. Netice itibariyle, Harezmsahlar Devleti'nin yıkılması sonucu Moğollar ile komşu olan Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehlikesine karşı başka tedbirler almaya karar verdi.

1.4.4. Ordunun Güçlendirilmesi

Bir devletin, başka bir devleti askeri gücü ile mağlup etmesi, o devletin mevcut gücünü iyi bilmesi ile doğru orantılıdır. Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın da Moğol saldırılarına karşı koyabilmesi ve muhtemel bir savaşta gelip gelebilmesi için Moğolların askeri gücünü ve savaş taktiklerini bilmesi gerekiyordu. Ancak Sultan I. Alâeddin Moğol ordusu ile hiç karşılaşmadığı için, onlar hakkındaki bilgisi sadece duyduğu abartılı söylemlerden ibaretti. Bu nedenle karşısındaki büyük tehlike ve tehdide karşı kendisini doğru bir siyaset ve politika ile hazırlaması için, Moğolların askeri gücü hakkında doğru bilgilere ihtiyacı vardı.

Moğol ordusu hakkında en gerçekçi bilgiye sahip olanlar, onlarla birçok kez çarpışmış olan Harezmsah askerleriydi. Yukarıda da gördüğümüz gibi Celâleddin Harezmsah'ın Yassıçemen'de Selçuklu ordusuna mağlup olup kaçmasından sonra, Harezmsahlı birçok asker de siyasi otoritenin kalmadığı bu bölgeye yerleşmişti. Herhangi bir devletin hizmetine girmeyen bu askerler, zamanla Selçuklu kervanlarına saldırarak Selçuklu

¹⁵¹ Koca, a.g.m., ss:197; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, ss:93-98.

ekonomisine ağır darbeler vuruyorlardı. Bunun üzerine Sultan I. Alâeddin Keykubad, ya bu askerlerin üzerine ordusunu gönderip onları etkisiz hale getirecekti ya da onlarla anlaşarak kendi ordusuna dâhil olmalarını sağlayacaktı.¹⁵²

Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, bu seçeneklerden ikincisini tercih etmişti. Çünkü kendi devleti üzerine hızla gelen Moğol tehlikesine karşı ordusunu yeni takviyelerle güçlendirmesi gerekiyordu. Bu nedenle bu başıboş dolaşan Harezmlî askerlerin, Moğollar ile olan tecrübelerinden ve onların gücünden faydalanmasının daha doğru olacağı kanaatindeydi. Bunun üzerine Sultan I. Alâeddin, bu askerleri kendi hizmetine alarak onları Erzurum yöresine yerleştirdiği yönündeki haberi iletmeleri için askerlerini gönderdi. Tam da bu esnada Harezmlî askerler az bir Moğol akıncılarının baskısına uğrayarak kaçmaya başladılar. Onların bu korkak tavırlarını öğrenen Sultan, yine de onları kendi hizmetine dâhil etti. Ayrıca onları Erzurum yöresine değil de, daha da batıya yerleştirerek kendilerine ıktâ'lar verdi. Böylece onları kendisine daha da bağlı hale getirdi.¹⁵³

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın planladığı gibi, Harezmlî askerler Selçuklu ordusuna önemli katkıda bulunmuşlardır. Birçok sefere iştirak etmiş ve birçok fetihde önemli başarılarla imza atmışlardır. Fakat Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Selçuklu tahtına geçen oğlu II. Gıyâseddin döneminde, Emîr Sâdeddin Köpek¹⁵⁴'in bu askerleri kendisine rakip görmesi üzerine attığı bir iftira sonucu Harezmlî askerlerin ordudan uzaklaştırılmasına neden olmuştur.¹⁵⁵

1.4.5. Moğollar ile Selçuklular Arasında Diplomatik İlişkiler

Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, yukarıda maddelerle de anlatmaya çalıştığımız gibi Moğollara karşı kesinlikle savaş ve muharebe yolunu tutmaktan kaçınmıştı. Bu manada çeşitli tedbirler almaya çalışmış, fakat Moğol istilasını asıl önleyecek durumun onlarla barış içerisinde iyi ilişkiler kurarak olacağını

¹⁵² Koca, **a.g.m.**, ss:201-202.

¹⁵³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:429-437.

¹⁵⁴ Köpek lakabı Emîr Sâdeddin'e gulâmhânedeki özelliklerinden ötürü, "itaat, bağlılık, içtenlikle hizmet etme ve vefalı olma" manasında verilmiştir. (Volkan Ünalın, Türkiye Selçuklu Devleti'nde Yaşanan Otorite Zafiyeti ve Bazı Devlet Adamlarının İktidarı Ele Geçirme Teşebbüsleri, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2015), ss:42.

¹⁵⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468-470; Koca, **a.g.m.**, ss:202.

bilmekteydi. Sultan I. Alâeddin'in bu düşüncesini, Abbasî halifesi Nasır Lidinillâh ile arasında geçen diyalogdan öğrenmekteyiz.

Moğol ordusunun kendi üzerine doğru harekete geçtiğini öğrenen Abbasî halifesi Nasır Lidinillâh, Selçuklu hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad'a haber göndererek, kendisine askeri yardımda bulunmasını istemişti. Durumu öğrenen Sultan I. Alâeddin Keykubad, derhal devlet adamlarını ve komutanları toplayarak Moğol tehlikesine karşı alınması gereken tavrın ne olması gerektiği konusunda istişare ederek, şu ifadeleri kullanmıştır: *“Moğol ordularına karşı halifenin savaşla karşılık vermesi asla doğru değildir. Çünkü Moğollar, kaynaktan coşarak akan, bütün muhaliflerini ezip geçen, devleti genç, bahtı açık olan ve ateş denizi gibi kaynayıp gelen bir orduya sahiptirler. Birlik ve beraberlik içinde ülkenin selameti, devlet ve din işlerinin yolunda gitmesi ve İslâm bahçesinin daima canlı kalması için yapılacak iş, Cengiz Han'a değerli hediyelerle dirayetli ve yetenekli bir elçi göndermek ve bu elçi vasıtasıyla onu barışa razı ve ikna etmektir.”*¹⁵⁶

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bu düşüncesini devlet adamları ve komutanlarda doğru bulmuşlardır. Fakat Sultan I. Alâeddin, halifenin isteğini yine de yerine getirerek askeri yardım göndermiştir. Lakin halife Nasır, almış olduğu haberin gerçeği yansıtmadığını öğrenince Selçuklu askerlerini çok fazla tutmadan tekrar geriye göndermiştir.¹⁵⁷ Sultan I. Alâeddin'in yukarıdaki ifadeleri, O'nun her zaman barışı desteklediğinin bir göstergesidir.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Moğollara karşı daima barışçıl bir politika izlediğini ve diğer hükümdarlara da bu şekilde hareket etmeleri gerektiğini Celâleddin Harezşâh'a Ahlat kuşatması esnasında göndermiş olduğu mektuptaki şu ifadelerinden de anlamaktayız: *“Şimdi kesin olarak öğrendik ki, garaz sahiplerinin hile ve aldatmalarına kanarak, İslâm'ın kubbesi (Kubbetü'l-İslâm) olan Ahlat kuşatmasını başlatmış, Tanrı'nın razı olmayacağı bir davranış içine girmiş bulunuyorsunuz. Yürüyüş dizginini o şehirden çevirip, müşrik ülkelerden birine yöneltin. Bundan sonra önemli işlere kalkışırken düşünüp taşının. Nasihat olarak size söyleyeceğim başka konu da şudur: Moğol hükümdarı ile iyi geçinmeniz gerekir. Her yolu deneyerek Moğollarla barış*

¹⁵⁶ Koca, a.g.m., ss:203.

¹⁵⁷ İbn Bibi, a.g.e., ss:258-265.

içinde olma gayreti güdün. Akıllı ve bilge kişiler, yeni devlet kurmuş ve kendisini ilâhî kudrete bağlamış bir topluluğa (Moğollara) düşmanlık göstermeye ve ona karşı gelmeye kalkanların akıl ve izan yolundan uzaklaşmış olduklarını söylemişlerdir. Bizim aklımızdan geçeni uygulayarak onlara elçi gönderelim. İslâm dünyasının kurtuluşu ve esenliği için Sultan Alâeddin Muhammed'in (Celâleddin'in babası) yaptığı gibi onların karşısına çıkma hatasını işlemeyelim. Bu işi ince fikirli, açık görüşlü, ortalığı yatıştırmasını iyi bilen birine havale edelim. Ümidimiz odur ki, doğu ülkelerini yakıp kül etmiş olan bu fitne ateşi söndürülür. Böylece, insanoğlunun tükenmesine karşı almış olduğumuz bu önlem, isabetli ve düşüncemiz ve övgüye değer çabamız, sonsuza dek unutulmaz. Tecrübelerimin bana öğrettiğine göre, bir hükümdar devlet işlerini yürütürken bilgili kimselere danışma yolunu daima açık tutmalıdır. Ne kadar zayıf olursa olsun, ahmaklık edip düşmanın eline koz vermemelidir."¹⁵⁸

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, Celâleddin Harezmsah'ı içerisinde bulunduğu yanlış politikayı bu ifadelerle anlatma çalışmıştı. Ayrıca Sultan I. Alâeddin, Celâleddin'e üç tavsiyede bulunarak sözlerine şu şekilde devam etti: "İslâm ülkelerini ve şehirlerini yakıp yıkmaktan vazgeçiniz. Ordunuzu Ermeni ülkesine sürünüz. Moğol Hanına elçi gönderip onunla anlaşma yolunu tutunuz. Ona karşı hiçbir şekilde ayrılık ve düşmanlık yoluna sapmayınız. İslâm ülkelerine saldırmayacağına dair ondan sağlam bir söz alınız. Amcalarımız Sultan Melikşah, Sultan Sancar ve diğer Selçuklu sultanları gibi sevgi ve merhametle hüküm sürünüz. Ancak bu şekilde yaptığınız işler, ilâhî emir ve yasaklara uygun düşer."¹⁵⁹ Sultan I. Alâeddin, Celâleddin Harezmsah'a yapmış olduğu bu tavsiyelerle hem Moğollar ile arasında Harezmsahlar'ı tampon olmasını istiyor hem de Moğollar ile arası bozuk olan Celâleddin'in iyi ilişkilerle arasını düzeltmesini ve böylece Moğolların batıya doğru istila hareketini engellemek istiyordu.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol tehlikesine karşı komşu devlet hükümdarlarını bu şekilde uyarmasının yanında, kendisi de Moğol Hanı ile iyi ilişkiler kurmayı, Moğollara karşı barışçıl bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda Sultan I. Alâeddin'in, Moğol İmparatorluğunun kurucusu Cengiz Han'ın dahi hayran olduğu Celâleddin Harezmsah'ı Yassıçemen Savaşı ile mağlup etmiş olması, Moğol Hanı

¹⁵⁸ Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:364-365.

¹⁵⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:377-382; Koca, **a.g.m.**, ss:204.

Ögedey'in kendisine saygı duymasına vesile olmuştu. Bu nedenle, Moğol Hanı da aslında Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı savaşmaya çekinmekteydi. Bu süreçte iki devlet hükümdarı arasında mektuplaşmalar olmuştur. Fakat ileride iki hükümdar arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir şekilde ele alacağımızdan dolayı şimdilik bu kadar değiniyoruz.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, saltanat dönemi boyunca Moğol tehlikesine karşı hareket etmeye çalışmış ve onun devri Türkiye Selçuklu Devleti'nin en ihtişamlı ve müferreh devrini temsil etmektedir.¹⁶⁰ Aynı zamanda bağımsız bir hükümdar olması, isminin daha sonraki kuşaklar tarafından da anılmasına vesile olmuştur.¹⁶¹ Devletin bekası adına projeler geliştirmiş, bu projeleri hayata geçirerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet sınırlarını genişletmeyi ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı memleketi daha korunaklı hale getirmeyi düşünmüştü. Yine böyle bir proje için komşu devletleri kendi ülkesine ziyafete davet etmiş ve bu ziyafette çeşitli antlaşmalar yaparak devletin geleceğini güzelleştirmek istemişti. Fakat bu ziyafet sırasında zehirlenerek ölmesi üzerine, devlet adına planlanmış bütün projeler hayalden ibaret kalmıştı. Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenmesi olayı hakkında kaynaklar çeşitli bilgiler vermektedir.¹⁶²

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemini ihtiva eden Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın menfur bir şekilde öldürülmesi neticesinde, bu olay Türkiye Selçukluları için ferah dönemin bitişi olmuştur. O, saltanat döneminde özellikle imâr faaliyetlerine de önem vermiş, halkın manevi duygularını kabartmak adına şehrin surlarına Kur'an ayetleri yazdırmıştır.¹⁶³ Aynı zamanda yalnızca kendi memleketinde değil, Moğolların yakıp yıktığı yerlerde de imar çalışmaları yaptırmıştır.¹⁶⁴ Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ölmeden evvel oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmesine rağmen, özellikle Sâdeddin Köpek'in desteğini alan II. Gıyâseddin Keyhüsrev Selçuklu tahtına oturdu.¹⁶⁵ Bundan sonraki süreçte Sâdeddin Köpek'in devlet idaresinde tek başına

¹⁶⁰ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:255; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:347.

¹⁶¹ Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, ss:74-75.

¹⁶² Ayrıntı için bkz: Koca, "Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: I. Alâeddin Keykubad'ın Zehirlenmesi", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.: 27, Konya 2010; ss:347-369.

¹⁶³ İsmail Hakkı Mercan, **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, ss:106.

¹⁶⁴ Sümer, **Selçuklu Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, TTK Yayınları, Ankara 1988, ss:56.

¹⁶⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:464-465; Bayrak, **a.g.e.**, ss:279; Sevim, **Keyhusrev II**, ss:349; Çetin, **a.g.e.**, ss:256; Koca, **a.g.e.**, ss:408-410; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:423-424.

otorite sağlaması, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın zehirletilmesi olayında O'nun da rol oynadığı ihtimalini düşündürmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti tahtına Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan sonra oturan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babası gibi feraset sahibi ve ileri siyasi görüşlü değildi. Üstelik genç yaşında olması ve devlet idaresindeki tecrübesizliği, Türkiye Selçuklu Devleti adına birçok sıkıntıyı da beraberinde getirdi. Yapmış olduğu en büyük siyasi hatası, kendisinin hükümdar olmasında önemli rol oynayan Sâdeddin Köpek'e devlet idaresini vermiş olmasıdır. Bu konu hakkında ileride detaylı bilgi verileceğinden, burada kısaca değinip geçeceğim. Sâdeddin Köpek, Türkiye Selçuklu tahtına oturmayı planladığı için tecrübesiz ve eğlenceye düşkün hükümdar olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i adeta elinde oynatmıştır.¹⁶⁶

Kendi arzu ve istekleri doğrultusunda devleti idare etmeye başlayan Sâdeddin Köpek, rakip olarak gördüğü bütün devlet adamlarını bir yolunu bularak öldürtmüştü.¹⁶⁷ Böylece devlet idaresinde yetenekli kimsenin kalmayıışı, memleket içerisinde birçok sıkıntının doğmasına neden oldu.¹⁶⁸ Kısa zaman sonra, Moğol tehlikesi de devletin sınırlarına dayanmış ve Moğol zulmünden kaçanların Anadolu'ya sığınmaları yeni huzursuzlukların çıkmasına neden olmuştur.¹⁶⁹

1.5. Babaîler İsyanı (1240)

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sultan I. Alâeddin Keykubad gibi dirayetli ve siyasi tecrübeye sahip bir hükümdarın ardından tahta geçen, eğlence ve sefaletle düşkünlüğü ile tanınan, aynı zamanda da devlet idaresindeki tecrübesiz hareketleri ile özellikle halkın gözündeki itibarını yitirmiş olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, devlet işlerinden tamamen uzaklaşmış durumdaydı. Hâlbuki babası tarafından kendisine geniş topraklara sahip, zengin bir ülke bırakılmıştı. Fakat O, babasının tecrübelerinden istifade edip devletin bekası ve istiklali için mücadele etmek yerine, devletin idaresini hırslı devlet adamlarının eline bırakmayı tercih etmişti. Böylece durumdan istifade eden devlet adamları, kendi menfaat ve çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlardı.

¹⁶⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468-469; Bayrak, **a.g.e.**, ss:280; Çetin, **a.g.e.**, ss:258; Özkök, **a.g.e.**, ss:87.

¹⁶⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:470-482; Koca, **a.g.e.**, ss:414.

¹⁶⁸ Bedirhan, **a.g.e.**, ss:300.

¹⁶⁹ Rice, **a.g.e.**, ss:73-74.

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatının ilk yıllarında aslında her şey çok iyi gidiyordu. Fakat doğudaki Moğol baskısından kurtulmak için barış ülkesi Türkiye Selçuklu Devleti'ne sığınan Türkmenler, bölgede sosyal ve ekonomik sıkıntılar oluşturdu.¹⁷⁰ Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde devletin desteğini alan bu sığınmacı Türkmenler, yeni hükümdar Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'den aynı desteği alamayınca bölgedeki huzursuzluk daha da artmaya başladı.¹⁷¹ Bununla beraber Sultan'ın elini devlet işlerinden çekip zevkine düşkün hareket etmesi, devlet adamlarının menfaatleri doğrultusunda halka yaptıkları muamele ve ekonomik açıdan meydana gelen bunalım, halkın isyan etmesini kaçınılmaz hale getirdi.¹⁷²

Türkiye Selçuklu Devleti'ni derinden sarsan, hatta birçok kaynak tarafından da devletin yıkılmasında önemli bir etken olduğu ifade edilen Babaîler Ayaklanması, birdenbire meydana gelmiş bir olay değildi. Bu isyanın oluşmasına vesile olan birçok etken vardır. Fakat bu etkenlerin başında devletin ekonomik açıdan zayıf düşmesi durumu gelmektedir. Buna sebebiyet veren en önemli durum ise, Moğol tehlikesinden kaçarak Anadolu'ya sığınan Türkmenlerin bölgede yaşayan yerli halk ile girmiş oldukları ekonomik çekişmelerdir.¹⁷³ Ayrıca, bölge topraklarını elinde bulunduran ikta sahiplerinin daha fazla toprak elde etmek adına birbirleriyle girmiş oldukları mücadele, ekonomik açıdan fakir olan halkı daha da yıpratmıştı.¹⁷⁴

Bir diğer neden ise, göçebe Türkmenlerin varlığından rahatsız olan bazı devlet adamları, onları bütün olumsuzlukların kaynağı olarak görmekteydi.¹⁷⁵ Bunun yanında, aynı soydan olmalarına rağmen, yerli halkın göçebe Türkmenleri aşağılaması bu isyanın etkenlerinden birisi olmuştur. Bütün bu sosyal ve ekonomik etkenlerin yanında, isyanı başlatan kişinin dini kimliğe sahip olması, bu isyana dini bir mahiyet kazandırmış ve dini sebeplerin daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur.¹⁷⁶ Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenlerin dini inançlarının zayıf ve yetersiz olması, onların Anadolu'da kendi soydaşlarından olan Türkmen babalarının etrafında

¹⁷⁰ Cahen, **İslamiyet 1**, ss:287; Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması", **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, S.: 11 (Güz Dönemi), Ankara 2012, ss:16.

¹⁷¹ Çetin, **a.g.e.**, ss:260.

¹⁷² Şahin, **a.g.e.**, ss:163.

¹⁷³ Ahmet Yaşar Ocak, **Babaîler İsyanı**, 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, ss:41; Şahin, **a.g.e.**, ss:165; Koca, **a.g.m.**, ss:16.

¹⁷⁴ Ocak, **a.g.e.**, ss:39-40; Koca, **a.g.m.**, ss:16.

¹⁷⁵ Ocak, **a.g.e.**, ss:42; Özkök, **a.g.e.**, ss:88.

¹⁷⁶ Şahin, **a.g.e.**, ss:166.

toplanmasına sebebiyet vermişti. Göçmenlerin sayısı gittikçe artmaya başlayınca, devlet idarecileri Sünnî inancı bu göçebelerin üzerine hâkim kılmaya çalıştı. Kendi dini inançlarına bağlı olan Türkmenlere yapılan bu baskı politikası, Türkmenlerin isyanına neden olmuştur.¹⁷⁷

İsyanı başlatan Baba İlyas Horasanî, ilk kez XIII. yüzyılın başlarında Elbistan yöresinde tarih sahnesine çıkmıştır. Şeyhi Dede Garkın¹⁷⁸ gibi “Vefâî tarikatı”na mensuptur. Tarikatının fikir ve görüşlerini aktarmada oldukça yetenekli olan Baba İlyas, vaktinin büyük bir kısmını Türkmen obalarını gezerek geçirirdi. Bu seyahatleri sırasında bölgede yaşayan halkın dini, sosyal ve ekonomik problemlerini dinler ve çözüm bulmaya çalışırdı. Ayrıca büyü ve muska yöntemlerini çok iyi bir şekilde kullanarak, halkın gözünü boyamıştır. Bu durumda halkın kendisini sevmesine ve etrafında toplanmasına neden olmuştur.¹⁷⁹

Göçebe Türkmenlerin, kendilerine zulmettiğini düşünen devlet adamlarına karşı isyan etmeleri için gereken ortamın oluştuğunu gören Baba İlyas, kendisini seven ve söylediklerine inan topluluğa Peygamber olduğunu iddia ederek isyanı başlatmıştır.¹⁸⁰ Başlatmış olduğu isyan hareketinin propagandasını daha çok Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları, ekonomik sıkıntıların çok olduğu ve özellikle de dini yaşantı yönünden daha karmaşık bölgelerde yapmaya başlamıştır. Yapmış olduğu propaganda ile yanındaki destekçilerin sayısı her geçen gün daha da artmaktaydı. Baba İlyas müridlerine, “İnsan ile Yaratan’ın arasında herhangi bir ayrılığın olmadığını, insan ile Tanrı’nın birbirlerine en yakın varlık olduğunu” söylüyordu.¹⁸¹

Baba İlyas, Amasya yöresinde çobanlık yapan ve aynı zamanda da halkın derdini dinleyen, hastalığı veya eşiyle anlaşmazlığı olanların sürekli şifa diledikleri kimseydi. Onun yazmış olduğu muskaların her türlü derde deva olduğu ise tüm yöre halkının dilinde dolaşmaktaydı. Bu durum etrafındakilerin sayısını artırıyordu. Hatta bunun için bir zaviye dahi kurmuşlardı. Halk, Baba İlyas’ı şeyhten veya dini önderden ziyade adeta

¹⁷⁷ Ocak, **a.g.e.**, ss:48-49; Gül, **a.g.e.**, ss:54-57.

¹⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Yüksel, “Kim bu Dede Garkın?”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.: 20, İstanbul 2008, ss:149.

¹⁷⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:498-499; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye** ss:441-442; Şahin, **a.g.e.**, ss:167; Koca, **a.g.m.**, ss:18; Tekin, **a.g.e.**, ss:337.

¹⁸⁰ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:257; Bayrak, **a.g.e.**, ss:280; Ocak, **a.g.e.**, ss:99; Çetin, **a.g.e.**, ss:261-262.

¹⁸¹ Şahin, **a.g.e.**, ss:167-168.

O'nu peygamber olarak görüyorlar ve bu inançlarını “Lâ İlâhe İllâllah Baba İlyas Resûlallah” diyerek ifade ediyorlardı.¹⁸²

Türkiye Selçuklu Devleti içerisindeki göçebe Türkmenler üzerinde nüfuzu iyice artan ve aynı zamanda mürid sayısının da her geçen gün daha da artışı Baba İlyas için isyanın başlaması adına elverişli ortamın meydana gelmesi demektir. Bu duruma Selçuklu idarecilerinin Türkmenler üzerindeki ağır baskıları da eklenince Baba İlyas, devlet idaresine karşı isyan başlatmaya karar verdi. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in dini konularda ve yaşantıda göstermiş olduğu ihmalkârlık Baba İlyas'ın tabiri caizse ekmeğine yağ sürmüştü.¹⁸³ Böylece Güneydoğu Anadolu bölgesindeki aktif müridi olan Baba İshak vasıtasıyla isyanı başlattı. Kısa zaman içerisinde büyük bir hızla Anadolu'da yayılmaya başlayan bu isyana, Harezm Türkmenleri, Moğol baskısından Anadolu'ya göç eden Türkmenler, yağmacılar, aşiret reisi olan Türkmen Babaları ve Kalenderîyye, Yesevîyye, Vefâîyye gibi tarikatlara mensup şeyh ve dervişlerde katıldılar.¹⁸⁴

Baba İshak, müridlerinden birini Kefersud, birini de Maraş taraflarına göndererek, halkı isyana davet etmiş ve bu davete icabet etmeyenlerin ne hallerle muamele olunacağını şu ifadelerle belirtmiştir: “*Filan ayın filan gününde bize inananlar, atlarına binip beldelerin fethine çıksınlar. Bizim adımızı duyup fesatların kökünü kazımak ve insanların halini düzeltmek uğrunda çalışacak kimseler, elde edilecek ganimet ve maldan hisse sahibi olacaklar. Karşı gelenler ise, hiç tereddüt edilmeden öldürülecek, yakılacak, ortadan kaldırılacaktır.*”¹⁸⁵

Türkiye Selçuklu Devleti hizmetindeki kadınlardan Köre Kadı'nın, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e Baba İlyas'ın peygamberliğini ilan ederek, devlet idaresine karşı halkı isyana teşvik ettiğini söylemesi üzerine, Sultan daha evvel harekete geçti. Baba İlyas'ın olası bir saldırısına karşı harekete geçen Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Baba İlyas'ı Amasya'da sıkıştırdı ve Baba İlyas canını zor kurtararak bir kaleye sığındı. O'nun bu durumundan haberdar olan baş müridi Baba İshak da Adıyaman bölgesinde yine devletin tutumunu bahane ederek isyan etti.¹⁸⁶ Onun bu isyan hareketini dönemin en mühim tarihçisi olan İbn Bibi şu şekilde ifade eder: “*Baba İshak'ın emri ile hareket*

¹⁸² Ocak, **a.g.e.**, ss:100; Şahin, **a.g.e.**, ss:168.

¹⁸³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:499-500; Togan, **a.g.e.**, ss:205; Ocak, **a.g.e.**, ss:107.

¹⁸⁴ Ocak, **a.g.e.**, ss:55-76; Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, ss:300; Şahin, **a.g.e.**, ss:168.

¹⁸⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:500.

¹⁸⁶ Ocak, **a.g.e.**, ss:128-129; Şahin, **a.g.e.**, ss:169.

eden bu isyancılar, karınca ve çekirge gibi her köşeden harekete geçtiler. Arı kümesi gibi kaynayıp uğuldamaya başladılar. Belirlenen günde ayaklandılar. Önce o eşkıyanın doğduğu, taraftarlarının, adamlarının ve müridlerinin toplandığı yer olan o köyü ateşe verdiler. Duman gibi çevreyi ve etrafı sardılar. O melunun (Baba İshak) emri gereğince davete uyararak arkalarına düşenlere hayat hakkı verdiler. Onu tanımayanları, inkâr edip karşı gelenleri, hiç korkup çekinmeden yok ettiler. İlerledikçe o fitnelerin adamlarının ve askerlerinin kalabalığı artmaya başladı.”¹⁸⁷

İsyancı Baba İshak, şeyhi Baba İlyas'ın Amasya'da Selçuklu idarecileri tarafından sıkıştırıldığını müridlerine söyleyerek, 'peygamberi esaretten kurtarma' propagandası ile isyancıları daha da şevklendirerek Amasya'ya doğru harekete geçti. Bu esnada isyancıların karşısına büyük bir kuvvetle çıkan Malatya subaşısı Muzaffereddin komutasındaki Selçuklu ordusu, Baba İshak öncülüğündeki isyancılar tarafından mağlup edildi.¹⁸⁸ bu durum isyancıların morallerini arttırmıştı. Aynı şekilde, peygamber adına savaştığını iddia eden isyancılar karşısında yenilgiye uğrayan Selçuklu kuvvetleri, büyük bir hüsrana uğrayarak savaşmaktan çekinmeye başlamışlardı.¹⁸⁹

Selçuklu ordusunun bu durumu isyancıları daha da cesaretlendirmiş, karşılıklarına çıkan bütün herkesi öldürmekten çekinmediler. İlerledikçe daha çok ganimet elde ettiler. İsyan hareketinin hızlı bir şekilde yayıldığını öğrenen Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, tedbir olarak Kubadabad adasına sığındı. Amasya subaşısını da isyanı bastırmakla görevlendirdi. Amasya subaşısı Hacı Armağanşah emrindeki askerlerle Baba İlyas'ı kuşatıp, Amasya kalesinin burcuna astı. Daha sonra Baba İlyas'ı bekleyen ahali ile savaşa tutuştu ve bu mücadele esnasında şehid oldu.¹⁹⁰

Baba İshak önderliğindeki isyancılar, Baba İlyas'ın öldürüldüğüne inanmayarak isyan etmeye devam ettiler. Onların bu durumunu İbn Bibi şu ifadelerle anlatmaktadır: *“Armağanşah'ın adamları her ne kadar o uğursuzlara, 'adaminızı ve önderinizi çarmıha gerdiler' dedilerse de onları inandıramadılar ve vuruşmadan alıkoyamadılar. Onlar da 'Yeri ve makamı itibariyle o, insanoğullarından hiç birinin ulu zatında bir*

¹⁸⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:500; Ocak, **a.g.e.**, ss:129; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:65; Şahin, **Dervişler ve Sufi Çevreler**, KitapYayınevi Yayınları, İstanbul 2017, ss:72.

¹⁸⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:501.

¹⁸⁹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:442; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:170.

¹⁹⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:501; Ocak, **a.g.e.**, ss:135-136; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:442-443; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:171; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:66.

değişiklik yapamayacak bir noktadadır' cevabını vererek, "Baba Resulullah" diye bağırarak ateşteki kelebekler, dalgalar üzerindeki ördekler gibi naralar atıp erkek kadın hep birlikte ellerinde kılıç ve mızraklarla ileri atıldılar."¹⁹¹

İsyancıların yayılmasından endişelenen Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, doğu sınırlarını Moğollara karşı korumakla görevli bulunan askerleri isyancılara karşı harekete geçmek için çağırarak, " *Düşmanların işi, günden güne ileriye gitmektedir. Eğer en kısa zamanda onların çıkardığı karışıklığı yatıştırmak için gerekli adımlar atılmazsa, padişahlık yetkisi ve saltanat tahtı elden gider.*" dedi. Sultan'ın bu haberini alan askerler büyük bir hızla Sivas'a kadar geldiler ve burada silahlanarak Kırşehir'e geldiler. Buradaki Malya ovasında isyancılarla karşılaşan Selçuklu ordusuna Frenk askerleri de dâhil oldu.¹⁹² Frenk askerleri öncü birlik olarak gönderildi. Bunun nedeni ise, Selçuklu askerlerinin Baba İshak'ın maneviyatından çekinmeleri idi.¹⁹³

Baba İshak önderliğindeki isyancılar ile Selçuklu ordusu arasında Malya Ovası'ndaki çetin bir mücadele ilk etapta Frenk öncü birlikleri ile başladı. İsyancıların bütün hücumlarına karşı iyi bir savunma yapan Frenkler, onların maneviyatının bozulmasını sağlamışlardı. Böylece cesaret ve güvenleri kaybolmuştu. İsyancıların bu durumunu gören Selçuklu askerleri de hızlı bir şekilde harekete geçerek isyancılara ağır zayıatlar verdirdiler. Dönemin ünlü tarihçisi İbn Bibi, bu savaşı şu ifadelerle aktarmaktadır: "*Selçuklu orduları bir anda haricilerden (isyancılar) dört binin canını alıp öbür dünyaya gönderdiler. Çoluk çocuklarının arkalarına sığınanları yaylarından çıkan oklarla ağaca yapıştırdılar. O sırada Sultan'ın askerleri her taraftan yetiştirdi.*"¹⁹⁴

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde ilk kez meydana gelmiş¹⁹⁵ böyle büyük ve etkili isyan hareketi, büyük mücadeleler neticesinde zorlukla bastırılabilmiştir. İsyanın bastırılıp isyancıların hak ettiği cezaya çarptırıldığının haberini alan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, büyük bir sevinçle derhal eğlence meclisinin düzenlenmesini istemiş ve kutlamalara başlamıştır. Ayrıca isyan hareketini bastırmakta büyük bir başarı

¹⁹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:502; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:171; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:66.

¹⁹² Frenk askerlerinin Selçuklu ordusundaki faaliyetleri hakkında ayrıntı için bkz. (Erhan Göksu, "*Türkiye Selçuklu Ordusundaki Frenk Ücretli Askerler ve Babailer İsyanı'nın Bastırılmasındaki Roller*", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.: 74, Ankara 2015.)

¹⁹³ Ocak, **a.g.e.**, ss:137; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:443; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:172.

¹⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:503; Ocak, "*Baba İlyas*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: IV, İstanbul 1991, ss:368.

¹⁹⁵ Bayram, "*Baba İshak Harekatının Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi*", **Diyanet Dergisi**, C.: 18, S.:2, Ankara 1979, ss:69.

elde eden askerlere iltifatlarda bulunan Sultan, onlara çeşitli hediyeler göndererek bu başarılarına karşı gönüllerini almıştır.¹⁹⁶

Türkiye Selçuklu Devleti idaresinin ve ordusunun büyük bir zorluk ve meşakkatle ancak bastırabildiği bu isyan hareketinin, Türkiye Selçukluları açısından birçok sonucu vardır. Fakat bu sonuçların en ehemmiyetlisi hiç şüphesiz, devlet idaresinin ve ordunun içler acısı durumunu ortaya çıkarmasıdır.¹⁹⁷ Bu isyan hareketinin başlamasından evvel, Emîr Sâdeddin Köpek'in tahakkümündeki Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, devlet ve ordu içerisindeki yetenekli idarecileri ve komutanları iftiralara kanarak katlettirmesi, otoritenin sarsılmasına sebebiyet vermişti. Bu durum Babaîler İsyanının hem çıkmasına neden olmuş, hem de bastırılması konusundaki sıkıntılara da sebebiyet vermiştir. Ordu içerisinde sevilen ve saygı gösterilen komutanların sebepsiz yere infaz edilmesi, ordunun idareye karşı güvenini kırmıştır.¹⁹⁸

Babaîler isyanı, göçebe yaşamlarını devam ettiren Türkmenlerin, kendilerini kontrol altına almaya çalışan idareye karşı yapılmış başkaldırının sembolü olarak görülmekteydi. Bu durum daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan Türkmen isyanlarına da örnek mahiyette olmuştur. Ayrıca şehirliler ile köylüler arasındaki ayrımı da gözler önüne sermiştir.¹⁹⁹ Bu isyan hareketi neticesinde Anadolu'nun hemen her yerinde kanlar akmış, köyler ve şehirler harap olmuş ve memleketin zaafa uğramasına neden olmuştur.²⁰⁰

1.6. Moğolların Anadolu'ya Gelişi ve Erzurum'u İşgal Etmeleri (1242)

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Babaîler isyanı ile meşgul olduğu zamanda, Moğol ordu komutanı Cormagun Noyan Anadolu sınırlarına kadar gelmiş bulunmaktaydı. Daha evvel Moğolları birçok kez uğraştıran Harezmsahlar Devleti hükümdarı Celâleddin'e karşı, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın göstermiş olduğu başarılı mücadele ve Moğol tehlikesine karşılık memleketin doğu sınırına asker gönderilmesi, Moğolların Anadolu'ya akınlar düzenlemesi konusunda çekinmelerine

¹⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:504; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:443; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:173; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:67.

¹⁹⁷ Ahmed Hilmi-Ziya Nur Aksun, **a.g.e.**, ss:83; Çetin, **a.g.e.**, ss:262; Tufan Gündüz, **Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler**, 2. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, ss:67.

¹⁹⁸ P. M. Holt ve diğerleri, **a.g.e.**, ss:257; Bedirhan, **a.g.e.**, ss:300; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, ss:85.

¹⁹⁹ Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:173.

²⁰⁰ Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, C.:II., ss:164.

neden olmuştu.²⁰¹ Fakat Cormagun Noyan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Babaîler hareketine karşı gösterdiği zafiyetini ve devletin kendi içerisindeki bir isyan hareketini dahi bastıramayacak kadar kudretsiz kaldığını gördü. Bu durum Moğolların Anadolu'yu istila etme konusundaki cesaretlerini arttırdı.²⁰²

Anadolu'ya hareket için hazırlıklar yapmaya başlayan Cormagun Noyan'ın beklenmedik bir şekilde felç geçirerek sağlığının bozulması üzerine, bir müddet sonra Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın Naibe eşi Töregene Hatun, Baycu Noyan'ı Moğol ordusunun başına komutan tayin etti. Baycu, işleri ilerletip durumu düzeltmek ve düşmanları mağlup edip devlete yeni topraklar kazandırmak, yaptıkları ile de Moğol Hanı'nın yanında itibar kazanmak istiyordu.²⁰³

Moğolların yeni komutanı Baycu Noyan, Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın kendi emrine verdiği 30 bin askeri²⁰⁴, maiyetindeki 10 bin kişilik birliklere dâhil ederek toplam 40 bin kişilik ordusu ile 1241 yılı başlarında Kafkasya'ya geldi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin içerisindeki durumundan haberdar olan Ögedey Han, Baycu Noyan'a Anadolu topraklarına saldırması emrini verdi.²⁰⁵ Bunun üzerine 1242 yılı sonbaharında harekete geçen Baycu, Gürcü ve Ermenilerden de asker alarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin zengin ve güzel bir şehir olan, kervan ve ticaret yolunun üzerinde bulunan ve Anadolu'nun kapısı olması nedeniyle oldukça önem arz eden Erzurum şehri üzerine yürüdü.²⁰⁶

Erzurum surları önüne gelen Baycu Noyan, surların etrafına mancınıklar yerleştirterek gece gündüz muhasaraya başladı. Erzurum şehrinin subaşı Sinâneddin Yakut ile ücretli hıristiyan ve frank askerlerinin kumandanı İstânkus idi. Moğol ordusunun muhasarası altında şehri korumaya çalışan askerler ise ara sıra şehirden çıkarak düşmana saldırıyor ve büyük kahramanlıklar gösteriyorlardı. Hatta onların bu davranışları Moğol emirlerini dahi hayrete düşürmüştü. Muhasaranın uzamasına kış şartlarının ağırlaşması da eklenince, Moğol ordusunun mukavemeti kırılıyor ve hatta

²⁰¹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:19; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:448-449.

²⁰² Anonim, **Selçuknâme**, ss:43; Çetin, **a.g.e.**, ss:263; Şahin, **Orta Zamanın Türkleri**, ss:173.

²⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:514; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:449; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:88; Yinanç, **a.g.e.**, ss:168.

²⁰⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:514.

²⁰⁵ Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:88.

²⁰⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss: 514; Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, ss:541; Anonim, **Selçuknâme**, ss:43; Yinanç, **a.g.e.**, ss:169.

geri dönmek niyetinde oldukları gözüküyordu. Babaî isyanının bastırılması için, bölgede Moğol tehlikesine karşı tutulan askeri birliklerin Anadolu'ya çekilmesi, Doğu Anadolu bölgesindeki üssün zayıflamasına neden olmuştu.²⁰⁷ Baycu Noyan, Moğolların yenilmez bir devlet olduğuna ve kendilerinin dünya hâkimiyeti için Tanrı tarafından memur edildiklerine inandığı için, Erzurum şehrinin kendilerine teslim edilmesini istediler. Fakat bu istekleri Sinâneddin Yakut tarafından kabul görmeyince, Moğollar hücumu daha da arttırdılar.²⁰⁸

Moğol ordusunun artan baskısı şehir sakinlerini sıkıntıya düşürmeye başlamıştı. Fakat kış hava şartlarının ağırlaşmaya başlaması üzerine Moğol ordusunun mukavemeti de kırılmaya başlamıştı. Tam da bu süreçte Erzurum valisi Şerefeddin Duvînî, Sinâneddin Yakut'a olan kinine yenik düşerek bir ihanete imza atmıştır. Moğol ordu komutanı Baycu Noyan'a mektup göndererek, *“Eğer benim ve adamlarımın canımıza ve malımıza dokunulmayacağına dair Baycu Noyan güvence verir ve bu konuda bir yazı gönderirse, geceleyin koruması bana bırakılmış olan burçtan askerleri yukarı çekerim. Onlar yukarı çıkınca aşağıya inip kale kapılarının kilitlerini tokmakla kırarlar, dışarıdaki ordu şehre girer ve istedikleri gibi muhalifini ezer”* dedi.²⁰⁹

Erzurum valisi Duvînî tarafından gelen mektuba sevinen Baycu Noyan, derhal Duvînî'nin istediği manada bir mektup yazarak, ona kadınlarının, çocuklarının, hizmetçilerinin ve askerlerinin hayatları konusunda güvence verdi. Bu mektubu alan Duvînî rahatladı ve Baycu ile kararlaştırdıkları gibi bir gece 200 Moğol askerini kalenin burcuna çekti. Şehre giren askerler hemen kalenin kilitlerini kırdı ve dışarıda pusuda bekleyen Moğol askerleri de şehre girdi. Durumu öğrenen Sinâneddin Yakut ile İstânkus, sabaha kadar Moğol ordusu ile çarpıştı. İki tarafında ağır kayıplar verdiği bu mücadeleyi Moğol ordusu kazandı.²¹⁰

Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Erzurum şehrini işgal ettikten sonra, şehir ahalisinden sağ kalanları kalenin dışarısına çıkarttı ve Moğol adetlerine göre işlerine yarayacak olan sanatkârlar, kız ve erkek çocuklar kendileri için muhafaza edilip, geriye

²⁰⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:514; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:449.

²⁰⁸ Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:88.

²⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:515; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:450; Yinanç, **a.g.e.**, 169.

²¹⁰ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:515; Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:49-50; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:450; Gül, **a.g.e.**, ss:105; John Freely, **At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları**, çev: Neşenur Domaniç, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2012, ss:93.

kalan erkek, kadın ve ihtiyarlar kılıçtan geçirildi; kimse kaçma fırsatını yakalayamadı. Bu esnada Sinâneddin Yakut ile oğlunu elleri bağlı bir vaziyette, malları, altın ve gümüşten yapılmış meclis eşyaları ve hazinesinin mücevherleri ile Baycu Noyan'ın huzuruna getirdiler. Baycu Sinâneddin'e, "*Senin bu kadar malın var da niye asker tutmadın? Niye onları benim gibi bir düşmanı savuşturmak için kullanmadın? Ak akçeyi kara gün için saklarlar*" şeklinde söz söylemesi üzerine Sinâneddin, "*Bir gün senin olacak olan mallar, benim tasarrufumda nasıl kalır?*" cevabını verdi. Bunun üzerine Baycu Noyan, hem oğlunu hem de Sinâneddin'i şehid etti.²¹¹

Moğollar Erzurum şehrini tahrip ve yağmaladıktan sonra, şehri yakarak surlarını yıktılar.²¹² Ele geçirdikleri esir ve ganimetlerle kışı geçirmek üzere kışlık karargâhları Mugan'a döndüler.²¹³ Böylece Erzurum Moğol istilasının ile kurbanı oldu ve Anadolu'nun istila kapısı Moğollar için açılmış oldu. Diğer taraftan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Erzurum muhasarası için göndermiş olduğu askerleri, şehrin Moğollar tarafından alındığı ve yağma edildiğini gördüler ve bu haberi Sultan'a iletiler. Bu kötü haberi alan Sultan'ın morali bozuldu ve fermanlar çıkararak, askerleri yurtlarına gönderdi. Ayrıca ülkeye ve saltanata musallat olan bu istila tehlikesine karşı emirlerin hepsini bilgi alışverişinde bulunmak üzere dergâhta hazır bulunmaları emrini verdi. Emirler Sultan'ın huzuruna çıktıktan sonra bütün kışı hazırlık yapmak ve tedbir düşünmekle geçirdiler.²¹⁴

Erzurum faciası, Türkiye Selçuklu Devleti'nde son zamanlarda yapılan hataların bir neticesiydi. Ülkenin doğu sınırını korumak için Sinâneddin Yakut maiyetindeki cüzi bir asker ile görevlendirilmişti. Moğolların beklenmedik biz zamanda saldırıya geçmeleri ve asker sayısı olarak üstün vaziyette olmaları müdafaanın zorlaşmasına sebebiyet vermişti. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in gönderdiği takviye kuvvetler ise olumsuz hava koşulları nedeniyle Erzurum'a ulaşmakta gecikmişlerdi. Onlar şehre vardıklarında, Moğolların şehri ele geçirdiklerini öğrenmişlerdi. Böylece Türkiye Selçuklu idaresi, Sultan I. Alâeddin'in bu konuda göstermiş olduğu tedbir politikasından uzaklaşmanın bedelini çok ağır bir şekilde ödedi. Fakat bu felaket bununla da sınırlı kalmayacaktı.

²¹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:516-517; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:19; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:450; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:89.

²¹² Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Nakışlar Yayınları, İstanbul 1980, ss:183.

²¹³ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; Faruk Sümer, "*Kösedâğ Savaşı*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXVI, İstanbul 2002, ss:272; Yinanç, **a.g.e.**, ss:170.

²¹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:517.

Baycu Noyan, kış şartlarının ağırlaşması üzerine ordusunun Selçuklu ordusu karşısında mücadele edemeyeceğini düşünerek, ordusunu daha iyi hazırlamak ve yeni takviyelerde bulunmak üzere karargâhına çekildi. Bu durum Selçuklu Devleti'ne de yaradı. Moğolların geri çekilmesi, Selçuklu idarecilerinin büyük muharebe için hazırlık yapmalarına imkân verdi.²¹⁵

1.7. Köseadağ Savaşı (1243)

Erzurum olayının ağır akıbeti üzerine devlet erkânını toplayan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, bütün idarecilerle birebir görüşerek gönüllerini aldı ve Moğol ordusunun vurmuş olduğu bu ağır darbenin memlekette ve devlet içerisinde açmış olduğu yaranın kapatılması konusunda görüşlerini söylemelerini istedi.²¹⁶ İleri görüşlü ve ferasetli kişilerden oluşan bu istişare meclisinde, herkesin fikrini söylediği ve uzun konuşmalar neticesinde verilen doğru ve isabetli karar olarak şunu söylediler: *“Müslüman ve Hıristiyan meliklerin gönüllerini almalı; onlara, mevkilerine göre isteklerini yerine getirecek menşurlar ve fermanlar gönderilmeli. İlk elçi Melik Gazi'ye gönderilmeli. Devlet kullarını Meyafarikin bölgesinin beldelerini, onun elinden almak için yaptıkları saldırıdan dolayı onların kalplerini kazanabilecek özürler dlenmeli. Padişahın kabul edebileceği bir meblağ ondan esirgenmemeli. Kardeşi Eşref'in olan Ahlat ülkesi ona verilmeli. Gönderilecek mal ile adam tutması ve o bağışla sizin kullarınızın arasına katılması için hiç vakit geçirilmeden ona bir tuğralı ferman gönderilmeli. Ayrıca o bölgelerde bulunan yiğitlerin yiğitlerini altın ve gümüş ile kendi tarafına çekmek için Naib Melikü'l-ümera Şemseddin İsfehani'yi Suriye tarafına göndermeli. Sis melikine Erakliye'yi ikta yoluyla vermeyi vadederek ve ona başka vaadlerde bulunarak, onun kendi askerleri dışında gönüllü Frenk askerlerini de toplayıp padişahın otağının hizmetine gelmelerini sağlamalı, hep birlikte düşmana saldırmak için onlara başka hazinelerde vermeli.”*²¹⁷

Moğol tehlikesine karşı düşünülen bu tedbir, herkes tarafından kabul gördü. Bunun üzerine hiç vakit kaybetmeden 10 bin dinar altın ile 100 bin dirhem gümüşü ve Ahlat'ın

²¹⁵ Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, ss:89-90; Çakmak, *a.g.t.*, ss:63-64.

²¹⁶ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:517; Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.: 37, Konya 2015, ss:57-60.

²¹⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:518-519; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:451; Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, ss:90; Çakmak, *a.g.t.*, ss:64.

mülkiyet menşurunu Melik Gazi'ye; 100 bin dinar ile milyonlarca gümüş parayı Sahib Şemseddin ile Suriye'ye; başka bir hazineyi ise Sis'e gönderdiler. Ayrıca Sultan gönderdiği bu elçilere birde mektup vererek, muhataplarına şu ifadelerle sesleniyordu: *“Eğer düşmanın saldırıya geçmediği ve idarenin elimizde bulunduğu şu sırada ihmal davranır, birbirimize duyduğumuz eski faydasız bir kin yüzünden işi ağırdan alırsak, yarın Allah korusun, iş işten geçip devletin yıkıldığı, düşmanın üstün geldiği ve talihin gözünün şaşıştığı sırada dudak ısırmanın ve el oğuşturmanın bir faydası olmaz. Pişmanlık ve ah vahtan başka yapılacak bir şey kalmaz. Şurasını unutmayın ki, bizim devletimize bir felaketin gelmesi durumunda hiç vakit geçirmeden sizleri de düşkünlük ve sefalet çukuruna atarlar. Büyüklük ve huzur, düşkünlük ve perişanlığa dönüşür.”*²¹⁸

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu mektubunu alarak huzurdan ayrılan elçiler, hiç vakit kaybetmeden anılan ülkelere gittiler. Melik Gazi, Ahlat ülkesinin kendisine verildiğini bildiren menşuru okuyup hazinesine verilen malları görünce, Sultan'ın isteğini kabul ederek adam toplamaya başladı. Bunun yanında Sahib Şemseddin, Suriye topraklarına vardığında o bölgede bulunan fakir yiğitlere para vererek yanına çekti. Sis hükümdarı da Sultan'ın çağrısına olumlu cevap vererek, şartları kabul etti. Aynı zamanda uc memleketlerine giden habercilerin de olumlu cevaplar aldıklarını Sultan'a bildirmeleri üzerine, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev ordunun toparlanması için hazırlıklara başladı.²¹⁹

Memleket dışından gelecek askeri kuvvetler için hazırlık yapılırken, memleket içerisinde de bütün ikta sahipleri ve bir kısmı Gürcü, Frank, Rum ve Ermeni ücretlilerinden oluşan merkez kuvvetleri de seferber edildi. Daha evvelki savaşlarda tecrübeleri görülen Frank askerlerinin sayıları arttırıldı. Böylece Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, toplanan 70 bin kişilik ordu ve çocukları, seçkin adamları ve haremiyle birlikte diğer memleketlerden gelecek askerler ile buluşmak üzere Sivas'a hareket etti.²²⁰ Burada Melik Gazi'nin, Sahib Şemseddin'in ve Sis hükümdarının gelmelerini bekledi. İlk olarak Nasuheddin Farisi 2 bin süvari ile Suriye'den gelerek Selçuklu ordusuna dâhil oldu. Diğer takviye kuvvetleri beklemekle meşgul olan Sultan, aynı

²¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:519; Çakmak, **a.g.t.**, ss:65.

²¹⁹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:451-452; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:90-91; Çakmak, **a.g.t.**, ss:66.

²²⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:519-520; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; Rice, **a.g.e.**, ss:74.

zamanda her gün askerleri denetleyerek, savaş araç ve gereçleri düzenlemekle vakit geçirmeye başladı.²²¹

Ordusu ile Sivas şehrinde takviye kuvvetleri bekleyen Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in asıl niyeti, Moğolları kendi topraklarına sokmamak için onlardan önce hareket ederek, Moğolları Tebriz ve Nahcivan bölgesinde karşılamaktı.²²² Zira Moğolların Erzurum'u tahrip etmelerini müteakip Sultan II. Gıyâseddin, Moğol kumandanı Baycu Noyan'ın karargâhına elçiler göndererek, ona, Erzurum şehrini tahrip etmekle kendisini mağlup etmiş olamayacağını, daha fazla asker ve şehirlere sahip olduğunu, bu nedenle olduğu yerde durmasını, çünkü gelecek kışı ordusu ile birlikte Mugan ovasında geçirmek niyetinde olduğunu belirtmişti.²²³ Sultan II. Gıyâseddin'in bu sözlerine karşılık Baycu Noyan'ın şu ifadelerle karşılık vermiştir; "Pek mağrurane söylediniz; muzafferiyet, Allah'ın muvaffak edeceği tarafta tecelli edecektir."²²⁴

Harici memleketlerden gelecek takviye kuvvetlerin gecikmesi Sultan'ın sabrını taşıyordu. Tamda bu esnada gelen bir habere göre, Moğol komutanı Baycu Noyan'ın Horasan, Irak, Fars, Kirman beldelerinden topladığı çekirge sürüsü gibi büyük bir ordu ile harekete geçtiğini öğrendi. Bu haber üzerine yardımcı kuvvetlerin gelmemiş olmasını da göz önünde bulunduran tecrübeli devlet adamları Sultan'a, Sivas şehrinin her türlü araç ve gereçle dolu olduğunu, yardımcı kuvvetleri beklemek bahanesiyle burada kalıp şehri tahkim edilmesinin gerektiğini ve ancak bu şekilde şehirde savunmaya geçmenin Melik'ten gelecek 50 bin kişilik takviye kuvvetten daha etkili olacağını söylediler.²²⁵

Savaş tecrübesinden yoksun olan bazı genç devlet adamları Sultan'a, ordumuzun gücü, altın ve gümüşümüzün çokluğu, Sivas'a sığınıp kalmamızı gerektirmez, dediler. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev bu iki farklı görüş karşısında takviye kuvvetlerin gelmesini beklemeyi uygun gördü. Bu sırada Erzincan şehrine kadar ilerleyen Moğol ordusu, şehri istila etmeye başladı. Takviye kuvvet göndereceğini vaat etmesine rağmen, sözünde durmayarak Sultan'ı kandıran Melik Gazi, asker göndermedi.²²⁶ Takviye kuvvetlerin

²²¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:520.

²²² Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:91.

²²³ Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:50; Çakmak, **a.g.t.**, ss:67-68.

²²⁴ Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:50.

²²⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:520-521.

²²⁶ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541.

gelmemesi ve Moğolların Erzincan'a kadar ilerlemesi üzerine, bazı devlet adamları Sultan'a; *"Tüccar ve Pazar esnafı gibi Sivas'ta oturuyoruz. Biz burada vakit geçirirken Erzincan ve bölgesinin halkı Moğol ordusunun öldürücü kılıcına yem olmaktadır. Bizim önerimiz, Moğollarla Tebriz önlerinde karşılaşmaktır. Düştüğümüz bu korku ve dehşet hali devam ederse, Sivas'tan çıkamayız"* dediler.²²⁷ Onların bu ifadeleri üzerine Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Moğollarla savaşmak için ordusu ile birlikte Sivas'tan yola çıktılar.²²⁸

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev komutasındaki 80 bin²²⁹ kişilik Selçuklu ordusu Sivas'tan hareket ettiğinde, Moğol ordusu da Erzincan'ı geçerek hızlı bir şekilde Sivas'a doğru ilerlemekteydi. Selçuklu askerleri Sivas ve Erzincan'dan geçen tarihi kervan yolunu takip ederek, Köseadağ mevkiine vardı.²³⁰ Moğol ordusu da 40 bin kişilik süvari ile bu bölgeye yakın bir yer olan Akşehir ovasına geldi.²³¹ Moğol ordusunun gelmiş olduğu haberi Sultan'a ulaştığında, genç ve tecrübesiz olan komutanlar bu habere sevinmiş ve ganimetin ayaklarına kadar geldiğini düşünmüşlerdi.

Türkiye Selçuklu Devleti ordusundaki bu tecrübesiz komutanların sarf etmiş oldukları sözler, diğer tecrübeli komutanların araya girmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Sahib Mühezzibeddin ve beylerbeyi Sultan'ın huzuruna çıkarak: *"Boş hayallerle kendimizi tehlikeye atmamız, askeri yok yere zahmete ve sıkıntıya sokmamız yakışı kalmaz. Yerleşmiş olduğumuz bu mevzi, düşman saldırısından hiçbir şekilde endişe duyulmayacak bir yerdir. Mevziimizin sağlamlığı, menzillerin geçilmezliği, hayvanlarımız için otun bolluğu, böylesi bir durumda kolay kolay bulunamayacak çok büyük bir avantajdır. Her ne kadar imkânı zor olsa da, Moğol ordusu şayet geçidi geçerek gelmeyi başarır, bu durumda da bizim askerimiz onlara rahatlıkla karşı koyabilir. Vaziyet ise, saltanat devletinin istediği şekilde sonuçlanır."* dediler.²³²

²²⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:521.

²²⁸ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:453.

²²⁹ Anonim *Selçuknâme*'de Anadolu Selçuklu ordusunun 100 bin olduğu zikredilmektedir. (Anonim, **Selçuknâme**, ss:43)

²³⁰ Sevim, *"Keyhusrev II"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.:XXV, İstanbul 2002, ss:350.

²³¹ İbn bibi, **a.g.e.**, ss:521-522; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:453; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:92-93.

²³² İbn bibi, **a.g.e.**, ss:522.

Türkiye Selçuklu Devleti, Türkiye'nin kaderi üzerinde çok önemli rol oynayan iki savaşın birini daha yapıyorlardı. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Moğollar karşısında başarılı bir şekilde mücadele eden Celâleddin Harezşah, Türkistan ordusu ile Anadolu'yu istilaya girişmişti. Onun bu tehlikeli ve manasız hareketi Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından 1230 yılında cereyan eden Yassıçemen Savaşı ile durdurulmuş ve böylece Anadolu kurtulmuştu. Şimdi ise, Baycu Noyan komutasındaki Türk olmayan Moğol ordusu ile Selçuklu kuvvetleri arasında, ikinci bir meydan savaşı gerçekleşmek üzereydi. Lakin bu muharebenin neticesi birincisinde olduğu gibi zaferle sonuçlanmayacak, tam aksine Anadolu'nun felaketi olacaktı. Çünkü Yassıçemen Savaşı'nda Harezşah ordusu karşısında ne kadar kudretli bir hükümdar var ise, şimdi de bir o kadar tecrübesiz ve liyakatsiz bir hükümdar bulunmaktaydı. Öyle ki, devlet işlerinde tecrübeli olan idarecileri değil, tecrübesiz ve ferasetsiz komutanları dinlemekteydi.²³³

Elhasıl, bu istişare meclisinde genç komutanlar ile tecrübeli devlet adamları arasında savaş taktiğinin savunma şeklinde mi, yoksa taarruz şeklinde mi olacağı konusunda uzunca tartışmalar yaşandı.²³⁴ Netice olarak, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in de tecrübesiz oluşu ve coğrafi şartları avantaj oluşturacak şekilde bir ferasetten yoksun oluşu, Moğollara karşı taarruz edilmesi kararını verdirmiştir.²³⁵ İki büyük ordu Köseadağ mevkiinde konuşlandı ve Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, burada eğlence meclisi kurdurarak, cahil maiyetiyle birlikte eğlendi ve onların sözlerine kandı. Bunun üzerine Nizâmeddin Suhrâb'ın düşüncelerine güvenerek hareket eden Sultan, “Allah onlarla olsa dahi Tatarları mağlup ederim!” gibi idraksiz ifadelerine kapılıp öncü birliklerin harekete geçmesini uygun gördü.

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu şekilde hareket edilmesini istediğinden sonra, Veliyüddin Pervâne, Nâsihuddin Fâris, Gürcü oğlu Zahîr üd-devle ve Nizâmeddin Suhrâb komutasındaki 3 bin (bazı araştırma kaynaklarda 20 bin olarak geçmektedir)²³⁶ Selçuklu öncü birliği boru ve davul sesleriyle hızlı bir şekilde dağdan inmeye başladı. Selçuklu birliklerinin dağdan aşağıya doğru indiğini gören Moğol ordu komutanı Baycu Noyan, yanındaki askerlerine; “Onlar dar

²³³ Çakmak, **a.g.t.**, ss:71.

²³⁴ İbn bibi, **a.g.e.**, ss:523-524.

²³⁵ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:454.

²³⁶ Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:93.

geçide gelinceye kadar beklemek gerekir. Çünkü aşağıya ininceye kadar yorulduklar. Oradan kaçmaya mecalleri kalmadı.” dedi.²³⁷

Selçuklu öncü birliklerinin hepsi aşağıya inince, buldukları yerin giriş çıkış yolları kapandı. Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu bu öncü birliklerin üzerine saldırıya geçti. Canla başla mücadele eden Selçuklu öncü birlikleri yorulmaya başlayınca, Moğol ordusu geriye çekildi. Burada Moğol ordusu eski bir Türk savaş taktiği olan geri çekilme usulünü uyguladılar. Fakat Selçuklu birlikleri, Moğol ordusunun korkudan geri çekildiğini zannederek, Sultan’a düşmanın hezimete uğradığı haberini gönderdiler. Bunun haber alan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, çok mutlu oldu ve derhal eğlence meclislerinin kurulması emrini verdi.²³⁸

Baycu Noyan, Selçuklu birliklerinin artık kımıldayamayacak derecede yorgun düştüklerini görünce, askerlerine geriye dönüp ok yağdırmalarını emretti. Böylece çok kısa zaman içinde Selçuklu birliklerini şehid ettiler. Nâsihuddin Fâris, uzun bir süre savaşmaya devam ettikten sonra, canını kurtarıp kaçarak Sultan’ın huzuruna geldi. Huzurda Sultan’ın yüzüne ağır sözler söyleyerek, “Böyle bir görüş ve önlemlerle, böyle uğursuz çalışma arkadaşlarıyla nasıl cihangirlikten dem vurur, düşmanın karşısına çıkarsın? Ülkeyi, milleti ve devleti yok edip, Müslümanları ve bütün insanları acılara boğdun” diyerek adamlarını alıp Halep’e gitti.²³⁹ Çaşnigir Mübârizüddin Çavlı ve Emir-i âlem Arslan Doğmuş’da kaçarak kurtulmayı başarmışlardı. Böylece, başkumandan da dâhil birçok Selçuklu emiri ile birlikte Moğollar, Selçuklu öncü birliklerini imha etmeyi başarmışlardı.²⁴⁰

Türkiye Selçuklu emirlerinin birer birer şehadeti ve savaş alanını terk etmesi, Sultan II. Gıyâseddin’e durumun vehâmetini çok iyi bir şekilde kavratmış ve dağ üzerinde bulunan ordugâhında mendilini yüzüne kapatarak ağlamaya başlamıştı. İçine düşmüş olduğu korku ve ümitsizliğin tesiriyle, ilk olarak haremîni ve hazinesini Tokat’a gönderdi. Savaş alanından kaçarak Sultan’a gelen Çavlı, Suhrâb’ın uğursuzluğundan şikâyet ederken, Sultan, Çavlı’ya; “İci (ağabey) bu konuda neyi öneriyorsun ve yapılacak şey nedir?” diye sordu. Sultan’ın bu sorusuna Çavlı, “Düşünme sırasında ve

²³⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:524-525.

²³⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:524-525.

²³⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:525-526; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:455.

²⁴⁰ Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:51; Çakmak, **a.g.t.**, ss:75-76.

tedbir zamanında tecrübelerime dayanarak huzurunda çıkış yollarını arz ederken, benim görüşlerime itibar etmedin. Bu durumda ben kulunun veya başkalarının elinden ne gelir?” diye cevap verdi. Karşılıklı konuşup tedbir düşündükleri sırada Sultan, “Ben gidiyor, ülkenin yönetim dizginini sana bırakıyorum. Bildiğini ve yapabildiğini hiç çekinmeden yap” dedi ve otağına çekildi.²⁴¹

Türkiye Selçuklu öncü birlikleri karşısında sahte ricat taktiğini uygulayan Moğollar, ani bir baskınla Selçuklu birliklerini bozguna uğrattı. Böylece öncü birliklerin perişan olduğunu gören ordu dağılmaya başladı ve herkes canını kurtarmaya çalıştı. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’de, kolay taşınabilir eşyalarını yanına alarak Tokat istikametine doğru yola koyuldu. Yolda karşılaştığı Emir Fahreddin Aslandoğmuş, Şemseddin Has-Oğuz ve Çaşnigir Seyfeddin Türkeri ihtiyat icabı Sultan’ın kıyafetini değiştirdiler. Uzun bir süre sonra Sultan, haremine ve adamlarına yetişti. Aradan bir iki gün geçince de Emir Mübârizüddin Çavlı, Sultan’ın huzuruna çıktı. Sultan, beylerbeyliği görevini ona verdi ve onu düzeni sağlamak ve işleri yoluna koymak için Malatya ve Elbistan bölgesine gönderdi. Sultan kendisi de Konya istikametine doğru kaçmaya devam etti.²⁴² Ayrıca bu konu hakkında bazı kaynaklar, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Ankara’ya kaçtığını ifade etmektedir.²⁴³

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in kaçışından haberdar olmayan bir takım Selçuklu askerleri tepelerde gece yarısına kadar vazifelerini yerine getirmeye devam ettiler. Moğollar da dağ üzerine çıkıncı o askerleri gördüler ve ateş yakıp gürültü çıkartmaya başladılar. Fakat müdahale etmeye cesaret edemediler. Tepelerde bulunan Selçuklu askerleri ordugâha geldiklerinde, Sultan’ın ve emirlerin kaçmış olduklarını anlayınca onlarda firar etmeye başladılar. Sabah olunca Moğol ordusu Selçuklu ordugâhına yaklaşıp otağ ve çadırlarda kimsenin olmadığını fark edince, Selçuklu ordusunun bir çeşit savaş taktiği uyguladığını düşünerek oradan uzaklaştılar. Ancak iki gün sonra ordugâha girebildiler.²⁴⁴

²⁴¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:526; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:456; Çakmak, **a.g.t.**, ss:76.

²⁴² Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:526-527; **Anonim Selçuknâme**, ss:43; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:456; Çakmak, **a.g.t.**, ss:77.

²⁴³ Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542.

²⁴⁴ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:527; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:456; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:95.

Moğollar Selçuklu ordugâhındaki çadırlara girince Türklerden kimseyi göremediler; Moğollardan korkarak hiçbir şey almadan bütün silahlarını, mallarını, altın ve gümüş hazinelerini olduğu gibi kaçtıklarını fark ettiler. Bunun üzerine ilk öncü kuvvetlerin çarpışması ile başlayan ve sonrasında da hiçbir savaş ve mukavemet gösterilmeden 3 Temmuz 1243 yılı Cuma günü bu muharebe bitmiş oldu.²⁴⁵ Böylece Selçuklu ordusu utanç verici bir şekilde mağlubiyete uğramış, hatta geri çekilme kabiliyeti dahi göstermeden herkes canını kurtarma derdine düşmüştür. Köseadağ bozgunu, Türkiye Selçuklu Devleti için zillet ve istila devrinin başlamasına neden olmuştur.

1.8. Moğol İstilâsı ve Anadolu'nun Fiilen Moğol Hâkimiyetine Girmesi

Türkiye Selçuklu Devleti ordusunun Köseadağ Muharebesi'nde iyi yönetilmemesi ve Sultan'ın cesaretsiz davranışı neticesinde savaş meydanından kaçması, Moğol ordusunun meşakkatsiz ve engelsiz bir şekilde savaşı kazanmasına neden olmuştur. Bütün kaynakların ittifakıyla ifade ettiğine göre, Moğol ordusu muharebenin neticesinde Selçuklu ordugâhında bolca ganimete sahip olmuştur. Sultanın ihtişamlı otağı, emîrlerin güzel çadırları, at, katır, deve ve çeşitli silahlardan başka, kumaş, elbise, kıymetli yemek takımları ile altın, gümüş ve değerli mücevherat Moğol ordusunun kazanmış olduğu ganimetlerdi.²⁴⁶

Türkiye Selçuklu ordusundan beklediği mukavemeti göremeyen Moğol ordu komutanı Baycu Noyan, Selçuklu ganimetlerini alarak istila ve yağma hareketini Anadolu'ya doğru ilerleyerek sürdürmeye karar verdi ve ordusu ile birlikte Sivas şehrine doğru harekete geçti.²⁴⁷ Moğol ordusunun şehre doğru geldiğini haber alan Sivas kadısı, şehrin itibarlı ve ileri gelen kişilerini yanına alarak pek çok hediye ile Baycu Noyan'ı karşılamaya çıktı. Sivas kadısı kendisinde bulunan yarlığı Baycu'ya teslim etti. Bunun üzerine Baycu, kadının verdiği yarlığa sevinerek onun isteği doğrultusunda askerlerine, şehirdeki ahalinin canına dokunmayıp sadece üç gün şehri yağmalama izni verdi.

²⁴⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:527; Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:51; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:456-457; Çakmak, **a.g.t.**, ss:79.

²⁴⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:527; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:457; Koca, **Anadolu Türk Beylikleri Tarihi**, Berikan Yayınları, Ankara 2012, ss. 29-30; Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:95; Yinanç, **a.g.e.**, ss:176.

²⁴⁷ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20.

Dördüncü gün Baycu Noyan, askerlerini alarak Kayseri şehri üzerine doğru yola çıktı.²⁴⁸

Moğol ordusu, Köseadağ Muharebesi'nde karşısında güçlü bir ordu göremeyince Anadolu'yu istila etmek için cesaretlenmişti. İstila için ilk olarak geldikleri Sivas şehrinde de aynı şekilde kendilerine karşı koyabilecek bir güç bulmayınca, çok hızlı bir şekilde Kayseri üzerine yürümeye karar vermişlerdi. Fakat bu sefer bekledikleri kolaylığı göremediler. Çünkü Kayseri halkı şehri Moğollara teslim etmek istemiyordu.²⁴⁹ Kayseri halkı Sivas ahalisine göre Moğol baskınına daha fazla hazır vaziyette idi. Köseadağ bozgunundan kaçarak Kayseri şehrine gelen Samsamüddin Kaymaz ile Topal Fahreddin Ayaz, şehirde bulunan müdafaa kuvvetlerinin başında bulunuyorlardı ve Moğol ordusunun gelmesini beklemekteydiler. Moğol ordusu Kayseri önlerine geldiğinde, sur dışındaki mahalleleri işgal edip yağmaladılar. Karşılarına çıkan bütün insanları da öldürdüler. Ertesi gün Moğol ordu komutanı Baycu Noyan, diğer Noyanlarla şehrin etrafında dolaşarak, şehrin Sivas kapısı burcuna karşı, Debbağlar (Dericiler) çarşısı tarafına üç mancınık kurdurdular. Burası şehir ahalisi tarafından sağlamlığına ve geçilemezliğine kesin olarak güvendikleri bir yerdi. Moğollar buraya kurdukları mancınıkların kullanımında esirleri ve Cavlâkîleri (Kalender) kullandılar.²⁵⁰

Moğol ordusunun Kayseri şehri muhasarası on beş gün sürdü. Şehrin surlarında yarıklar açılmasına rağmen, şehir halkı cesaretinden, kararlılığından ve fedakârlığında ödün vermiyordu. Her iki taraftan da çok sayıda ölen ve yaralananlar oldu. Hatta Kayseri halkından bir takım yiğit, Mescid-i Battal²⁵¹ dağlarında ve harabelerinde pusu kurarak, fırsatını bulduklarında Moğol ordusuna saldırdılar ve ağır kayıplar verdirdiler. Moğol ordusunun bu kayıplarını ve şehir halkının mukavemetini gören Baycu Noyan, elde ettikleri ganimetlerle geriye dönüp Kayseri'nin işgalini ertesi yıla bırakmayı düşündüler. Lakin tamda bu sırada şehrin iğdişbaşısı olan Hacuk oğlu Hüsam, geceleyin gizlice Baycu Noyan'a haber göndererek can güvencesi istedi. Baycu Noyan, kendisine can güvencesi verileceğine dair yazılı bir teminat gönderdi. Bunun üzerine

²⁴⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:528; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:459.

²⁴⁹ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542.

²⁵⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:528; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:460.

²⁵¹ Türkler, Anadolu'nun fethini Battal Gazi hatırasına bağlamış ve onun destanını oluşturmuşlardır. Battal Gazi adına bağlı birçok hatıralardan biri de Kayseri'de olup Danişmendli devrinde, XII. asırda mevcudiyetini bildiğimiz Battal Camii, Anadolu ziyaretgâhlarından biri idi. (Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:460. n.64)

şehirden gizlice çıkarak Moğol ordugâhına gelen Hacuk oğlu Hüsam, şehir ahalisinin içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumu anlattı.²⁵²

Hacuk oğlu Hüsam'ın bu ihanetinden habersiz olan Kayseri ahali, şehri savunmaya ve müdafaa etmeye devam ediyordu. Nitekim Hacuk oğlu Hüsam'ın bu şekilde canını ve malını kurtardığını öğrenen şehrin subaşı Topal Fahreddin Ayaz, aynı yolu takip ederek, gece yarısı adamları ve malları ile beraber Baycu Noyan'ın yanına vardı. Onun da gidişiyle şehrin müdafaasında bir tek Samsamüddin Kaymaz kaldı. Kayseri şehrinin önemli iki isminin kendilerine iltihak etmeleri üzerine geri çekilmekten vazgeçen Moğol ordusu, bilakis muhasaranın şiddetini daha da arttırdı. Şehir müdafaasında tek kalan Samsamüddin Kaymaz, bütün kudreti ile şehri korumaya devam ediyordu. Fakat o da bu konuda çaresiz durumda idi. Baycu Noyan, mancınıkların surları vurduğu yerden askerlerine hücum emri verdi. Surları ok yağmuruna tuttıkları sırada, burçlara merdiven kurarak kaleye çıktılar. Karşılarına çıkan bütün herkesi şehid ettiler. Kapı ve kilitleri gürz ile kırdıktan sonra artık Moğol ordusu şehre girdi ve böylece kaleyi ele geçirdiler.²⁵³ Moğol kuvvetleri daha sonra Emir-i arız²⁵⁴ ile bütün askerleri esir alıp kollarını bağlayarak, Meşhed ovasına götürdüler.

Kayseri şehrini ele geçiren Moğol ordusu, burada yapmış oldukları yıkım ve katliamdan sonra ahaliyi kılıçtan geçirip şehid ettiler. Şehirde bulunan bütün saray, köşk ve güzel evleri, sur ve kaleleri yakıp yıktılar. Şehri harabeye çevirdikten sonra, Meşhed ovasına götürdükleri askerleri de şehid ettiler. Yalnızca genç erkek ve kadınlara dokunmadılar. Onları yanlarında esir olarak götürdüler. Yolda yorulan ve hasta olanlar derhal kılıçtan geçiriliyordu. Böylece Kayseri şehri, tarihinde en büyük felakete maruz kalmıştı.²⁵⁵ Aynı zamanda Anadolu'daki Moğol istilası bununla da sınırlı değildi.

Moğol ordusu Kayseri şehrini tahrip ettikten sonra, yanlarına aldıkları ganimetlerle Azerbaycan'daki ordugâhına dönerken, yolda Erzincan'a da uğradılar. Erzincan ahalisinden istedikleri miktarda altını alamayınca, muhasara hazırlıklarını yaparak

²⁵² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:529.

²⁵³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:529-530; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:460; Kaymaz, **II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:98; Yinanç, **a.g.e.** ss:176-178.

²⁵⁴ Büyük Selçuklularda olduğu gibi Türkiye Selçuklularında da ordunun levazımatı ve ihtiyaçlarına bakan, maaşlarını veren, defterlerini tutup yoklamalarını yapan divana "Divan-ı arız", reisine de "Emir-i Arız" denilirdi. Ordunun sevk ve idaresi ve teknik işleri, "beylerbeyi" veya "melikü'l-ümera" denilen ordu komutanına ait olduğundan "emir-i arız" bugünkü Milli Savunma Bakanının konumundadır. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:530.Dpt.998)

²⁵⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:530-531; Çakmak, **a.g.t.**, ss:90.

şehrin surlarını yıkarak içeri girdiler. Sivas ve Kayseri şehirlerinden sonra Erzincan'da Moğol istilasına maruz kaldı. Burada da birçok insanı kılıçtan geçirip şehri harap ettiler.²⁵⁶ Moğol istilası nedeniyle Anadolu'dan birçok insan ve özellikle de zenginler Halep ve Suriye'ye kaçtı. Bu kaçanların başında Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev gelmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in, Babaî ayaklanmasında, Köseadağ bozgununda ve akabindeki Moğol istila faaliyetlerinde göstermiş olduğu korkak ve cesaretsiz tavırları ile kaçması, ahalinin de cesaretini kırmıştı. Ancak Moğolların geri döndüklerini ve sulh teşebbüsünü öğrendikten sonra Konya'ya gelebildi. Moğollar ile Anadolu Selçuklu arasındaki bu sulh görüşmelerini bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımdan, burada bu şekilde değinerek geçiyorum.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bütün uğraş ve çabaları ile miras bıraktığı kudretli bir devletin, onun vefatından sadece altı yıl sonra Köseadağ felaketi ile kendi döneminde tedbirini almaya çalıştığı Moğollar tarafından istilaya maruz kalması, devleti Moğol hâkimiyetine soktu. Tecrübesiz ve genç Sultan'ları kendi menfaat ve çıkarları için kullanan entrikacı Emirlerin, devlet idaresinde yetenekli kimseyi bırakmaması ve Sultan'ların eğlenceye düşkünlükleri bu felaketi hazırlayan sebepler olmuştur. Anadolu Selçuklu ordusunun Moğollar karşısında savaşmadan kaçması, ahalinin de cesaretinin kırılmasına neden oldu. Durum böyle olunca, Anadolu şehirlerini yağmalamak için yola çıkan Moğol ordusu karşısına kimse çıkma cesaretini gösteremedi.

İstila ve yağma hareketi karşısında ciddi bir direniş göremeyen Moğol ordusu, Anadolu'da on binlerce insanın canına kıydı ve birçok şehri yağmalayarak tahrip etti.²⁵⁷ Böylece Türkiye Selçuklu Devleti için Sultan I. Alâeddin devrinde ulaştığı ikbal devri, Sultan II. Gıyâseddin'in tecrübesiz ve ferasetsiz davranışları ile zillet ve sömürge devrine bıraktı. Bunun üzerine Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti ve tahakkümü, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar devam etti. Moğol istilasından sonra, Türkiye Selçuklu Devleti tahtında henüz çocuk yaşta denilecek kadar küçük Sultan'ların bulunması, bu devirde devlet otoritesinde emirlerin söz sahibi olmasına neden oldu.

²⁵⁶ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:544; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:21.

²⁵⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:528-530; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:461.

Kendi destekledikleri melikin Sultan olmasını sağlayan emirler, devletin idaresini tekelinde toplayarak menfaatleri doğrultusunda kararlar aldirdilar.

1.9. Moğol İstilâsı Sırasında Gayrimüslim Halkın Tutumu

Selçuklular'ın Anadolu'ya ilk geldiği zamanlarda, bölgeye hâkim durumda bulunan Bizans İmparatorluğu Ortodoks olmayan halka ağır baskılar uygulamakta ve onları kendi mezheplerine geçmeye zorlamaktaydı.²⁵⁸ Bizans'ın baskı ve zulmüne maruz kalan Ermeniler ve Rumlar ayrı cemiyetler halinde yaşamaktaydılar. Selçukluların Anadolu'ya gelmesinden sonra Müslüman Türkler ile Hıristiyan ahali arasında, Bizans'ın tutumundan farklı olarak bir kaynaşma ortamı meydana geldi. Bizans yönetiminde ağır baskı, zulüm ve yüksek vergiler altında ezilen halk, hoşgörülü Türk hâkimiyetini kolaylıkla kabul ettiler.²⁵⁹ Bu manada Bizans'ın baskısına en fazla maruz kalanlar şüphesiz Ermeniler olmuştur. Bunun nedeni ise, Ermenilerin Bizans Ortodoks kilisesinden ayrılmaları olmuştur.²⁶⁰ Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde Doğu Anadolu'da azınlık olarak yaşayan Ermeniler, Bizans'ın zulme kadar uzanan baskıları karşısında Türklere karşı onların safında yer almamışlardır. Bu durum Selçukluların bölgede hâkimiyet kurmalarını kolaylaştırmıştır.

Selçukluların Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar, bölgede bulunan Ermeniler'e zarar vermişse de, bu durum Ermeniler de Selçuklular'a karşı düşmanlık duygusu oluşturmamıştır. Çünkü Ermeniler, Selçuklu akınlarının kendileri için olmadığını, bilakis Bizans'ın cezalandırılması için yapıldığını düşünmekteydiler. Bizans ile Ermeniler arasındaki anlaşmazlık, Malazgirt Savaşı'nda da baş göstermiş ve bunun üzerine Bizans İmparatoru ordu içerisindeki birçok Ermeni askeri öldürmüştür.²⁶¹

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklular Anadolu'ya hızla yerleşmeye başlamış ve bu durum karşısında Bizans engeli ile karşılaşmadığı gibi bölgede yaşayan gayr-i müslim halk tarafından da karşı koyan olmamıştır. Bunun nedeni ise, bölge halkının Bizans

²⁵⁸ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, DİB Yayınları, Ankara 1997, ss:45-46; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK Yay., Ankara 2002, ss:6-7.

²⁵⁹ Şeker, *Anadolu'da Bir Arada Yaşama Tecrübesi Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, DV Yay., Ankara 2005, ss:35-36; Muhammet Kemaloğlu, "*Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler*", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, S.: 7, Burdur 2012, ss:170.

²⁶⁰ Erol Kürkcüoğlu, "*Tarihi Süreçte Türk-Ermeni İlişkileri*", *Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri Sempozyumu*, I, Ankara 2003, ss:335.

²⁶¹ Cahen, "*İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*", çev: Zeynep Kerman, *Türkiyat Mecmuası*, C.: XVII, İstanbul 1972, ss:77-100.

zulmüne karşılık Selçuklular'ın hoşgörüsünü istemeleriydi.²⁶² 1015-1080 yılları arasında Selçuklular'ın Ermeniler ile iyi ilişkiler kurduğunu görmekteyiz. Bu konuda Ermeni tarihçisi Urfalı Mateos, Sultan Melikşah'ın Anadolu'da yaşayan gayr-i müslim halka nasıl davrandığını şu sözlerle ifade etmektedir: “*Aynı yılda (1091) evrenin sahibi Sultan Melikşah, Rumların ülkelerine doğru ilerledi. Kalbi Hıristiyanlara karşı şefkat ve iyimserlikle doluydu. Fethettiği ülkelerin ahalisine bir baba sevgisi ile muamele etti. Pek çok kent, eyalet Melikşah'a teslim oldu. İsa'nın evlatlarına karşı çok iyi davrandı. Ermeni halkına refah ve mutluluk getirdi*”. Sultan Melikşah'ın ölümü dolayısıyla Mateos, “*Herkesin babası, bütün insanlara karşı merhametli ve hüsn-ü niyet sahibi sultanın ölümü, bütün dünyayı büyük bir matem içerisinde düşürdü*” demiştir.²⁶³ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Selçuklular Anadolu'da yaşayan gayr-i müslim halka hoşgörülü davranmış ve böylece farklı etnik grupların kendi topraklarında barış içerisinde yaşamalarını sağlamıştır.

Anadolu'da yaşayan gayr-i müslim ahalinin Büyük Selçuklu Devleti zamanında devletten görmüş oldukları hoşgörü, Türkiye Selçuklu Devleti zamanında da devam etmiştir. Aynı zamanda Selçuklu Sultan ve şehzadelerinin bazı zamanlarda gayr-i müslim kadınlarla da evlendikleri görülmektedir.²⁶⁴ Bu durum devlet içerisinde yaşayan ve devlete tâbi durumda bulunan Ermeni, Gürcü ve Rumlar ile akrabalık bağları kurmuş olduklarının ve böylece onların devlete bağlılıklarının arttırıldığının göstergesidir.

Anadolu coğrafyasının Moğollar tarafından istilâ edilmesi sürecinde, gayrimüslim halktan özellikle Ermeniler'in tutum ve davranışları diğer gayrimüslim tebaaya göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Ermeniler'in Türkiye Selçuklu Devleti içerisindeki durumlarından yukarıda da bahsetmiştik. Ermeniler, Selçukluları kurtarıcı olarak gördüklerinden onların hâkimiyetini kabul etmişlerdi. Fakat bazı zamanlarda Selçuklu taht mücadelelerinden de yararlanmaya çalışmışlardı. Lakin bu manada çok da başarı elde ettikleri söylenemez. Ermeniler'in Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlılıkları, Moğolların bölgeye gelişine kadar aralıklarla sürmüştü. Ayrıca Ermeniler, Selçuklu

²⁶² Turan, **Tarihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1998, ss:75.

²⁶³ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekâyinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, çev: Hrânt D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 1987, ss:176-178.

²⁶⁴ Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, çev: Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1980, ss:205.

ordusunda birçok savaşa da iştirak etmişlerdir.²⁶⁵ Dirayetli Selçuklu Sultan'ları karşısında isyan etme cesaretini bulamayan Ermeniler, ancak devlet otoritesi sarsılmaya başladığında bu konuda cesaretlenmişlerdir. Bilhassa Türkiye Selçuklu Devleti'nin şüphesiz en kudretli hükümdarı olan Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra, Ermenilerin Selçuklulara verdikleri sözleri yerine getirmemeleri ve Selçuklu tâbiyyetinden çıkmaları konusunda gerekli şartlar oluşmuştu.²⁶⁶

Moğollar, Harezmsahlr Devleti'ni mağlup ettikten sonra, Kafkasya bölgesine doğru harekete devam etmişlerdir. Bölgeye geldiklerinde burada Ermeni ve Gürcü milletleri ile karşılaşmışlar ve onları da itaat altına alma faaliyetlerine başlamışlardı. 1221 yılında başlayan bu baskı ve zulümler, gün geçtikçe daha da ağırlaşmış ve şehirleri yağmalanan Ermeniler de bu baskılara boyun eğmek zorunda kalmışlardı.²⁶⁷ Türkiye Selçuklu Devleti ile Harezmsahlr Devleti arasında 1230 yılında yapılan Yassıçemen Savaşı'nın ardından, Harezmsahlr Devleti yıkılmış ve böylece 1232 yılına gelindiğinde Moğollar Kafkasya bölgesini ele geçirerek Ermenileri haraca bağlamışlardır. Ermeniler Moğol isteklerine itaat etmedikleri takdirde ya şehirleri zapt ediliyor yahut bir kısmı tutsak alınarak köleleştiriliyordu.²⁶⁸

Ermeniler bu durum karşısında Moğollara karşı koyabilecek güçte olmadıkları için onlara tâbi olmayı kabul etmişlerdi. Bu tâbilik neticesinde, içerisinde Ermeni askerlerinde bulunduğu bir ordu ile Çurmagun Noyan 1239 yılında Kars'ı ve 1242²⁶⁹ yılında da Erzurum'u ele geçirerek yağmaladı.²⁷⁰ Bunun üzerine karşılık vererek Moğollara ağır bir ceza verme düşüncesinde olan Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev, kendisine tâbi olan devletlerle görüşerek asker ve para yardımı istedi. Görüşmeye davet edilenlerden birisi de Ermeni Kralı I. Hetum'un babası Baron Konstantin idi. Selçuklu devlet adamları Baron Konstantin'e daha evvel yapılmış olunan antlaşmalar gereği göndermekle yükümlü oldukları asker ve para miktarını iletiler. Baron, Selçuklu devlet adamlarının isteklerini kabul ederek ülkesine

²⁶⁵ A. G. Galstyan, "Sebastasi Vakayinamesinden Bir Bölüm", **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar**, çev: İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, ss:42-43.

²⁶⁶ Mehmet Ergan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK Yayınları, Ankara 2007, ss:183.

²⁶⁷ Arif Demirel, "İdari ve Mali Alanda Ermeni-Moğol Münasebetleri", **Çeşm-i Cihan E- Dergisi**, C.: 2, S.: 2, Bartın 2015, ss:66.

²⁶⁸ Aknerli Grigor, **Okçu Milletinin Tarihi**, çev: Hrand D. Anreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, ss:31; Mustafa Akkuş, "Ermenilerin İlhanlı Dinî Siyasetindeki Rollerini", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.:31, Konya 2012, ss:210.

²⁶⁹ Bu tarih Aknerli Grigor'da 1239, Abû'l-Farac'da ise 1240 olarak verilmektedir.

²⁷⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:515; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:33; Ergan, **a.g.e.**, ss:185.

dönmesinden sonra, içlerinde Haçlıların da bulunduğu yaklaşık 3 bin kişilik Ermeni kuvvetlerinin Selçuklu'ya yardım etmek amacıyla harekete geçtiği haberi alındı.²⁷¹

Selçuklu ordusunun Köseadağ Savaşı'nda (1243) henüz savaşa girmeden dağılması ve Sultan'ın savaş meydanını terketmesiyle harekete geçen Baycu Noyan, ilk önce Sivas'ı sonrasında da bir Ermeni'nin ihaneti sonucunda Kayseri'yi yağmaladı ve halkı kılıçtan geçirdi. Bunun yanında kendilerine belirli ücretler ödenerek ve antlaşmalar gereği, Selçuklu ordusunda görev alması gereken Ermeni kuvvetler de verdikleri sözde durmadılar. Kayseri kuşatmasına katılan Ermeni kuvvetler, burada da savaşa dâhil olmayarak kaçmışlardır.²⁷² Köseadağ bozgunundan sonra büyük bir karışıklık meydana gelen Anadolu'daki zenginler ve bilhassa Sultan'ın hanımı ve annesi, köleleri, cariyele ve servetlerini yanına alarak Halep'e doğru yola çıkmışlardı. Fakat Kilikya'ya geldiklerinde, daha evvel Selçuklu Sultanını yardım konusunda aldatan Kilikya Ermeni Kralı, bu kez de Sultan'ın ailesini alıkoymuştur. Aynı zamanda Suriye'ye kaçmak için yola koyulan Selçuklu devlet adamları ve zenginler de Kilikya'dan geçerken mallarına el konulmuştur. Bunun yanında Anadolu'ya giden ticaret kervanlarına da müdahale eden Ermeniler, mal akışını durdurarak Anadolu'da kıtlık yaşanmasına neden olmuşlardır.²⁷³

Ermeni Kralı I. Hetum, bu yaptıklarıyla da yetinmeyerek Moğollar'a haber gönderip Sultan'ın ailesini kendilerine teslim etmek istediğini bildirdi.²⁷⁴ Ermeni Kralının yapmış olduğu bu davranışı menfur ve iğrenç bir hareket olarak nitelendiren Abû'l-Farac, bu hareketin hiçbir hükümdar tarafından kabul göremeyeceğini kaydetmektedir.²⁷⁵ Bir başka rivayete göre ise, Köseadağ bozgunundan sonra Ermeni Kralı I. Hetum, tâbiyyetini bildirmek üzere Moğollara değerli hediyelerle birlikte bir elçi heyeti göndermiştir. Baycu Noyan bu elçilerin geliş maksadını ve getirdikleri hediyeleri görünce, I. Hetum'un alıkoyduğu Selçuklu Sultanı'nın ailesini kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Nitekim Kral I. Hetum, Sultan'ın ailesini vermek istemediyse de, Moğol tehlikesini kendi üzerine çekmemek için bu isteği kabul etmek zorunda

²⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:517-520; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:541; Ersan, **a.g.e.**, ss:185; Mehmet Özmenli, "Ermeni-Gürcü Birliklerinin Köseadağ Savaşı'nın Seyrine Etki Eden Tutumları ve Faaliyetleri", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, S.: 13, Gaziantep 2014, ss:997.

²⁷² Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; Ersan, **a.g.e.**, ss:186; Demirer, **a.g.m.**, ss:67.

²⁷³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:536; Ersan, **a.g.e.**, ss:186.

²⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:536; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, ss:264; Ersan, **a.g.e.**, ss:186.

²⁷⁵ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542-543;

kalmıştır.²⁷⁶ Moğol elçileri, mültecileri yanlarına alarak I. Hetum'un adamlarıyla birlikte Baycu Noyan'ın huzuruna çıktılar. Bu duruma sevinen Baycu, kış boyunca I. Hetum'un adamlarına yiyecek tahsis etti ve onlarla tâbiyyet antlaşması imzalayarak I. Hetum'a gönderdi.²⁷⁷

Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun hâkimiyetinin Moğollar'ın eline geçmesi üzerine, vakit kaybetmeden harekete geçen Ermeni Kralı I. Hetum, bu yeni istilacılara tâbi olmuş ve vergi vermeyi kabul ederek kendi ülkesini güvende tutma gayretine düşmüştür.²⁷⁸ Bu tâbiyyetini pekiştirmek isteyen I. Hetum, kardeşi Simbat'ı çeşitli hediyelerle birlikte 1247 yılında Moğol hükümdarı Güyük Han'ın huzuruna elçi olarak gönderdi.²⁷⁹ Uzun seyahatten sonra Güyük Han'ın huzuruna çıkan Simbat, Ermeni Kralı'nın elçisi olarak huzuruna çıktığını ve kendisine itaat edeceklerini Han'a bildirdi. Burada iyi muamele ile karşılanan ve çeşitli iltifatlara mazhar olan Simbat, Han'ın himayesine girdi.²⁸⁰ Daha sonra Simbat, Güyük Han'ın kendisine vermiş olduğu yarlık, payza ve Tatar hatunu ile ülkesine geri döndü.²⁸¹

Moğol Hanı ile Kilikya Ermenileri arasında antlaşma yapan Simbat, Ermeni memleketinden, manastırlardan ve Hıristiyanlardan vergi alınmayacağına dair bir yarlık alarak 1250 yılında geri döndü. Aynı zamanda Moğol Hanı, Ermeni Kralı I. Hetum'un da en yakın zamanda kendi huzuruna gelmesini istemişti.²⁸² Ayrıca Güyük Han ve ailesi devlet idaresinde bulunan beylerinin gayretlerinden dolayı Hıristiyanlara karşı sempati duymaya ve devlet yönetiminin üst kademelerinde önemli görevler vermeye başlamışlardı. Böylece hem bu durumun etkisiyle hem de bulunduğu coğrafi konumları dolayısıyla Güyük Han, Ermenilere güçleri yettiğince destek vermişlerdir.

Moğollar ile Ermeniler arasında bu şekilde gelişmeler meydana gelirken Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, yapılan antlaşmanın şartlarına uymadıkları, savaş için asker göndermedikleri ve ailesini alıkoyup Moğollara

²⁷⁶ A. G. Galstyan, "Simbat Sparapet'in Vakayinamesinden Bir Bölüm ", **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar**, çev: İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005 ss:95-96.

²⁷⁷ Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:52; Ersan, **a.g.e.**, ss:187.

²⁷⁸ Ahmet Sağlam, "İlhanlı Hükümdarı Gazan Han'ın Suriye Seferlerinde Ermeniler", **History Studies International Journal of History**, C.: 8, S.: 1, Ankara 2016, ss:143.

²⁷⁹ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:546; Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:63; Ersan, **a.g.e.**, ss:188; Demirer, **a.g.m.**, ss:67.

²⁸⁰ Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:37; A. G. Galstyan, "Simbat Sparapet'in Vakayinamesinden Bir Bölüm ", **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar**, ss:98; Ersan, **a.g.e.**, ss:188; Demirer, **a.g.m.**, ss:67-68.

²⁸¹ Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:38; A. G. Galstyan, **a.g.e.**, ss:19-20; Ersan, **a.g.e.**, ss:188.

²⁸² Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:38; Ersan, **a.g.e.**, ss:188.

teslim ettikleri gerekçesiyle Ermeniler üzerine sefer yapmayı kararlaştırmıştı. Böylece hem Ermenileri cezalandırmayı hem de onları tekrar itaat altına almayı planlamaktaydı. Bunun üzerine Selçuklu ordusu hiç vakit kaybetmeden Ermeniler üzerine sefere çıktı (1245). Çukurova bölgesini istila etmeye başlayan Selçuklu ordusu, Haçlı askerlerinin de yardımını alan Ermeni kuvvetlerinin direnişi ile karşılaştı. İki tarafında ağır kayıplar verdiği kuşatma sırasında, Selçuklu ordusu kaleyi fethetmek üzereyken başlayan şaganak yağmur Selçuklu ordusunu zora soktu. Bu sırada Sahip Şemseddin, Sultan'ın öldüğü ve ordunun geri çekilmesi hususunda bir haber aldı. Bu şekilde geri dönülmesinin doğru bir hareket olmayacağını kanaatinde olan Sahip Şemseddin, Emirlerle de istişare ederek Ermeniler'i barışa zorlamaya karar verdi. Bunun üzerine Sahip, Ermeni Kralına elçi göndererek şu sözleri söyledi: "Ben her zaman size riayet gösterdim. Kaç defa Sultan I. Alâeddin'i, memleketine yapacağı seferden, Tekfur muhakkik ve musaddıktır diyerek vazgeçirdim. Fakat Köseadağ bozgununda sizin her türlü kötü huylarınızı ortaya koymak ve özür dilemek hususundaki uygunsuz hallerinin Sultanın hiddet denizini dalgalandırmış, gazap fırtınasını şiddetlendirmiştir. Öze mecal kalmayınca çaresiz asker çektim ve gördüğün gibi buraya ulaştım. Eğer izin ve işaret verirsem bir saatte şehri kolaylıkla teslim alırım. Tekfur, eğer yaptığı hatadan geri dönüp af diler ve bilinen kanun üzere haraç taahhüt eder ve biran evvel haraç yüklerini hazineye gönderirse, bende bu surette arayış bulmaya ve ortadaki anlaşmazlığı kaldırmaya çalışırım". Bu ifadeler karşısında Ermeni Kralı haraç vermeyi kabul etmiştir (1246).²⁸³

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında yapılmış olan bu sefer, Selçuklu düzenli ordularının Ermeniler üzerine gerçekleştirdikleri son sefer olmuştur. Nitekim Anadolu'daki siyasi ve askeri otoritenin Moğolların eline geçmesi, Selçukluların Ermeniler üzerine sefer yapma imkânını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Köseadağ bozgunundan hemen sonra Moğol Hanı'na tâbi olduğunu bildiren Ermeni Kralı I. Hetum da Moğolların Anadolu'daki en sadık müttefiki olmuştur.²⁸⁴ Moğolların Hıristiyanları himaye etmesi ve onları dış saldırılara karşı koruması, Ermeni Kralı I. Hetum'u cesaretlendirmişti. Bu durumdan yararlanmak isteyen Hetum, Doğu Hıristiyanlığı'nın kurtuluşunun ancak Haçlı-Moğol ittifakı ile

²⁸³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:545-547; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:545; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, ss:264; Ersan, **a.g.e.**, ss:189-190.

²⁸⁴ Ersan, **a.g.e.**, ss:190.

olabileceği düşüncesindeydi. Bu manada harekete geçen I. Hetum, Papalık ve Haçlı kontlarıyla irtibata geçmesine rağmen ittifak konusunda istediği desteği bulamadı. Böylece I. Hetum'un bu girişimleri sonuçsuz kalmış oldu.²⁸⁵

Ermeniler kendi istekleri ile Moğollara itaat ettikleri için, her zaman Moğolların desteğini görmüşler ve hatta Moğollar Ermeni ülkesine vali tayin etmeyerek yönetimlerini kendilerine bırakmışlardır. Kral I. Hetum 1253 yılında Moğol Kaan'ı Mengü Han'a giderek ona 7 maddeden oluşan isteklerini dile getirdi. Kral I. Hetum, Moğol sarayına kendi isteği ile giden ilk hükümdar olduğu için, onun bu istekleri Mengü Han tarafından olumlu karşılanmıştır. Uzun bir süre Moğol sarayında kalan I. Hetum, istediklerini almayı başardıktan sonra 1254 yılında Mengü Han'ın huzurundan ayrılarak ülkesine geri dönmüştür.²⁸⁶

Moğol emir ve yasaklarına riayet eden Ermeniler, aynı zamanda askeri olarak da yardımlarını esirgememişlerdir. Moğol Kaan'ı Mengü Han, kardeşi Hülagu'yu Batı seferine tayin etmesi üzerine, 1253 yılında Suriye üzerine doğru sefere çıkmış ve Ermenilerin de askeri yardımlarını istemiştir.²⁸⁷ Bu sefere askeri yardımda bulunarak bölgenin istila edilmesini teşvik eden Ermeni Kralı I. Hetum, aynı zamanda kiliseleri ve Hıristiyanları Moğolların zulmünden korumuş, fakat camilere sığınan Müslümanları ise Moğollara katletmiştir.²⁸⁸ 1259 yılında Mengü Han'ın ölümü nedeniyle Suriye seferinde son verilmiş, I. Hetum ise yapmış olduğu katkılarından ve Baycu Noyan'a sunmuş olduğu armağanlardan dolayı Hülagu Han tarafından takdimâme ve ganimet ile ödüllendirilmiştir.²⁸⁹

Moğolların en büyük müttefiki olmanın avantajlarını, onların zafer kazandıkları dönemlerde en güzel şekilde kullanan Ermeniler, Moğolların 1260 yılında meydana gelen Ayn Calut Savaşı'nda Memlükler'e mağlup olmalarından²⁹⁰ sonra bölgede otoriteleri zayıflayınca bu avantajlar dezavantaja dönüşmeye başlamıştır. Zira Ermeniler

²⁸⁵ Ersan, **a.g.e.**, ss:191-192.

²⁸⁶ Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:45-49; Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:72; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:556; Ersan, **a.g.e.**, ss:193-194; Demirer, **a.g.m.**, ss:68.

²⁸⁷ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:574-575; Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, ss:58.

²⁸⁸ Ersan, **a.g.e.**, ss:195.

²⁸⁹ Aknerli Grigor, **a.g.e.**, ss:51-53 ; Ersan, **a.g.e.**, ss:195.

²⁹⁰ İbni Tagrıberdi, **En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)**, çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, ss:53-56; Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:81-82; İsmail Yiğit, "Memlükler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.: XXIX, İstanbul 2004, ss:90.

Moğol müttefikî olmanın cezasını, Ortadoğu’da yeni bir siyasi güç olarak ortaya çıkan Memlûk Devleti’nin en önemli hedefi ve düşmanı olmakla çekecektir.²⁹¹

²⁹¹ Ersan, “*Selçuklu-Ermeni İlişkileri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.: VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss:635-644.

II. BÖLÜM

MOĞOL HÂKİMİYETİ DEVRİNDE TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI VE MOĞOLLARLA İLİŞKİLERİ

Moğol İmparatorluğu Cengiz Han tarafından 1205 yılında kurulduğunda,²⁹² Türkiye Selçuklu Devleti tahtında Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev oturmaktaydı. Bu dönemde Türkiye Selçuklu saltanatında kardeşler arası taht mücadelesi mevcut idi.²⁹³ Aynı şekilde, Moğol hükümdarı Cengiz Han'da komşu devletleri ile siyasi mücadele içerisindeydi. Bir önceki bölümde ifade edildiği gibi, Moğolların Anadolu sınırlarına gelişleri, Harezmşahlar Devleti ile giriştikleri mücadelenin sonunda, yani 1225 yılından sonrasına tekabül eder. Bu tarihte Türkiye Selçuklu Devleti tahtında Sultan I. Alâeddin Keykubad bulunuyordu. Dolayısıyla Moğollar ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki ilk münasebet, Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde olmuştur. Sultan I. Alâeddin, Moğol tehlikesini en iyi gören ve bu tehlikeye mani olmak için tedbirler almaya çalışan bir hükümdardı.²⁹⁴

Nitekim Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan sonra tahta geçen Selçuklu Sultanları, onun kadar ileri görüşlü olamamışlardır. İhtiraslı emirlerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri ve sultanların da bu emirlere itaat etmeleri, devlet içerisinde yetenekli idarecilerin kalmamasına, bu durum da Moğol tehlikesinin devletin kapısına dayanmasına neden olmuştur. Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın mirasına, onun kadar iyi bakamayan devlet adamları, izlenilen yanlış politika ve Sultanların eğlenceye düşkünlükleri Moğolların Selçuklular karşısında zafer kazanmalarına neden olmuştur. 1243 yılında Moğollar ile yapılan Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu ordusunun yenilmesi ve Sultan'ın savaş meydanından kaçması, Moğolları daha da cesaretlendirmişti. Bunun üzerine Moğol ordusu Anadolu'ya girmiş ve birçok şehri yağmalayarak birçok insanı katletmişti.²⁹⁵ Selçuklu devlet idarecilerinin ise Moğollar ile sulh yapmaktan başka çareleri kalmamış ve onların isteklerini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Böylece Anadolu'da Moğol egemenliği başlamış, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın almış olduğu

²⁹² Yüan-Ch'ao Pi-Shi, **a.g.e.**, ss:125.

²⁹³ Kafesoğlu, **a.g.e.**, ss:97.

²⁹⁴ Koca, **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, ss:346.

²⁹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:528-530; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:542; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:20.

tedbirler, devrin idarecilerinin ihmalkârlığı yüzünden devleti ancak altı yıl koruyabilmişti.²⁹⁶

2.1. I. Alâeddin Keykubad

Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasındaki ilk münasebetlerin Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde, Moğol akıncılarının 1231 yılında Anadolu'ya girerek Sivas şehrini yağmalamaları ile başladığını²⁹⁷ I. Bölümün başında ifade etmiştik. Selçuklu Sultanı, Moğol akıncılarının bu tecavüzünün istila hareketi için bir başlangıç olacağı düşüncesindeydi. Bu nedenle ülkesini bu tehlikeden korumak adına bir takım tedbirler almayı uygun görmüştü. Her ne kadar tedbir alınsa da, Moğol hükümdarı ile iyi ilişkiler kurarak barış içinde geçinmenin en doğru hareket olduğu kanaatindeydi. Hatta Harezmşahlar Devleti hükümdarı Celâleddin'i de bu şekilde uyarmıştı.²⁹⁸

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol tehdidine karşı tedbirler almaya çalıştığı esnada, Moğol hükümdarı Ögedey Han tarafından 1236 yılında kendisine bir elçi gönderildi.²⁹⁹ Ögedey Han tarafından Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderilen Emir Şemseddin Ömer-i Kazvini'nin, Moğol Han'ı ile arasında geçen elçilik görüşmeleri hakkında dönemin önemli tarihçilerinden İbn Bibi, Şemseddin Ömer-i Kazvini'nin şu şekilde anlattığı bilgisini vermektedir:

“Günlerin hadiselerinden bir hadise ve zamanın olaylarından bir olay sebebiyle ana yurdum, doğum yerim, iyiliklerin kaynağı ve hür kimselerin toplandığı yer olan Kazvin'i terk ederek ticaret yolunu tuttum. Ticareti geçim temini için kendime meslek edindim. Erzurum'a varınca orayı her çeşit nimetlerle dolu ve her türlü imkânları olan bir şehir olarak gördüm. Kendi kendime, bu şehirde oturmalısın, yüce cennetin kıskandığı bir yeri mesken tutmalısın, dedim ve hemen o gurbet ilini yurt seçtim. Birçok vefalı dost edindim. Yolculuk defterini dürerek, güzelliklerle dolu orada yaşamaya başladım. Geçimimi arzuladığım şekilde temin ederek vakit geçirdim. Çok miktarda mala, kumaşa ve nimete sahip oldum.” Şemseddin Ömer, memleketinden ayrılarak Selçuklu şehri Erzurum'a yerleşmesinin nedenini bu şekilde anlattıktan sonra,

²⁹⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:457.

²⁹⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:419.

²⁹⁸ Ayrıntı için bkz. ss:30-32.

²⁹⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:452; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:405.

kendisinin Moğol ülkesine gitmek zorunda kalmasını şu ifadelerle anlatmaya devam etmektedir:

“Fakat her an mutluluk duyguları tahrik parmağını hareket damarına basarak beni Türkistan seferine zorluyordu. Ayrıca elimde bulunan inciler ve kıymetli taşlarla rengârenk pahalı kakma işleri yapmış, vaktimin bir kısmını o işle geçirmiştım. Yaptığım bu işler, basiret gözüne, akıl ölçüsüne güzel göründü. Kendi kendime, böyle nefis kakma işleri, büyük padişahın (Moğol Hanı) hazinesinden başka yere yakışmaz. Her ne kadar padişahın huzuruna varmak için uzun yollar almak gerekiyorsa da her istek ve arzuda başarı ve zafer gizlidir, dedikten sonra yolculuk atını eyerledim. O dergâhın yolunu kendime açtım.”³⁰⁰ Bu düşüncelerle Moğol ülkesine doğru yola koyulan Şemseddin Ömer, Moğol ülkesinde çok kârlı bir ticaret yaptıktan sonra, Ögedey Han ile arasında geçen konuşmadan da bahsetmektedir. Moğol Han'ı, Şemseddin Ömer'in Rum beldelerinden geldiğini öğrenince, Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın yönetiminde ve padişahlıkta tutmuş olduğu yolu sordu. Bunun üzerine Şemseddin Ömer, Ögedey Han'a şu cevabı verdi:

“İslâm âlemi hiçbir zaman onun gibi birini görmedi. Eteği pak, duyguları temiz, dini sağlam, düşüncesi isabetli, akli kâmil, ülkesi mamur, malı çok ve halkı mutludur. Onun kahrının ve siyasetinin kemendiyle fitnelerin, zalimlerin ve yol kesicilerin yolu tamamen kapanmıştır. Adaleti sırasında, mahkeme esnasında güçlü ile zayıf, zengin ile yoksul arasında bir fark olmaz. Güneş gibi herkesin üzerine aynı şekilde ışık verir. Yağmur gibi dağa da yağar ovaya da. Rüzgâr gibi tepeye de eser düzlüğe de. O düşmanı avlayan akıllı ve yetenekli bir yöneticidir.” Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bu kadar güzel vasıflara sahip olduğunu öğrenen Moğol hükümdarı Ögedey Han, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kendisine tâbi olması gerektiğini şu ifadeleri ile dile getirmiştir:

“Böyle vasıflarla vasıflanmış ve yeteneklerle süslenmiş bir padişahı sevgimizden ve dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur. Onu uyaralım da padişahlığımıza il (barış halinde) olsun. Ülkesi ve halkı mamur ve müferreh kalsın! Yönetimimiz sırasında göndereceğimiz süyürgamişi (ihsan) ve hediyelerle onu sevindirelim.” Moğol hükümdarı Ögedey Han, bu ifadelerinden sonra Şemseddin Ömer'e Sultan I. Alâeddin

³⁰⁰ İbn Bibi, a.g.e., ss:452-453; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:405.

Keykubad'a elçi olarak gitmesi teklifinde bulunur.³⁰¹ Onun bu teklifi üzerine Şemseddin Ömer, kendisinin tüccar olduğunu ve elçilik mesleğinin inceliklerini bilemeyeceğini, bilmeden bir hata veya kusur işlerse Moğol Hanı'nın cezasından ve azabından korktuğunu ifade etti. Bunun üzerine Moğol Hanı, nazarlarının onun üzerine düştüğünü ve bu görev için onu seçtiklerini ifade etmiştir. Böylece elçilik görevini üstlenen Şemseddin Ömer, yanına verilen iki Moğol nökeri (köle) ile gümüş bir payza³⁰² ve bir yarlıkla (ferman) Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a Ögedey Han'ın mektubunu iletmek üzere yola çıktı.

Moğol sarayından ayrılarak Anadolu'ya doğru yola çıkan Şemseddin Ömer, uzun bir süre sonra Kayseri'ye geldi. Bu sırada Sultan I. Alâeddin Keykubad Alanya'da idi. Bunun üzerine Çaşnigir Mübarizeddin Çavlı, Moğol Hanı'nın elçi gönderdiği haberini Sultan'a bildirdi. Vaziyeti öğrenen Sultan, Kayseri'de bulunan emirlere gelen elçi heyetinin iyi bir şekilde karşılanması ve gönüllerinin hoş edilmesi talimatını verdi. Böylece Moğol elçi heyeti iyi bir şekilde karşılanarak bütün ihtiyaçları ve istekleri yerine getirildi. Sultan I. Alâeddin Keykubad ise, bahar yüzünü göstermeye başladığı zaman Alanya'dan Kayseri'ye geldi. İlk iş olarak Moğol Hanı'nın göndermiş olduğu elçi heyetini yanına çağırdı ve onlara saygı gösterdi. Elçi Şemseddin Ömer, Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın göndermiş olduğu yarlığı Sultan'a sundu.³⁰³ Sultan bu yarlığı öptükten sonra ayağa kalkıp onu okumaya başladı. Ögedey Han'ın göndermiş olduğu yarlık da şu ifadeler yer almaktaydı:

“Adil padişah Sultan Alâeddin Keykubad bilsin ki iyi yönetimin ve halka iyi davranman, geleni gideni hoşnut etmen konusundaki iyi şöhretini bize bildirdiler. Ben o habere çok sevindim. Onun için sana süyürganışı buyurdum. Senin her zaman ülkende huzur ve rahat içinde olmanı istedim. Yüce Tanrı bizi büyük kılmış ve aziz yapmıştır. Yeryüzünü bizim soyumuza vermiştir. Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve seni bize bağlanmaya ve itaate çağırmak vacip oldu. Bizim halimizi bildirdiğimiz kimseler bize bağlanmazlar, asilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek köklerini kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır.

³⁰¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:454.

³⁰² Büyük Moğol devleti ile şubelerinde bir de payze veya payza adı verilen plaka tarzında şahsa mahsus irade ve amannameler vardı. Bunu başlıca idareleri altındaki hükümdarlar, emir, askeri kumandanlar ve valilere verirlerdi. Mamafih bazen başkaları ve şayan-i itimat olanları da alırlardı. Payza her kime verilmiş ise onun hakkında merhamet ve inayet alameti idi. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:454.dpt.866.)

³⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:455.

Mallarını mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceği bir şey olmaz.³⁰⁴

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın gönderdiği bu mektubu okuduktan sonra, ifadelerin muhtevasını düşünmek üzere odasına çekildi. Daha sonra elçi Şemseddin Ömer'i yalnız olarak odasına çağırdı ve ona karşı ilk sözü şu oldu: *“Allah’a şükürler olsun ki, o seçkin kulu olan senin gibi bir Müslümanı bize elçi olarak gönderdi. Allah’ın aziz kıldığı kimse olan sen, bizi aziz kıldın. Sana soracağım şeye dindarlık icabı, yalansız, dolansız ve açık olarak cevap ver ve hiçbir şeyi benden saklama.”* Sultan I. Alâeddin'in bu ifadeleri üzerine, Şemseddin Ömer şöyle cevap verdi: *“Bildiğim her şeyi İslâm padişahının huzurunda ilan ederim.”* Bunun üzerine Sultan'ın *“Onunla dost olursam ülkeme göz diker mi?”* sorusuna, Şemseddin Ömer şu cevabı verdi: *“Allah korusun! Onun o kadar ülkesi var ki, her yıl huzuruna oralardan elçiler gelir. Elbiseler hazinelerinde çürüyor. Atları sürülerde ve ahırlarda yaşlanıyor. O kadar altını var ki, yer altında telef oluyor. Yalnız buna rağmen uzaktan da olsa ona bir hediye götürmek, ona karşı içi dışı bir tutmak gerekir.”*³⁰⁵

Moğol elçisi Şemseddin Ömer'in bu ifadelerini duyan Sultan I. Alâeddin, Moğol hükümdarı Ögedey Han'ın kendi memleketinde gözü olmadığını anlayınca bu duruma çok sevinmişti. Bunun üzerine Moğollarla dostça geçinmek gerektiğini düşündüğünden, Moğol Hanı'nın il olma teklifini kabul etmiştir.³⁰⁶ Böylece Moğol Hanı'nın dostluğunu kazanarak, memleketini istiladan korumaya çalışmıştır. Zira Sultan I. Alâeddin, Celâleddin Harezşah'a da bu şekilde hareket etmesini, yani Moğollar ile dostane ilişkiler kurup iyi geçindiği takdirde, memleketini ancak bu davranış ile Moğol tehlikesinden koruyabileceğini ifade ediyordu. Sultan I. Alâeddin'in Moğol dostluğunu kabul ettikten sonra zuhur eden vakıayı Şemseddin Ömer şöyle anlatmaktadır: *“Sultan I. Alâeddin'in fermanı üzerine hediyeler, armağanlar ve Rum'a özel şeyler hazırladılar. Fakat Sultan ansızın, 1 Haziran 1237 tarihinde Hakkın rahmetine kavuştu. Yerine saltanat tahtına oturan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, emirlerinden bazılarını bana ve adamlarıma göndererek, “Babam sana ‘birader’ diye hitap ederdi. Ben sana ‘baba’ diyeceğim. Bende babam kutlu sultanın yaptığı gibi sana bağlılık ve kulluk yolunu*

³⁰⁴ İbn Bibi, a.g.e., ss:454-455; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:406.

³⁰⁵ İbn Bibi, a.g.e., ss:455-456.

³⁰⁶ Abû'l-Farac, a.g.e., ss:532; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, a.g.e. ss:18; İbn Bibi, a.g.e., ss:456; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:407; Kaymaz, **II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:22; Yinanç, a.g.e., ss:116.

tutacağım” haberini ulaştırmamı isteyerek, Sultan I. Alâeddin’in hazırlattığı peşkeşleri Her-i Mısır-ı Malatyavi’nin oğlu adıyla tanınmış olan Fahreddin ile birlikte yola çıkardı. Ögedey Han’ın huzuruna varınca Sultan I. Alâeddin tarafından iyi karşılıandığımızı, onun dostluğu kabul ettiğini ve kendisine hediyeler gönderdiğini söyledikten sonra vefatını da haber verdim. O zaman üç defa, “Kıran, kıran, kıran!” (Yazık, yazık, yazık) dedi. Sultan I. Alâeddin dileği hoşuna gitti. Ondan sonra tekrar Rum diyarına gitmem ve baskak³⁰⁷ olmam hükmolundu.”³⁰⁸

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol Hanı tarafından kendisine gönderilen “il” olma teklifini kabul etmekle, ülkesini büyük bir taarruzdan korumuştu. Nitekim onun zamanında Moğolların etrafta devam eden istila ve akınları Türkiye Selçuklu hududları dışında kalmıştır. Bu durum Moğolların, Sultan I. Alâeddin’in kudretine, siyasi anlayışına ve her tarafta kazanmış olduğu itibarına ne kadar saygı gösterdiklerinin göstergesi olmuştur. Aynı zamanda Moğolların Sultan I. Alâeddin’e gösterdikleri bu saygı şüphesiz, onun kudreti ve Anadolu’nun aşılmaz arazisi ile kaleleri sayesinde olmuştur. Nitekim Sultan I. Alâeddin’in menfur bir şekilde zehirlenmesi³⁰⁹ üzerine tahta oturan oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in, devlet idaresinde göstermiş olduğu zafiyet Moğolların gözünden kaçmamış, bu durum onların Anadolu’yu istilaya girişmelerine zemin hazırlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasındaki ilişkilerde rol oynayan bir başka unsur da göze çarpmaktadır. Bu da devrin önemli mutasavvıflarından olan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’dir. Mevlâna, devlet erkânı tarafından fikirlerine saygı gösterilen bir kimse olduğu için, çoğu hükümdar ve idareci sürekli olarak Mevlâna ile fikir alişverişi içerisinde olmuştur. Çalışmamızın bu noktasında Mevlâna’nın Anadolu’ya gelişini kısaca özetleyerek Sultan I. Alâeddin devrinde devlet erkânı ile olan ilişkisine değineceğiz. Zira daha sonraki dönemlerde Mevlâna’nın, Selçuklu-Moğol ilişkilerinde etkili olması, bu dönemde kazandığı saygınlığından ötürü olmuştur.

Mevlâna’nın, din ve tasavvuf konusunda adından söz ettiren ve ehl-i mutasavvıfın önemli simalarından olan babası Bahâeddin Veled’in, annesi tarafından Harezmşahlar

³⁰⁷ Her mıntıka veya şehirde o mıntıkanın şer’i işleri müstesna olarak diğer bütün muamelatı Cengiz Han yasına gereğince tetkik ve kontrol etmek üzere “baskak” veya “başkak” ismiyle bir memur bulunurdu. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:456. Dpt:869.)

³⁰⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:455-456.

³⁰⁹ Anonim, **Selçuknâme**, ss:42.

hanedanına mensup olduğu bilinmektedir. Lakin hanedanın hangi sultanına mensup olduğu malum değildir.³¹⁰ Ayrıca bazı kaynaklar Bahâeddin Veled'in soyunun, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) halifesi Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) dayandığı bilgisini vermektedir.³¹¹ Sultânü'l-ulema³¹² unvanı verilmiş olan babası Bahâeddin Veled, Muhammed Harezmşah'ın yüzüne karşı açık bir şekilde yürüdüğü yolun şeriat yolu olmayıp, bidat yolu olduğunu söylemesi³¹³ ikili arasındaki samimi ilişkiyi zedelemiştir. Bu durum bir zaman sonra daha da büyümüş ve neticede Bahâeddin Veled, 1213 yılında şehri terk etmiştir.³¹⁴ Bu tarihte Mevlâna ise henüz beş yaşlarında idi.³¹⁵ Bu sırada Bahâeddin Veled'in şöhreti Anadolu'da da yayılmaya başlamış ve Sultan I. Alâeddin Keykubad, 1228 yılında Bahâeddin Veled'i Konya'ya davet etmiştir.³¹⁶ Davete icabet ederek Konya'ya gelen Bahâeddin Veled'i, Sultan I. Alâeddin büyük bir coşku ile karşılamış ve atından inip onun eteğini öperek, "Kendi saadet ve devletimi elde etmek için bu kulluğu yüce zatınıza sunuyorum" demiştir.³¹⁷ Babası ile Konya'ya gelen Mevlâna bu tarihte gençlik yıllarını yaşamaktaydı. Zira Mevlâna'nın Konya'ya geldiğinde 14 yaşında,³¹⁸ babasının vefat ettiğinde ise 24 yaşında olduğu ve babasının yerine geçerek onun makamını boş bırakmayıp müderrislik yapmaya başladığı ifade edilmektedir.³¹⁹

Mevlâna'nın devlet erkânı ile tanışması ise, hiç şüphesiz babası sayesinde olmuştur. Çünkü Bahâeddin Veled, oğlunu her zaman yanında bulundurmuş ve gittiği her yere beraberinde götürmüştür.³²⁰ Bahâeddin Veled, Anadolu coğrafyasında isminin

³¹⁰ Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:74; Baycan Ateş, Selçuklular Döneminde Anadolu'da Mevlâna Algısı, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karabük Üniversitesi SBE, 2016), ss:10.

³¹¹ Feridun bin Ahmed Siphalsalar, **Hazreti Mevlana ve Yakınları (Siphalsalar Risalesi)**, çev: Ahmed Avni, Yay. Haz.: Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınevi, İstanbul 2007, ss:21.

³¹² Bahâeddin Veled'e, "*Sultânü'l-ulema*" unvanının verilmesini, kaynaklar şu şekilde aktarmaktadırlar. Belh diyarında bulunan üç yüze yakın müftü bir Cuma gecesi Hz. Peygamber'i (a.s.m.) âlem-i manada gördüler ve Hz. Peygamber (a.s.m.) onlara hitaben; "*Bugünden itibaren Bahâeddin Veled'e "Sultânü'l-ulema" deyiniz ve öyle hitap ediniz*" diye buyurdu. (Ahmed Eflâki, **Âriflerin Menkubeleri I**, çev: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, ss:110; Neriman Güneş, Türkiye Selçukluları'nda Mutasavvıflar (1075-1308), (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2014), ss:61; Ateş, **a.g.t.**, ss:11.)

³¹³ Şefik Can, **Mevlana Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, ss:33.

³¹⁴ Mehmed Önder, **Mevlana Hayatı-Eserleri**, Kervan Yayınevi, İstanbul 1973, ss:19-20; Bazı araştırmalar bu tarihi 1220 olarak vermektedir (Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlâna (Hayatı-Sanatı-Eseri)**, 8. Baskı, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954, ss:5; Önder, **a.g.e.**, ss:20; Eva de Vitray-Meyerovitch (Havva Hanım), **Hz. Mevlânâ ve İslam Tasavvufu**, çev: Mehmet Aydın, Konya İl Kültür Turizm Yayınları, Konya 2012, ss:6.)

³¹⁵ Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:95-98.

³¹⁶ Siphalsalar, **a.g.e.**, ss:26; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.: 25, Konya 2011, ss:119; Güneş, **a.g.t.**, ss:62; Ateş, **a.g.t.**, ss:18.

³¹⁷ Siphalsalar, **a.g.e.**, ss:26; Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:122; Eva de Vitray-Meyerovitch, **a.g.e.**, ss:6; Ridvan Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları İle İlişkileri, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyonkarahisar 2012) ss:48; Ateş, **a.g.t.**, ss:18.

³¹⁸ Siphalsalar, **a.g.e.**, ss:26; Ateş, **a.g.t.**, ss:21.

³¹⁹ Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:133; Eva de Vitray-Meyerovitch, **a.g.e.**, ss:7.

³²⁰ Sultan Veled, **İbtidanâme**, çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Güven Yayınları, Ankara 1976, ss:132-133.

yayılması ile halkın ve devlet erkânının sevgisini kazanmıştır. Bu vesile ile Mevlâna'da aynı şekilde hürmet görmüş ve babasından sonra da özellikle Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarının saygısını kazanmıştır. Selçuklu devlet adamları Mevlâna'nın müridi olmuş ve onunla sürekli fikir alışverişinde bulunmuşlardır.³²¹

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak devrini yaşadığı Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde Anadolu, ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Moğol tehlikesinden kaçarak Anadolu'ya sığınan âlimler, şeyhler ve irfan erbabı Anadolu'yu bu tehlikeden uzak güvenli bir bölge olarak görmüşlerdir.³²² Bunda Sultan I. Alâeddin'in ilme verdiği önem ve âlimlere gösterdiği saygı ve hoşgörünün³²³ de payı oldukça fazladır. Sultan, sürekli olarak ilim meclislerine katılır, âlimlere hürmet eder ve onların ihtiyaçlarını gidermeye hassasiyet gösterirdi.³²⁴ Sultan I. Alâeddin devrinin en önemli mutasavvıflarından olan Mevlâna'da, sürekli Sultan ile irtibat halinde olmuştur. İkisi arasındaki samimiyet her geçen gün daha da artmış ve hatta Mevlâna oğulları Sultan Veled ile Alâeddin'in sünnet törenine Sultan I. Alâeddin Keykubad'ı da davet etmiştir.³²⁵ Eflâkî bu konu hakkında Sultan Veled'den şu şekilde nakilde bulunur: “Bir gece arkadaşlar babamın hizmetinde oturmuşlardı. Birinin sünnet düğünü hikâyesi geçti. Mevlâna; bizim Bahâeddin yedi yaşında, kardeşi Alâeddin ise altı yaşında sünnetleri gerçekleştirildi... Düğün yaptıkları vakit Sultan Alâeddin'in emirleri ve naibleri orada bulunuyorlardı. Bütün kaleyi nefis kumaşlar ve silahlar ile baştan aşağıya süslediler. İslam padişahı da bu toplantıda hazırды. Öyle bir düğün yaptılar ki hiçbir devirde misli görülmemişti. Padişah da babama o kadar saygı gösterdi ki sorma.”³²⁶ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Sultan I. Alâeddin ile Mevlâna'nın irtibat ve ilişkileri Bahâeddin Veled'in vefatından sonra da artarak devam etmiştir.

Mevlâna Celâleddin, büyük bir hoşgörü içerisinde idarecilerle ilişkiler kurmuş ve onları manen motive etmeyi çok iyi bilmiştir. Bu nedenle Mevlâna ve beraberindekiler, başta I. Alâeddin Keykubad olmak üzere bütün Selçuklu idarecileri tarafından saygı duyulup,

³²¹ Ahmet Güzel, **Aşkın Simurgu Mevlâna Celâleddin**, Rûmî Yayınları, Konya 2007, ss:171.

³²² Fûruzanfer, **a.g.e.**, ss:122; Ateş, **a.g.t.**, ss:82.

³²³ Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi**, TTK Basımevi, İstanbul 1978, ss:127.

³²⁴ Mehmet Aydın, “*Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı*”, **2. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1986, ss:282.

³²⁵ Hacıgökmen, **a.g.m.**, ss:123.

³²⁶ Eflâkî, **a.g.e.**, ss:314-315.

himaye edilmişlerdir.³²⁷ Aynı zamanda Mevlâna'nın, Selçuklu sultanlarına büyük bir şefkat ve hayranlık ile yaklaşması, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ı ziyadesiyle memnun etmekteydi. Mevlâna ile Sultan I. Alâeddin arasındaki bu samimi ilişkiler, Sultan'ın vefatına kadar devam etmiştir.

Anadolu'nun Moğollar tarafından şiddetli akınlara maruz kalması ve nihayetinde istila ve yağma edilmesinin Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminden sonra inkişaf etmesi, Sultan Keykubad'ın yüksek zekâ ve ferasetli davranışları ile ülkesini Moğol tehlikesinden nasıl koruduğunu göstermektedir.³²⁸ Ondan sonra gelen oğlu II. Gıyâseddin'in aynı ferasetten uzak olması ve devlet idaresini ihtiraslı emirlerin eline bırakarak zafiyet göstermesi Moğolları Anadolu'nun zenginliklerine çekmiştir.

2.2. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Devri

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın büyük oğlu olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının 1237 yılında zehirlenerek vefat etmesi üzerine, Şemseddin Altunaba, Kadı Şerafeddin oğlu Taceddin Pervane, Cemaleddin Ferruh, Sâdeddin Köpek ve Gürcü oğlu Zahireddin gibi devler adamlarının desteği ile Türkiye Selçuklu tahtına oturdu. Sultan I. Alâeddin'in veliaht olarak diğer oğlu İzzeddin'i tayin etmesi, Harezmlî beylerin II. Gıyâseddin'in sultanlığına karşı çıkmalarına neden olmuştu. Fakat diğer devlet adamlarının daha evvel davranmış olmaları ve onların hareket etmekte yavaş kalmaları, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Selçuklu tahtına oturmasını kolaylaştırdı. Böylece Harezmlî Beyler de onun sultanlığını kutlayarak ona itaat ettiler.³²⁹

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev Selçuklu tahtına oturduğunda henüz genç yaşta idi. Onun yaşı hususunda kaynakların verdiği bilgiler de çelişkilidir.³³⁰ Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın vefatından sonra, Selçuklu tahtına oturacak meliki belirleme süreci, devlet adamlarının iki gruba ayrılmasına neden olmuştu. Yerli beylerin desteğini alan II. Gıyâseddin yeni sultan olmuş ve yabancı beyler ona itaat etmiş olsa da, bu durum devlet idaresinde ayrılıkların ortaya çıkmasına sebebiyet vermişti.³³¹ Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Moğollar Sultan I. Alâeddin'in devlet yönetimindeki kudreti ve siyasi

³²⁷ Kara, **a.g.e.**, ss:246; Ateş, **a.g.t.**, ss:84.

³²⁸ Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:408.

³²⁹ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:537; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:463-466; Mahmut Yıldırım, II. Gıyâseddin Keyhüsrev Devri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi SBE, 1998), ss:7-8.

³³⁰ Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:423; Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri, ss:32.

³³¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:466-467; Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri, ss:33.

zekâsından dolayı, Türkiye Selçuklu topraklarına saldırma cesareti gösteremiyorlardı. Fakat Selçuklu idaresindeki bu ayrılık devlet otoritesini de zayıflatmış ve böylece birçok sıkıntının gelmesine neden olmuştu. Daha evvel ayrıntılı bir şekilde ele almış olduğumuz Babaî Ayaklanması ve Moğolların Anadolu'yu istila etme konuları bu sıkıntıların başında gelmektedir.

Moğolların Selçuklu topraklarına saldırması, Selçuklu idaresindeki zafiyetin göstergesi olmuştu. Özellikle bu dönemde Emir Sâdeddin Köpek'in yapmış olduğu kıyımlar, devletin çökmesinde önemli etken olurken devlet idaresinde de yetenekli emirlerin kalmamasına neden olmuştu. Bu nedenle biz burada ilk olarak Sâdeddin Köpek'in devleti nasıl yıkıma hazırladığını ele alarak, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamış olalım.

2.2.1. Sâdeddin Köpek'in Devlet İdaresindeki Tahakkümü

Türkiye Selçuklu Devleti emirlerinden olan Sâdeddin Köpek³³²'in ismi, kaynaklarda ilk olarak Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde zikredilmektedir.³³³ Tarih sahnesindeki yıldızının parlaması ise, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahta çıkaran beyler arasında yer alması ile olmuştur. Sultan I. Alâeddin zamanında, bir ara divanda tercümanlık yapmış, hatta 1228 yılında Sultan Keykubad'ın Davutşah ile olan münasebetleri sırasında yazılan ahidnâme, tercüman sıfatıyla Sâdeddin Köpek tarafından kaleme alınmıştır.³³⁴ Daha sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından sarayın av ve imar işleri ile uğraşan Emir-i Şikar ve Mimar makamına getirildiğini ve Kubadâbâd diye anılan sarayın mimarının Sâdeddin Köpek olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.³³⁵

Sâdeddin Köpek, Sultan I. Alâeddin döneminde sultan ile devlet adamları arasında cereyan eden vakıalarda etkilenmediği halde, Sultan Keykubad'ın vefatından sonra devlet adamları arasındaki iktidar mücadelesinde onu, II. Gıyâseddin Keyhüsrev taraftarlarının öncüsü olarak görmekteyiz. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta oturmasında önemli rol oynamış olması, onun daha sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin

³³² Köpek unvanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. sayfa:30.

³³³ Çakmak, "Anadolu Selçuklu Devleti Emirlerinden Sadeddin Köpek'in Siyasi Entrikaları", E. Semih Yalçın (Ed.), **Prof. Dr. Kâzım Koprıman'a Armağan** içinde (271-279), Ankara: Berikan Yayıncılık, 2003, ss:271.

³³⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:351.

³³⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:353.

kaderinde de etkili rol almasına neden olmuştur.³³⁶ O, zekâsı ve kurnazlığı sayesinde, henüz genç yaşında ve tecrübesiz olan Sultan'ı kandırarak devlet idaresinde söz sahibi olmaya başlamıştı.³³⁷ Devleti ele geçirmek ve ülkede tek söz sahibi olmak isteyen Sâdeddin Köpek, Harezmlî beylerin kendisine rakip olacağını düşündüğü için, bu beyler ile Sultan II. Gıyâseddin'in aralarının bozuk olmasından yararlanmak istemiştir.³³⁸

Sultan'ın gözüne girebilmek adına her türlü dalkavukluğu yapmaktan çekinmeyen Sâdeddin Köpek, bir şekilde kendisini Sultan'a inandırmış ve nihayetinde Sultan'ın gözüne girebilmeyi başarmıştır. Devlet idaresinde tecrübesiz olan Sultan II. Gıyâseddin ise, karşısında açık bir şekilde hakikati konuşanı değil, yalakalık yaparak kendisini yücelten kişilere değer vermeyi tercih ediyordu. Bunu en iyi şekilde becerebilen kişi olan Sâdeddin Köpek, bu sayede her geçen gün devlet idaresindeki gücünü artırmaktaydı.³³⁹ Kendi istek ve arzuları doğrultusunda Sultan'a kararlar aldırabileceğine inanıyordu, lakin bu kararlara karşı çıkabilecek durumda olduğunu düşündüğü devlet adamlarını da etkisiz hale getirmesi gerekmekteydi.

Devlet idaresini eline alma yolundaki en büyük engel olarak Harezmlî beylerinin en büyüğü olan Kayır Han'ı gören Sâdeddin Köpek, bu beyler ile Sultan arasındaki çekişmelerden faydalanarak, Sultan'a Kayır Han aleyhinde şu ifadelerde bulundu: “*O, siz cihan padişahımızın kulluğundan ayrılacaktır. Eğer bu ülkeden başka bir yere giderse, askerlerimizin sayısı ve gücü hakkında bilgi sahibi olduğu için düşmanları devletinize karşı kıskırtır. Beldeleri zor duruma sokar. O zaman saltanatta zayıflama görülür. Onun tutuklanmasının iyi olacağı düşüncesindeyim. O tutuklanırsa, diğer Harezmlîlerin kaçış yolu kapanır. Korkup çekinerek doğru yola girerler ve sizden ayrılmaya kalkmazlar.*”³⁴⁰

Gençliğin ve devlet idaresindeki tecrübesizliğin vermiş olduğu gurur ve kibir yüzünden Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Sâdeddin Köpek'in bu iftira ve desiselerine inanmış ve Kayır Han'ı yakalatarak Zamantı kalesine hapsedtirmişti. Burada bir süre sonra hastalanarak vefat eden Kayır Han'ın durumundan haberdar olan diğer Harezmlî Beyler ise, hayatlarının tehlikede olduğunu anlayarak kaçış yolunu tercih ettiler ve gittikleri

³³⁶ Turan, “Sadeddin”, İA, C.: X, MEB Yayınları, İstanbul 1980, ss:33.

³³⁷ Çakmak, **a.g.t.**, ss:36.

³³⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468.

³³⁹ Kaymaz, Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü, ss:106.

³⁴⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468.

yerleri yakıp yıkarak ülkeyi sıkıntıya ve karışıklığa sürüklediler. Durumu öğrenen Sultan, bu beylerin yakalanması hususunda Emir Kemaleddin Kamyar'ı görevlendirdi.³⁴¹ Kamyar'ın adamlarının bu beyler karşısında yenilgiye uğraması, Sâdeddin Köpek adına Kemaleddin Kamyar'ı ortadan kaldırmak için bulunmaz bir fırsat olmuştur.

Devlet idaresindeki rakiplerini tek tek ortadan kaldırmaya çalışan Sâdeddin Köpek, Emir Şemseddin Altunaba'nın kendisi hakkında konuştuğu ve kendisinin devlet için çok tehlikeli olduğunu söylediğini duyunca, Sultan'ı, Altunaba için kışkırtmaya başladı. Şemseddin Altunaba için hayali suçlar isnad ederek, Sultan'ın gözünden onu düşürmeyi başardı.³⁴² Böylece onu da öldürterek, bir rakibini daha etkisiz hale getirmişti. Sultan II. Gıyâseddin, Köpek'in bu imha hareketlerine rağmen hala veliaht İzzeddin Kılıç Arslan'ın varlığından kuşkulananak saltanatının elinden çıkmasından korkuyordu. Sâdeddin Köpek ise bu konuda Sultan'ı sürekli tahrik ediyor ve rakip olarak gördüğü devlet adamlarını İzzeddin ile işbirliği yapmakla suçluyordu.³⁴³

İhtiraslı devlet adamı olan Sâdeddin Köpek'in sözlerinden dışarı çakmayı beceremeyen Sultan II. Gıyâseddin, kendi çocukları olunca, veliaht İzzeddin'in öldürülmesi emrini verdi.³⁴⁴ Bu sırada Köpek ise, gözünü Taceddin Pervane'ye dikmişti. Onun hakkında Sultan'a zina ettiğini söyleyerek iftira atması üzerine, Sultan onun hakkında şeriat hükmünün yerine getirilmesi konusunda Köpek'i görevlendirdi. Böylece bir rakibini daha etkisiz hale getirmeyi başardı.³⁴⁵ Devlet idaresini her geçen gün biraz daha eline almayı başaran Sâdeddin Köpek, tahta oturabilmek için Selçuklu soyundan olması gerektiğini biliyordu. Bu nedenle kendisinin Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in gayrimeşru çocuğu olduğu dedikodularını yaymaya başladı. Bununla da yetinmeyerek, yine bir hile ile çetirin³⁴⁶ siyah rengini maviye değiştirmesi konusunda Sultan'ı kandırdı. Böylece hilafet makamı ile Selçuklu sultanının arasını açmak istiyordu.³⁴⁷ Daha sonra

³⁴¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468-469; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:428.

³⁴² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:471; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:429.

³⁴³ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:429.

³⁴⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:473.

³⁴⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:474; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:430.

³⁴⁶ Padişahların başı üzerinde tutulan ziynetli gölgelik. Bunların renkleri değişiktir. Selçuklular genellikle siyah rengi kullanırlardı. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:470. Dpt:907)

³⁴⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:475; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:431-432; Kaymaz, **Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü**, ss:119-120; Çakmak, **a.g.t.**, ss:40-41.

Hüsameddin Kaymeri ve Kemaleddin Kamyar'a da bir suç ile isnad ederek onları da devlet idaresinden uzaklaştırmayı başardı.³⁴⁸

Türkiye Selçuklu Devleti tahtına göz diken Sâdeddin Köpek'in bu şekilde hareketi, devlet adamlarının birer birer ortadan kaldırılması ile kendisinin rakipsiz kalarak otoritede tek başına söz sahibi olması ve Sultan'ın huzuruna artık kılıcı ile girmeye başlaması üzerine, sıradakinin kendisi olduğunu anlayan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev tedbir almaya çalıştı. Bunun üzerine Hüsameddin Karaca ile plan yaparak Sâdeddin Köpek'i öldürttü.³⁴⁹ Böylece Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, yıllardır Köpek'i dinleyerek yetenekli ve önemli devlet adamlarına kıymış olmanın üzüntüsünü yaşıyordu. Sâdeddin Köpek'in devlet içerisinde yapmış olduğu bu kısımlar neticesinde yetenekli devlet adamının kalmaması, daha sonra meydana gelecek olan Babaîler Ayaklanması ve Moğollar ile yapılan savaşlarda devletin ciddi bir varlık gösterememesinde önemli etken olmuştur. Böylece Sâdeddin Köpek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin gidişatını etkileyen önemli bir faktör olmuş ve aynı zamanda devleti idari yönden zayıf duruma düşürmüştür.³⁵⁰

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sâdeddin Köpek'in yapmış olduğu kısımları ve siyasi ihtirasları kısaca özetledikten sonra, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Moğollar ile yapılan münasebetlere devam edelim. Daha evvel de ifade ettiğimiz gibi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollar ile olan münasebetleri her ne kadar Sultan I. Alâeddin Keykubad devrinde başlamış olsa da, bu münasebetler karşılıklı dostane ilişkilerle sınırlı kalmıştır. Moğollar, Sultan I. Alâeddin'in siyasi zekâsından çekindikleri için Anadolu'ya akınlar düzenlemekten çekinmişlerdi. Fakat Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tecrübesiz ve henüz çocuk yaşta denilecek kadar küçük olması nedeniyle³⁵¹ devlet idaresini memlekette tek söz sahibi olmak isteyen Sâdeddin Köpek'in eline verdi. Köpek'in de amacına ulaşmak için devlet idaresindeki tecrübeli ve vatansever emirleri öldürmesi, devlet idaresinde otorite zayıflığını ortaya çıkartmış ve nihayetinde durumdan haberdar olan Moğolların Anadolu şehirlerine saldırmasına neden olmuştur.

³⁴⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:476-480.

³⁴⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:480-483; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:432.

³⁵⁰ Sâdeddin Köpek'in Anadolu Selçuklu Devleti tarihinde yapmış olduğu siyasi entrikaların ayrıntıları için bkz. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:451-465)

³⁵¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:468.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde durum böyleyken, aynı yıllarda Moğollarda da önemli değişiklikler meydana gelmişti. 1241 yılı başlarında Moğol hükümdarı Ögedey Han, aşırı içki nedeniyle ölmüş, onun ölümü dört bir tarafta yapılan fetihlerin durmasına neden olmuştur. Moğol idaresindeki bu siyasi boşluk ise en çok Türkiye Selçuklularına yaramıştı. Çünkü aynı yıllarda Sâdeddin Köpek'in kıyımları ile uğraşan devlet idarecileri, bir taraftan da Moğol baskısına maruz kalmış olsaydı bu durum Türkiye Selçuklu Devleti adına daha perişan vaziyete neden olabilirdi. Yeni Kaan'ın kim olacağı belirlenemeyince, Moğol kurultayı devlet parçalanmasın diye Ögedey Han'ın eşi Töregene Hatun'un naibe olarak devlet işlerini idare etmesine karar verdi.³⁵² İhtiraslı kişiliğe sahip olan Töregene, ilk iş olarak devlet görevlilerini değiştirdi. Burada Selçukluları ilgilendiren kısım ise, Azerbaycan'daki Moğol kuvvetlerinin başına Cormagun Noyan'ın yerine Baycu Noyan'ı tayin etmesi olmuştur.³⁵³ Bu durum Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaderini de etkileyecek olan bir değişiklik olmuştur. Zira Cormagun Noyan 1231 yılından beri bu görevde bulunmasına rağmen, Türkiye Selçuklu topraklarına doğrudan müdahalede bulunmamış, faaliyetlerini daha çok el-Cezire ve Bağdat üzerinde yoğunlaştırmıştı. Fakat Onun yerine göreve tayin edilen Baycu Noyan'ın hedefinde ise henüz ele geçirilmemiş Türkiye Selçuklu toprakları vardı. Selçukluların iç siyasetindeki sıkıntıları (Babaîler Ayaklanması) ve ordunun zayıflığını öğrenince, hedefine doğru faaliyet alanını genişletmişti.³⁵⁴

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Erzurum olayından sonra Moğollarla yapılacak büyük savaş için hazırlıklar yaptığı bir zamanda, Baycu Noyan'a göndermiş olduğu mektupta, ona, Erzurum'u tahrip etmekle kendisini mağlup etmiş olamayacağını, daha nice şehir ve askerlere sahip olduğunu, böylece olduğu yerde kalmasını, çünkü gelecek kışı ordusu ile birlikte Mugan Ovasında geçirmek niyetinde olduğunu bildirmiştir.³⁵⁵ Mevzu bahis olunan bu mektup hakkında diğer kaynaklar bilgi vermemektedir. Moğol ordusu, Erzurum'u yağmaladıktan sonra Anadolu içlerine kadar girmeyi göze alamayıp, Mugan ovasındaki ordugâhına çekilmiştir. Böylece Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin, Moğollara karşılık vermek amacıyla komşu devletlerden de yardım isteyerek hazırlıklara başlamıştır.

³⁵² Cüveynî, **a.g.e.**, ss:228; Yuvalı, **a.g.e.**, ss:33.

³⁵³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:514.

³⁵⁴ Erdem, **a.g.t.**, ss:81-82.

³⁵⁵ Müverrih Kiragos, **a.g.e.**, ss:50; Çakmak, **a.g.t.**, ss:67-68.

Kösedağ mevkiinde karşılaşan iki ordunun savaşında, Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin'in kaçması ve Selçuklu ordusunun dağılması, Moğolların zaferine neden olmuştur. Böylece karşısında herhangi bir engel ile karşılaşmayan Baycu Noyan, daha da ileri giderek Sivas, Kayseri ve Erzincan gibi Selçuklunun önemli şehirlerini yağmalamıştı. Moğolların bu istila faaliyetine karşı, Türkiye Selçuklu idarecilerin barış antlaşması yapmaktan başka seçenekleri kalmamıştı.³⁵⁶

2.2.2. Moğollar ile Yapılan Barış Görüşmeleri

Türkiye Selçuklu Devleti ordusu, Kösedağ'da Moğollara karşı ağır bir yenilgi alınca Amasya'ya giden Sahib Mühezzibeddin, Moğolların Kayseri'de yapmış oldukları istila ve yağma faaliyetlerini duyunca Amasya Kadısı Fahreddin'i çağırdı ve ona bütün olan biteni anlattı. Daha sonra Sahib, Kadı Fahreddin'e hitaben, "Memleketin işi ve saltanatın ahvali, genç, bilgisiz ve tecrübesiz Sultan'ın sefiller ve ayak takımıyla düşüp kalkması yüzünden bu hale geldi. Onun eğlenceye olan aşırı düşkünlüğünden işin sonu musibete ve felakete vardı. İlahi kahrın şiddeti rüzgârından dalgalanan fitne denizinin, savaş ve vuruşma ateşiyle alevlenmiş olan huzur tandırının sakinleşmeye yüz tuttuğu şu sırada eğer duruma uygun tedbir alınmazsa, saltanat nimetine nankörlük edilmiş olur. Görüşüm odur ki, kararlılık elimizi Yüce Allah'ın yardım ipine atalım ve korkusuzca ve samimiyetle barış ve dostluk yoluna girelim. Çığırından çıkmış olan işleri o yol ile tekrar istediğimiz yöne çevirelim. Her ne kadar yolumuz ok ve kılıç üzerinde ise de çabayı elden bırakmayalım. Şayet bu şekilde hareket ettiğimiz de amacımıza ulaşırsak ne âlâ. Lakin amacımıza ulaşamazsak da, o zaman vefakârlık, kadirşinaslık ve dürüstlük şartlarını yerine getirmiş oluruz. Nimetlerin hakkını verme çabamız, kıyamet gününe kadar günlerin sayfalarında yazılı kalır"³⁵⁷ diyerek düşüncesini ifade etti.

Sahib Mühezzibeddin'in bu düşüncelerini, Amasya Kadısı Fahreddin doğru bularak kabul etti. Bunun üzerine Baycu Noyan'ın Mugan Ovasındaki ordugâhına gitmek için hazırlıklara başladılar. Abû'l-Farac, Sahib Mühezzibeddin ile Amasya Kadısı Fahreddin'i Baycu Noyan'a elçi olarak Sultan'ın gönderdiğini yazmaktadır.³⁵⁸ Başta nadide ve değerli şeyler olmak üzere bir takım hediyeler de hazırladılar. Daha sonra

³⁵⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:515-531

³⁵⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:531-532; Hasan Sav, 1240-1256 Yılları Arası Anadolu Selçuklu- Moğol İlişkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1999), ss:58.

³⁵⁸ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:544.

yola koyuldular ve Baycu Noyan'a da durumlarını bildiren bir haberci gönderdiler. Moğol korkusunun Selçuklu ülkesine hâkim olmaya başladığı ve Moğol ordusunun karşısına çıkma cesaretini kimsenin gösteremediği bir zamanda, onların gösterdiği bu cesaret Baycu'yu hayretler içerisinde bırakmıştı.³⁵⁹ Sahib Mühezzibeddin ve Kadı Fahreddin, Moğol ordusunu Erzurum sınırları içerisinde yakalayarak Baycu Noyan'ın yanına vardılar. Baycu'ya saygılarını sundular ve istediklerini alabilmek için yalvarıp yakarmada tecrübeli ve zeki insanların gösterdiği hünnerleri gösterdiler. Bunun üzerine Baycu'da onlara iyi davranıp, izzet ve ikramda bulundu. Moğol ordusu ile birlikte, Cormagun Noyan'ın bulunduğu Mugan Ovasına vardılar. Burada Baycu Noyan, Selçuklu elçilerini bırakarak, durumu izah etmek için Cormagun Noyan'ın çadırına gitti.³⁶⁰

Türkiye Selçuklu Devleti'nden barış antlaşması için elçilerin geldiği haberini alan Cormagun Noyan, Sahib Mühezzibeddin ve Kadı Fahreddin'i çağırarak geliş sebeplerini sorunca, Sahib Mühezzibeddin şu şekilde cevap verdi: “Yüce Allah, siz cihan padişahının cömertlik ve fazilet duygularını güçlendirsün, suçluları bağışlatma âdetinizi sürdürsün. Noyan'a malumdur ki, eğer bu defa Allah, yardım ve desteğini sizin devletinize verip, İslâm devletine karşı zafer ve başarı kazanmasını sağlamışsa, onunla mağrur olmamak gerekir. Sizin de bildiğiniz gibi savaşta öldürülüp ortadan kaldırılan Selçuklu askerlerinin sayısı üç bin süvariden fazla değildir. Buna karşılık Moğol ordusundan da çok sayıda asker hayatını kaybetmiştir. Daha Rum memleketlerinin ve uçlarının silahlı, teçhizatlı ve dağ yapılı atlara sahip yüz binlerce askeri vardır. Eğer Rum memleketlerinin arı kovanına çomak sokulursa, uzun yıllar heyecan, fitne ve karışıklık sakinleşip son bulmaz. Rum ülkesinin düzeni, Selçuklu sultanlarından başkası tarafından sağlanamaz. Memleketlerin ve ülkenin halkı, onlara boyun eğme ve emirlerine uymadan başka bir şey yapmazlar. Başka bir hükümdar orayı elinde tutamaz. Eğer Noyan, doğru yolu takip eder, yöneticilik ve tedbirli olma kurallarına uyarsa, Sultanla barış yapmayı kabul eder. Bunu reddedip geri çevirmek devlet ve memleket yöneticilerinin en büyük hatası ve gafleti sayılmalıdır. Herkesçe malumdur ki, padişahlık sebepleri, dağ gibi dayanıklı askerlerden, düşmanı avlayan silah ve mühimmattan meydana gelir. Bunlar ise diğer ülkelerden daha çok Rum ülkesinde

³⁵⁹ Yuvalı, a.g.e., ss:38; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:463.

³⁶⁰ İbn Bibi, a.g.e., ss:532; Yuvalı, a.g.e., ss:38.

bulunur. Savaşmaktan maksat kazanmaktır. Yüce Allah sizin ordunuzu başarılı eylediğine göre, artık düşmanlık kılıcını kınına koymanız, barış ve kardeşlik yolunda yürümeniz gerekir.”³⁶¹

Düşüncelerini bu şekilde izah eden Sahib Mühezzibeddin, bu yolda hareket edildiği takdirde, iyiliğin olacağını, ülkenin ve halkın düzeninin sağlanacağını belirtti. Bu sözleri işiten Baycu Noyan, görevi söylenenleri Cormagun’a anlatmak olan hatunlardan birisini bu konuda görevlendirdi. Bunun üzerine Cormagun Noyan, anlatılanları dinleyerek, gerçekleri öğrendi. Daha evvel hakkında tüccarlar tarağından bilgi sahibi olduğu ve her zaman takdir ettiği Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın iyi hatırası nedeniyle bu barış teklifini kabul ederek, şartlarını elçilerle görüşmesi için Baycu Noyan’a talimat verdi.³⁶²

Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında yapılması planlanan barış görüşmeleri için Cormagun’dan yetki alan Baycu Noyan, Sahib Mühezzibeddin ile bağlılık (il) şartları hakkında görüşmeye başladı. Baycu Sahib’e, her yıl Rum (Anadolu) memleketinden Moğol hanına ve Noyanlarına ne kadar mal göndereceklerini sordu. Bu soru üzerine Baycu’dan müsaade alarak Kadı Fahreddin ile görüşmeye giden Sahib Mühezzibeddin, hizmette görevli kimselerle istişare ederek Moğol hanına ve Noyanlara verilecek miktarı belirlediler. Buna göre, Selçuklu sultanı Moğollara her yıl 360 bin dirhem para, 10 bin koyun, bin sığır, bin at, deve, katır ve ipekli, altın işlemeli kumaşlar, av köpekleri ve başka hediyelerde gönderecekti.³⁶³ Ayrıca, Moğol elçilerinin her yıl belirlenmiş olan şeyleri almak için Rum ülkesine gelmelerini ve hazırlanmış malları Moğol ülkesine götürmelerini söyledi.³⁶⁴

Sahib Mühezzibeddin’in hazırladığı bu tekliflerin bir kısmını beğenen Baycu Noyan, bir kısmını da beğenmeyerek düzeltilmesi için geri gönderdi. Bunun üzerine Sahib, bu maddeleri de Baycu’nun istediği şekilde değiştirerek teklifi tekrar gönderdi. Beğenmediği maddelerin istediği şekilde düzeltilmesine sevinen Baycu Noyan, Sahib Mühezzibeddin’i huzuruna çağırarak antlaşmanın belirlenen şartlarda kabul edildiğini müjdeledi. Bunun üzerine Sahib Mühezzibeddin, Baycu Noyan’ın eteğinden tutarak antlaşmayı ve sözleşmeyi pekiştirdi. Daha sonra bütün Noyanların rızası ve uygun

³⁶¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:533; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:463-464.

³⁶² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:534.

³⁶³ Kaymaz, II. Gıyâsü’l-din Keyhüsrev ve Devri, ss:102.

³⁶⁴ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:544; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:464; Erdem, **a.g.t.**, ss:93.

görüşü ile huzurdan ayrılarak, antlaşma şartlarını onaylatmak için Moğol veziri Fahreddin Bitikçi ile birlikte Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in huzuruna varmak için yola çıktı.³⁶⁵

Sahib Mühezzibeddin'in Moğol ordugâhından istediklerini alarak dönmekte olduğu haberi saltanat makamına bildirilince, herkes büyük bir sevinç yaşadı. Sahib'i karşılamak için gereken özen gösterildi. Sahib, Sultan'ın huzuruna varınca çabalarının ve gayretlerinin mükâfatı olarak Sultan'dan büyük ilgi ve sevgi gördü. Moğol karargâhındaki görüşmeler sırasında yapmış olduğu konuşmalar sebebiyle Sultan tarafından her an çeşitli hediyelerle ödüllendiriliyordu. Devlet içerisindeki saygınlığı daha da arttı.³⁶⁶

Sahib Mühezzibeddin bu günden sonra, artık devletin kötü gidişatını durdurmak, saltanat dergâhını eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak ve Allah'ın dinini yaygınlaştırmak için büyük bir özveri ve içtenlikle çalışmasına devam etti. Savaşın korku ve sıkıntısından kurtulmuş olan Sultan da eğlenmeye ve hoş vakit geçirmeye başladı.³⁶⁷ Böylece Selçukluların Moğollara tabiyeti belgelenmiş oldu. Bu durum, Selçukluları biraz olsun rahatlatmıştı. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti'ni vergiye bağlayan Baycu Noyan, bütün çaba ve enerjisini Abbasî halifeliği üzerine yöneltmişti.³⁶⁸

Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, Köseadağ galibiyetini müteakip hemen hemen Anadolu'nun ortasına kadar ilerlemesine rağmen, Türkiye Selçuklu Devleti'ni önemli ölçüde arazi kaybına maruz bırakmadan geri çekilmişlerdi. Hatta şimdilik Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara ödeyecek oldukları vergi yükü de, Selçukluları zora sokacak derecede bir meblağ değildi. Ayrıca, Köseadağ mağlubiyetinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarında da önemli bir değişiklik olmamış, yalnızca Güneydoğu'da birkaç nokta Moğolların işgaline maruz kalmıştı.³⁶⁹

Nitekim Türkiye Selçuklu Devleti için vaziyet bu şekilde olmuş olsa da, yine de Moğolların Selçuklu Devleti'ne indirmiş olduğu darbe oldukça ciddi ve önem arz

³⁶⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:535; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:465; Erdem, **a.g.t.**, ss:94;

³⁶⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:539.

³⁶⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:540.

³⁶⁸ Erdem, **a.g.t.**, ss:94-95.

³⁶⁹ Çakmak, **a.g.t.**, ss:100.

etmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yakınoğu siyasetindeki bir buçuk asırdan beri süregelen önemli rolünü hiçe indirmişlerdir. Daha evvel Selçuklu Devleti'ni metbu tanıyan küçük devletler, şimdi Moğollara yaranma peşine düşmüşlerdi. Örneğin, Ermenistan kralı, Köseadağ'dan sonra Moğollara itaatini arz etmekle kalmamış, Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı da düşmanca tavırlar sergilemeye başlamıştı.³⁷⁰

Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti ile barış yaptıktan sonra, Abbâsî Halifeliğine karşı harekete geçtiler. Fakat yine istedikleri sonucu elde edemediğinden geri çekildiler. Devlet içerisinde Kaan seçimleri olduğu için bu bölgeden geçici süreliğine uzaklaştılar. Türkiye Selçukluları ise Moğolların bölgeden uzaklaşmasını fırsat bilerek, devletin idari kadrosunu yeniden oluşturmaya başladılar. Moğol korkusundan kaçan Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Baycu ile barış yapıldığını öğrenince Konya'ya geri döndü. Ardından Şemseddin İsfahanî ile Mühezzibeddin Ali de Konya'ya geldiler. Sultan II. Gıyâseddin, Moğollarla yapılan antlaşmayı onaylayarak, bu antlaşmanın mimarı olan Mühezzibeddin Ali'yi ödül olarak tekrar vezirlik makamına getirdi.³⁷¹

Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollar ile yapmış oldukları antlaşma Moğol kumandanı ile yapılmıştı. Dolayısıyla Selçuklular da bu antlaşmayı Moğol Hanı'na onaylatarak güvence altına almak istiyordu. Bu hususta Sultan'ın bütün devlet işlerinin yürütülmesi konusunda görevlendirdiği Şemseddin İsfahanî ve Mübarizeddin Ali birlikte istişare ederken, akıllarında şu görüş belirdi: “Keskin kılıcı ile Kıpçak sahralarını ordusunun atlarına otlak ve gezinme yeri yapan; askerlerinin komutanlarının Rus ve Bulgar bölgelerinin ülkelerini kendilerine itaat ettiren; iyi ahlaklı, engin cömertliği, yaratıklara iyi davranıp şefkat göstermesiyle tanınan; zayıfa ve güçlüye yardımlarıyla büyük padişahlara üstünlük kazanmış olan Sain Han'a (Batu Han) elçiler göndermeyi önemli işlerin ve zorunlu şeylerin gereklerinden saymalı. Rahat sefasını, mutluluk pınarının kaynağında; emniyet ve huzur ışığını, ikbal ve devlet güneşinin doğduğu yerde aramalı. Cahillerin yanlış düşüncesi ve uğursuzların eksik tedbirlerinden, hırs ve garaz sahiplerinin hatalarından düzeni ve sağlamlığı bozulan saltanat direklerinin temelleri, cihangir padişahın (Moğol Hanı'nın) desteği, insafı, ilgisi ve yardımıyla yeniden

³⁷⁰ Çakmak, **a.g.t.**, ss:101; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, ss:238.

³⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:539-540; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:466; Erdem, **a.g.t.**, ss:96-97; Özen, **a.g.t.**, ss:63.

sağlamlaştırılıp yüceltilmeli.”³⁷² Şemseddin İsfahanî ve Mübarizeddin Ali, akıllarındaki bu düşüncüyü saltanat makamına arz ettiler. Onların bu düşünceleri beğenilip kabul gördü ve bu konuda övgü ve iltifatla karşılandılar.

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev, bu iki değerli devlet adamının görüşlerini kabul ederek, şu sözleri söyledi: “Sizin doğru görüşlerinizin etkisiyle zor işlerin üstesinden gelinir. Oluşlar gecesinin kandili olan saltanat topraklarının ufuklarında doğan ışığınızla bu nazik mesele halledilir. Siz iki büyükten birinizin bu görevi üstlenmesi gerekiyor. Oraya gitmek için muhitin bilinmemesi ve mesafenin kısalığı dolayısıyla deniz yolunu seçmeli. Oraya varıp Kaan’a bağlılığımızı ve kulluğumuzu bildirmeliyiz. Henüz yolculuk sıkıntısı ve tozu Vezir Mühezzibeddin’in elbisesinin ve ayakkabısının üzerinden çıkmadığı için bu görevi yerine getirmek Naib Şemseddin’e düşmektedir.”³⁷³

Sultan II. Gıyâseddin’in bu sözleri üzerine, Naib Şemseddin kendisine verilen görevi kabul etti. Bunun üzerine Sultan, Amasya Kadısı Fahreddin ile Necibeddin Muhammed Tercümanı (İbn Bibi’nin babası) ona yardımcı tayin etti. Aynı zamanda hazine büyükleri ve depo eminlerine emir vererek, Naib Şemseddin’e Moğol Hanı’na takdim edilmek üzere, kıymetli mücevherlerden, nadide elbiselerden, şahane murassa kaplardan, dağ yapılı şimşek gibi atlardan, eyeri altın, başlığı ve üzengisi mücevher kakmalı rahvan katırlardan ve bir dizi Bohti develerden oluşacak çok miktarda hediyelerin hazırlanmasını istedi. Naib Şemseddin, hazırlanan hediyeleri aldı ve yolculuk hazırlıklarını kısa sürede tamamlayarak yola koyuldu. Gemi ile yola çıkan Selçuklu elçileri denizi ve Kırım’dan sonra da bozkırları geçerek nihayet Batu Han’ın huzuruna vardılar.³⁷⁴

Batu Han, Cengiz Han’ın torunu ve Cuci’nin oğludur. Babası, Moğol Kaan’ı Cengiz Han tarafından 1222 yılında Doğu Kafkasya bölgesinin idarecisi olarak tayin edildi.³⁷⁵ Batı Kafkasya bölgesi yani Türkiye Selçuklu devleti sınırları henüz fethedilmediği için o bölgelerde Cuci’ye ait sayılıyordu. Cuci’nin ölümü üzerine oğlu Batu Han, Cengiz

³⁷² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:541; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:469; Erdem, **a.g.t.**, ss:98; Özen, **a.g.t.**, ss:63.

³⁷³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:541; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:469.

³⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:542; Anonim Selçuknâme, ss:44; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:470; Kaymaz, II. Gıyâsü’l-din Keyhüsrev ve Devri, ss:104.

³⁷⁵ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:31; Ebü’l-Ferec İbnü’l-İbrî, **a.g.e.**, ss:6; Ötemiş Hacı, **Çengiz-Nâme**, Haz: İlyas Kamalov, TTK Yay., Ankara 2009, ss:30-31.

Han tarafından Batı Kafkasya bölgesinin idarecisi olarak tayin edildi.³⁷⁶ Cengiz Han'dan sonra gelen Moğol Kaan'ları dönemlerinde de bu görevine devam etti. Bölgede başarılı fetihler gerçekleştirdi. Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara kadar olan bölgeyi ele geçirerek Altın Orda Hanlığı'nı kurdu.³⁷⁷ Aynı zamanda Moğol saltanatında da sözü geçen biriydi. Batu Han'ın gün geçtikçe Moğol saltanatında nüfuzunun artması, Türkiye Selçuklu Devleti idarecilerinin Baycu Noyan yerine onu tercih etmelerine neden oldu. Çünkü bölgede Moğol hâkimiyetindeki ülkeler Batu Han'ın himayesine girmeye çalışmaktaydı. Yani Moğolların Batı Kafkasya bölgesinde Batu Han ile Baycu Noyan arasında iktidar çekişmesi bulunmaktaydı. Dolayısıyla Selçuklularda Naib Şemseddin, Vezir Mübarizeddin'in Baycu Noyan tarafında olmasına karşılık, O da, Batu Han tarafını tercih ediyordu. Bu nedenle Naib Şemseddin, yapılan antlaşmanın Baycu tarafından değil, Batu Han tarafından onaylanmasının gerektiğini düşünmekteydi. Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin'in elçi olarak Naib Şemseddin'i tercih etmiş olması ve onun düşüncesini desteklemesi, daha sonra Türkiye Selçuklu Devleti idaresinde de Batu Han ve Baycu Noyan yanlıları olarak iki farklı gruplaşmanın oluşmasına neden olacaktı.³⁷⁸

Batu Han hakkında kısaca bilgi verdikten sonra yeniden konumuza dönelim. Türkiye Selçuklu Devleti tarafından kendisine gönderilen elçi heyetini huzuruna kabul ederek onlara ilgi ve iltifat gösteren Batu Han, Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin'in kulluk, bağlılık, samimiyet ve dostluk dileklerini dinledi. Daha sonra Naib Şemseddin, Sultan'ın göndermiş olduğu değerli hediyeleri Batu Han'a takdim etti. Hediyeleri kabul eden Batu Han, Selçuklu elçi heyetine diğer ülkelerin meliklerinin huzurunda büyük izzet ve ikramda bulundu. Bir süre sonra dönüş izni isteyen Selçuklu elçi heyetine Batu Han, cömertliğini göstermek, sevindirip rahatlatmak için Sultan II. Gıyâseddin'e verilmek üzere padişahlık nişaneleri olan ok, yay, kılıç, mızrak, kaftan, murassa külah ve yarlıg verdi.³⁷⁹ Ayrıca Naib Şemseddin, Batu Han tarafından Anadolu'nun hâkimi ilan edildi ve kendisine "*Nizâm ül-mülk ve Salâh ul-âlem*" unvanı verildi. Batu Han,

³⁷⁶ Rızaeddin Fahreddin, **Altın Ordu ve Kazan Hanları**, çev: İlyas Kamalov, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003, ss:32.

³⁷⁷ Yüan-Ch'ao Pi-Shi, a.g.e., ss:269-280; Kafalı, "*Batu Han*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: V, İstanbul 1992, ss:208-210.

³⁷⁸ Erdem, a.g.t., ss:98-99.

³⁷⁹ İbn Bibi, a.g.e., ss:542; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:470; Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri, ss:104; Erdem, a.g.t., ss:100.

Sanksun Kurcu isimli bir Moğol nökerini de Selçuklu heyeti ile birlikte Anadolu'ya gönderdi.³⁸⁰

Batu Han'ın yanından ayrılarak Şemahi ve Şirvan yolu üzerinden Anadolu'ya döndü. Elçilik heyetinin başkente gelmekte olduğu haberi saltanat makamına ulaşınca hemen karşılama hazırlıkları yapılmaya ve eğlence meclisleri kurulmaya başlandı. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Vezir Mühezzibeddin'in ölümü üzerine boşalan vezirlik makamı ile o zamana kadar hiçbir vezirin elde edemediği Kırşehir iktasına dair menşuru Naib Şemseddin'e verilmek üzere yola çıkardı. Sahib, geçtiği her yerde büyük coşku ile karşılandı ve nihayet Konya yakınlarındaki Karaöyük'te Sultan tarafından karşılandı. Sultan, gelmiş olan elçilik heyetine alışılmıştın dışında izzet ve ikramda bulunarak onlara saygı gösterdi. Sahib Şemseddin, yolculuk esnasında yaşadıklarını ve Batu Han tarafından gördükleri ilgi ve alakayı ayrıntılı bir şekilde Sultan'a anlattı.³⁸¹

Sahib Şemseddin daha sonra Batu Han'ın kendisini "Anadolu'nun Hâkimi" olarak görevlendirdiğini Sultan II. Gıyâseddin'e söyledi ve bununla ilgili yarlığı Sultan'a takdim etti. Batu Han tarafından görevlendirilen Sahib Şemseddin'in bu yeni statüsünü Sultan ister istemez kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca devlet içerisinde her türlü kararı serbestçe verebilmek ve insanlar arasındaki davaları sonuçlandırmak için onun eline altın kılıç verdi. Ülkenin bütün işlerinin yürütülmesi, karara bağlanması, tayin ve azil gibi konularda Onu tam yetkili ve bağımsız kıldı. Ülkenin emirlerinden, büyüklerinden ve ileri gelenlerinden Sahib Şemseddin'in sözlü veya yazılı emrine kim uymazsa, onu elindeki altın kılıç ile ikiye ayırsın dedi. Daha sonra görkemli eğlence meclisleri düzenlediler. Batu Han'ın nökerine de iyi muamelede bulunarak onunla sürekli ilgilendiler.³⁸²

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde hiçbir vezirin ya da emirin elde edemediği kadar imtiyazı kazanan Sahib Şemseddin İsfahanî, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Batu Han'ın kararı doğrultusunda hareket ederek bütün yetkileri Sahib'e vermesi üzerine, Sahib Şemseddin ölene kadar ülkenin tek hâkimi oldu. Batu Han tarafından 1245

³⁸⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:543; Bahaeddin Ögel, "Alaaddin Keykubad Çağında Batı İran'da Çormahan Noyan'ın Durumu ve Statüsü", **Selçuk Dergisi**, S.: 3, Haziran 1988, ss:16; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:470; Arda Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, Ekim Yayınları, İstanbul 2013, ss:92; Kaymaz, **II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri**, ss:104.

³⁸¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:543; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:470; Erdem, **a.g.t.**, ss:100-101.

³⁸² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:544; Özen, **a.g.t.**, ss:64.

yılında gönderilen yarlığın Türkiye Selçukluları tarafından kabul edilmesi ile Türkiye Selçuklu Devleti artık Moğol tabiiyetini resmen kabul etmiş oluyordu. Aynı zamanda Sahib Şemseddin'in, Moğollar tarafından görevlendirilen ilk 'Hâkim' olması da önem arz etmektedir. Böylece bu görevlendirmeler bundan sonra da aralıksız bir şekilde devam etmiştir. Moğolların Anadolu'da kurmuş oldukları ilk ve sürekli bir kurum olan hâkimlik veya valilik, doğrudan Moğol Hanı'na bağlı idi. Bu nedenle ülke içerisindeki yetkisi bakımından, Sultan'dan dahi fazla yetkiye sahipti. Devlet içerisinde büyük sarsıntılara yol açan bu sistem devlet adamlarını sürekli bir mücadeleye sürükleyecek ve dolayısıyla da siyasi kurbanların olmasına neden olacaktı.³⁸³

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıktığı zamanda genç ve tecrübesiz oluşu, zevk ve eğlenceye olan düşkünlüğü, cesaretsiz tutumu ve kendisini kandıran Sâdeddin Köpek'in etkisi altında kalarak tecrübeli bütün devlet adamlarını ortadan kaldırması nedeniyle devleti başsız bırakmıştır. Sultan'ın 1246 yılı başında vefat etmesi üzerine, ondan sonraki dönemde devlet içerisinde yetenekli kimsenin olmayışı devletin çöküşünü hızlandırmıştır.³⁸⁴ Günümüzdeki bazı araştırma kaynaklar Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in, yetiştirdiği yırtıcı hayvanlar tarafından ısırılarak öldüğünü yazmaktadır.³⁸⁵ Sultan II. Gıyâseddin'in vefat ettiğinde genç yaşta olduğu bilinmektedir.³⁸⁶ Saltanat süresi hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedir.³⁸⁷

Devletin çöküşünün başlamasına neden olan Sultan II. Gıyâseddin ile devrin önemli mutasavvıfı Mevlâna'nın kaynaklarda herhangi bir diyalogu görülmemektedir. Fakat Sultan'ın eşi Gürcü Hatun'un, Mevlâna ile dostane münasebetlerinin olduğu görülmektedir.³⁸⁸ Bazı kaynaklar da, Mevlâna'nın Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in hükümdarlığı zamanında Selçuklu hanedanı ile yakın bir ilişki içerisinde olmadığını ifade etmektedir.³⁸⁹ Bunlardan da anlaşılacağı üzere, Moğol tehlikesinin Anadolu içlerine kadar ulaşması ile meydana gelen siyasi karışıklığın ve halkın Sultan'a karşı

³⁸³ Erdem, **a.g.t.**, ss:101; Özen, **a.g.t.**, ss:64-65.

³⁸⁴ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:545; Sevim, **Keyhusrev II**, ss:350; Özen, **a.g.t.**, ss:66.

³⁸⁵ Bayrak, **a.g.e.**, ss:282; Yinanç, **a.g.e.**, ss:188; Özkök, **a.g.e.**, ss:91; Tekin, **a.g.e.**, ss:337.

³⁸⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:548; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:473-474.

³⁸⁷ Bu konu hakkında ayrıntı için bkz. (Turan, "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", **Belleten**, C.:XII, S.:45, TTK Yay. Ankara 1948, ss: 27, Dpt:27)

³⁸⁸ Çolak, **a.g.t.**, ss:86.

³⁸⁹ Franklin Lewis, **Mevlânâ: Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı (Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri)**, çev: Gül Çağalı Güven- Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010, ss:167-168.

olumsuz tavırlarının, Mevlâna'nın hanedandan uzaklaşmasına sebep olduğu muhtemeldir.

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev ile başlayan devletin çöküşü ondan sonra çocuk yaşta tahta çıkan ve zayıf kişiliğe sahip halefleri zamanında daha da artmaya başlamıştı. Ayrıca çocuk hükümdarların etrafında toplanan devlet adamlarının siyasi ihtiras ve entrikaları saltanat mücadelelerini sebep olmuştu. Aynı zamanda Moğolların baskı ve müdahalesi, savaşlar ve Moğollara karşı meydana gelen isyan hareketleri devlet içindeki nizam ve asayiş bozmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti, her ne kadar Moğol tabiiyetini kabul etmiş ve her türlü askeri ve mali baskılara maruz kalmış olsa da, yine de Selçukluların iktisadî ve kültürel gelişimi 1277 yılına kadar, yani Muînüddin Süleyman Pervâne'nin ölümüne kadar devam etmiştir.³⁹⁰

2.3. Üçlü Yönetim Dönemi

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefat etmesi ile ardında İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâeddin Keykubad isimli üç erkek evladını bıraktı.³⁹¹ Bunlardan en büyüğü İzzeddin Keykâvus onbir, Rükneddin dokuz ve Alâeddin ise yedi yaşlarında idi.³⁹² Sultan II. Gıyâseddin, kendinden sonra tahta oturması için en küçük oğlu Alâeddin Keykubad'ı veliaht ilan etmişti.³⁹³ Onun ölümünden sonra, yeni hükümdarı belirlemek için toplanan devlet adamlarından Sahib Şemseddin, Celâleddin Karatay, Şemseddin Has Oğuz, Emir-i câmedar Emir Esededdin Ruzbeh ve Pervane Fahreddin Ebu Bekir Attar, Sultan'ın en küçük oğlu Alâeddin'i veliaht ilan etmiş olmasına rağmen, onun henüz çok küçük yaşta olması hasebiyle örfe göre hareket ettiler. Böylece cömert tabiatı, övülecek özellikleri, sınırsız iyiliği, dirayet ve liyakati ile üstün meziyetlere sahip olan kardeşlerin en büyüğü İzzeddin Keykâvus'un tahta oturmasına karar verdiler.³⁹⁴

Selçuklu devlet adamları, İzzeddin Keykâvus'un tahta oturmasına karar verdikten sonra, Onu Konya'ya getirerek hükümdarlığını ilan ettiler. Tahtının sağına Rükneddin Kılıç

³⁹⁰ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:475-476; Özen, **a.g.t.**, ss:66.

³⁹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:549; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:545; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:27; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:477; Yinanç, **a.g.e.**, ss:191.

³⁹² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:477.

³⁹³ Müjgân Cunbur ve Zeliha Bağır, **Anadolu'nun Sahipleri**, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, ss:281.

³⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:549; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:545; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:478; Çakmak, **a.g.t.**, ss:109-110; Erdem, **a.g.t.**, ss:104; Özen, **a.g.t.**, ss:66.

Arslan'a, soluna da Alâeddin Keykubad'a ait birer kürsü koyarak onları da oraya oturtular. Böylece üç kardeşi de saltanat makamına ortak ederek taht mücadelesinin önüne geçmeye çalışmışlardır. Bütün devlet adamları, emirler ve şehrin ileri gelenleri yeni Sultan'a biat ettiler. Konya'da şenlikler ve merasimler düzenlediler, devlet adamları da yüksek makamlara tayin edildi. Böylece, Şemseddin Muhammed İsfahanî vezirlik makamına, Celâleddin Karatay saltanat nâibi makamına, Şemseddin Has Oğuz beylerbeyliği, Esededdin Ruzbeh saltanat makamının atabeyliği ve Fahreddin Ebu Bekir de Pervanelik makamlarına tayin edildiler.³⁹⁵

Bir süre sonra, Sultan'ın ve şehzadelerin küçük yaşta olmasından faydalanmak isteyen devlet adamları arasında anlaşmazlıklar ve siyasi çekişmeler başladı. Şemseddin Has Oğuz ile Esededdin Ruzbeh'in ittifak kurarak divanda birlikte hareket etmeleri, yönetimde kendisine rakip istemeyen Sahib Şemseddin'in tepkisine neden olmaktaydı. Bu durum Pervane Fahreddin ve Emir-i dad Nusret'in de hoşuna gitmemekteydi. Bu nedenle Şemseddin Has Oğuz ile Esededdin Ruzheb'i ortadan kaldırmak için sürekli Sahib Şemseddin Muhammed'i kışkırtıyorlardı. Her ne kadar Sahib Şemseddin Muhammed, Şemseddin Has Oğuz ile Esededdin Ruzheb'in yakınlaşmasından ve birlikte hareket etmelerinden rahatsız olsa da, yine de müdahale etmek istemiyordu. Hatta bu durumdan başını kurtarmak için ülkeden ayrılmayı dahi düşünmüştü. Lakin bu şekilde düşünmesine rağmen, Pervane Fahreddin ile Emir-i dad Nusret'in teklifini kabul etti. Böylece düzenledikleri bir tertiple Şemseddin Has Oğuz ve Esededdin Ruhzeb'i ortadan kaldırdılar.³⁹⁶

Şemseddin Has Oğuz ve Esededdin Ruhzeb'i ortadan kaldırmayı başaran Pervane Fahreddin ile Emir-i dad Nusret, devlet içerisinde artık kendi istedikleri şekilde hareket etmeye başladılar. Düzenledikleri eğlence meclislerinin birinde Pervane Fahreddin, Sahib Şemseddin Muhammed'in sonunun da aynı olacağını söyledi. Onun bu ifadeleri muhbirler tarafından Sahib Şemseddin'e iletildi. Onların bu şekildeki düşünceleri karşısında her an bir pusuya düşürülerek öldürülme korkusu yaşamaya başlayan Sahib,

³⁹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:550; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:478; Yinanç, **a.g.e.**, ss:191.

³⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:550-556; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:479-480; Yinanç, **a.g.e.**, ss:192-194; Çakmak, **a.g.t.**, ss:110-111; Erdem, **a.g.t.**, ss:104-105.

düzenlediği bir tertip sonucu Emir-i dad Nusret'i Hafik kalesine, Pervane Fahreddin'i de Darende kalesine hapsedirdi ve böylece büyük sıkıntıdan kurtulmayı başarmıştı.³⁹⁷

Türkiye Selçuklu Devleti idaresinde devlet adamlarının birbirleriyle mücadele içerisinde olduğu bir zamanda, Moğollar tarafında ise en önemli mesele yeni Kaan'ın tayini meselesiydi. Zira Selçukluların kendi iç meseleleri ile uğraştığı bir dönemde, Moğollardan herhangi bir baskıya maruz kalmamış olmaları da, Moğolların iç siyasetindeki yeni Kaan'ın belirlenememiş olmasındandır.³⁹⁸ 1246 yılında Moğol ülkesinde toplanan büyük kurultayda Güyük'ün Moğol Han'ı olması³⁹⁹, tâbi devlet olan Selçukluları da ilgilendirmekteydi. Moğollar bu büyük kurultaya bütün tâbi devletlerin idarecilerinin katılması hususunda, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni hükümdarı olan Sultan İzzeddin'in de bulunmasını ve Han'a biat etmesi için Anadolu'ya elçiler göndererek davet ettiler.

Selçuklu yöneticileri, Moğol elçilerine çeşitli ikramlarda bulunarak saygı gösteriyor ve bu şekilde onları memnun etmeye çalışıyorlardı. Moğol ülkesindeki büyük kurultaya Sultan İzzeddin Keykâvus'un iştirak etmesi, komşu devletler tarafından fırsat telakki edilebilir ve memleket herhangi bir saldırı ile karşı karşıya kalabilir düşüncesiyle, devlet yöneticileri şimdilik bu kurultaya Sultan'a vekâleten Şehzade Rükneddin Kılıç Arslan'ın katılacağını ve kendisinin de müsait olduğu bir zamanda Moğol Hanı'nı ziyaret edeceğini söylediler. Bunun üzerine değerli hediyelerle birlikte Şehzade Rükneddin Kılıç Arslan yanındakilerle beraber Moğol kurultayına katılmak üzere yola çıktılar.⁴⁰⁰

Moğollar yaptıkları büyük kurultaya egemenlikleri altındaki bütün devletlere davet gönderince, tâbi bulunan bütün beldelerden Şehzadeler, komutanlar, valiler ve sultanlar akın akın Moğol kurultayının toplanacağı Karakurum şehrine gelmeye başladılar. Gelenler o kadar kalabalıktı ki onlar için şehrin muhtelif yerlerinde iki bin civarında çadırlar kuruldu. Güyük Han yapılan kurultay ile Moğol hükümdarı olunca, emri altında bulunan ülkelere yeni tayinler yaptı. Anadolu bölgesinin valiliğine de Celayir boyundan

³⁹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:557-565; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:480-481; Yinanç, **a.g.e.**, ss:194-196; Erdem, **a.g.t.**, ss:105-106.

³⁹⁸ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:478; Çakmak, **a.g.t.**, ss:113.

³⁹⁹ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:233; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:21.

⁴⁰⁰ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:545-546; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:21; **Anonim Selçuknâme**, ss:44; Çakmak, **a.g.t.**, ss:113; Erdem, **a.g.t.**, ss:106.

Elçigitay Noyan'ı tayin etti.⁴⁰¹ Böylece Türkiye Selçukluları da Elçigitay Noyan'a bağlanmış oldu.

Moğol Kaan'ı Güyük Han, tayin işlerini hallettikten sonra tâbi ülkelerin hükümdarlarının makamlarını tasdik ederek göndermeye başladı. Bu sırada altın, elbise ve değerli atlardan oluşan hediyelerle Şehzade Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol Kaan'ının huzuruna çıktı. Bu esnada Şehzade ile birlikte Moğol kurultayına katılmak üzere gelen Bahaeddin Tercüman, Moğol Kaan'ı Güyük Han'a, Sahib Şemseddin'den şikâyetçi olarak onun aslında kötü niyetli olduğunu ve Kaan'ın izni ve haberi olmadan yeni bir sultan tayin ettiğini söyledi. Bunun üzerine duruma hiddetlenen Güyük Han, Sultan İzzeddin Keykâvus'u azlederek, yerine Şehzade Rükneddin Kılıç Arslan'ı Sultan olarak tayin etti. Vezirlik makamına da Sahib Şemseddin'in yerine, Bahaeddin Tercüman'ı atadı ve himayelerine de 2 bin Moğol askeri verdi. Böylece Türkiye Selçuklu heyeti yeni menşurlarla Moğol Kaan'ının huzurundan ayrılarak 1248 yılı başlarında Anadolu'ya dönmek için yola koyuldular.⁴⁰²

Moğol kurultayına katılan elçilik heyetinin memlekete dönüş yolculuğuna başladığı sırada Anadolu'da, Sahib Şemseddin'in devlet idaresini tekeline almaya çalışmasından ve birçok yetenekli devlet adamlarını sebepsiz yere öldürmesinden halk rahatsız olmaya başlamıştı.⁴⁰³ Bunu fırsat bilen Ahmed adındaki bir Türk, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğunu iddia ederek isyan başlattı. Kısa zaman içerisinde çevresinde kalabalık bir grup oluşturarak etki alanlarını genişlettiler. Sahib Şemseddin bu isyan hareketini bastırmakla meşgul olduğu sırada, haberciler gelerek Şehzade Rükneddin'in Kaan'ın yanından memlekete döndüğünü ve Moğol Hanı tarafından Sultan tayin edildiğini bildirdiler. Bunu duyan Sahib, yapmış olduklarından dolayı pişmanlık duyarak Emir-i arız Reşidüddin'i kıymetli hediyelerle Elçigitay Noyan'a gönderdi, ancak bu davranışı sergilemekte geç kalmıştı. Böylece himayesindeki iki bin Moğol askeri ile Erzincan ve oradan da Sivas'a gelen Rükneddin Kılıç Arslan 1249

⁴⁰¹ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:239; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:22; Erdem, **a.g.t.**, ss:107.

⁴⁰² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:584; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:548; Cüveynî, **a.g.e.**, ss:239; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:22; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:483-484.

⁴⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:569-580; Burada Sahib Şemseddin'in bağımsız olma çabaları hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır.

yılında sultanlığını ilan etti ve Sahib Şemseddin'in yakalatılması emrini verdi. Kısa süre içerisinde yakalanan Sahib Şemseddin hemen öldürüldü.⁴⁰⁴

Sahib Şemseddin'in öldürülmesinden sonra, Güyük Han tarafından Anadolu'nun yeni hâkimi ilan edilen Rükneddin Kılıç Arslan, devlet idaresini eline almak için harekete geçerek Kadı Cemaleddin Hotenî'yi Konya'ya gönderdi.⁴⁰⁵ Konya'ya gelen Kadı, buradaki emirlerle bir toplantı yaparak ortak bir karara vardılar. Bu karara göre, üç şehzade sultan ilan edilip bir tahta oturacak, sikkelerde üç kardeşin adı yazılacak ve hutbelerde de yine üç kardeşin ismi zikredilecekti.⁴⁰⁶ Emirlerin vermiş oldukları bu karar, İzzeddin Keykâvus ve Rükneddin Kılıç Arslan tarafından da onaylandı. Bunun üzerine Rükneddin, Moğol askerlerine geri dönmeleri için izin verdi ve Kayseri'ye doğru yola çıktı. Kayseri'ye gelen Rükneddin Kılıç Arslan, burada kendi devlet idaresini oluşturdu. Buna göre memleketin doğu kısmını Rükneddin, batı bölgelerini de İzzeddin idare edecekti.⁴⁰⁷ Ancak bir süre sonra Rükneddin Kılıç Arslan'ın adamları bu taksimattan hoşnut olmayarak, Güyük Han'ın emri üzerine ülkenin tek hâkimi Rükneddin olmalı diyerek anlaşmayı bozdular. Bunun üzerine onlara bir oyun oynayan Celâleddin Karatay, arzu ettikleri durumun gerçekleşip Kaan'ın yarlığına binaen Rükneddin'in sultan olacağını, fakat bunun için Aksaray'a gelerek İzzeddin ile görüşmesi gerektiğini söyledi. Bu tuzağı anlayamayan Rükneddin ve adamları, Celâleddin'in teklifini kabul ederek Aksaray'a geldiler. Bundan sonra planını uygulamaya koyan Celâleddin Karatay, daha evvelden hazır ettiği orduyu Rükneddin'in üzerine sürmesi neticesinde Sultan Hanı denilen yerde meydana gelen küçük çaplı savaşı Sultan İzzeddin Keykâvus kazandı.⁴⁰⁸

Rükneddin Kılıç Arslan esir alınarak Konya'ya getirildi. Sultan İzzeddin Keykâvus, başarılı siyaseti ile memleketi büyük bir karışıklıktan kurtarmayı başaran Celâleddin Karatay'ı Atabeklik makamına getirdi ve ülke yönetimini tamamen onun eline verdi.

⁴⁰⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:586-587; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:549; Anonim, **Selçuknâme**, ss:44; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:485; Yinanç, **a.g.e.**, ss:201-202; Erdem, **a.g.t.**, ss:110.

⁴⁰⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:588; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:485-486.

⁴⁰⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:589; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:37-38; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:486-487.

⁴⁰⁷ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:549; Erdem, **a.g.t.**, ss:111.

⁴⁰⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:591-593; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:549; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:486-487; Yinanç, **a.g.e.**, ss:203-205.

Böylece Celâleddin Karatay'ın projesi olan üç kardeş yönetimi uygulanmaya başladı.⁴⁰⁹ Üç şehzade hukuken ortak saltanat sürmesine rağmen, aslında Celâleddin Karatay üçü adına ülkeyi yönetmekteydi. Devlet yönetimi yeniden şekillenerek, yeni atamalar yapıldı. Böylece bir süredir devam etmekte olan siyasi buhran sona ermiş ve memlekette herkes rahat bir nefes almaya başlamıştı. Tamda bu sırada Altınordu hükümdarı Batu Han, Anadolu'daki temsilcisi Sahib Şemseddin'in neden ve ne şekilde öldürüldüğünün hesabını sormak, duyulan rahatsızlığı iletmek ve ek vergileri toplamak için Kutlu Melik başkanlığında bir heyeti Konya'ya gönderdi.⁴¹⁰

Altınordu hükümdarı Batu Han'ın Anadolu'ya elçiler göndermesi, aslında Selçukluların tutumundan değil, Güyük Han ile Batu Han arasındaki sürtüşmeden kaynaklanıyordu. Aralarındaki bu sürtüşme Kaan'lık seçimi zamanında başlamıştı. Güyük Han Moğolların yeni Kaan'ı seçilince, Batu'dan intikam almak için onun nüfuzu altında bulunan Anadolu'ya kendi adamı olan Elçigitay'ı tayin ederek, Selçuklu sultanını ve devlet yönetimini yeni atamalarla değiştirmişti. Elçigitay'ın Batu Han'ın valilerini yakalatmak istemesi üzerine harekete geçen Batu Han, Elçigitay'ı yakalatıp öldürttü. Bunun üzerine Güyük Han büyük bir ordu hazırlayarak Batu Han'ın üzerine yürüdü. Fakat sefer esnasında ölmesi üzerine Moğollar arasında gerçekleşecek büyük savaş ihtimali ortadan kalkmış oldu.⁴¹¹

Altınordu hükümdarı Batu Han'ın Anadolu'ya gönderdiği elçilik heyetine karşılık olarak, kıymetli hediyelerle hatipliği ile tanınan Tuğracı Şemseddin başkanlığında, Emir-i Arız Reşideddin Cüveyni, Reisü'l-bahr Şücaeddin Abdurrahman, Müstevfi Necibeddin, Bahaeddin Erzincani ve Hatireddin Zekeriya'dan oluşan heyet Batu Han'a gönderildi. Burada kendilerine sorulan suallere ustalıkla cevap vererek memleketi yeni bir tehlikeden kurtardılar. Böylece kimsenin suçlu olmadığına karar verilmiş oldu. Bunun üzerine Batu Han, Selçuklu yönetimini azlederek yeni atamalar yaptı. Vezirliğe Tuğracı Şemseddin getirilirken, Naiplik Reisü'l-bahr Şücaeddin'e, Çorumlu serkeşliği

⁴⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:593-595; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:37; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:550; Anonim, **Selçuknâme**, ss:45; Erdem, **a.g.t.**, ss:112; Kansu Ekici, Anadolu Selçuklu Devleti'nde Üç Kardeş Devri (1246-1266), (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2005), ss:24.

⁴¹⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:596; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:489.

⁴¹¹ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:483-484; Erdem, **a.g.t.**, ss:113-114.

Hatireddin Zekeriya'ya verildi. Emir-i Arız Reşideddin ile Müstevfi Necibeddin ise aynı görevlerinde kaldılar.⁴¹²

Batu Han'ın huzurundan ayrılarak Anadolu'ya dönen Selçuklu heyeti, Sultanın makamına çıkarak Batu Han'ın atama kararlarını bildirdiler. Ayrıca Batu Han'ın göndermiş olduğu kıymetli hediyeleri de takdim ettiler. Altınordu hükümdarının yeni atamaları birçok emir tarafından kabul edilirken, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş ve diğer bazı kıdemli emirler karşı çıkarak, Selçuklu memleketinde Sultan'ın fermanından başkasının emirlerinin geçersiz olduğunu, dolayısıyla bu yarlığın herhangi bir ehemmiyetinin olmadığını söylediler. Böyle bir tepki ile karşılaşacaklarını düşünmeyen Şemseddin Tuğracı ve adamları, bu tavır karşısında şaşkın bir vaziyette görevlerini bırakarak başkenti terk etmeye başladılar.⁴¹³ Daha sonra Batu Han tarafından atamaları gerçekleşen bu emirler arasında da anlaşmazlıklar olmaya başladı. Yeni Vezir Şemseddin Tuğracı, yapmış olduğu uygunsuz davranışlar neticesinde görevinden azledilince, makamını yeniden elde edebilmek için bu seferde şansını Baycu Noyan'da denedi. Erzincan subaşılığı konusunda Seyfeddin Toruntay ile anlaşamayarak meseleyi Baycu Noyan'a götüren Muînüddin Süleyman'dan yardım istedi. Böylece Baycu Noyan'ın desteğini alarak vezirlik görevini yeniden elde etti.⁴¹⁴ Bu kez yine rahat durmayan Şemseddin Tuğracı, devlet yönetimini istediği gibi şekillendirebilmek için Baycu Noyan'a mektup gönderiyordu. Fakat göndermeye çalıştığı mektup Atabek Celâleddin'in eline geçince, bu sefer görevinden tamamen azledildi ve tutuklanarak Antalya'ya sürüldü. Bunu haber alan Baycu Noyan, Konya'ya elçi göndererek Şemseddin Tuğracı'yı Azerbaycan'a getirtti.⁴¹⁵

Türkiye Selçuklu Devleti'nde durum böyleyken, Moğollar tarafında ise Güyük Han'ın 1249 yılında ani ölümü yeni bir siyasi otorite boşluğu meydana getirmişti. Devlet idaresinde karışıklık olmaması için Moğol Kaan'lığı, şehzadelerin en büyüğü konumunda bulunan Batu Han'a teklif edildi. Lakin Batu Han, hâkimiyeti altındaki toprakların genişliğini bahane ederek bu teklifi reddetti ve Mengü'yü Kaan olması için

⁴¹² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:597; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:489; Yinanç, **a.g.e.**, ss:207.

⁴¹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:598; Erdem, **a.g.t.**, ss:115.

⁴¹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:599; Erdem, **a.g.t.**, ss:116.

⁴¹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:600-601; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:489-490; Özen, **a.g.t.**, 73.

önerdi. Onun bu teklifi kabul edildi ve hemen Mengü'ye biat ettiler (1249). Ertesi yıl bu akdi resmileştirmek için kurultay toplanmasına karar verdiler.⁴¹⁶

Moğollar Kaan'lık seçimleri için kurulacak olan kurultaya, Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u da davet etmek üzere elçi gönderdiler. Fakat Vezir İzzeddin çeşitli bahaneler ileri sürerek kıymetli hediyelerle elçileri geri gönderdi ve Sultan'ın ülkeyi terk etmesine engel oldu.⁴¹⁷ Aynı zamanda Baycu Noyan tarafından da Anadolu'ya sürekli elçi gönderiliyor ve ordusunun masrafları için para isteniyordu. İstenilen paranın her geçen zaman diliminde daha da artması, yapılan antlaşmaya göre Selçukluların ödeyeceği paranın çok daha üstünde olmuştu. Bunun üzerine istişare toplantısı yapan devlet erkânı, durumu Batu Han'a iletmeye karar verdiler. Böylece Emir-i dad Sahib Ata başkanlığında bir heyeti Batu Han'a gönderdiler.⁴¹⁸ Baycu Noyan'ın yaptıkları hususunda bilgi sahibi olan Batu Han, Baycu Noyan'ın Anadolu'ya elçi göndermesini yasakladı.

Moğollar 1254 yılında Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u Mengü Han'ın huzuruna yeniden çağırdılar. Selçuklu devlet adamlarının bahaneleri, Mengü Han tarafından kabul görülmeyince Kaan'ın isteğini yerine getirmekten başka seçenek kalmamıştı. Bunun üzerine Vezir İzzeddin, Sultan'ın yokluğunda diğer kardeşler saltanatı ele geçirmesin diye üç kardeşi de alarak Kayseri'ye gitti. Yolculuk esnasında Sultan II. İzzeddin'in olumsuz hâl ve hareketleri emirler arasında hoşnutsuzluk meydana getirdi. Bu durum Rükneddin'in sultan olmasını isteyenlerin sayısını arttırmıştı. Bunun üzerine Celâleddin Karatay ve Vezir İzzeddin, Rükneddin ve Alâeddin ile birlikte Kayseri'de kalarak II. İzzeddin'i maiyetiyle birlikte Moğol Kaan'ına gönderdiler. Sultan Kayseri'den Sivas'a geldiğinde, Celâleddin Karatay'ın 12 Kasım 1254'de öldüğü haberini aldılar. Bu duruma çok üzülen Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Moğol Kaan'ına gitmekten vazgeçti ve Rükneddin'in tahta geçmesi ihtimaline binaen hemen Kayseri'ye döndü.⁴¹⁹

Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Moğol Kaan'ına durumu ifade eden bir mektup yazarak kardeşi Alâeddin Keykubad başkanlığında, Emir Seyfeddin Torumtay, Emir Şucaaddin ve Melikü'l-Sevahil Muhsin'den oluşan heyeti Mengü Han'a gönderdi. Yazmış olduğu

⁴¹⁶ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:552-553; Cüveynî, **a.g.e.**, ss:454-464; Erdem, **a.g.t.**, ss:117.

⁴¹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:604.

⁴¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:616-617; Erdem, **a.g.t.**, ss:118.

⁴¹⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:604-607; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:490.

mektupta Şu ifadeler yer alıyordu: ‘Benim gibi bir sultan olan kk kardeŐim Alâeddin’i size gönderiyorum. Benim bizzat gelmeğe imkân bulamamaklığımın sebebi atabeğim Celâleddin Karatay’ın vefat etmiş olmasındır. Garp tarafındaki bir düŐmanım da bana karşı hareket etmiştir. Başka bir zaman muhakkak ki kendim geleceğim.’⁴²⁰ Alâeddin yola çıktıktan sonra Sultan II. İzzeddin ile Rükneddin Kılıç Arslan Konya’ya döndüler. Sultan İzzeddin’in devlet idaresini dayılarına bırakıp eğlence hayatına başladı. Bu durumdan rahatsız olan emirler, Rükneddin’in tahta oturtma yollarını aramaya başladılar.

Alâeddin Keykubad beraberindekilerle birlikte Erzurum’a geldiğinde, Onun Kaan tarafından sultan ilan edilebileceği endiŐesine kapılan kardeŐleri peşinden casus göndererek Alâeddin Keykubad’ı ldrttler.⁴²¹ Şehzade Alâeddin’in ölümü zerine Rükneddin Kılıç Arslan ile İzzeddin Keykâvus’un arası daha da aÇıldı. Rükneddin, Sultan İzzeddin’in adamları tarafından göz hapsinde tutulurken bir gulamının yardımıyla gizlice Kayseri’ye kaŐırıldı ve burada sultanlığını ilan etti. Bunun zerine iki kardeş arasında yeni bir savaş meydana geldi ve Sultan İzzeddin bu savaşı da kazanarak Rükneddin’i Burgulu kalesine hapsedtirerek, Türkiye Selçuklu tahtına rakipsiz olarak oturdu.⁴²²

⁴²⁰ Ab’l-Farac, **a.g.e.**, ss:559-560; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:608; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:491.

⁴²¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:39; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:630; Ab’l-Farac, **a.g.e.**, ss:560; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:492; Yinanç, **a.g.e.**, ss:214-216.

⁴²² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:609-616; Ab’l-Farac, **a.g.e.**, ss:560; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:494; Erdem, **a.g.t.**, ss:120-121.

III. BÖLÜM

BAYCU NOYAN VE SONRASI DÖNEMDE SELÇUKLU – MOĞOL İLİŞKİLERİ

3.1. Baycu Noyan'ın Anadolu Valiliği

Moğol ordu komutanı Baycu Noyan'ın Anadolu'ya vali olarak tayin edilmesinden sonra, Anadolu'da Moğol baskı ve zulmü daha da artmıştır. Aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti idaresinin de bu dönemden sonra tamamıyla Moğollar hâkimiyetine geçtiğini söyleyebiliriz. Bu nedenlerden dolayı Baycu Noyan'ın Anadolu valiliğini, Türkiye Selçuklu- Moğol ilişkilerinde yeni bir milat olarak değerlendirmek mümkündür. Biz çalışmamızda bu dönemden sonraki gelişmeleri ayrı bir bölüm içerisinde değerlendirmeyi uygun gördük.

Moğol İmparatorluğu'nda 1253 yılında yapılan kurultay ile imparatorluğun hâkimiyetindeki topraklar şehzadeler arasında paylaşıldı. Buna göre Anadolu topraklarını da içine alan bölgenin hâkimiyeti Mengü Han'ın en küçük kardeşi olan Hülagu'ya düştü. Genç şehzade kendisine verilen topraklara biran evvel ulaşmak için 1253 baharında Moğol ülkesinden yola çıktı. 1255 yılında İran bölgesine geldi.⁴²³ Onun bu kadar yavaş ilerleyişi, Batu Han'ın Hülagu'yu bölgede istemeyişindedir. Hülagu Han ancak Batu Han'ın ölümünden sonra İran bölgesine girebilmişti.⁴²⁴

Altınordu hükümdarı Batu Han'ın 1255 yılında ölmesi⁴²⁵ üzerine Hülagu Han, Horasan'a inerek Mugan'da bulunan Baycu Noyan'a haber gönderdi ve derhal Anadolu'ya gitmesini emretti. Bunun üzerine hemen harekete geçen Baycu Noyan, Anadolu'ya yöneldi ve yolda Sultan II. İzzeddin Keykâvus'a haber göndererek kendisi ve mahiyetindeki ordusu için kışlık bir yer istedi.⁴²⁶ O sırada II. İzzeddin Keykâvus Antalya'da bulunuyordu. Baycu Noyan'ın elçileri Konya'ya gelerek Noyan'ın isteklerini söyleyince başkentte bulunan devlet adamları telaşa kapıldı. Bu haberi alan

⁴²³ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:497-501; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:15-16; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:556-557.

⁴²⁴ Erdem, **a.g.t.**, ss:122.

⁴²⁵ Fahreddin, **a.g.e.**, ss:40.

⁴²⁶ Cüveynî, **a.g.e.**, ss:499; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:27-28; İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:616-619; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:41; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:497.

Sultan II. İzzeddin derhal Konya'ya gelerek, devlet adamları ile istişare etti. Bunun üzerine evvela Baycu Noyan'ın Anadolu'ya gelişinin asıl nedeninin öğrenilmesi gerektiği kararına vardılar. Böylece Pervane Nizameddin Hurşid, Baycu Noyan'a elçi olarak gönderildi ve aynı zamanda her ihtimale karşılık da başkentte ordu toplatıldı. Kısa süre içinde Baycu Noyan'ın yanından dönen Hurşid, Noyan'ın savaş yapma niyetinde olmadığını ifade edince, Sultan II. İzzeddin savaş yapmaktan vazgeçerek Baycu Noyan'ı çeşitli hediyelerle karşılayarak barış yapmaya karar verdi. Fakat Sultan'ı bu kararından vazgeçirmeye çalışanlar oldu.⁴²⁷ Dönemin bazı kaynaklarında Sultan II. İzzeddin'i barış kararından caydırıp savaş için tahrik edenin Vezir Kadı İzzeddin olduğunu belirtilmektedir.⁴²⁸ Nihayetinde Sultan II. İzzeddin, Moğollar ile savaşa ikna edildi. Bunun üzerine Vezir İzzeddin komutasındaki Selçuklu ordusu savaş yapmak üzere gönderildi. Vezir İzzeddin'in yanında Beylerbeyi Melikü'l-ümera Şemseddin Yavtaş ile Emir-i ahur Fahreddin Arslandoğmuş gibi büyük emirler de bulunuyordu. Sultan II. İzzeddin Keykâvus ise, savaşa katılmayarak Konya'da kaldı.⁴²⁹

Vezir İzzeddin komutasındaki Selçuklu ordusu Moğol ordusu ile çarpışmak için ilerlerken, emirler arasında anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Aynı zamanda Sultan II. İzzeddin'in bazı emirler hakkındaki kötü düşünceleri, ordu içerisinde yayılmaya başlayınca bu durum ordunun disiplininin bozulmasına yol açtı. Selçuklu ordusu Aksaray'daki Alâeddin Kervansarayı'na ulaştığında, Moğollar da Aksaray'a gelmişlerdi. İlk olarak iki ordunun öncü birlikleri savaştı. Selçuklu öncü birliğinin başında Türkmen Şihne, Moğol öncü birliğinin komutasında ise Hoca Noyan'ın binbaşlarından Cuki bulunuyordu. Bu öncü birlikleri arasındaki savaşı Selçuklular kaybetti ve hepsi kılıçtan geçirildi. Ertesi gün iki ordu Sultan Hanı denilen yerde savaşa tutuştu. Savaşın hemen başında bazı emirlerin kaçmasına rağmen, Vezir İzzeddin direnmeye devam ettiyse de sonunda o da şehid oldu. Böylece Selçuklu ordusu Moğollar karşısında ağır bir yenilgi alarak, Selçuklular bir kez daha Moğollara boyun

⁴²⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:618-620; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:41; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:497-498; Yinanç, **a.g.e.**, ss:222-223.

⁴²⁸ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:41.

⁴²⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:620; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:41; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:498; Yinanç, **a.g.e.**, ss:223-224.

eğmek zorunda kaldı. Bu mağlubiyet neticesinde Anadolu'da Moğol tahakkümü daha da artmaya başladı.⁴³⁰

Selçuklu ordusunun Moğollar karşısında ağır bir yenilgi aldığını öğrenen Sultan II. İzzeddin Keykâvus, büyük bir üzüntüye kapılarak yanına en yakın adamlarını alıp Antalya'ya kaçtı. Bunun üzerine başkentte karışıklıklar başladı. Savaştan canını kurtarıp Konya'ya gelebilen Üstadü'd-dar Nizameddin Ali, kısa süre içerisinde karışıklıkları ortadan kaldırarak nizamı sağlamayı başardı. Sonrasında da şehrin önüne karargâh kurmuş olan Moğol ordusunun ihtiyaçlarını gidermek için çalışmalara başladı.⁴³¹ Sultan II. İzzeddin'in başkentten kaçması üzerine başsız kalan devletin sıkıntıya düşmemesi için Emir Fahreddin Arslandoğmuş, Burgulu kalesinde hapis yatan şehzade Rükneddin Kılıç Arslan'ı oradan alıp Konya'ya getirdi. Şehzade Rükneddin 1256 yılı sonunda Selçuklu tahtına oturdu. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, ilk olarak devlet idaresinde yeni atamalar yaptı. Buna göre, Vezirlik Şemseddin Kaducuk'a verildi. Fakat Şemseddin Kaducuk'un bir ay içinde ölmesi üzerine, Vezirlik görevi Pervane Nizameddin'e teklif edildi. Pervane Nizameddin vezirlik görevi yerine naib olmayı istedi. Bunun üzerine Pervanelik görevi Muînüddin Süleyman'a verildi. Oluşturulan bu devlet yönetimi kendisini tasdik ettirmek ve görüşmeler yapmak üzere Baycu Noyan'a gitmek için hazırlıklara başladı.⁴³²

3.2. Müşterek Saltanat Dönemi: II. İzzeddin Keykâvus - IV. Rükneddin Kılıç Arslan

Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan liderliğindeki Selçuklu heyeti Kırşehir yakınlarında bulunan Baycu Noyan'ın huzuruna çıktılar. O sırada II. İzzeddin Keykâvus, Antalya'da dedesi Alâeddin Keykubad tarafından saklanmış olan hazineyi bularak oradan Ladik (Denizli) tarafına doğru harekete geçmişti. Moğol komutanı Baycu Noyan, IV. Rükneddin Kılıç Arslan başkanlığındaki Selçuklu heyetine izzet ve ikramda bulundu. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Baycu Noyan'a bağlılığını bildirdi ve bir süre Noyan'ın yanında kaldılar. Baycu Noyan, II. İzzeddin Keykâvus'un da huzuruna çıkmasını istiyordu. Bunun üzerine onu davet etmesi için bir elçilik heyetini Antalya'ya

⁴³⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:621-622; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:41-42; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:562; Anonim, **Selçuknâme**, ss:46; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:499.

⁴³¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:623; Yinanç, **a.g.e.**, ss:227; Erdem, **a.g.t.**, ss:125.

⁴³² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:624; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:42-43; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:501.

gönderdi. Moğol elçileri Antalya'ya vardıklarında, II. İzzeddin'in Ladik üzerine doğru yola çıktığını öğrenince peşinden giderek yolda ona yaklaştılar. II. İzzeddin Keykâvus, Baycu Noyan'ın kendisini görmek istediğini öğrenince, kardeşi Rükneddin'in kendisine birkaç menzil gelmesi şartıyla Noyan'ın huzuruna geleceğini söyledi. Fakat II. İzzeddin'in bu sözünde durmayıp İznik'e gittiğini öğrenen Baycu Noyan, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Selçukluların tek hükümdarı ilan etti ve Anadolu'daki otoritesini sağlamlaştırdı.⁴³³

Türkiye Selçuklu Devleti'nde IV. Rükneddin Kılıç Arslan sultan olduktan sonra, devlet işlerinin yönetimi Nizameddin Hurşid ile Pervane Muînüddin Süleyman'ın elinde idi. Bir süre Anadolu'da sükûnet sağlanmış oldu. Fakat Sultan'ın düzenlemiş olduğu ziyafette Hoca Noyan'ın zehirletilerek öldürülmesi, bu sükûneti bozdu.⁴³⁴ Bu suikast Nizameddin Hurşid'in üzerine kalınca, o da öldürüldü ve böylece Selçuklu idaresinde meydana Pervane Muînüddin Süleyman'a kalmış oldu. Bundan sonra Baycu Noyan, Anadolu'da bir süre daha kaldı ve geri dönüş hazırlıkları yaptığı sırada Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a Konya'nın surlarını yıkma emrini verdi. Kendisi de Mugan'a geri döndü.⁴³⁵

II. İzzeddin Keykâvus, Hülagu Han'ın Bağdat Seferi için Anadolu'da bulunan Baycu Noyan'ı geri çağırdığını ve Baycu Noyan'ın bu nedenle Anadolu'dan ayrıldığını öğrenince, sığınmış olduğu Bizans kralı Laskaris'in yanından Anadolu'ya geri döndü. Bunun üzerine fırsatı iyi değerlendirerek 1257 Nisan ayında Konya'da tekrar tahta oturdu.⁴³⁶ II. İzzeddin'in bu tutumundan rahatsız olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Pervane Muînüddin Süleyman ile birlikte Niğde'ye gitti. Buradan Hülagu Han'ın huzuruna giderek saltanatını kurtarmaya karar verdi. Rükneddin'in Hülagu Han'a vardığı sırada, II. İzzeddin'de Han'a elçi göndermiş ve vaktiyle Baycu'nun devletini elinden aldığını ve kendisini tahtından uzaklaştırdığını bildirerek, kendisini desteklemesini istemişti. Fakat IV. Rükneddin Hülagu Han'ın teveccühünü ve saltanat yarlığını alarak geri döndü. Bu sırada kışın bastırması üzerine Erzincan'da kışı geçirmeye karar verdi. Bahar geldiğinde IV. Rükneddin'in askerleri, Pervane

⁴³³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:625; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:501-502; Yinanç, **a.g.e.**, ss:227-228; Erdem, **a.g.t.**, ss:126.

⁴³⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:626; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:44-45; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:503.

⁴³⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:626.

⁴³⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:627; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:49-50; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:504.

Muînüddin'in komutasında II. İzzeddin'in askerleri ile savaşa girişti. Bu savaşı Pervane kaybedince, Moğollardan yardım istediler. Bunun üzerine Hülagu Han, Alıncak Noyan komutasında on bin askeri yardıma gönderdi. Moğol askerlerinin gelmesiyle harekete geçtiler ve kısa süre içerisinde Niksar'ı ele geçirdiler. Niksar emirliği ve serkeşliği Pervane'ye verildi.⁴³⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'nde iki kardeş arasındaki taht mücadelesi devam ederken, iki kardeşin elçileri de peş peşe Hülagu Han'ın huzuruna gidip gelmekteydi. Bu sırada Irak ve Suriye bölgesinde fetih hareketlerine girişmiş olan Hülagu Han, aynı zamanda Anadolu gibi mühim bir bölgenin de sıkıntılı bir durumda olmasını istemiyordu. Bu nedenle en doğru kararın devleti iki kardeş arasında eşit olarak pay edilmesini olduğunu düşünerek, elçiler ve Noyanların hazır bulunduğu bir ortamda anlaşma sağlandı. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan'da bir süre sonra Hülagu Han'ın huzuruna çıktılar. Yapılan bu anlaşmaya göre, Kızılırmak'ın batısında bulunan topraklar II. İzzeddin Keykâvus'un divan naiblerine, doğusunda bulunan topraklar da IV. Rükneddin'in kullarının mülkiyetine ve yönetimine bırakılacak.⁴³⁸

Moğol Han'ı Hülagu, aynı zamanda Selçuklu sultanlarının hazineleri boş olduğundan onlara, Anadolu'daki Moğol askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları için 160 bin dinar borç verdi. Ayrıca Moğollara ödenecek vergilerin miktarları yeniden düzenlendi. Buna göre Türkiye Selçuklu Devleti idarecileri Moğollara, 200 bin dinar, 500 top ipek ve iplik, 3 bin adet altın işlemeli kumaş, 500 iğdiş at ve 500 katır ödemekle yükümlü oldular.⁴³⁹ Anlaşma yapıldıktan sonra Hülagu Han, her iki hükümdar II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı kendisinin Suriye seferine hazırlanmaları için Anadolu'ya gönderdi. Selçuklu sultanları da Hülagu Han'ın bu seferine katılarak 1259 yılı Kasım ayında Haleb'in alınışında bulundular. Daha sonra Kaan'lık seçimi olacağı için Hülagu Han İran'a gelmesi üzerine, Selçuklu sultanları da Anadolu'ya geri döndüler.⁴⁴⁰

⁴³⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:628-629; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:505; Yinanç, **a.g.e.**, ss:235-236.

⁴³⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:631-632; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:61; Anonim, **Selçuknâme**, ss:46; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:508-509; Yinanç, **a.g.e.**, ss:236-238; Erdem, **a.g.t.**, ss:134-135; Mehmet Ersan- Mustafa Alican, **Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları**, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, ss:172.

⁴³⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:62; Erdem, **a.g.t.**, ss:167.

⁴⁴⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:632; Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:55.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Tuğracı Sahib Şemseddin'in ölümü üzerine, vezirlik makamına Fahreddin Ali'yi ve Saltanat Naibliğine de Eminateddin Mikail'i tayin ederek ekibini kurdu. Aynı zamanda IV. Rükneddin Kılıç Arslan da kendisinin vezirlik makamına Muînüddin Süleyman'ı tayin etti.⁴⁴¹ Bu sırada Hülagu Han, Tâceddin Mutez'i alacaklarının tahsil edilmesi için Tükel Bahşı ile birlikte Anadolu'ya gönderdi. Elçiler ilk olarak II. İzzeddin Keykâvus'un ülkesine giderek alacaklarını istediler. II. İzzeddin, IV. Rükneddin'in ülkesinin elçilerin yolunun üzerinde olduğunu ve ilk olarak ondan tahsilat yapılması gerektiğini ifade ederek, elçileri azarladı. Bunun üzerine IV. Rükneddin'in ülkesine giden elçiler, burada vezir Muînüddin Süleyman tarafında oldukça güzel karşılandılar. Muînüddin'in çabaları ve göstermiş olduğu hürmet, elçiler tarafından takdir edilmesini sağladı. O esnada II. İzzeddin tarafından haberciler gelerek Mutez'e, İzzeddin'in Antalya taraflarına giderek Uç Türkmenleri ile anlaşarak yeni bir isyan peşinde olduğunu ifade ettiler. Bunun üzerine Mutez, durumu Hülagu Han'a bildirdi ve İzzeddin'i borcunu ödemediğinden dolayı şikâyet etti. Bu duruma hiddetlenen Moğol Han'ı, II. İzzeddin'e şu mektubu yazdı: "Sultan İzzeddin bilir ki, O huzurumuza geldiğinde ne ihtiyacı vardıysa karşıladım. İyi davrandım. Borçlarını kısa sürede ödeyeceğini söyledi, kabul ettim. O ise makamına varıp kendini işrete verdi ve iyilikleri unuttu. Mal tahsiline giden elçilerimize yüz vermedi. Şimdi balık olup denizin dibine saklansa, elimizden kurtulamayacaktır." Bu mektubun ardından Alıncak Noyan'ı II. İzzeddin Keykâvus'un üzerine gönderdi.⁴⁴²

Moğol Hanı'nın mektubunu alan II. İzzeddin Keykâvus, işin ehemmiyetini anlayarak derhal Konya'ya geldi ve borçların ödenmesi için çalışmalara başladı.⁴⁴³ Bu sırada 1260 yılında Moğolları bozguna uğratan Memlük Sultan'ı Baybars'a mektup gönderen II. İzzeddin Keykâvus, Moğollara karşı kendisinden yardım istiyor ve yardım ettiği takdirde de Anadolu'da istediği yerleri ona ikta olarak vereceğini vaad ediyordu. Bunun üzerine Baybars, yardım amacıyla 300 askeri II. İzzeddin'e gönderdi. Bu sırada Alıncak Noyan ordusuyla birlikte Anadolu'ya geldi. IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile Muînüddin Süleyman Noyan'ı Erzincan'da karşılayarak bütün ihtiyaçlarını giderdiler. II. İzzeddin'in Memlük Sultan'ı Baybars ile ittifak kurduğu bilgisine ulaşan Muînüddin

⁴⁴¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:633; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:63-64.

⁴⁴² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:634-635; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:65; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:511-514.

⁴⁴³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:636; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:66-67.

Süleyman, bu bilgiyi derhal Alıncak Noyan ile paylaştı. Bunu duyan Alıncak, IV. Rükneddin ve Muînüddin'i de yanına alarak Konya'ya doğru yola çıktılar ve 1262 yazında Amasya'ya vardılar.⁴⁴⁴

II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Muînüddin Süleyman'ın Moğol ordusu ile birlikte üzerine yürüdüğü haberini alınca ve kendisine en yakın bildiği veziri Fahreddin Ali'nin IV. Rükneddin tarafına geçtiğini öğrenince derhal harekete geçerek Konya'yı terk etti. Bunun üzerine Moğol askerleriyle birlikte Konya'ya giren IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Selçuklu tahtına oturarak sultanlığını ilan etti.⁴⁴⁵ Daha sonra hazinede ne varsa, borçlarının karşılığı olarak Moğollara verdi.⁴⁴⁶ Ayrıca, Bizans'a sığınan II. İzzeddin Keykâvus'un tekrar Anadolu'ya gelerek karışıklık çıkartmasına engel olmak isteyen Hülagu Han, Bizans İmparatoruna baskı yaparak II. İzzeddin Keykâvus'u tutuklattı.⁴⁴⁷ Böylece IV. Rükneddin Kılıç Arslan tek başına Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturarak, müşterek hükümdarlık devrini bitirmiş oldu.

3.3. IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Pervane Muînüddin Süleyman

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, kardeşi II. İzzeddin Keykâvus'un ülkeyi terk etmesiyle 1262 yılında tek başına tahta oturduğunda, memleketin tamamına hâkim olmak istemekteydi. Ancak memleketin uç bölgeleri ve sahil kıyıları Türkmenlerin elinde bulunmaktaydı. Bu Türkmenler, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın himayesine girmek istemediler ve Hülagu Han'a bir elçi göndererek kendisine itaat edip haraç vereceklerini, bu nedenle kendilerine bir sancak menşur ve Şihne gönderilmesini istediler. Moğol Han'ı onların bu isteğini kabul ederek Şihne tayin etti. Fakat reisleri Mehmet Bey'in Tebriz'e gelerek kendisine bizatihi itaat etmesini şart koştu. Bunun üzerine Mehmet Bey, Moğol Hanı'nın bu isteğinden endişe duyarak huzura gitmedi. Böylece onun bu itaatsizliğine sinirlenen Hülagu Han, Anadolu'da bulunan Alıncak Noyan ve IV. Rükneddin'e emir vererek Mehmet Bey'in üzerine yürümelerini istedi. Derhal harekete geçen Alıncak ile IV. Rükneddin, kısa süre

⁴⁴⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:68; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:582; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:514-515.

⁴⁴⁵ Anonim, **Selçuknâme**, ss:46.

⁴⁴⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:636-637; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:70; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:582.

⁴⁴⁷ Erdem, **a.g.t.**, ss:174.

içerisinde Mehmet Bey'i ele geçirerek bölgede hâkimiyet sağladı. Böylece Antalya'dan İstanbul'a kadar ki batı uçları Selçuklunun denetimine geçti.⁴⁴⁸

Aynı zaman içerisinde Anadolu'nun geneline yayılmaya başlayan Türkmen isyan hareketlerine, Karaman Bey'de dâhil olmuştu. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı tahttan indirip II. İzzeddin'i tekrar sultan yapmak için büyük bir ordu ile Konya üzerine yürüdüler. Fakat onların bu hareketini az bir kuvvetle karşılayan Muînüddin Süleyman, güçlüğü de olsa isyancıları ağır bir yenilgiye uğrattı.⁴⁴⁹ Bu sıralarda İlhanlı hükümdarı Hülagu Han ile Altınordu hükümdarı Berke arasında Kafkasya bölgesinde mal ve sınır paylaşımı konusunda anlaşmazlık çıktı. Aynı zamanda Altınordu hükümdarı Berke'nin Hülagu'ya karşı Memlük Sultanı Baybars ile ittifak kurması üzerine, Hülagu Han da Bizans İmparatoru ile bir ittifak kurdu. Hülagu ile Berke arasında meydana gelen savaşı ilk etapta Hülagu Han kazanmış olmasına rağmen, Berke tarafından tuzağa düşürülen İlhanlı öncü birlikleri hezimete uğradı. Bunun üzerine Hülagu Han, 24 Nisan 1263 tarihinde İran'a geri döndü.⁴⁵⁰ İlhanlıların bu yenilgisinden sonra Berke, Memlük Sultanı Baybars'a elçi göndererek halen Bizans'ta bulunan II. İzzeddin Keykâvus'u Selçuklu tahtına oturtmak için Baybars'tan yardım istedi ve Baybars bu teklifi kabul etti. Bunu haber alan Hülagu Han, Bizans İmparatoruna elçi göndererek II. İzzeddin Keykâvus'un derhal tutuklanmasını istedi. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti adına meydana gelecek olan büyük bir gelişme engellenmiş oldu.⁴⁵¹

Moğol Kaan'ı Mengü Han tarafından Anadolu bölgesine gönderildiğinden beri durmaksızın savaş meydanlarında bulunan Hülagu Han, devletin sınırlarını büyük ölçüde belirledikten sonra artık teşkilatlanma faaliyetlerine geçerek, 1263 yılında kurduğu kurultay ile eyaletlere valiler tayin etmeye başladı.⁴⁵² Buna göre Hülagu Han bu kurultayda Anadolu'yu idare etmek için Muînüddin Süleyman Pervane'yi vali olarak tayin etti.⁴⁵³ Bu durum Anadolu'nun da diğer yerler gibi Moğolların artık bir eyaleti olduğunu göstermektedir. Fakat Anadolu'nun yönetimi, diğer eyaletlerden farklı olmuştur. Çünkü Anadolu'daki Türkmenlerin sürekli bir hareket halinde olmaları Moğolları endişelendirmiş ve yeni isyanlara sebebiyet vermemesi için kendi tayin

⁴⁴⁸ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:71-73; Erdem, **a.g.t.**, ss:177.

⁴⁴⁹ Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, ss:536-539.

⁴⁵⁰ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:67-70; Fahreddin, **a.g.e.**, ss:41-45; Erdem, **a.g.t.**, ss:179.

⁴⁵¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:75-78.

⁴⁵² Spuler, **a.g.e.**, ss:63-64; Erdem, **a.g.t.**, ss:180.

⁴⁵³ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:71.

ettikleri valinin yanında Sultan'ı da yönetime dâhil etmişlerdir. Yapılacak işlerin meşru olabilmesi için Sultan'ın imzası gerekmektedir. Ancak memleketin yönetimi Moğolların tayin ettikleri valiler tarafından gerçekleştirilmekteydi.

Hülagu Han tarafından Anadolu'ya vali olarak tayin edilen Muînüddin Süleyman Pervane, vakit kaybetmeden devlet yönetimini yeniden kurmaya başladı.⁴⁵⁴ Muînüddin Süleyman'ın oluşturduğu yeni yönetim çalışmalarına başladığında, aynı zamanda memleketin hemen her yerinde isyanlar çıkmaya başladı.⁴⁵⁵ Bu isyanları bastırmak için derhal harekete geçen Muînüddin Süleyman, Moğolların da desteği ile kısa bir zaman içinde isyanları bastırmakta muvaffak oldu. Muînüddin Süleyman, bu sırada Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde bulunan Sinop şehrini tekrar Selçuklu idaresine almak için Hülagu Han'a gitti.⁴⁵⁶ Ondan istediği desteği aldıktan sonra Sinop fethi için hazırlıklara başladı ve harekete geçerek şehri muhasara altına aldı. Muhasara sürerken İlhanlı hükümdarı Hülagu Han, 1265 yılı şubat ayında hastalanarak öldü.⁴⁵⁷ Onun ölümünden sonra İlhanlı emirleri, Horasan valisi olan oğlu Abaka'ya haber göndererek durumu izah ettiler ve derhal başkente gelmesi gerektiğini söylediler. Vaziyetten haberdar olan Abaka, hiç vakit kaybetmeden başkente geldi ve emirler tarafından İlhanlı hükümdarı olması kararlaştırıldı. Fakat Moğol Yasası'na göre, Abaka'nın tahta çıkması için Moğol Kaan'ı olan Kubilay Han'ın onayı ve yarlığı gerekmektedir. Lakin Kaan'dan onay gelinceye kadar beklemek, ülkenin başsız kalarak tehlikeye düşmesine neden olabilirdi. Bu nedenle emirler bir yöntem bularak, Kaan'dan onay gelinceye kadar Abaka'nın babasının kaymakamı olarak vazife görmesine karar verdiler. Böylece Abaka 1265 yılı haziran ayında tahta çıkmış oldu.⁴⁵⁸

İlhanlı Devleti'nde Hülagu Han'ın ölümü üzerine tahta geçen büyük oğlu Abaka Han, babasının bütün yarlık ve fermanlarının geçerli olduğunu ilan etti. Aynı zamanda eyaletlere yeni atamalar da yaparak kendi yönetimini oluşturdu. Anadolu'daki valilik görevi yine Muînüddin Süleyman Pervane'de kaldı. Abaka Han'ın tahta oturduğu sırada Selçukluların Sinop şehri muhasarası devam etmekteydi. İki yıl süren kuşatma

⁴⁵⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:73-74.

⁴⁵⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:642-643.

⁴⁵⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:643.

⁴⁵⁷ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:584; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:47; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:73; Spuler, **a.g.e.**, ss:65; Yuvalı, **a.g.e.**, ss:173.

⁴⁵⁸ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:77-78; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:585; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.**, ss:47; Erdem, **a.g.t.**, ss:185.

neticesinde 1266 yılında şehri ele geçiren Muînüddin Süleyman Pervane⁴⁵⁹, bu başarısına karşılık Sinop şehrinin mülkiyetini Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'dan istedi. Dönemim önemli tarihçisi İbn Bibi'nin ifadesiyle, Sultan IV. Rükneddin'in ağzından hiçbir vakit kelime-i şahadetten başka 'la'(hayır) kelimesi çıkmadığı için Sinop şehri kolayca bağışlanabilecek bir yer olmasa da Muînüddin Süleyman'ın isteğini yerine getirmek zorunda kaldı. Böylece Sinop şehri mülkiyetinin Pervane'ye ait olduğunu ifade eden belgeyi hazırlatarak, ona gönderdi.⁴⁶⁰

Muînüddin Süleyman Pervane, II. İzzeddin Keykâvus'un hissesinde bulunan toprakları da Veziri olduğu Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın himayesine dâhil edip, hâkimiyet alanını genişletmek istiyordu. Bu konu hakkında yakınlarıyla konuşurken, Pervane'nin ileri gelen memurlarından olan Hatiroğlu Şeref Mes'ud, Onun bu düşüncesi gerçek olduğunda Niğde subaşılığını istedi. Pervane Muînüddin, Hatiroğlu'nun bu isteğini kabul ederek ona vaatte bulundu. Hatiroğlu, amacına ulaşabilmek için defalarca Moğol karargâhına giderek II. İzzeddin aleyhinde şikâyetlerde bulundu. Velhasıl Alıncak Noyan ordusuyla birlikte harekete geçerek II. İzzeddin'in üzerine sefere çıktı ve onun himayesindeki topraklar da IV. Rükneddin'in hâkimiyetine verildi. Böylece Niğde subaşılığı da Hatiroğlu'na verildi.⁴⁶¹

Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde emirlerin her geçen gün otoritelerini artırması ve aynı zamanda Sultan'ın hükmünün etkisiz hale gelmeye başlaması, Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı endişelendirmiş ve bu duruma bir çare bulunması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Göndermiş olduğu fermanların emirler tarafından dikkate alınmaması ve Pervane Muînüddin Süleyman'ın hükmünün daha fazla geçerli olmaya başlaması üzerine Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, bu durumu Abaka Han'a iletmeyi ve ondan yardım istemeyi düşündü. Sultan IV. Rükneddin bir gece yakınlarıyla konuşurken Sinop'un mülkiyetini Pervane'ye vermesi hususunda pişmanlığını şu sözleri ile dile getirdi: "Padişah hizmetçisi olan herkes bir şehri bağış olarak istiyor. Böyle giderse ileride memlekette elimizde hiçbir şey kalmayacak. Bu nedenle yapılabilecek

⁴⁵⁹ Anonim, *Selçuknâme*, ss:47.

⁴⁶⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:643; Aksarayî, *a.g.e.*, ss:83; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:547; Yinanç, *a.g.e.*, ss:261-262.

⁴⁶¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, ss:644.

tek iş Moğol Kaan'ının yanına giderek durumu ifade edip yardım istemektir. Ancak bu şekilde bu zalimlerden kurtulabiliriz.⁴⁶²

Sultan IV. Rükneddin'in bu sözleri yanında bulunan casuslar tarafından Hatiroğlu'na iletildi. Bu sözleri duyan Hatiroğlu endişeye kapıldı ve şayet Sultan Moğol Hanı'nı ikna ederse hepimizi ortadan kaldırır korkusuyla hemen durumu Pervane'ye anlattı. Tehlikeyi fark eden Pervane, vakit kaybetmeden yargucu ve emirlerini kıymetli hediyelerle birlikte Hatiroğlu başkanlığında Abaka Han'a gönderdi. Pervane'nin amacı, Sultan'dan evvel Abaka Han'a varıp onun aleyhinde Han'ı kışkırtmaktı. Pervane gönderdiği heyet vasıtasıyla şunları söylüyordu: "Sultan IV. Rükneddin sizden kurtulabilmek için Suriyelilerle işbirliği yapıp, isyana kalkışmak istediye de ona ben engel oldum. Bu nedenle şimdi bizi ortadan kaldırmayı düşünmektedir. O, beni öldürdükten sonra sizin varlığınızı da ortadan kaldırmak için adam toplayacaktır. Zaten Rum askerleri her yanda karıncalar gibi coşup taşmaktadır. Eğer o düşüncesini gerçekleştirmeden, çok sayıda asker toplamadan önlem alınmazsa, iş çığırından çıkar."⁴⁶³

Muînüddin Süleyman Pervane tarafından Abaka Han'a gönderilen heyetin ifade ettiği bu sözler, İlhanlı emirleri tarafından hemen dikkate alındı. Özellikle de kıymetli hediyeler vasıtasıyla dostluğunu kazandığı Baynal Noyan ve bazı Moğol emirleri Abaka Han'ı bu konuda ikna ettiler. Sonuç itibariyle Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın cezalandırılması için Han'ın katından yarlık ve bir miktar destek kuvvet alındı. Heyet, Moğol askerleri ile Abaka Han'ın huzurundan ayrılarak Aksaray'a doğru yola çıktı. Bu sırada Muînüddin Süleyman Pervane de, Tokat'tan harekete geçerek yanındaki diğer emirlerle birlikte Aksaray'a geldi. Buradan Konya'da bulunan Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a haber göndererek, Abaka Han'dan gelen yarlık için görüşmeye gelmesini istediler. Durumdan haberi olmayan Sultan, bu çağrıyı kabul ederek Aksaray'a doğru yola çıktı.⁴⁶⁴

Sultan Aksaray'a vardıkdan sonra burada meydana gelen olaylar kaynaklar tarafından farklı olarak ifade edilmektedir. İbn Bibi'ye göre, Sultan IV. Rükneddin Aksaray'a

⁴⁶² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:645-646; Yinanç, **a.g.e.**, ss:263; Erdem, **a.g.t.**, ss:189.

⁴⁶³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:646; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:84; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:547; Yinanç, **a.g.e.**, ss:263; Erdem, **a.g.t.**, ss:189-190.

⁴⁶⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:646-647; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:84; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:548; Yinanç, **a.g.e.**, ss:264.

vardığı zaman, Onun şerefine Taceddin Mutez tarafından bir ziyafet verildi. Bu ziyafet esnasında Moğollar Sultan'a Pervane'yi neden öldürmek istediğini sordular. Bu soru karşısında şaşırıp telaşa kapılan Sultan, böyle bir şeyden haberinin olmadığını söyleyip inkâr ettiyse de Moğolları inandıramadı. Bunun üzerine Moğollar Sultan'a, bu hususta aklını çelenlerin kendilerine teslim edilmesi için bir gün süre tanıyıp gittiler.⁴⁶⁵ Bu olayı biraz daha farklı bir şekilde ele alan Aksarayî'ye göre ise, Sultan daha evvel Aksaray'a gelmiş ve Nabşı Noyan'ın Aksaray-Kırşehir arasında bulunan Eyüp Hisarı'na geldiğini duyunca onu karşılamak için yola çıkmıştı. Yolda Muînüddin Süleyman Pervane ile karşılaştı. Pervane ona, "Burgulu kalesinde hapis iken ben seni oradan çıkartıp hükümdar yaptım. Sen ise iyiliğe karşı nankörlük ettin" diye söyleyince, Sultan IV. Rükneddin onun sözlerine hiddetlenerek, "İci (Ağabey), sarhoş musun yoksa afyon mu yuttun" diye cevap verdi.⁴⁶⁶

Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümü hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. İbn Bibi'ye göre, Sultan, Moğolların mühlet verdiği ertesi gün yani 9 Şubat 1266 sabahında Moğol Beylerine ziyafet verdi.⁴⁶⁷ Bu ziyafet esnasında Moğol Beyleri, Sultan'ı sıkıştırarak suçluları neden teslim etmediğini sordu. Bunun üzerine Sultan IV. Rükneddin, sert bir şekilde karşılık verince münakaşa çıktı. Bu sırada daha önceden görevlendirilmiş kişiler Sultan'ın içkisine zehir kattılar. Sultan durumu anlayınca kaçmak istedi. Fakat hemen yakalandı ve bir çadırın içine sokularak Hatiroğlu Şerafeddin ile kardeşi Ziyaeddin tarafından yayın kirişiyle⁴⁶⁸ boğularak öldürüldü.⁴⁶⁹ Aksarayî Sultan'ın, içkisine katılan zehirin etkisi ile öldüğünü yazmaktadır.⁴⁷⁰ Abû'l-Farac ise Sultan'ın, kementle öldürüldüğü bilgisini vermektedir.⁴⁷¹ Anonim Selçuknâme'de Sultan'ın sorgu sırasında şehit olduğu zikredilmektedir.⁴⁷² Bazı Mevlevi kaynaklar ise Sultan IV. Rükneddin'in ölümünü, Mevlâna'yı incitmesine bağlarlar.⁴⁷³

⁴⁶⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:647-648.

⁴⁶⁶ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:85.

⁴⁶⁷ Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXXI, İstanbul 2006, ss:272.

⁴⁶⁸ Selçuklu hanedanının kanı mukaddes sayıldığı için mensuplarının idamı, eski Türk Şamanî inanışına göre, yayın kirişiyle boğdurmak suretiyle vuku buluyordu. (İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:649. Dpt.1141)

⁴⁶⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:648-649; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:548; Yinanç, **a.g.e.**, ss:265.

⁴⁷⁰ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:86-87.

⁴⁷¹ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:587.

⁴⁷² Anonim, **Selçuknâme**, ss:47.

⁴⁷³ Eflâkî, **a.g.e.**, I, ss:204-205; Sipahsâlar, **a.g.e.**, ss:92-93; Küçük, **a.g.e.**, ss:70; Ateş, **a.g.t.**, ss:90.

3.4. III. Gıyâseddin Keyhüsrev Devri

Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın bir tertip sonucu öldürülmesinden sonra Pervane Muînüddin Süleyman ve adamları Konya'ya gelerek henüz küçük yaşta bulunan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'i 1266 yılında tahta çıkarttılar.⁴⁷⁴ Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıktığında kaç yaşında olduğu hususunda kaynaklar tarafından farklı bilgiler verilmektedir.⁴⁷⁵ Yeni Sultan'ın çocuk yaşta olması, devlet işlerinin Muînüddin Süleyman Pervane ve Fahreddin Ali'nin eliyle yürütülmesine neden olmuştu. Saltanat değişikliğinin ardından devlet yöneticilerinde herhangi bir değişiklik yapılmadı. Böylece Muînüddin Süleyman Pervane, devlet idaresindeki otoritesini güçlendirmiştir. Aynı zamanda bu dönemde Moğollar ile olan ilişkiler daha samimi bir şekilde vuku bulmuştur. Anadolu'daki bu yeni yönetimin Moğolların istedikleri şekilde hareket etmeleri, onlara olan borçları ödemekte gayret göstermeleri, memlekette yeni bir huzuru meydana getirmişti. Adalet ve güvenliğin artması halkın şikâyetlerini de azaltmaktaydı.⁴⁷⁶

Devlet idaresinde kendisine rakip olabilecek güçlü bir kimseyi istemeyen Muînüddin Süleyman Pervane, Vezir Fahreddin Ali'nin otoritesini arttırmaya başlamasından rahatsız olmaya başlamıştı. Esasen diğer emirler de Muînüddin Süleyman Pervane ile Fahreddin Ali'nin arasını açmak istemekteydiler.⁴⁷⁷ Bu emirlerin düşüncelerinin de etkisi ile Pervane, Fahreddin Ali'den kurtulmanın yollarını aramaya başladı. Zira Fahreddin Ali devlet erkânı içerisinde hatırı sayılır kimse olduğundan, onu ortadan kaldırmak kolay değildi. Bu nedenle Pervane, onu ortadan kaldırmanın fırsatını bulmaya çalışıyordu. Bu sıralarda sürgünde bulunan eski Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Fahreddin Ali'ye mektup göndermiş ve durumunun iyi olmadığı gerekçesi ile ondan yardım istemişti. Bu durumu fırsat bilen Pervane, düzenlediği bir tertip ile Fahreddin Ali'yi tutuklatarak hapsedirdi.⁴⁷⁸ Devlet idaresindeki güçlü rakibinden kurtulan Muînüddin Süleyman Pervane, yönetime kendi yandaşlarını yerleştirmeye başladı. Bir

⁴⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:650; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:87; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:587; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür**, TTK Yayınları, Ankara 1995, ss:480; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:550; Yinanç, **a.g.e.**, ss:267.

⁴⁷⁵ İbn Bibi'ye göre 2 buçuk yaşındaydı (ss:650); Aksarayî'ye göre 6 yaşındaydı (ss:87); Abû'l-Farac'e göre ise 4 yaşındaydı (ss:587).

⁴⁷⁶ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:89.

⁴⁷⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:654; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:550.

⁴⁷⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:655-656; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:92-94; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:551; Yinanç, **a.g.e.**, ss:273-275.

süre sonra Abaka Han tarafından gönderilen elçiler, Fahreddin Ali'nin Han'ın huzuruna çağırıldığını söyledi. Böylece hapisten çıkarak Abaka Han'ın huzuruna varan Fahreddin Ali, burada kendisinin suçsuz olduğunu ispat etmeyi başardı, fakat kendisine görev verilmediği için Konya'ya dönerek mallarının idaresi ve hayır işleri ile uğraşmaya başladı.⁴⁷⁹

Türkiye Selçuklu Devleti'nde artık her şey Moğolların istediği şekilde olmaktaydı. Bu dönemde Moğollar için halktan toplanan vergiler ise şunlardır; Buyut, Na'l-bahâ⁴⁸⁰, Mal-i Yam⁴⁸¹ ve Mal-i Bozork.⁴⁸² Toplanan bu vergiler Anadolu'da bulunan Moğol askerlerinin masrafları ve posta menzillerinin giderleri için kullanılmaktaydı. Yine bu dönemde Muînüddin Süleyman Pervane'nin emrindeki Selçuklu ordusu, Abaka Han'ın Memlük Devleti üzerine yapmış olduğu seferlere katılmaktaydı.⁴⁸³ İlhanlı hükümdarı Abaka Han, Memlükler üzerine düzenlediği seferlerden başarılı sonuç elde edememiş, hatta Memlük hükümdarı Baybars bu seferlerden daha da güçlenerek çıkmıştı.⁴⁸⁴

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Pervane Muînüddin Süleyman döneminde Moğolların istediklerinin harfiyen yerine getirilmesi, günümüzde bazı araştırmacıların Pervane Muînüddin Süleyman için Moğol casusu olduğu yorumlarına sebep olmuştur. Pervane, çeşitli siyasi manevralarla Sultan IV. Rükneddin'i kendisine bağlamış ve istemediği birçok idareciyi etkisiz hale getirmişti.⁴⁸⁵ Muînüddin Süleyman Pervâne bu dönemde devlet içerisindeki otoritesini sağlamlaştırdı, artık açık bir şekilde Moğollara hizmet ettiğini ilan edip, devlet işlerini Moğol yöneticileri ile istişare ederek yürütmeye başlamıştı.⁴⁸⁶ Moğollara yardımı ve desteği yalnızca kendi makam ve mevkisini korumak için değil, aynı zamanda devletin geleceği ve İslâm'ın bağımsızlığı olarak da görmekteydi.⁴⁸⁷ Bu gibi rivayetler, onun Moğollar adına Anadolu'yu idare ettiği düşüncesini kanıtlar niteliktedir. Bazı araştırmalar ise, Muînüddin Süleyman Pervâne'nin bu şekilde hareket etmesini devletin bekasını korumak, savaşız bir

⁴⁷⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:656-658; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:93-94; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:551; Erdem, **a.g.t.**, ss:202.

⁴⁸⁰ Moğolların 1266'dan itibaren yaptıkları reforma göre Anadolu'dan alınan vergi türlerinden orduya ödenen vergi. (Aksarayî, **a.g.e.**, 89.)

⁴⁸¹ Moğolların 1266 yılından itibaren Anadolu'dan aldıkları Posta vergisi. (Aksarayî, **a.g.e.**, ss:89)

⁴⁸² Moğolların yaptıkları düzenlemeye göre Anadolu'dan aldıkları genel harcama vergisi. (Aksarayî, **a.g.e.**, ss:89)

⁴⁸³ Erdem, **a.g.t.**, ss:203-205.

⁴⁸⁴ Erdem, **a.g.t.**, ss:205.

⁴⁸⁵ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, **Mektuplar**, çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Anka Basım İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1999, s. 246; M. Orhan Bayrak, **a.g.e.**, ss:284.

⁴⁸⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, ss:14; Yinanç, **a.g.e.**, ss:228-242.

⁴⁸⁷ Togan, **a.g.e.**, ss:265.

ortamda huzuru bularak devletin yıkılmasına engel olmaya çalışmak olduğunu iddia etmektedir.⁴⁸⁸

Muînüddin Süleyman'ın yukarıda zikrettiğimiz ifadeleri, Onun için Moğol casusu olabileceği yorumlarına neden olsa da, dönemin kaynaklarında bu tarz ifadeler yer almamaktadır. Dolayısıyla bu konuda kesin bir kanaate varmanın yanlış olacağı düşüncesindeyiz. Kaynaklardan çıkarılabilecek ortak nokta ise, Pervâne'nin gerek makamını korumak için olsun, gerekse devletin yıkılmasına engel olmaya çalışmak için olsun Moğollar ile işbirliği yapmış ve birçok konuda da ortak hareket etmiştir. Öyle ki, bazen kendi çıkarlarını, devletin çıkarlarından daha önemli görmüş ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.⁴⁸⁹

Ayrıca, Pervane Muînüddin Süleyman'ın devrin önemli mutasavvıflarından Mevlâna ile olan ilişkisi, Moğol casusu olmadığı düşüncesini biraz daha kanıtlar nitelikte olabileceğinden, burada o konuya da değinmekte fayda olduğu düşüncesindeyiz. Pervane Muînüddin'in, Mevlâna ile samimi bir ilişkisi olmuştur. Pervane, sarayında sürekli olarak toplantılar düzenlemekte ve bu toplantılara da devrin bilginleri, şeyhleri, fütüvvet erbabı ve ileri gelenleri katılmaktaydı. Mevlâna'nın da bu toplantılara iştirak ettiğini kaynaklar bildirmektedir.⁴⁹⁰

Mevlâna, Muînüddin Süleyman'a sürekli olarak nasihatlerde bulunmuş ve bazı zamanlar onu uyarmıştır. Ayrıca Muînüddin'e olan sevgisini de açıkça ifade etmiştir.⁴⁹¹ Nitekim Muînüddin ile Mevlâna arasındaki mektuplaşmalar ikili arasındaki ilişki ve irtibatın samimi olduğunun göstergesidir.⁴⁹² Füzûzanfer'in naklettiğine göre, Mevlâna "Fîhi Mâ Fîh" adlı eserini Muînüddin Süleyman'a hitaben yazmıştır.⁴⁹³ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Mevlâna ile sürekli iletişim içerisinde ve samimi ilişki halinde olan birisinin Moğol casusu olamayacağı kanaatindeyiz. Binaenaleyh Mevlâna'nın o dönemde Moğollar ile de ilişkisi söz konusudur. Fakat bu ilişki Moğollar ile işbirliği yaptığı anlamını çıkartmaz. Mevlâna, o devirde her bakımdan zor zamanlar geçiren

⁴⁸⁸ Sevim- Erdoğan Merçil, **a.g.e.**, ss:480.

⁴⁸⁹ Konu ile ilgili olarak ayrıntı için bkz. Nurullah Çetin, "*Pervâne Muînüddin Süleyman Moğol Casusu Muydu?*", **PESA Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C.: III, S.: I, Sakarya 2017.

⁴⁹⁰ Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:344; Eyyüp Yılmaz, *Tasavvuf'un Anadolu'ya Yayılmasında Moğol İstilâsı'nın Etkisi*, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2015), ss:92; Ateş, **a.g.t.**, ss:93.

⁴⁹¹ Eflâkî, **a.g.e.**, I, ss:177-178.

⁴⁹² Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, **Fîhi Mâ Fîh**, terc: Ahmet Avni Konuk, haz: Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, ss:13-228.

⁴⁹³ Füzûzanfer, **a.g.e.**, ss:344; Ateş, **a.g.t.**, ss:94.

Anadolu halkının manevi moral ve motivasyonlarını diri tutmaya gayret göstermiştir.⁴⁹⁴ Elinden geldiğince Moğol yönetim çevrelerine yaklaşılmaya çalışarak onların yumuşak bir tutum içerisine girmeleri için çaba sarf etmiş ve halkı da Moğollara karşı galeyana getirmekten uzak durmuştur.⁴⁹⁵

3.4.1. Pervane Muînüddin Süleyman ile Moğol Emirleri Arasındaki Çekişmeler

İlhanlı Devleti tahtına Abaka Han oturduğu zaman yapmış olduğu yeni atamalarda, Anadolu'ya da Samagar ve Acay'ı yeni valiler olarak tayin etmişti. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı Samagar ve Acay Anadolu'ya gidememiş, böylece Muînüddin Süleyman valilik görevini yürütmeye devam etmişti. Bu durum onun devlet içerisindeki otoritesini arttırmış ve adeta devlet idaresini tekelinde toplayarak önemli makamlara da kendi yandaşlarını yerleştirmişti.⁴⁹⁶ Samagar ve Acay Anadolu'ya geldikleri zaman yönetime el koymak istediler, ancak Muînüddin Süleyman Pervane buna engel oldu. Bu durum valiler ile Pervane arasında çekişmelerin başlamasına neden olmuştu. Muînüddin Süleyman, Abaka Han'ın gözünde valilerin itibarını düşürmek için onlar hakkında bir takım ifadelerle şikâyetle bulundu. Esasen Abaka Han, Pervane'nin kendi makamını düşündüğü için şikâyetçi olduğunu bilmekteydi. Fakat hâlihazırda Pervane Muînüddin Süleyman'ın Anadolu'daki varlığına ihtiyaç duyduğu için, Samagar ve Acay Noyanları görevden alacağını söyleyerek onu teskin etti.⁴⁹⁷

İstedikini almış bir şekilde Anadolu'ya geri dönen Muînüddin Süleyman Pervane, Acay Noyan'ı eskisinden daha katı bir şekilde buldu. Zira Acay Noyan Abaka Han'ın kardeşi idi ve Pervane'nin kendisini ağabeyine şikâyet ettiğini de biliyordu. Aynı şekilde Acay'da, Abaka'ya Pervane'yi şikâyet etmişti. Pervane'nin Anadolu'yu soymak istediğini ve kendisini buna engel olduğu için Anadolu'dan atmak istediğini söyleyerek durumu Abaka'ya izah etmişti. Bunun üzerine Abaka Han, Acay Noyan'a gönderdiği mektupta, "Pervane'nin hayatı senin elindedir. İster yaşatır, ister öldürürsün" ifadelerini kullanması ve bu mektubun bir hile ile Pervane'nin eline geçmesi, onu endişelendirdi.

⁴⁹⁴ Sadi Irmak- Fevzi Halıcı, **Mevlâna Güldestesi**, Güven Matbaası, Ankara 1966, ss:198.

⁴⁹⁵ Ocak, **Ortaçağ Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, ss:198; Ateş, **a.g.t.**, ss:102.

⁴⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:656-658; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:93-94; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:551.

⁴⁹⁷ Erdem, **a.g.t.**, ss:202.

Kendisini affettirmek için Acay'a giderek ona hediyeler verdi ve affını istedi. Bu durum karşısında Acay, Pervane'yi affetmiş olarak gözüktü.⁴⁹⁸

Muînüddin Süleyman Pervane, Abaka Han'ın Acay Noyan'a göndermiş olduğu mektuptaki ifadeleri üzerine, Moğolların tutumundan endişe duymaya başlamıştı. Bunun için hem Moğol şehzadelerinden af diliyor hem de Moğollara güvenemediği için alternatif bir güç arıyordu. Pervane'nin Moğollara karşı aramış olduğu güç, hiç şüphesiz daha evvel Moğol ordusunu bozguna uğratan, Memlük Devleti hükümdarı Sultan Baybars'tı.

Vakit kaybetmeden harekete geçen Muînüddin Süleyman, Baybars'a bir mektup yazdı. Pervane, Baybars'a, Selçuklu idaresini Sultan III. Gıyâseddin ile kendisine bırakmak şartıyla Anadolu'ya gelerek Acay ve Samagar Noyan'lar dâhil bütün Tatarları ortadan kaldırma teklifinde bulundu. Sultan Baybars'ın bu teklifi kabul etmesi halinde Anadolu'nun yeni hâkimi kendisi olacak ve Selçuklu Devleti de Memlükler'e tabi olacaktı. Pervane'nin mektubunu 1274 yılı başlarında alan Baybars, onun teklifini kabul etti. Fakat askerlerinin yorgun olduğunu ifade ederek, Anadolu'ya yapılabilecek bir seferin ancak ertesi yıl olabileceğini söyledi. Sultan Baybars'ın mektubu Pervane'ye ulaşınca kadar, Abaka Han, Acay ve Samagar Noyanları Anadolu'dan çekmişti. Bunun üzerine eski gücüne tekrar kavuşacağını düşünen Pervane, Baybars'a hiç mektup yazmamış gibi hareket ederek, ona cevap dahi vermedi.⁴⁹⁹

Diğer yandan Sahib Fahreddin Ali, görevinden azledildikten sonra bir müddet evine çekilerek, siyasetten uzaklaştı ve hayır işleri ile uğraşmaya başladı. Ortamın karışık olması ve düşmanlarının bu karışıklıkta kendisini unutmış olmasından yararlanarak, 1274 yılında yanına kıymetli hediyeler olarak Abaka Han'ın huzuruna çıktı. Fahreddin Ali'nin bu güzel davranışından etkilenen Abaka Han, onu af ederek Selçuklu Devleti vezirlik makamına tekrar onu tayin etti ve oğullarına da Denizli bölgesinin subaşılığı görevini verdi. Bunun üzerine Sahib, Abaka Han'ın huzurunda büyük izzet ve ikram bularak Anadolu'nun yolunu tuttu. Sahib Fahreddin Ali, tekrar eski görevine tayin edilince kendisine yapılmış bütün düşmanlıkları unutarak, Pervane ile birlikte çalışmaya

⁴⁹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:553; Erdem, *a.g.t.*, ss:207.

⁴⁹⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:554; Yinanç, *a.g.e.*, ss:280; Erdem, *a.g.t.*, ss:207-208.

başladı.⁵⁰⁰ Aynı zamanda Fahreddin Ali ve oğulları Abaka Han'a, her yıl 2 bin bâliş⁵⁰¹ para ödeyecek ve Anadolu'dan Moğollara gönderilen vergi ve malları taşımak için de 700 at tahsis edeceklerdi.⁵⁰²

Acay ve Samagar Noyan'ın Anadolu'dan ayrılmaları ile rahat bir nefes alacağını düşünen Muînüddin Süleyman Pervane, Abaka Han'ın Anadolu'ya hem vali hem de nâib olarak Tuku Noyan'ı göndermesi Pervane'nin hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. Pervane'nin elindeki nâiblik görevi de alınınca, artık Anadolu fiilen tamamen Moğolların denetimi altına girmiş oldu. Tuku Noyan'ın maiyetiyle birlikte 1275 yılı baharında Anadolu'ya gelerek idareyi eline aldı.⁵⁰³ Bunun üzerine Pervane, Tuku'ya itaat etmekten başka bir şey yapamadı. Bu sırada Memlûk Sultanı Baybars'ın Pervane'ye verdiği söz üzerine Anadolu'ya doğru yola çıktığı haberi geldi. Bunun üzerine derhal harekete geçen Pervane, Baybars'a haber göndererek bu yıl Ermenilerin üzerine yürümesini ve gelecek yıl Anadolu'nun kendisinin olacağını söyledi. Böylece Baybars, Ermenilerin üzerine yürüyerek 1275 yılı Mart ayında Ermeni memleketine girip birçok şehri yağmalamış ve pek çok esir ile birlikte ülkesine geri dönmüştü.⁵⁰⁴

Memlûk Sultan'ı Baybars'ın Ermeni seferi üzerine Abaka Han, kardeşi Acay Noyan'ı tekrar Anadolu'ya vali olarak gönderdi. Acay'ın Anadolu'ya gelişi, Tuku Noyan ile Pervane'nin işine gelmiyordu. Pervane ile Tuku, Acay'a karşı ittifak kurarak Abaka Han'a şikâyet mektubu gönderdiler. Bunu haber alan Acay Noyan'da aynı şekilde Pervane ve Tuku aleyhinde bir mektubu Abaka'ya gönderdi. Bu mektuplar üzerine Abaka Han, Acay, Tuku ve Pervane'yi huzuruna çağırdı. Bunun üzerine Pervane yanına Acay'dan şikâyetçi olan birçok kişiyi de alarak 1275 yılı Ağustos ayında Abaka Han'ın huzuruna çıktı. Böylece Abaka Han, kardeşi Acay'ı cezalandırmak amacıyla yanında alıkoydu, Pervane ve adamlarını tekrar Anadolu'ya gönderdi.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:657-658; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:94-95.

⁵⁰¹ Yastık şeklinde olan altın ve gümüş külçelere verilen bir isim olup Farsça bâliş aslında Türkçe yastuk kelimesinin tercümesidir. Bu zamanda bir gümüş bâliş 75 altın dinar kıymetinde idi. (Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:552. Dpt.48.)

⁵⁰² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:552.

⁵⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:666-667; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:106-111; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:555; Erdem, **a.g.t.**, ss:209.

⁵⁰⁴ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:594.

⁵⁰⁵ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:555; Erdem, **a.g.t.**, ss:211-212.

3.4.2. Sultan Baybars'ın Kayseri Seferi

İlhanlı hükümdarı Abaka Han, Memlûk Sultan'ı Baybars'ın Ermeni seferine misilleme olarak, 29 Kasım 1275'te Selçuklu-Moğol ordusunu Bire şehrine gönderdi.⁵⁰⁶ Selçuklu ordusuna Pervane, Moğol ordusuna da Abatay Noyan komuta ediyordu. Muînüddin Süleyman Pervane, bu sefer esnasında Baybars'a mektup göndererek, ordusu ile birlikte gelerek Selçuklu ordusuna dâhil olması halinde Moğolları bozguna uğratarak Anadolu'da hâkimiyetini sağlayabileceğini ifade ediyordu. Moğol öncü birlikleri keşif yaptıkları sırada Pervane'nin postacılarını yakalayarak Baybars'a gönderilen mektuba el koydular. Pervane'nin Baybars'a gönderdiği mektup Moğol ordu komutanı Abatay Noyan'ın eline geçti. Velhasıl durumu öğrenen Pervane, böyle bir mektubu inkâr etse de, Abatay Noyan ona inanmadı ve mektupları Abaka Han'a gönderdi. Bunun üzerine Abaka Han, Pervane'yi derhal huzuruna çağırdı. Pervane ile başta Han'ın huzuruna çıkmaya cesaret edemedi, lakin daha sonra başka seçenek kalmayınca yanına kıymetli hediyeler alarak Han'ın huzuruna çıktı. Abaka Han tarafından güzel karşılandı ve Anadolu'ya tekrar gönderildi.⁵⁰⁷

Muînüddin Süleyman Pervane ile Moğol beyleri Abaka Han'ın huzuruna gittikleri vakit, fırsattan yararlanmak isteyen Hatîroğlu Şerafeddin Moğollara karşı isyan başlattı. Aynı zamanda Baybars'a da haber göndererek, Anadolu'ya hâkim olması için fırsatın eline geçtiğini bildirdi.⁵⁰⁸ Hızlı bir şekilde hareket eden Hatîroğlu, kendisine muhalif olanları öldürdü ve diğer Türkmen beylerini de Baybars'ın geleceğini söyleyerek isyana zorladı. Karamanoğlu Mehmed Bey'in de desteğini alarak, isyan hareketini Anadolu'ya hızlı bir şekilde yaydı. Daha sonra girişmiş olduğu hareketin muvaffakiyetini sağlamak amacıyla bütün vilayetlere fetihnâme gönderdi.⁵⁰⁹ İsyân hareketinden haberdar olan Abaka Han, Pervane ve Moğol Noyanlarının komutasına 30 bin kişilik ordu vererek 1276 yılının güz mevsiminde isyanın bastırılması için Anadolu'ya gönderdi. Hatîroğlu, Sultan Baybars'ı Anadolu'ya gelmesi için sürekli teşvik etmesine rağmen, Moğollar ile yeni savaştan

⁵⁰⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:670-671; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:596.

⁵⁰⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:666; Erdem, **a.g.t.**, ss:216.

⁵⁰⁸ Ferhat Parpucu, Hatîroğlu Şerefüd-din İsyânı ve Sultan Baybars'ın Anadolu Seferi, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde 2002), ss:35.

⁵⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:661-666; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:105-106; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:556-557.

çıkmiş olan Baybars bu teklifi reddetti. Anadolu'ya gelen Moğol kuvvetleri, Hatîroğlu ile girdikleri mücadeleyi kazanarak isyanı bastırdılar.⁵¹⁰

Memlük hükümdarı Baybars, Selçuklu beylerinin ve bilhassa Pervane'nin davet mektuplarına, Türkmenlerin Moğol düşmanlığına ve kendisine sığınan Anadolu devlet adamlarının teşviklerine binaen Anadolu'ya sefere çıkmaya karar verdi. Baybars'ın bu kararı almasında, Muînüddin Süleyman Pervane ile gizlice anlaşmaları etkili olmuştur. 1277 yılı Nisan ayında büyük bir ordu ile Anadolu'ya doğru harekete geçen Baybars, 30 bin kişilik Tuku Noyan kumandasındaki Moğol- Selçuklu ordusu ile Elbistan ovasında karşılaştılar. Moğol kumandanı Selçuklu askerlerine güvenmediği için onları ayrı bir yerde kontrol altında tutuyordu. İki ordunun çarpışması çok çetin oldu ve Moğollar kahramanca savaştılarsa da bozguna uğramaktan kurtulamadılar. Baybars, Moğol ordusunun bir kısmını kılıçtan geçirmiş ve bir kısmını da esir almıştı. Bu galibiyetten sonra bir kısım Selçuklu beyleri de Baybars'ın ordusuna katıldı. Moğol ordusunun bozguna uğramasından sonra Muînüddin Süleyman Pervane, canını kurtarmak için 12 Temmuz 1277 tarihinde Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'i ve bazı beyleri de yanına alarak Tokat'a gitti.⁵¹¹

Moğol ordusunu bozguna uğratan Memlük Sultan'ı Baybars, Kayseri'ye gelerek Selçuklu tahtına oturdu. Halk tarafından büyük bir coşku ile karşılandı ve kendi adına hutbe okutup para bastırdı. Aynı zamanda fetihnâmeler göndererek, Anadolu'yu Moğol elinden kurtardığını müjdeliyordu. Daha sonra Sultan Baybars, kendisini Anadolu'ya davet eden Muînüddin Süleyman Pervane'ye haber göndererek yanına çağirttı. Fakat Pervane, Moğollar'dan çekindiği için Baybars'ın davetine icabet etmiyordu ve aynı zamanda da Abaka Han'a sadakatini göstermek istiyordu. Sultan Baybars, Selçuklu beylerinin ve bilhassa Pervane'nin göstermiş olduğu bu cesaretsiz tavırlara kızarak, ordusunun ve hayvanlarının beslenme zorluğu yaşaması üzerine Kayseri'den ülkesine dönmeye karar verdi.⁵¹²

⁵¹⁰ Hatîroğlu isyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:661-666; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:105-106; Anonim, **Selçuknâme**, ss:47-48; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:554-559; Yinanç, **a.g.e.**, ss:284-290.

⁵¹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:670-679; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:113-114; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:598-600; Spuler, **a.g.e.**, ss:85; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss50; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss: 560-563.

⁵¹² Aksarayî, **a.g.e.**, ss:115-116; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss: 565; İbrahim Güneş, "Memlük Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi", **Fırat Üniversitesi SBE Dergisi**, C.: 20, S.:2, Elazığ 2010, ss:11.

3.4.3. Abaka Han'ın Anadolu'ya Gelişi ve Muînüddin Süleyman Pervane'nin Öldürülmesi

Memlük Sultan'ı Baybars'ın Anadolu'dan ayrıldığını öğrenen Pervane, Seyfeddin Erbeki'yi Abaka Han'a durumu izah etmesi için gönderdi. Durumdan haberdar olan Han, derhal harekete geçerek büyük bir ordu ile Anadolu'ya yöneldi.⁵¹³ Abaka Han'ın Elbistan'a vardığı haberini alan Muînüddin Süleyman Pervane, Selçuklu Sultanı, veziri ve diğer devlet adamları ile birlikte oraya gitti. Abaka Han savaş meydanını gezdiği sırada, ölenlerin hepsinin Moğol askeri olduğunu görünce üzüntüsünden ağlamaya başladı. Zira artık Muînüddin Süleyman Pervane'nin kendisine ihanet ettiğini kanaat getirmişti. Pervane her ne kadar inkâr etmişse de, Abaka Han delillerle onun inkârını çürütmüştü. Abaka Han, Elbistan'daki savaş alanını gezdikten sonra Kayseri'ye gelmiş ve askerlerine şehri yağmalamaları emrini vermiştir. Abaka Han o kadar hiddetlenmişti ki, şehirde çok sayıda insanı öldürmüştü. Bunun üzerine Anadolu'nun idaresini Kongurtay Noyan'a bırakarak, yanında Muînüddin Süleyman Pervane ve Fahreddin Ali ile birlikte Azerbaycan'a döndü.⁵¹⁴ Abaka Han, geri dönerken Anadolu'da Müslüman Türklerin ve bilhassa sürekli isyan eden Türkmenlerin öldürülmesini ve her tarafın yağmalanmasını emretti.

Abaka Han, İlhanlıların yazlık merkezi olan Aladağ'a varınca, Moğol Noyanları ile Pervane meselesini istişare etti. Bir kısım Noyanlar, Pervane'nin tekrar Anadolu'ya gönderilip bozulan nizamı kurmasını ve haraç yüklerini göndermesini teklif ettiler. Diğer bazı Noyanlar ise idam edilmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. Bu sırada Elbistan'da ölen Noyanların yakınları, Pervane'yi Han'ın huzurunda görünce feryat etmeye başladılar. Bunun üzerine Abaka Han, Muînüddin Süleyman Pervane'nin idam kararını verdi. Bu karar üzerine Muînüddin Süleyman Pervane, 1277 yılı Ağustos ayında kılıçla öldürüldü.⁵¹⁵

⁵¹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:670-680; Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:113; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:115; Erdem, **a.g.t.**, ss:245.

⁵¹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:682-683; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:116; Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:114; Anonim, **Selçuknâme**, ss:48-49; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:568.

⁵¹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:684; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:117; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:600; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:51; Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:114; Anonim, **Selçuknâme**, ss:48-49; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:569; Yinanç, **a.g.e.**, ss:303-306.

3.5. Muînüddin Süleyman Pervane Sonrası Selçuklu - Moğol İlişkileri (1277-1300)

Muînüddin Süleyman Pervane, Moğol baskılarının ve saltanat mücadelelerinin kızıştığı, menfi hareket eden emirlerin birbirlerine düşüp devletin kuvvet ve itibarını sarstıkları bir dönemde devlet idaresinde söz sahibi olmuştur. Dâhiyane bir siyaset ve yöntemlerle Moğolların güvenini kazanarak Anadolu'da tek adam durumuna gelmiş ve böylece on beş yıl gibi uzun bir süre zarfında memlekette bir nizam ve huzur sağlamıştır.⁵¹⁶ Devletin Moğol tahakkümünde olduğu bir zamanda uzun bir süre idarede bulunması ve devleti ayakta tutması nedeniyle, onun idarede kaldığı süreye 'Pervane Devri' denilmektedir.⁵¹⁷ Ayrıca Pervane, âlim ve şeyhlere karşı olumlu bir tavır sergilemiş ve münevverlerle arasını daima iyi tutmuştur.⁵¹⁸ Pervane'den sonra Anadolu'da Moğol baskı ve zulmü daha da artmış ve bu durum muhtelif bölgelerde isyanların çıkmasına neden olmuştur.

3.5.1. Şehzade Kongurtay'ın Anadolu'daki Faaliyetleri

İlhanlı hükümdarı Abaka Han, Anadolu'dan ayrılırken kardeşi Kongurtay'ı Anadolu'da vali olarak bırakmıştı. Bu sırada Anadolu'nun muhtelif yerlerinde isyanlar baş göstermekteydi. Bunun üzerine Kongurtay derhal harekete geçerek, Aksaray'da isyan başlatmış olan Kızıl Hamid'e karşı harekete geçti.⁵¹⁹ Moğol ordusunun üzerine doğru harekete geçtiğini haber alan Kızıl Hamid, kaçma teşebbüsünde bulunmuşsa da çevresini saran Moğol ordusu ile savaşmak zorunda kaldı. Böylece 4 bin kişiden oluşan kuvvetiyle savaşarak öldü. Şehzade Kongurtay, ordusuna Aksaray şehrine girmelerini ve şehri yağmalamalarını emretti. Bundan sonra Aksaray şehri eski ihtişamını bir daha yakalayamadı.⁵²⁰

Şehzade Kongurtay, Aksaray'daki isyan hareketini bastırdıktan sonra, bir başka isyanı bastırmak üzere Konya'ya doğru yola çıktı. Burada Cimri ile Karamanoğulları'nın isyanı mevcut idi. İsyancılar, Moğol ordusunun üzerlerine geldiğini öğrenince,

⁵¹⁶ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlıya Kadar 1018-1300)*, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul (?), ss:132-133.

⁵¹⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:570.

⁵¹⁸ Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri I-II*, çev: Tahsin Yazıcı, C.:I, MEB Yayınları, İstanbul 1989, ss:105; Anonim, *Selçuknâme*, ss:47; Osman Nuri Küçük, *Mevlana ve İktidar Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rumî Yayınları, Konya 2007, ss:49.

⁵¹⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, ss:125-127; Yasemin Çatal, *Anadolu Selçuklu Devleti'nde III. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemi (1266-1284), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, Tokat 2009) ss:129.

⁵²⁰ Aksarayî, *a.g.e.*, ss:128-129; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:579-581; Erdem, *a.g.t.*, ss:252-253; Çatal, *a.g.t.*, ss:130-131.

Konya'yı boşaltarak uç bölgelere kaçtılar. Bunun üzerine Konya'ya gelen Şehzade Kongurtay ve ordusu, şehri ele geçirdi ve yağmalayarak sayısız ganimet, mal ve nakit para ile şehirden ayrıldı.⁵²¹ Moğol ordusunun Konya'dan ayrıldığını haber alan Cimri, yanındaki Türkmenler ile yeniden Konya'ya doğru harekete geçti. Surların önüne gelince, şehrin kapıları onlara açılmadı. Cimri haber göndererek kötü bir niyetlerinin olmadığını ve sadece alış veriş yapmak için geldiklerini söylediye de, bu ahali tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine isyancılar ile şehir ahali arasında savaş çıktı. Ahalinin şehri kolay kolay teslim etmeyeceğini anlayan Cimri ve Türkmenler, tekrar uç bölgelere çekildi.⁵²²

3.5.2. Ata Melik Cüveynî'nin Anadolu'daki Faaliyetleri

Ata Melik Cüveynî, Muînüddin Süleyman'ın ölümünden yaklaşık bir ay sonra yani 7 Eylül 1277 tarihinde İlhanlı hükümdarı Abaka Han tarafından, karışıklıkları düzeltmek ve bozulmuş olan nizâmı yeniden sağlamak amacıyla Anadolu'ya gönderilmiştir. Cüveynî, Anadolu'ya gelirken yanında Gühergah ve Erksun Noyanlar da vardı.⁵²³ Cüveynî'nin Anadolu'ya gelişi, Türkiye Selçuklu Devleti tarihi açısından önem arz etmektedir. Artık bu tarihten sonra, Anadolu idaresinde Sultan haricindeki bütün yöneticiler İlhanlı devlet adamlarından oluşmaktaydı. Sultan ise sadece sembol olarak varlığını sürdürmekte ve yönetimde sözü geçmemekteydi. Bu durum Anadolu'da isyanların artarak devam etmesine sebebiyet vermiştir. Cüveynî, Anadolu'ya gelir gelmez asayişî sağlamak adına derhal harekete geçerek, Karamanoğulları üzerine yürüdü. Cimri o tarihte Selçuklu tahtını ele geçirmiş ve kendi adamlarını yönetici olarak tayin etmişti. İsyancı Türkmenlere ağır bir darbe vuran Cüveynî ile Gühergah Noyan, Selçuklu tahtını kurtararak Sultan III. Gıyâseddin ile Vezir Fahreddin Ali'yi Konya'ya gönderdiler.⁵²⁴

Sâhip-i Divân Cüveynî, asayişî bir ölçüde sağladıktan sonra dinlenmek üzere kışlağına çekildi. Buradan da Kastamonu ve Sinop gibi uç bölgeleri sahiplerine çeşitli hediyeler ve mektuplar göndererek onları kendi tarafına çekmeyi planlıyordu. Böylece o bölgelerin idarecilerini de kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Bunun üzerine uç

⁵²¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:129-130.

⁵²² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:700-701; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:130.

⁵²³ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:114.

⁵²⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:703; Anonim, **Selçuknâme**, ss:49-51; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:584.

bölgelerdeki nizâmı sağlamak için çalışmalara başladı. İlk olarak uygunsuz kanun ve yükümlülükleri ortadan kaldırdı. Onların yerine de herkesin rahatlıkla ödeyebileceği miktar kadar vergiler ihdâs etti.⁵²⁵ Bunların yanında, Anadolu'da tahrip olmuş şehirleri de tekrar imar ettirmeye başladı. Bu tarihe kadar Anadolu'da uygulanmamış olan İlhanlı vergi sisteminin özü durumundaki Tamga⁵²⁶ vergisini Anadolu'da ilk defa ihdas etti.⁵²⁷

Anadolu'daki isyan hareketlerini bastırarak yeni bir sistem kuran Sâhip-i Divân Cüveynî, çok eskilerden beridir İlhanlılara ödenemeyen borçlara karşılık Erzincan ve çevresinin şer'i gelirlerini İlhanlılar adına el koydu. Memlekette yeniden nizâmı sağladıktan sonra Abaka Han'ın yanına gitmek için yol hazırlığı yapan Cüveynî, Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Vezir Fahreddin Ali'ye Cimri'nin peşini bırakmamalarını ve onu katletmeleri emrini vererek Anadolu'dan ayrıldı.⁵²⁸ Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Vezir Fahreddin Ali, isyancı Cimri'nin üzerine yürümek için hazırlıklara başladılar. O sırada Cimri, Karamanoğlu Mehmed Bey'in ölümünden sonra Afyon bölgesine gelerek Sultanlık iddiasına devam etmekteydi.⁵²⁹ Sultan III. Gıyâseddin büyük bir ordu hazırlayarak isyancıların üzerine yürüdü. İsyancılar ile Selçuklu ordusu 21 Haziran 1277 tarihinde Afyon yakınlarında karşı karşıya geldiler. İlk hamle Cimri'nin askerlerinden geldi ve Selçuklu ordusunu yıprattı. Bu sırada gelen takviye güçlerle Selçuklu ordusu isyancılara ağır bir mağlubiyet tattırdı.⁵³⁰

3.5.3. Gıyâseddin Mesud ve Abaka Han

Daha evvel de zikrettiğimiz gibi saltanat mücadelesini kaybederek Bizans'a ve oradan da Kırım'a sığınmış olan II. İzzeddin Keykâvus, 1280 yılında ölmüştü. Ölürken vasiyetinde oğlu II. Gıyâseddin Mesud'un Selçuklu tahtına oturmasını ve kendi naaşının da Anadolu'ya defnedilmesini istiyordu.⁵³¹ Babasının ölümü üzerine vasiyetini gerçekleştirmek için kaçma planları yapmaya başlayan II. Gıyâseddin Mesud, vakit kaybetmeden önce Anadolu'ya oradan da Abaka Han'ın huzuruna gitmek gerektiğini

⁵²⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:705-706; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:585; Erdem, **a.g.t.**, ss:257.

⁵²⁶ Gümrük vergisi. Ayrıntı için bkz. DİA, "Gümrük", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.:XIV, İstanbul 1996, ss:260-263.

⁵²⁷ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:114-115.

⁵²⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:721-723.

⁵²⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:130-131; Erdem, **a.g.t.**, ss:259.

⁵³⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:727-728; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:131-132; Anonim, **Selçuknâme**, ss:51; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:586-587; Erdem, **a.g.t.**, ss:260-261.

⁵³¹ Rauf Kahraman Ürkmez, II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2006), ss:23.

düşünmekteydi. Bir gece kaçmayı başaran II. Mesud, maceralı bir deniz yolculuğundan sonra Sinop'a vardı. Burada halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanarak buradan da Samagar Noyan'ın yanına gitti. Şehzade II. Mesud, Samagar Noyan'ın huzuruna varınca, Ona kıymetli hediyeler takdim ederek geliş sebebini söyledi. Moğol Noyan'ı tarafından gayet iyi karşılanan II. Mesud, kendisine eşlik etmesi için Noyan'ın mülâzım olarak verdiği Emir Muzaffereddin ile birlikte Abaka Han'ın huzuruna varmak için yola çıktılar. Yolda birçok badireler atlatan kabile nihayet Abaka Han'ın huzuruna vardı.⁵³² Burada Abaka Han tarafından iltifatla karşılandı. Abaka Han, II. Gıyâseddin Mesud'un Selçuklu tahtına geçmesini kabul etmesine rağmen, II. Mesud Abaka Han'ın ölümüne kadar onun yanından ayrılmadı.⁵³³

İlhanlı hükümdarı Abaka Han, Memlûk Devleti'nden intikam almak için Mengü Timur komutasındaki Moğol ordusunu Şam üzerine sefere gönderdi. Moğol ordusunda Selçuklu kuvvetleri de mevcut idi. Moğol ordusu Humus yöresinde Memlûk kuvvetleri ile karşılaştıktan sonra, iki ordu arasında şiddetli bir savaş meydana geldi. Bu savaşı Memlûk Meliki Kalavûn kazanarak Moğol ordusunu bozguna uğrattı.⁵³⁴ Abaka Han, yenilgi haberini alınca çok sinirlendi ve suçluların cezalandırılması için Kurultay kurulmasına karar verdi. Ayrıca bu mağlubiyeti telafi edeceğine söz vererek 16 Kasım 1281 tarihinde Bağdat'a gitti.⁵³⁵ Bir süre Bağdat'ta kalıp devlet işleriyle meşgul olduktan sonra, 12 Şubat 1282'de Bağdat'tan ayrılarak 18 Mart 1282'de Hemedan'a ulaştı. Abaka Han, Memlûk Devleti'ni bir kez daha yenilmenin üzüntüsü ile kendisini içki ve eğlenceye vermişti. Yine bir eğlence meclisinde aniden rahatsızlandı ve kimse henüz ne olduğunu anlayamadan oracıkta can verdi (12 Nisan 1282).⁵³⁶

Abaka Han'ın ölümü üzerine Moğol emirleri bir araya gelerek yeni hükümdarın kim olacağı konusunda istişare ettiler ve Şehzade Ahmed Teküder'in yeni Han olmasına karar verdiler. Bunun üzerine Ahmed Teküder, 6 Mayıs 1282'de Moğol tahtına oturdu.⁵³⁷ Cülûs törenlerinden sonra devlet işleri ile meşgul olmaya başlayan Ahmed

⁵³² İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:735-741; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:134; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:598.

⁵³³ İbn Bibi, **a.g.e.**, ss:741-742; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:605.

⁵³⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:134-135; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:124; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:607; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:589-596; Erdem, **a.g.t.**, ss:266-271.

⁵³⁵ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:125; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:608.

⁵³⁶ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:135-136; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:125-126; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:610; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:52-53.

⁵³⁷ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:136; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:128-130; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:610; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:53-54; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:599; Erdem, **a.g.t.**, ss:276.

Han, Anadolu'da Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev tahtta oturmasına rağmen, II. Gıyâseddin Mesud'u da Anadolu'ya gönderdi ve Selçuklu ülkesini ikiye bölerek batı bölgesini onun idaresine verdi.⁵³⁸ II. Gıyâseddin Mesud, Anadolu'ya girip Erzincan civarına gelince, Mücireddin Emirşah onu karşıladı. Bu davranışa sevinen Sultan II. Mesud, Mücireddin'i Saltanat Nâibliğine atadı ve ilgili yarlığı almak üzere onu İlhan ülkesine gönderdi. Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ise, kendisinin haberi olmadan ülkesinin İlhan tarafından ikiye bölünerek yarısının başkasına verilmesini hazmedememiş ve küskün bir şekilde Erzincan'a çekilmişti. Ayrıca bu duruma sinirlendiği için de yeni Han'ı tebrik etmeye de gitmemişti.⁵³⁹

Ahmed Han'ın İlhan hükümdarı olmasında önemli katkısı bulunan Şehzade Kongurtay, yapmış olduğu bu katkısının mükâfatı olarak tekrardan Anadolu'ya vali tayin edildi. Sultan III. Gıyâseddin ise o tarihlerde Erzincan'da ikamet etmekteydi. Sultan'ın yokluğundan istifade etmek isteyen Karamanlı ve Eşrefoğlu Türkmenleri harekete geçerek Konya bölgesinde isyan başlatıp şehirleri yağmaladılar. Bunu haber alan Sultan III. Gıyâseddin, durumu hemen Moğollara bildirdi ve yardım istedi. O sıralarda da Şehzade Kongurtay Anadolu'ya doğru gelmekteydi. Şehzade Kongurtay, Erzincan'da Sultan ile buluşarak Konya'ya doğru isyanı bastırmak için harekete geçtiler. Sabahın erken saatlerinde, Türkmenler'in gafil olduğu bir zamanda baskın yaparak Konya ve çevresindeki birçok Türkmen'i katlettiler. Bu olaylar esnasında Konya şehri de ağır bir şekilde harap oldu. Şehzade Kongurtay, isyanı bastırması rağmen, Türkmenler'i ortadan kaldırmak üzere peşlerinden gitti ve böylece birçok Türkmen'i öldürdü.⁵⁴⁰

İlhan hükümdarı Ahmed Han, Memlükler ile yapılacak barış için kurulan Kurultay'a Şehzade Kongurtay'ı da çağırmıştı. Bunun üzerine Şehzade Kongurtay, yanında Sultan III. Gıyâseddin'i de götürmeye karar verdi ve ikisi Kurultay için İlhan ülkesine giderken, Kongurtay çeşitli hediyelerle birlikte bir elçiyi Şehzade Argun'a gönderdi. Ahmed Han ile Şehzade Argun'un arası bozuk olduğundan, Kongurtay'ın bu hareketi Ahmed Han'ın tepkisine neden oldu. Bu sırada bazı kimseler, Kongurtay'ın kendisini öldürme niyetinde olduğunu Ahmed Han'a iletmeleri, Han'ın Kongurtay'dan daha da

⁵³⁸ Anonim, *Selçuknâme*, ss:51.

⁵³⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, ss:137-138.

⁵⁴⁰ Erdem, *a.g.t.*, ss:280-281.

şüphelenmesine neden oldu. Bunun üzerine damadı Alınak Noyan ile anlaşan Han, Kongurtay'ı yakalatarak öldürttü (20 Ocak 1284).⁵⁴¹ İlhan ülkesinde bu olaylar yaşanırken, aynı tarihte Anadolu'da da bir takım gelişmeler yaşanmaktaydı. Kongurtay'ın öldürülmesinden sonra Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'de ona yakınlığı ile bilindiği için Selçuklu tahtından azledilerek Erzincan'da ikamete mecbur bırakıldı. III. Gıyâseddin'in azledilmesinden sonra Selçuklu tahtı, yine o sıralarda İlhan'ın yanında bulunan II. Gıyâseddin Mesud'a verildi ve saltanat yarlığı ile Anadolu'ya gönderildi. Böylece II. Gıyâseddin Mesud, 1284 yılı Şubat ayında Konya'ya gelerek Selçuklu tahtına oturdu.⁵⁴²

İlhanlı memleketinde Ahmed Han ile Şehzade Argun arasındaki taht mücadelesini uzun uğraşlar ve çetin savaşlar neticesinde Şehzade Argun kazanmıştı. Böylece Şehzade Argun, 12 Ağustos 1284 tarihinde İlhanlı hükümdarı olarak tahta oturdu.⁵⁴³ Argun Han tahta oturduktan sonra bütün beldelere fermanlar göndererek, Ahmed Han zamanında yapılmış bütün işler ve çıkarılmış bütün fermanların geçersiz olduğunu duyurdu. Daha sonra idaresi altında bulunan memleketlere yeni valiler tayin etti ve Geyhâtu Anadolu'nun yeni valisi oldu.⁵⁴⁴ Bundan sonra kendisine muhalif olan kimseleri ortadan kaldırmaya başlayan Argun Han, Anadolu'da da Selçuklu tahtından azledilen III. Gıyâseddin Keyhüsrev'i, Kongurtay'ın ölümünden sorumlu tutuyordu. Bu nedenle Erzincan'a bir adam göndererek, III. Gıyâseddin Keyhüsrev'i yayın kirişi ile boğdurmak suretiyle öldürttü.⁵⁴⁵

3.5.4. Geyhâtu'nun Anadolu'ya Gelişi

İlhan hükümdarı Argun Han tarafından Anadolu valiliğine tayin edilen Şehzade Geyhâtu, Anadolu'da Türkmen hareketlerinin artması üzerine 1285 yılı baharında Anadolu'ya geldi. Şehzade Geyhâtu, 1285 yılını Erzincan'da geçirdi. Onun ve maiyetinin ihtiyaçlarını Vezir Fahreddin Ali karşılamaya çalışmışsa da bunda başarılı olamadı.⁵⁴⁶ Bu sırada Konya'da Karamanlı ve Eşrefoğlu beylerinin Konya üzerine

⁵⁴¹ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:136; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:613; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, **a.g.e.** ss:59; Spuler, **a.g.e.**, ss:91.

⁵⁴² Aksarayî, **a.g.e.**, ss:137-141; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, ss:292; Erdem, **a.g.t.**, ss:283.

⁵⁴³ Ahmed Teküder ile Şehzade Argun arasındaki taht mücadelesinin ayrıntısı için bkz: Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:136-148; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:613-616; Anonim, **Selçuknâme**, ss:53-54.

⁵⁴⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:145; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:152; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:601-606; Yinanç, **a.g.e.**, ss:328.

⁵⁴⁵ Abû'l-Farac, **a.g.e.**, ss:617; Yinanç, **a.g.e.**, ss:321; Erdem, **a.g.t.**, ss:290.

⁵⁴⁶ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:145-146.

yürüyerek, III. Gıyâseddin'in oğulları olduğu iddia edilen çocukları Selçuklu tahtına oturtmuşlardı. Sivas şehrinde bulunan II. Mesud ise, Konya'da bulunan Emir-i Dad'a bir ferman göndererek, düzmece olduğu anlaşılan çocukların öldürülmesini emretti. Bunun üzerine derhal harekete geçen Emir-i Dad, 1285 yılı Aralık ayında çocukları öldürttü. Bu olaydan sonra Sultan II. Mesud, Argun Han'ın huzuruna gitti. Onun yokluğundan yararlanmak isteyen Fahreddin Müsrif ve Emir-i Dad Nizameddin Konya'da halka zulmettiler. Vaziyetin şikâyet edilmesi üzerine Moğollardan bir heyet Anadolu'ya geldi ve Fahreddin Eşrefoğulları'na, Emir-i Dad ise Karamanlılara kaçtı (3 Mart 1286).⁵⁴⁷

Bir süredir Argun Han'ın yanında bulunan Sultan II. Mesud, 3 Mayıs 1286 tarihinde Konya'ya geldi. Bu sırada ülkenin batısında Germiyanogulları isyan hareketine başlamışlardı. Bunun üzerine Sultan II. Mesud, Selçuklu ve Moğollardan oluşan bir ordu ile isyanı bastırmak için harekete geçti. Ordunun komutanı Moğollardan Batlu idi. Selçuklu ordusu Germiyan vilayetine girerek, birçok ganimet elde edip Kayseri'ye döndü. Onların gidişinden sonra dağlara kaçmış olan Germiyan beyleri tekrar Selçuklu şehirlerini yağmalamaya başladılar. Vezir Fahreddin Ali'nin torunu onlara karşı çıkmaya çalıştıysa da, sayıca üstün olan Germiyan beyleri Vezir Fahreddin Ali'nin torununu 1287 baharında öldürdüler. Bunu haber alan Sultan II. Mesud ve Vezir Fahreddin, Moğollardan da yardım alarak harekete geçtiler. Karşılarına hiçbir kuvvet çıkmayınca Germiyan vilayetine girerek üç gün boyunca şehri yağmaladılar (15 Kasım 1287).⁵⁴⁸

Selçuklulara uzun yıllar hizmet vermiş ve devletin bekası için gayret göstermiş olan Vezir Fahreddin Ali, yaşının bir hayli ilerlemiş olması ve Moğolların bitmek bilmeyen istekleri karşısında hastalandı ve bir daha kendisine gelemeyerek 24 Kasım 1288 tarihinde Akşehir'de vefat etti.⁵⁴⁹ Vezir Fahreddin Ali'nin vefatı, zayıflamış olan Türkiye Selçuklularının artık iyice güçsüzleşmesine neden olmuştur. Bundan sonra Selçuklu Devleti İlhan ülkesinden gönderilen memurlar tarafından idare edilecek ve bu durum da Anadolu'da yeni huzursuzluk ve karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olacaktı.

⁵⁴⁷ Erdem, **a.g.t.**, ss:294.

⁵⁴⁸ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:606; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, ss:293.

⁵⁴⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:150; Anonim, **Selçuknâme**, ss:56; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:607; Yinanç, **a.g.e.**, ss:331-332; Erdem, **a.g.t.**, ss:297-298.

Vezir Fahreddin Ali'nin ölümü üzerine yerine İran asıllı Fahreddin Kazvinî, Argun Han tarafından Selçuklu vezaretine atanarak Anadolu'ya gönderildi.⁵⁵⁰ Böylece yeni Vezir Fahreddin Kazvinî, yanındakilerle birlikte 1288 yılı Aralık ayında Erzurum'a geldi.⁵⁵¹ Fahreddin Kazvinî, Moğollara çok mal vaat ettiği için Anadolu'ya gelir gelmez bu parayı toplamak için harekete geçti ve vilayetlerin ödemesi gereken vergilerini olağanüstü arttırdı. Eskiden 5 tagar vergi veren beldeye 50, 5 bin dinar ödemesi gereken yere de 50 bin dinar vergi yüklüyordu. Bu durum ülke genelinde huzursuzluğa neden oldu. Kazvinî, yeni vergileri toplayamadığı gibi eskiden alınmakta olan öşür vergisi de tahsil edilemedi. Kazvinî ve adamları Cizye vergisi konusunda dahi oldukça cahil durumdaydılar.⁵⁵²

Argun Han, 1290 yılı baharında Van bölgesindeki Aladağ'da bulunan yazlığına geldi. Bunun üzerine Sivas kadısı Kutbettin Şirazi Argun Han'ın huzuruna gelerek, Anadolu hakkında bilgiler verdi. Argun Han, Fahreddin Kazvinî'nin yapmış olduklarından haberdar olunca, Vezir Sa'düddeve'yi huzuruna çağırarak Anadolu'nun idarecilerinin çağırılmasını istedi. Naib Mücireddin, Fahreddin Kazvinî ve oğlu Hacı Leyli, Şehzade Geyhâtu tarafından Argun Han'ın huzuruna gönderildi. Onlar huzura geldiklerinde Kadı Şirazi, Naib Mücireddin hakkında Sa'düddeve'ye tavassutta bulundu ve o cezadan kurtuldu. Fahreddin Kazvinî hapsedilirken, oğlu Hacı Leyli öldürüldü. Bir hafta sonra da Fahreddin Kazvinî katledildi (Eylül 1290).⁵⁵³

Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan Mesud, Fahreddin Kazvinî'den sonra maliye işlerinin başına Hoca Nâsirüddin'i getirdi. Nâsirüddin doğruluğu, dürüstlüğü ve halkın sevgisini kazanması ile Şehzade Geyhâtu'nun da itimadını kazanmıştı. Onun bu vasıfları sayesinde Konya'da huzur ve emniyet sağlanmış oldu. Şehzade Geyhâtu, 1290 yılında Aksaray'dan Konya'ya hareket ederken, Hoca Nâsirüddin'i de yanına almıştı. Şehzade Geyhâtu, Hoca Nâsirüddin'in güzel idaresini ve halk üzerindeki müspet tesirini görünce ona: "Bugüne kadar müstevfî idin. Bundan sonra benim nâibim oldun. Bütün

⁵⁵⁰ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:148; Anonim, **Selçuknâme**, ss:57; Yinanç, **a.g.e.**, ss:329-331.

⁵⁵¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:149.

⁵⁵² Aksarayî, **a.g.e.**, ss:152-153; Anonim, **Selçuknâme**, ss:58; Erdem, **a.g.t.**, ss:299-300.

⁵⁵³ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:156-158; Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:169-170; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:610-611; Erdem, **a.g.t.**, ss:303-304.

emîrlersana selam duracak; sen de kurt ile kuzunun bir arada su içmesini temin edeceksin” dedi ve bütün işleri ona bıraktı.⁵⁵⁴

3.5.5. İlhanlı Ülkesinde İç Karışıklıklar ve Anadolu’da Moğol İsyanları

İlhanlı hükümdarı Argun Han’ın 10 Mart 1291 tarihinde ölmesi üzerine, İlhanlı tahtına Şehzade Geyhâtu’nun geçmesine karar verildi.⁵⁵⁵ Bunun üzerine Geyhâtu’nun Anadolu’dan ayrılmasını fırsat bilen Karamanlılar ve diğer Türkmenler, Moğollara ve Selçuklulara karşı saldırıya geçti. Bu sırada Sultan Mesud’un Kayseri’ye gitmesi, Konya’da ciddi bir kuvvetin kalmamasına ve şehrin istilasına sebep oldu. Selçuklu ordusu bu saldırılara karşı mücadele etmeye çalışmışsa da, Geyhâtu’nun durumdan haberdar olup Anadolu’ya gelmesi ancak Karamanlıları sindirmiştir.⁵⁵⁶

İlhanlı hükümdarı Geyhâtu, Anadolu’daki karışık durum ve Selçuklu idaresinin müşkül vaziyetinden dolayı henüz yeni Han seçilmesine rağmen 1 Eylül 1291 tarihinde Anadolu’ya yürüdü. Kendi yerine vekil olarak ise Şiktur Noyan’ı tayin ederek onu Tebriz’e gönderdi.⁵⁵⁷ Geyhâtu Han, Anadolu’ya geldikten sonra sürekli isyan eden Türkmenleri ortadan kaldırmak için derhal harekete geçti Ordusunu ikiye bölerek bir kısmını Aksaray’da bıraktı ve ardından geri kalan askerleri ile Karamanlıların üzerine yürüdü. Geyhâtu, 21 Aralık 1291 tarihinde Karamanlıların başkentini ele geçirdi ve yağmaladıktan sonra şehrin yakılmasını emretti. Dağlara kaçmış olan bir kısım Türkmenlerin peşinden asker göndererek onların da katledilmesini istedi. Moğollar istila ettikleri bu şehirlerden 7 binden fazla esir aldılar. Bu rakam yapmış oldukları yağmanın ne kadar ağır olduğunun bir göstergesi olmuştur.⁵⁵⁸

Moğol hükümdarının Anadolu’ya geldiği ve Türkmen isyanları ile meşgul olduğu bir vakitte II. İzzeddin Keykâvus’un oğullarından Şehzade Kılıç Arslan, saltanat davasına kalkışmış ve Türkmenler’in desteğini alarak uç bölgelerde isyana başlamıştı. Bunun üzerine Geyhâtu, Sultan Mesud ile birlikte kendi askerlerini isyanın bastırılması için gönderdi. İsyancıların durumu hakkında bilgi sahibi olmak için gönderilen öncü

⁵⁵⁴ Anonim, *Selçuknâme*, ss:60; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:619.

⁵⁵⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, ss:167-168; Abû’l-Farac, *a.g.e.*, ss:638; Reşidüddin, *a.g.e.*, ss:172-174; Spuler, *a.g.e.*, ss:99; Yinanç, *a.g.e.*, ss:336; Erdem, *a.g.t.*, ss:308-311.

⁵⁵⁶ Aksarayî, *a.g.e.*, ss:170; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:620.

⁵⁵⁷ Reşidüddin, *a.g.e.*, ss:178; Erdem, *a.g.t.*, ss:314.

⁵⁵⁸ Anonim, *Selçuknâme*, ss:65-66; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss:621; Yinanç, *a.g.e.*, ss:336; Erdem, *a.g.t.*, ss:315.

birliklerin Türkmenler'in sayısının fazla olduğunu söylemesi, Sultan Mesud'un endişeye kapılmasına neden oldu. Telaşa kapılan Sultan ve Emirler, hemen Geyhâtu'dan yardım istediler. Türkmenleri önemsemeyen Geyhâtu, yardıma gerek olmadığını bildirdi. Böylece harekete geçmekten başka seçeneği kalmayan Sultan, isyancılarla savaşa girişti. Çok şiddetli geçen savaşı Türkmenler kazandı ve Sultan Mesud ile emirleri isyancılara esir düştü.⁵⁵⁹ Türkmenler esir aldıkları Sultan ve emirleri Kastamonu bölgesine götürürken yolda, daha evvel keşif için araziye çıkan Giray komutasındaki öncü birliklerin ani saldırısına uğradılar. Böylece Sultan ve emirleri kurtararak, Türkmenleri de kılıçtan geçirdi.

Anadolu'da Moğollara karşı yapılan mücadeleler Türkmen beyleri ve Selçuklu şehzadeleri tarafından yapılırken, artık Moğol Noyanları da kendi aralarında hanlarına karşı isyan etmeye başlamışlardı. Bu durum Anadolu'da siyasî, iktisadî ve içtimâî hayatın daha fazla sarsılmasına; halkın da ezilmesine neden olmaktadır. İlhanlı hükümdarı Geyhâtu Han, Azerbaycan'a dönünce Taştımur Hayatî'yi Anadolu'ya nâib olarak tayin etti. Taştımur, Anadolu'ya gelince halkın üzerine vergiler salmaya başladı. Mevcut vergilere yenileri de eklenince ahali şikâyet etmeye başladı ve durumu Sultan Mesud'a iletiler. Bunun üzerine Sultan Mesud, Geyhâtu Han'dan aldığı izinle Taştımur'u Konya'dan uzaklaştırdı. Geyhâtu'nun Anadolu'dan ayrılmasından sonra, Moğol ve Selçuklu emirleri arasında ihtilaflar çıkmaya başladı. Emirler kendi bölgelerinde iltizam üzerine mal toplamaya başladılar. Fakat bunu keyfi ve ayrı ayrı yapmaları, içinden çıkılamayacak derecede karışıklıklara sebebiyet verdi. Bunun üzerine her biri 1293 senesinde Geyhâtu Han'ın huzuruna çıktı.⁵⁶⁰

İlhanlı hükümdarı Geyhâtu Han yeni görevlendirmeler yaptı. Buna göre, Anadolu'daki Dalay⁵⁶¹ arazisinin yöneticisi olan Hasan Bey ile İncü⁵⁶² arazilerinin yöneticisi olan Taycu, görevlerinden alındılar. Bu yerlerin yöneticiliğine aynı zamanda nâiblik görevini de yürütmekte olan Mücireddin Emirşah getirildi. Yeni görevlendirmeden sonra emirler Anadolu'ya, mâliyeci, hâkim, yargucu, memur ve kâtip olarak kalabalık bir maiyetle

⁵⁵⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:170-174; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:626-627; Yinanç, **a.g.e.**, ss:337-338; Erdem, **a.g.t.**, ss:316-317.

⁵⁶⁰ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:179-180; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:629; Erdem, **a.g.t.**, ss:320-321.

⁵⁶¹ Dalay, Talay ve Taluy şeklinde Türkçe ve Moğolcada okyanus, deniz, engin çöl manasına gelen bu kelime bazı ünvanlara verildiği gibi Divan'a (devlet hazinesi), yani umuma ait irad ve araziye ifade eden bir terim olmuştur. (Aksarayî, **a.g.e.**, ss:180. Dpt:301)

⁵⁶² Hükümdar emlak ve arazisine Moğollar incü adını vermişlerdir ki buna ara sıra hassa sıfatı da ilave edilmekte olup, hükümdarın özel serveti manasını ifade etmekte idi. (Aksarayî, **a.g.e.** ss:180. Dpt:302.)

geldiler.⁵⁶³ Fakat onlar da eskileri gibi hep keselerini doldurmaya, hâkim ve yargucular dahi soygunculuğa başladılar. Geyhâtu Han'ın israfları ve iktisadi sarsıntılar umumi bir huzursuzluğa neden olmuş, Han'ın yumuşak tabiatı da buhranı daha da arttırmıştı. Onun bu vaziyetinden istifade eden Baydu hanlığı ele geçirmiş ve İslâm aleyhtarı politikası huzursuzluğu ziyadeleştirmişti.⁵⁶⁴ Bu durumdan yararlanan Moğol memurları da, Anadolu'da daha fazla zulümler yapmaya başlamışlardı. Lâkin Baydu Han'ın bu kötü idaresi uzun soluklu olamamış, henüz bir yılı dolmadan tahttan indirilerek yerine İslâmiyet'i kabul etmiş olan Mahmud Gazan Han, İlhanlı tahtına oturmuştu (5 Ekim 1295).⁵⁶⁵ Mahmud Gazan Han, Mugan kışlağında padişahlık kutlamaları yaparken, aynı zamanda eyalet valilerinin tayinlerini de yapmaya başlamıştı. Bu tayinlere göre, çok entrikacı ve güçlü bir emir olan Togaçar'ı 1296 yılında Anadolu'ya vali tayin ederek, onu merkezden uzaklaştırmak istemiştir.

İlhanlı ülkesinde taht mücadeleleri sırasında ortaya çıkan boşluktan istifade eden emirler ve şehzadeler, başlarına buyruk hareket etmeye başlamışlar ve istediklerini alamayınca da hemen isyana yönelmişlerdi. Bu durum da Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıprattığı gibi parçalanma tehlikesini de doğurmaya başlamıştı. Nitekim Türkiye Selçuklularında başlayan bu parçalanma tehlikesi, İlhanlı ülkesine de sıçramaya başlamıştı. İsyancı emirlerin en kudretlisi ve önemlisi olan Togaçar Anadolu'ya vali tayin edilmişti. Togaçar Anadolu'ya vardığında Tokat şehrini kendisine mekân tuttu ve memleketi buradan yönetmeye başladı. Onun asıl hedefi, Selçuklu ülkesini ele geçirmektir. Bu amaçla hareket eden Togaçar'a, Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un karşı koyabilecek gücü olmadığı gibi dirayetli bir emiri dahi yoktu. Bu durum Togaçar'ın çok rahat hareket edebilmesini sağlamıştır.⁵⁶⁶

Anadolu valisi Togaçar, halka ağır vergiler yükleyerek onların mallarına el koyuyor ve ahaliye zulmediyordu. Onun değişken ve isyancı tabiatını düşünen Gazan Han, Onu, Anadolu'ya gönderdikten sonra arkasından yarlığ ile bir adam gönderip, Anadolu'da bulunan Baltu Noyan'ı Togaçar'a karşı kışkırtıyor ve bu Moğol kumandanının öldürülmesini gizlice emrediyordu. Ayrıca Gazan Han, emniyet telkini maksadıyla

⁵⁶³ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:180-181; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:629.

⁵⁶⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:184-186; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:184-186; Anonim, **Selçuknâme**, ss:68; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:630-631.

⁵⁶⁵ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:186-188; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:250-254; Anonim, **Selçuknâme**, ss:68; Spuler, **a.g.e.**, ss:104-105; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:631; Yinanç, **a.g.e.**, ss:344-346; Erdem, **a.g.t.**, ss:336-338.

⁵⁶⁶ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:189-190; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:631; Erdem, **a.g.t.**, ss:340.

Togaçar'a da bir mektup göndermiştir.⁵⁶⁷ Bunun üzerine harekete geçen Baltu, askerleriyle birlikte Karahisar bölgesinde Togaçar'a baskın düzenlediler. Hazırlıksız yakalanan Togaçar, Baltu'ya direnemedi ve kaçmaya başladı. Sivas şehri yakınlarında Togaçar'ı yakalayan Baltu, onu oracıkta öldürdü (1296).⁵⁶⁸

Togaçar'ın Baltu tarafından öldürülmesinin ardından, Gazan Han elçiler göndererek Baltu'yu huzuruna çağırdı. Fakat davet elçilerini her seferinde boş gönderip Han'ın huzuruna çıkmayı reddeden Baltu, İlhan hükümdarına karşı isyana başlamıştı. Anadolu'da elde ettiği gücüne güvenerek, Sultan Mesud'u dahi kendi emrine almıştı ve istediği doğrultuda hareket ettiriyordu. Bunun üzerine Gazan Han, Kutlug Şah'ı 30 bin kişilik ordu ile 1296 yılında Anadolu'ya gönderdi. Arap, Sülemiş ve Abışga Noyanlar da Kutlug Şah'a katılarak kaçmakta olan Baltu'nun peşine düştüler. Kırşehir civarında karşılaşan iki ordu yaptıkları savaşta ağır kayıplar verdiyse de Baltu kaçmayı başardı. Sülemiş onu takip etti ve sığınacak bir yer bulamayan Baltu'yu Ermeni kralı yakalayarak Tebriz'e gönderdi. Baltu burada Gazan Han tarafından şehrin meydanında idam edildi.⁵⁶⁹

Anadolu'da kudretli bir emir olan Baltu'ya isyan ettiği süreçte destek vermiş bulunan Sultan Mesud, isyancıya destek verdiği için Kutlug Şah tarafından Gazan Han'a götürüldü. Sultan Mesud, Han'ın huzurunda Baltu'nun yanında cebrî olarak kaldığını ve iyi niyetini anlattı. Gazan Han, Sultan Mesud'un mazeretini kabul etti. Lâkin yine de, 1296 yılında, tahtından azledilerek Hemedan'a sürüldü ve orada perişan bir hayat yaşadı.⁵⁷⁰

3.5.6. Anadolu'nun Dört Mali Bölgeye Ayrılması ve Sultan III. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu Tahtına Oturması

Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un azledilerek sürgüne gönderilmesinden sonra Gazan Han, Sahib-i Divanlık görevini Cemaleddin Destcerdanî'ye verdi (8 Eylül 1296). Yeni vezir kısa süre görevde kalmış olmasına rağmen, Gazan Han'ın da onayını alarak Anadolu'daki yöneticilerde bir takım değişiklikler yaptı. Buna göre, Pervanelik

⁵⁶⁷ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:192-193; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:257; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:631.

⁵⁶⁸ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:194-196; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:257; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:632; Erdem, **a.g.t.**, ss:342.

⁵⁶⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:197-206; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:261-270; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:632-633; Erdem, **a.g.t.**, ss:345.

⁵⁷⁰ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:206-208; Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:274; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:633.

makamında Mu'neddin Mehmed Bey kalırken, vezirliğe Cemaleddin Mehmed, niyabete Kemaleddin Tiflisi ve istifa makamına da Şerafeddin Osman getirildi. Pervane Mu'neddin diğer emirlerin önünde bir makama sahip olmuştu.⁵⁷¹ Bu tayinlerden sonra farklı bir yenilik daha yapılmış, önceden bir veya en fazla iki kişiye iltizama verilen Anadolu şimdi dört ayrı mali bölgeye ayrılarak ve yukarıda zikredilen dört kişiye iltizama verilmeye başlandı. Anadolu'ya tayin edilen bu dört mültezim yanlarına askeri vali olarak Emir Pehlivan'ı da alarak Anadolu'ya doğru yola çıktılar.⁵⁷²

Anadolu'ya gelerek kendilerine tayin edilmiş bölgelerde göreve başlayan mültezimler, para toplayabilmek için halka zulmettiler ve ağır vergiler koyarak halkın evlerini terk etmelerine neden oldular. Pervane Mehmed, bölgesinde vergi toplayamayınca halkın mallarını yağma ve talan ettirdi. Zorla elde ettiği parayı da kendisi için harcadı. Ahali onun zulmünden ancak ölümü ile kurtulabildi.⁵⁷³ Kemaleddin Tiflisi ise, bölgesine vardığında halk tarafından büyük bir coşku ile karşılandı. Fakat O, gelir gelmez hemen memurlarına emrederek vergilerin toplanmasını istedi. Üstelik bununla da yetinmeyerek yeni vergiler koyarak halkı zor durumda bıraktı. Halk bu vergileri ödeyemeyecek olunca, topraklarını bırakıp kaçmak zorunda kaldılar. Kısa sürede halkın nefretini kazanan Tiflisi, burada barınamayacağını anlayınca bir gece gizlice kaçtı.⁵⁷⁴ Şerafeddin Osman ile Cemaleddin Mehmed de, diğer mültezimler gibi halka eziyet çektirip ağır vergiler koydular. Vergi ödeyemeyenlerin mallarına el koydular. Velhasıl vergi toplamak konusunda başarılı olamayan mültezimler, memur ve askerin maaşlarını da ödeyemediler. Bunun üzerine maaşını alamayan Moğol emirleri her tarafa yayılarak halkın mallarını yağmalayıp gasp ettiler. Böylece Anadolu'da büyük bir karışıklık ve huzursuzluk baş gösterdi.⁵⁷⁵

Mültezimlerin başarısız politikaları neticesinde ülkede huzursuzluğun meydana gelmesi, ülkenin başsız olması ile daha da artmaya başlamıştı. Sultan II. Mesud'un sürgünden dönme iznini alamaması ve yerine yeni bir hükümdar tayini yapılmamış olması, devlet adamlarının çatışmalarına sebebiyet vermekteydi. Durumun vahim bir hal almaya başlaması üzerine Gazan Han, ilk olarak 11 Eylül 1298 tarihinde Hoca Sa'deddin'i vezir

⁵⁷¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:209-210; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:635; Erdem, **a.g.t.**, ss:347.

⁵⁷² Aksarayî, **a.g.e.**, ss:210-211; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:635; Erdem, **a.g.t.**, ss:349.

⁵⁷³ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:217-219.

⁵⁷⁴ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:219-223.

⁵⁷⁵ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:230-231; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:636-637; Erdem, **a.g.t.**, ss:350-353.

taahin etti. Ardından da Selçuklu tahtına Sultan II. Mesud'un yeğeni olan III. Alâeddin Keykubad'ın çıkarılması için 1298 yılı sonbaharında bir yarlık çıkarttı. Ayrıca Anadolu valiliğine de Bayancar'ı taahin ederek Anadolu'ya gönderdi.⁵⁷⁶

3.5.7. Sülemiş İsyanı ve Selçuklu-Moğol İlişkilerine Etkileri

Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıkarılan Sultan III. Alâeddin Keykubad Konya'ya gelmekteydi. Bu sırada Memlûkler, Moğol beldelerine saldırıyor ve ağır darbeler vuruyorlardı. Aynı zamanda Memlûkler üzerine sefere çıkmaya karar veren Gazan Han, Anadolu'da bulunan Sülemiş'i de maiyetindeki askerlerle bu sefere katılmasına memur etti. Fakat Baltu isyanını bastırmakta ve onun yakalanmasında önemli role sahip olan Sülemiş, Han'ın Bayancar'ı Anadolu'ya göndermesine çok kızmış ve sefere katılmamıştı. Zira o, Gazan Han'ın kendi otoritesi için kuvvetli olan emirleri öldürdüğünü bildiğinden sıranın kendisine geldiğini düşünüyordu. Bu nedenle Sülemiş, Anadolu'da müstakil bir devlet kurmaya karar verdi. Akbal, Taştımur ve diğere Moğol emirlerini de kendi safına çekmeyi başardı.⁵⁷⁷

İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a karşı isyana hazırlanan Sülemiş, uç bölgelerdeki Türkmenlerin ve Karamanoğulları beylerinin de desteğini almayı başarmıştı. Ayrıca memlekette işsiz ve ayak takımından da çok kimseyi ordusuna katmıştı. Böylece ordusundaki asker sayısı 50 bin olmuştu. Aynı zamanda Memlûklerin kendisini desteklemek için 20 bin süvari gönderdiğini öğrenen Sülemiş, kendisinden emin bir vaziyette harekete geçerek ilk önce Bayancar ve Boçkur Noyanlara taarruz ederek onları bozguna uğrattı ve öldürdü. Gazan Han, Sülemiş'in isyan ettiğii haberini alınca Suriye seferinden vazgeçerek geri döndü ve Kutlug Şah komutasındaki 35 bin kişilik orduyu 16 Mart 1298 tarihinde Anadolu'ya sevk etti.⁵⁷⁸ Sülemiş hâkimiyet alanını genişleterek Sivas'ı kuşattı. Fakat Moğol ordusunun gelmekte olduğunu öğrenen şehir halkı bir ay Sülemiş'e mukavemet etmeyi başardı. Sülemiş, Gazan Han'ın ordusunu Erzincan'da 27 Nisan 1299 tarihinde karşıladı. Savaş esnasında askerlerinin Han'ın ordusuna katılması ve bunu gören Karamanoğulları'nın savaş meydanını terk etmeleri, Memlûk ordusunun da henüz yetişememiş olması üzerine Sülemiş yanında kalan 500 süvari ile Suriye'ye

⁵⁷⁶ Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:274; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:236-239; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:637; Erdem, **a.g.t.**, ss:354-355.

⁵⁷⁷ Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:274; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:239-240.

⁵⁷⁸ Reşidüddin, **a.g.e.**, ss:275; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:241; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:639; Yinanç, **a.g.e.**, ss:353.

kaçtı.⁵⁷⁹ Daha sonra yakalanarak Tebriz'e götürüldü ve yargılandıktan sonra 28 Eylül 1299 tarihinde öldürüldü.⁵⁸⁰

3.6. XIII. Yüzyıl Sonrası Türkiye Selçuklu Devleti'nin Siyasi Durumu

XIII. yüzyılın sonlarında Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturtulan III. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı çok uzun sürmemiş ve azledilerek yerine ikinci kez II. Gıyâseddin Mesud geçirilmiştir. Sultan II. Mesud, Abışka Noyan ile birlikte ülkedeki karışıklıkları bastırmak için mücadele etmiş ve bunda da kısmen başarı sağlamıştır.⁵⁸¹ Fakat Gazan Han'ın 1304 yılında ölmesi üzerine, ülkede yine isyanlar başlamıştır. Yeni İlhanlı hükümdarı bu isyanların bastırılması için Anadolu'ya 1305 yılında İreçin Noyan'ı göndermiştir. II. Gıyâseddin Mesud'un ikinci saltanatı Anadolu'da pek tanınmamış ve sönük geçmiştir. Osmanlılar gibi uçlarda yaşayan Türkmen Beylerinin büyük bir çoğunluğu daha önceden bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.⁵⁸² Sultan Mesud'un tahta geçmesi de durumu değiştirmede ve Türkmen beyleri onu tanımadı. Bu şartlar altında otorite kuramayan Sultan II. Mesud, rahatsızlığının daha da artması ile devlet idaresi İreçin Noyan'ın eline geçmişti.

Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un hastalığının geçmemesi ve devlet idaresinden elini çekmeye başladığını gören ahali ne yapacağını şaşırılmış, bir kısmı da isyan yolunu tercih etmişti. Sultan II. Mesud uzun yıllar çektiği hastalığından kurtulamadı ve 1309 yılında vefat etti.⁵⁸³ II. Gıyâseddin Mesud'un ölümü ile Türkiye Selçuklu Devleti tarihe karıştı. Daha sonraki yıllarda Selçuklu topraklarının bir kısmı Türkmen Beylerinin eline geçmiş olsa da, büyük bir çoğunluğu İlhanlılar tarafından atanan Moğol valilerince yönetilmeye devam etti. 1335 yılında İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölmesi ile İlhanlı devletinin parçalanmasından sonra Anadolu toprakları üzerinde çeşitli beylikler kurulmuş ve böylece Anadolu'daki siyasî birlik tamamen ortadan kalkmıştır.

⁵⁷⁹ Reşîdüddin, **a.g.e.**, ss:275; Aksarayî, **a.g.e.**, ss:242; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:640.

⁵⁸⁰ Erdem, **a.g.t.**, ss:358-359.

⁵⁸¹ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:294-296; Erdem, **a.g.t.**, ss:418-419.

⁵⁸² Feridun Emecen, "*Osmanlılar*", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.: XXXIII, İstanbul 2007, ss:487.

⁵⁸³ Aksarayî, **a.g.e.**, ss:301; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, ss:659; Erdem, **a.g.t.**, ss:420.

SONUÇ

Türklerin, tarih boyunca Anadolu'ya yapmış oldukları akınların neticesinde dağınık bir halde yaşayan Türk boylarının bir araya gelmesi ile siyasi birliğin kurulmasına vesile olan Türkiye Selçuklu Devleti, XIII. yüzyıla gelinceye kadar Anadolu'nun Türk yurdu olması için mücadele etmişti. Başta Haçlılar olmak üzere, komşu devletlerle savaşarak başarı elde eden ve bu sayede Anadolu coğrafyasını Türk yurdu haline getiren Türkiye Selçuklu Devleti, XIII. yüzyılın ilk yarısına kadar gelen sürede en ihtişamlı devrini yaşamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak devrini yaşadığı bir zamanda doğudan hızla yaklaşmakta olan Moğol tehlikesi, bölgenin güçlü devleti olan Selçuklular'ı dahi tedirgin etmişti. Zira Moğol orduları karşılarında hiçbir güç bırakmıyor, geçtikleri toprakları talan ediyorlardı. Moğol ordularının Anadolu sınırlarına ulaşmasını geciktiren Harezmşahlar Devleti hükümdarı Sultan Celâleddin'in, siyasi basiretsizliği nedeniyle 1230 yılında Türkiye Selçuklu Devleti ile girmiş olduğu savaşta yenilmesi ve topraklarını kaybetmesi üzerine karşılarında engel kalmayan Moğol orduları Anadolu sınırlarına kadar gelmişlerdi. Çurmagun Noyan komutasındaki Moğol ordusu İran'a gelerek bölgeye yerleşmişlerdi. Bölgede rahat durmayan Moğollar, yapmış oldukları akınlar ile diğer devletleri de rahatsız etmeye başlamışlardı.

Moğol nökerlerinin yapmış oldukları istila akınları 1231 yılında Sivas şehrine kadar uzanması üzerine, dönemin Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubad, Moğollara karşı bir takım tedbirler almaya çalışmış ve başta Moğollar ile iyi geçinmenin şart olduğu düşüncesiyle Cengiz Han'ın il olma teklifini kabul ederek ona çeşitli hediyeler göndermek istemiştir. Sultan I. Alâeddin'in kısa süre sonra vefat etmesi üzerine yerine tahta geçen oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının politikasını takip ederek Cengiz Han'a hediyeler göndererek, il olmayı kabul etmiştir. Böylece siyasi varlığını rahat bir şekilde devam ettireceğini düşünen sultan, devlet işlerinden uzaklaşarak eğlenceye kapılmaya başlamıştı. Bu durum devlet otoritesinin bozulmasına neden olmuş ve bu fırsattan istifade etmek isteyen Baba İlyas, halkı isyana teşvik ederek 1240 yılında devlete karşı isyan başlatmıştır. Selçuklu ordularının bu isyanı bastırmakta güçlük çekmeleri, Moğolları Anadolu'yu istila etmek için cesaretlendirmiştir.

Anadolu'nun zenginliklerini 1231 yılında Sivas şehrine kadar geldiklerini öğrenen Moğollar, bu zenginliklere sahip olmak için 1242 yılında Baycu Noyan komutasında bir ordu ile Erzurum şehrini ele geçirdi. Moğol ordusu kısa sürede şehri yağmalayarak talan etti. Bunun üzerine iki devlet arasında savaş kaçınılmaz oldu. Sultan II. Gıyâseddin, Erzurum'un intikamını almak için hazırlıklara başladı ve kısa sürede Moğol ordusunun iki katı bir ordu ile harekete geçti. İki ordunun Erzincan yakınlarındaki Köseadağ mevkiinde karşı karşıya geldiği savaşı, kötü yönetilen Selçuklu ordusu kaybetti ve Selçuklu Sultanı savaş meydanını terk etti. Böylece Anadolu'nun kapıları Moğollara ardına kadar açıldı. Kayseri'ye kadar hareket eden Moğollar, yağma ve istila yaptılar. Selçuklular yıllık vergi vermek şartıyla Moğol işgalinden bir nebze olsun kurtulmuşlardı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Moğollara tabi bir devlet haline gelmesi ve Moğolların isteklerinin her geçen gün daha da artmaya başlaması, devlet içerisinde huzursuzluklara neden olmaktaydı. Bu durum devlet içerisinde Moğol yanlıları ve karşıtları diye iki grubun oluşmasına sebebiyet verdi. Nitekim iktidarı Sultan II. İzzeddin'in liderliğinde Moğol karşıtlarının kazanması üzerine harekete geçen Baycu Noyan, 1256 yılında meydana gelen Sultan Hanı savaşında Selçuklu ordusunu yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine II. İzzeddin ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Baycu, Moğol yanlısı olan IV. Rükneddin'i Selçuklu tahtına oturttu. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti, Hülagu Han'ın 1258 yılında kurmuş olduğu İlhanlı Devleti'ne tabi olmuştu.

Hülagu Han, Anadolu'da taht mücadeleleri çıkmaması için devleti İzzeddin ile Rükneddin arasında ikiye böldü. Fakat İzzeddin'in Moğol tahakkümünden rahatsız olduğunu öğrenen Hülagu, İzzeddin'i tahttan uzaklaştırarak Rükneddin'i tek başına sultan ilan etti. Sultan Rükneddin'in başına da Moğol yanlısı olan Muînüddin Süleyman'ı tayin ederek, Türkiye Selçuklu Devleti'ni kendine bağlı hale getirdi. Moğollardan aldığı destek ile devlet otoritesinde tek adam olmak isteyen Muînüddin Süleyman, kendisine engel teşkil eden Rükneddin'i 1266 yılında bir bahane ile ortadan kaldırarak devlet idaresini eline geçirmeyi başardı.

Muînüddin Süleyman, devleti istediği şekilde yönetmekteydi ve kendisine rakip olabilecek kimse yoktu. Devletin önemli makamlarına da kendi yandaşlarını yerleştirerek iktidarını daha da güçlendirmişti. Fakat Moğolların her geçen gün

isteklerinin ve baskılarının artması, Selçuklu emirleri gibi, Moğol yanlısı olmasına rağmen Muînüddin Süleyman'ı da yıldırılmıştı. Moğolların baskılarından kurtulma planları yapmaya başlayan Muînüddin Süleyman, daha önce Moğolları mağlup eden Memlûk Sultan'ı Baybars'tan yardım talep ederek onu Anadolu'ya davet etti. Baybars'ın geleceği ümidiyle Hatiroğlu önderliğinde Moğollara karşı isyana başlayan Selçuklular, Baybars'ın ancak ertesi yıl gelebileceğini söylemesi üzerine hemen saf değiştirerek tekrar Moğollar tarafına geçen Muînüddin, isyancıları cezalandırdı.

Memlûk Sultan'ı Baybars 1277 yılında büyük bir ordu ile harekete geçti ve sınırlardaki Moğol askerlerini ezerek Anadolu'ya girdi. Fakat kendisini davet edenlerin ona destek vermemesi üzerine Anadolu'yu terk ederek ülkesine döndü. Bu durumdan haberdar olan Abaka Han, ordusu ile birlikte Anadolu'ya geldi ve Baybars'ı Anadolu'ya Muînüddin'in davet ettiğini öğrenince onu öldürttü. Böylece Anadolu artık Selçuklu emirleri tarafından değil, Moğol valileri tarafından idare edilmeye başlandı. Bu durum Anadolu'nun tamamen Moğol hâkimiyetine girdiğinin göstergesi olmuştur.

Muînüddin Süleyman'ın öldürülmesinden sonra, 1278-1288 yılları arasında Selçuklu-Moğol ilişkilerini Sahip Fahreddin Ali yürütmüştür. Onun devlet otoritesinde söz hakkına sahip olduğu dönemde, Anadolu'da Türkmen isyanları çıkmaya başlamış ve Selçuklu ordusu Moğolların desteğini alarak ancak bu isyanlara karşı durabilmiştir. Fakat yine de isyanları durduramayınca 1285 yılında Şehzade Geyhâtu Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'da kaldığı süre içerisinde ahali özellikle mali yönden büyük bir baskı altında kalmıştı. Şehzade'nin baskı ve zulümlerine dayanamayan Sahip Fahreddin Ali'nin, 1288 yılında ölmesiyle devlet idaresinde söz hakkına sahip olabilecek başka bir Selçuklu emiri kalmadı.

Moğolların Anadolu'daki baskılarına daha fazla dayanamayan Türkmen beyleri, Batı Anadolu'da harekete geçerek 1290'da isyan başlattı. Her geçen gün daha da güçlenerek yayılan bu isyanı Şehzade Geyhâtu, ancak 1292'de bastırabilmişti. Fakat bu başarı, Moğollar için sadece geçici bir başarıdan ibaretti. Zira 1295 yılında Gazan Han'ın tahta geçmesi ile birlikte Anadolu, bu kez Türkmen isyanlarına değil Moğol valilerinin isyanlarına sahne olmaya başladı. İlk olarak Baltu ve sonrasında Sülemiş, Anadolu valiliğinin kendilerinin hakkı olduğunu söyleyerek başkaldırdılar. Moğolların kendi içerisinde ayrılığa düştüğünü gören Türkmenler, bu durumu fırsat bilerek isyanlara

destek verdiler. Böylece bu isyanlar karşısında Moğolların Anadolu'daki idari ve mali yapısı çöktü ve ülke geniş ölçüde tahrip edildi. Zorluklar ile ancak bastırılabilen bu isyan hareketlerinden en fazla Selçuklu hanedanlığı zarar gördü. Halen tahtta olmasına rağmen, Moğol memuru konumunda bulunan II. Mesud'un 1308 yılında ölümü ile Selçuklu hanedanı ve devleti tarihe karıştı.

Binaenaleyh, Türkiye Selçuklu ve Moğol idarecilerinin birbirleriyle olan ilişkileri, her zaman Moğolların menfaatleri çerçevesinde olmuş ve aksi hareket etmek isteyenler de Moğolların zulmüne maruz kalmışlardır. Moğolların istediği doğrultuda hareket etmek zorunda kalan Selçuklu idarecileri, bu durum karşısında devletin çöküşüne engel olamamışlardır. Selçuklu hanedanının her geçen gün zayıflaması üzerine, Selçuklular'dan umudunu yitirmeye başlayan ahali yeni ortaya çıkan güçlerin peşine takılmıştır. Kendi halkı üzerinde dahi otorite sağlamakta güçlük çekmeye başlayan Türkiye Selçuklu hanedanı, yavaş yavaş tarih sahnesinden çekilmeye başladı. Bundan sonra Anadolu'da, Selçuklu hanedanının yerini daha dirençli Türkmen Beylikleri aldı, böylece Anadolu coğrafyası artık yeni Türk devletlerinin kuruluşuna sahne olacaktı.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

- AKNERLİ GRİGOR (2007), *Okçu Milletinin Tarihi*, Çev: Hrand D. Anreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- AKSARAYÎ (2000), Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara.
- ANONİM (2014), *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, terc: Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara.
- AZÎMÎ (2006), *Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, çev.: Ali Sevim, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara.
- BEDİÜZZAMAN FÜRÜZANFER (1997), *Mevlâna Celâleddin (Biyografi)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- CÜVEYNÎ (1999), Alâeddin Atamelik Cüveynî, *Tarih-i Cihân Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- CÜZCÂNÎ (2016), Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)*, çev: Mustafa Uyar, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- EBU'L-FEREC (1999), Gregory Abû'l Farac (Bar Habreus), *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, C.: II, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- EFLÂKÎ (1989), Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri I-II*, çev. Tahsin Yazıcı, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- EFLÂKÎ (1973), Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri I*, çev: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- FAZLULLAH (2013), Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka ve diğerleri, TTK Yayınları, Ankara.
- GALSTYAN, A. G. (2005), *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, çev: İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- İBN BİBÎ (2014), *El- Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme II*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara.
- İBN-İ BATTUTA (2005), *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, çev: Mümin Çevik- A. Murat Güven, Yeni Şafak Yay., İstanbul.
- İBNİ TAGRİBERDİ (2013), *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.

- İBNÜ'L- CEVZÎ (2014), Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *El- Muntazam Fî Târîhi'l- Ümem'de Selçuklular (H.430-485)*, ter. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara.
- İBNÜ'L-İBRÎ (2011), Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev: Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara.
- MEVLÂNA, CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ (1999), *Mektuplar*, çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Anka Basım İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- MEVLÂNA CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ (2004), *Fîhi Mâ Fîh*, terc: Ahmet Avni Konuk, haz: Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul.
- MÜVERRİH KİRAGOS (2009), *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, terc: Gürsoy Solmaz, Elips Kitap, Ankara.
- ÖTEMİŞ HACI (2009), *Çengiz-Nâme*, haz. İlyas Kamalov, TTK Yay., Ankara.
- SİBT İBNÜ'L- CEVZÎ (2011), *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l- Âyân'da Selçuklular*, ter. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara.
- SİPAHSALAR (2007), Feridun bin Ahmed Sipahsalar, *Hazreti Mevlana ve Yakınları (Sipahsalar Risalesi)*, çev: Ahmed Avni, Yay. Haz.: Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınevi, İstanbul.
- SULTAN VELED (1976), *İbtidanâme*, çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Güven Yayınları, Ankara.
- URFALI MATEOS (1987), *Urfalı Mateos Vekâyınâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev: Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara.
- YÜAN-CH'AO, Pi-Shi (1948), *Moğolların Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, TTK Basımevi, Ankara.

Araştırmalar

- AKA, İsmail (1989), "AKSARÂYÎ, Kerîmüddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: II, İstanbul.
- AKKUŞ, Mustafa (2012), "Ermenilerin İlhanlı Dinî Siyasetindeki Rollerini", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.:31, Konya.
- AKŞİT, Niyazi (2004), "Cengiz Han", *A'dan Z'ye Kültür ve Tarih Ansiklopedisi*, C.: I, Serhat Yayınevi, Ankara.
- ARTUK, İbrahim (1980), "Ala el-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *Belleten*, C.: XLIV, S.:174, TTK Yayınları, Ankara.
- ATEŞ, Baycan (2016), "Selçuklular Döneminde Anadolu'da Mevlâna Algısı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karabük Üniversitesi SBE.

- AYDIN, Mehmet (1986), “Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, 2. *Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.
- AYÖNÜ, Yusuf (2014), *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BARTHOLD, W. (1990), *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. H. Dursun Yıldız, TTK Yayınları, Ankara.
- BAYRAM, Mikail (1979), “Baba İshak Harekatının Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi”, *Diyanet Dergisi*, C.: 18, S.:2, Ankara.
- BAYKARA, Tuncer (1997), *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi Şehit*, TTK Yayınları, Ankara.
- BAYRAK, M. Orhan (2002), *Türk İmparatorlukları Tarihi*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- BAYRAM, Mikâil (2008), *Selçuklular Zamanında Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, NKM Yayınları, İstanbul.
- BEDİRHAN, Yaşar (2012), *Ortaçağ Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- BİLGİN, Orhan (1993), “Cüveynî, Atâ Melik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: VIII, İstanbul.
- CAHEN, Claude (1972), “İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı”, çev: Zeynep Kerman, *Türkiyat Mecmuası*, C.: XVII, İstanbul.
- CAHEN, Claude (1980), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev: Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul.
- CAHEN, Claude (2000), *İslamiyet 1 Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar*, trc. Esat Nermi Erendor, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- CAHEN, Claude (2011), *Türkler Nasıl Müslüman Oldular*, Örgün Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul.
- CAHEN, Claude (2014), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- CAN, Şefik (2006), *Mevlana Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgân ve Zeliha Bağır (2015), *Anadolu'nun Sahipleri*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ÇAKMAK, Mehmet Ali (2003), “Anadolu Selçuklu Devleti Emirlerinden Sadeddin Köpek'in Siyasi Entrikaları”, E. Semih Yalçın (Ed.), *Prof. Dr. Kâzım Koprıman'a Armağan* içinde (271-279), Berikan Yayıncılık, Ankara.

- ÇAKMAK, Mehmet Ali (1990), “Kösedağ Savaşı (1243)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- ÇAKMAK, Mehmet Ali (2002), “Moğol İstilasası ve Harezmşahlar İmparatorluğu’nun Yıkılışı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.: IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÇATAL, Yasemin (2009), “Anadolu Selçuklu Devleti’nde III. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemi (1266-1284)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, Tokat.
- ÇAY, Abdulhaluk (1997), *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- ÇETİN, Nurullah (2017), “Pervâne Muînüddin Süleyman Moğol Casusu Muydu?”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: III, S.: I, Sakarya.
- ÇETİN, Osman (2011), *Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, 3. Baskı, Düşünce Kitabevi, İstanbul.
- ÇETİN, Osman (1992), “Sultan I. Alâaddin Keykubâd ve Selçuklu-Moğol Münasebetleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.: 4, C.:4, Bursa.
- ÇOLAK, Ridvan (2012), “Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları İle İlişkileri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyonkarahisar.
- DEMİRER, Arif (2015), “İdari ve Mali Alanda Ermeni-Moğol Münasebetleri”, *Çeşm-i Cihan E- Dergisi*, C.: 2, S.: 2, Bartın.
- DEMİRKENT, Işın (1996), “Haçlılar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XIV, İstanbul.
- DEMİRKENT, Işın (2002), “Kılıcarslan I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- DENİZ, Arda (2013), *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayınları, İstanbul.
- DİA (1996), “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.:XIV, İstanbul.
- D’OHSSON, M. Baron C. (2006), *Moğol Tarihi*, ter. Ekrem Kalan-Qiyas Şükürov, IQ Yayınları, İstanbul.
- DÜZGÜN, Şaban Ali (2001), “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, C.: XIV, S.:3-4, Ankara.
- EKİCİ, Kansu (2005), “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Üç Kardeş Devri (1246-1266)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.

- EMECEN, Feridun (2007), “Osmanlılar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXIII, İstanbul.
- ERDEM, İlhan (1995), “Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.
- ERSAN, Mehmet (2002), “Selçuklu-Ermeni İlişkileri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.: VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ERSAN, Mehmet (2007), *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara.
- ERSAN, Mehmet, Mustafa Alican (2013), *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- EVA DE VİTRAY- Meyeroviteh (Havva Hanım) (2012), *Hız. Mevlânâ ve İslam Tasavvufu*, çev: Mehmet Aydın, Konya İl Kültür Turizm Yayınları, Konya.
- FAHREDDİN, Rızaeddin (2003), *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, çev. İlyas Kamalov, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- FREELY, John (2012), *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, çev. Neşenur Domaniç, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul.
- GEYİKOĞLU, Hasan (2002), “Harezmşahlar ve Doğu Anadolu”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.: IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- GÖKSU, Erhan (2015), “Türkiye Selçuklu Ordusundaki Frenk Ücretli Askerler ve Babaîler İsyanı’nın Bastırılmasındaki Roller”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.: 74, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki (1954), *Mevlâna (Hayatı-Sanatı-Eseri)*, 8. Baskı, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- GÜL, Muammer (2010), *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- GÜL, Muhittin (2009), “Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri”, *SAÜ FEF Dergisi*, C.:11, S.:1, Sakarya.
- GÜNDÜZ, Tufan (2015), *Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- GÜNEŞ, İbrahim (2010), “Memlûk Sultanı I. Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi”, *Fırat Üniversitesi SBE Dergisi*, C.: 20, S.:2, Elazığ.
- GÜNEŞ, Neriman (2014), “Türkiye Selçukluları’nda Mutasavvıflar (1075-1308)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van.

- GÜRBÜZ, Meryem (2005), *Hârizmşahlar'da Devlet Teşkilâtı, Ekonomik ve Kültürel Hayat, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- GÜRBÜZ, Meryem (2011), "Tekiş, Alâeddin" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXX, İstanbul.
- GÜZEL, Ahmet (2007), *Aşkın Simurgu Mevlâna Celâleddin*, Rûmî Yayınları, Konya.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali (2011), "Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.: 25, Konya.
- HARTOG, Leo De (2003), *Cengiz Han Dünyanın Fatih*, Dost Kitabevi, Ankara.
- HİLLENBRAND, Carole (2015), *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul.
- HİLMİ, Ahmed – Ziya Nur Aksun (2011), *İslâm Tarihi 2, Türkler ve İslâm*, 4. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- HOLT, Peter Malcolm, A.K.S. Lambton ve B. Lewis (1997), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, 2. Baskı, C.: 1, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- IRMAK, Sadi, Fevzi Halıcı (1966), *Mevlâna Güldestesi*, Güven Matbaası, Ankara.
- KAFALI, Mustafa (1992), "Batu Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: V, İstanbul.
- KAFALI, Mustafa (1993), "Cengiz Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: VII, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1972), *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim (2000), *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara.
- KALELİ, Emrullah (2013), "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm", *E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.: XIII, S.:1, İzmir.
- KARA, Seyfullah (2006), *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, Şema Yayınevi, İstanbul.
- KAYA, Selim (2006), *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK Yayınları, Ankara.
- KAYA, Selim (2010), "Süleyman Şah II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXVIII, İstanbul.
- KAYMAZ, Nejat (2011), *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Nejat (2014), *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.

- KEMALOĞLU, Muhammet (2012), “Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, S.: 7, Burdur.
- KESİK, Muharrem (2008), “Sâdeddin Köpek”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXV, İstanbul.
- KESİK, Muharrem (2006), “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXI, İstanbul.
- KIRPIK, Güray (2009), *Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- KOCA, Salim (1997), *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK Yayınları, Ankara.
- KOCA, Salim (2011), *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, haz. Selcen Koca-İsa Sarı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KOCA, Salim (2009), “Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’ın Güvenlik Politikası”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S.:5, Ankara.
- KOCA, Salim (2010), “Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: I. Alâeddin Keykubâd’ın Zehirlenmesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.: 27, Konya.
- KOCA, Salim (2012), “Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S.: 11 (Güz Dönemi), Ankara.
- KOCA, Salim (2015), “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.: 37, Konya.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1988), “Harezmsahlar”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.: 4, İstanbul.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (1993), *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜK, Osman Nuri (2007), *Mevlana ve İktidar Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rumî Yayınları, Konya.
- KÜRKÇÜOĞLU, Erol (2003), “Tarihi Süreçte Türk-Ermeni İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri Sempozyumu*, I, Ankara.
- LEWIS, Franklin (2010), *Mevlânâ: Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı (Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri)*, çev: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- MERCAN, İsmail Hakkı (2013), *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- MERÇİL, Erdoğan (1985), *İlk Türk-İslam Devletleri*, TTK Basımevi, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1991), “Baba İlyas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: IV, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2009), *Babailer İsyanı*, 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2011), *Ortaçağ Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (1988), “Alaaddin Keykubad Çağında Batı İran’da Çormahan Noyan’ın Durumu ve Statüsü”, *Selçuk Dergisi*, S.: 3, Haziran.
- ÖNDER, Mehmed (1973), *Mevlana Hayatı-Eserleri*, Kervan Yayınevi, İstanbul.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1999), “İbn Bîbî” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XIX, İstanbul.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2000), “İbnü’l-İbrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXI, İstanbul.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2002), “Harezmsahlar Devleti”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.: IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2002), “Kılıcarslan II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- ÖZDEMİR, H. Ahmed (2005), *Moğol İstilâsı ve Abbâsî Devleti’nin Yıkılışı*, İZ Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Vahit (2011), “XII. ve XIII. Yüzyılda Türk-Gürcü Münasebetleri (Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk Beylikleri Döneminde)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- ÖZEL, Mehmet (1986), *Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- ÖZEN, Firdes (2010), “Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi (2005), “Moğollar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXX, İstanbul.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi (2007), “Ögedey Han”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXIV, İstanbul.

- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi (2008), “Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXXV, İstanbul.
- ÖZKÖK, Mustafa Barış (2015), *Eğlenceli Türk Tarihi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- ÖZMENLİ, Mehmet (2014), “Ermeni-Gürcü Birliklerinin Köseadağ Savaşı’nın Seyrine Etki Eden Tutumları ve Faaliyetleri”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, S.: 13, Gaziantep.
- ÖZTUNA, Yılmaz (2008), *Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler*, 4. Baskı, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul.
- RİCE, Tamara Talbot (2015), *Anadolu Selçuklu Tarihi*, çev. Tuna Kaan Taştan, Nobel Yayınları, Ankara.
- ROUX, Jean-Paul (2007), *Türklerin Tarihi Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl*, çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan-Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- RUNCIMAN, Steven (2008), *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, C.: I, 4. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- PARPUCU, Ferhat (2002), “Hatiroğlu Şerefüddin İsyanı ve Sultan Baybars’ın Anadolu Seferi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde.
- SAĞLAM, Ahmet (2016), “İlhanlı Hükümdarı Gazan Han’ın Suriye Seferlerinde Ermeniler”, *History Studies International Journal of History*, C.: 8, S: 1, Ankara.
- SAV, Hasan (1999), “1240-1256 Yılları Arası Anadolu Selçuklu- Moğol İlişkileri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- SEVİM, Ali -Erdoğan Merçil (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara.
- SEVİM, Ali (2002), “Keyhusrev II”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- SEVİM, Ali (2002), “Keyhusrev I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- SEVİM, Ali (2002), *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara.
- SEVİM, Ali (2009), “Sıbt İbnü’l-Cevzî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXXVII, İstanbul.
- SEVİM, Ali (2010), “Süleyman Şah I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXVIII, İstanbul.
- SEVİM, Ali (2014), *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- SPULER, Bertold (2011), *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk (1988), *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk (2002), "Kösedağ Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXVI, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (2002), "Keykâvus I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (2002), "Keykubad I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXV, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (2009), "Anadolu Selçukluları (1075-1308)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XXXVI, İstanbul.
- ŞAHİN, Haşim (2011), *Orta Zamanın Türkleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- ŞAHİN, Haşim (2017), *Dervişler ve Sufi Çevreler*, KitapYayınevi Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif (1991), "Bahâeddin Veled", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: IV, İstanbul.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1972), *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara.
- ŞEKER, Mehmet (1997), *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, DİB Yayınları, Ankara.
- ŞEKER, Mehmet (2005), *Anadolu'da Bir Arada Yaşama Tecrübesi Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ŞEŞEN, Ramazan (1995), "Eyyübîler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XII, İstanbul.
- ŞEŞEN, Ramazan (1998), "Hittîn Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XVIII, İstanbul.
- ŞEŞEN, Ramazan (2000), *Selâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İSAR Yayınları, İstanbul.
- TANERİ, Aydın (1993), "Celâleddin Hârizmşah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: VII, İstanbul.
- TANERİ, Aydın (1997), "Hârizmşahlar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.: XVI, İstanbul.
- TEKİN, Arslan (2015), *Türk'ün Tarihi*, 3. Baskı, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- TURAN, Osman (1948), "Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten*, C.: XII, S.: 45, TTK Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (1978), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi*, TTK Basımevi, İstanbul.

- TURAN, Osman (1980), “Sadeddin”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.: X, İstanbul.
- TURAN, Osman (1980), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Nakışlar Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (1998), *Tarihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (1999), *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, 5. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (2010), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 10. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (2014), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (2014), *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, haz. Altan Çetin-Bilal Koç, TTK Yayınları, Ankara.
- TOGAN, Zeki Velidi (1981), *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, 3. Baskı, C.: I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- UYUMAZ, Emine (2003), *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi*, TTK Yayınevi, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1961), *Osmanlı Tarihi*, C.: I, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- ÜNALAN, Volkan (2015), “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Yaşanan Otorite Zafiyeti ve Bazı Devlet Adamlarının İktidarı Ele Geçirme Teşebbüsleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.
- ÜRKMEZ, Rauf Kahraman (2006), “II. Gıyasü’ d-din Mes’ud Dönemi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- YAVUZ, Nuri (2010), *Anadolu’da Beylikler Dönemi*, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, Mahmut (1998), “II. Gıyaseddin Keyhüsrev Devri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde.
- YILMAZ, Eyyüp (2015), “Tasavvuf’un Anadolu’ya Yayılmasında Moğol İstilâsı’nın Etkisi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.
- YİĞİT, İsmail (2004), “Memlükler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: XXIX, İstanbul.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil (2013), *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.: I, haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara.

YİNANÇ, Mükrimin Halil (2014), *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.: II, haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara.

YUVALI, Abdulkadir (1994), *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

YÜCEL, Yaşar - Ali Sevim (?), *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlıya Kadar 1018-1300)*, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul.

YÜKSEL, Hasan (2008), "Kim bu Dede Garkın?", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.: 20, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Nurullah Çetin, 1990 yılında Sakarya'nın Taraklı ilçesinde doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimlerini Karasu ilçesinde tamamladı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı Lisans eğitimini 2014 yılı Şubat ayında bitirdi. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi anabilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Bu tez çalışması ile Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Evlidir.

